

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 343.985.7:343.352

АБАКУМОВ ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ

**ДИСЕРТАЦІЯ
ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ
ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ
ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О. Ю. Абакумов**

Науковий керівник **Полях Анатолій Михайлович,**
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України

Київ–2024

АНОТАЦІЯ

Абакумов О. Ю. Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024.

У дисертації сформовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Аргументовано, що тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою не були предметом окремого наукового дослідження.

Сформульовано визначення поняття тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою як комплексу організаційно-тактичних засобів, методів, прийомів реалізації досудового розслідування за ефективною взаємодією слідчого з іншими уповноваженими суб'єктами, що полягає в реалізації слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, об'єднаних спільною метою та здійснюваних у межах єдиного плану, спрямованих на виконання проміжних завдань розслідування, що полягає в алгоритмізації процесу розслідування кримінального правопорушення.

Виокремлено ознаки, притаманні тактичній операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Зокрема, це погодженість, координованість і плановість слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів; зазначені дії регламентовані кримінально-процесуальним законодавством, спеціальними нормативно-правовими актами, спрямованими на протидію корупції, підзаконними нормативно-правовими

актами; об'єднаність спільною метою для виконання проміжних завдань розслідування; забезпечення взаємодії спеціальних суб'єктів досудового розслідування, діяльність яких пов'язана з розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень (Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) й органів досудового розслідування.

Загальним завданням тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є виявлення всіх фактів (епізодів) вчинення цього кримінального правопорушення. Окремими завданнями є: встановлення свідків, які можуть надати інформацію про подію; встановлення осіб, які мають відношення до вчинення кримінального правопорушення; з'ясування взаємовідносин цих осіб та характеру їх участі у вчиненому діянні тощо. У зв'язку із цим проводять такі типові тактичні операції: «Розшук», «Затримання», «Співучасники», «Встановлення свідків», «Сукупність злочинів», «Встановлення ознак організованості». Часто вчинення корупційного кримінального правопорушення пов'язане з необхідністю виявлення та дослідження низки документів, тому застосовують спеціально розроблені тактичні операції: «Пошук документів», «Вилучення документів», «Огляд документів», «Дослідження документів», «Аналіз та використання інформації, отриманої з документів», «Збереження документів» тощо.

Визначено структуру типової тактичної операції під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: 1) прийняття рішення; 2) планування тактичної операції; 3) безпосереднє проведення комплексу дій; 4) процесуальне оформлення тактичної операції; 5) оцінка перебігу й результатів тактичної операції.

З'ясовано, що правовими засадами реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є система закріплених у міжнародному та

національному законодавстві норм права, які закріплюють мету, завдання, повноваження, алгоритм дій уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію корупції.

Питання правових засад реалізації тактичних операцій стосовно досліджуваних кримінальних правопорушень розглянуто з позиції нормативно-правового регулювання діяльності спеціально уповноважених суб'єктів та їх взаємодії. Висвітлено правове підґрунтя такої взаємодії на підставі аналізу законів України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» 1993 року, «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року, «Про Національну поліцію» 2015 року, підзаконних нормативно-правових актів.

Встановлено, що використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою полягає в тому, що криміналістична характеристика є складовою криміналістичної методики та визначає зміст процесу розслідування.

Володіння інформацією про кореляційні зв'язки елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення надає можливість точніше оцінювати слідчу ситуацію та вибудовувати на її основі слідчі версії, послідовно планувати перебіг розслідування, визначаючи комплекс організаційних, процесуальних, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, їх послідовність і поєднання в найефективніші тактичні операції. Саме криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є інформаційною основою для розроблення тактичних операцій, даючи змогу забезпечувати необхідною доказовою та орієнтуючою інформацією перебіг досудового розслідування.

Надано рекомендації стосовно початку кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що охоплюють не лише комплекс невідкладних СРД і НСРД одразу після одержання заяви, повідомлення чи іншої інформації про кримінальне правопорушення, а й положення про перевірочні дії до внесення

інформації до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо виявлення ознак корупційної діяльності, які будуть підґрунтям для організації та планування початкового етапу розслідування загалом і реалізації тактичних операцій зокрема.

Визначено завдання початкового етапу досудового розслідування, на виконання яких спрямовані тактичні операції: встановлення факту доведення протиправного задуму до завершення, чи відбувся факт передання предмета неправомірної вигоди службовій особі; встановлення індивідуальних ознак предмета неправомірної вигоди та його грошового еквівалента; з'ясування повноважень і підтвердження службового статусу підозрюваного; збереження матеріальних слідів та їх подальше дослідження; перевірка відомостей щодо причетності підозрюваного до вчинення інших кримінальних правопорушень; встановлення співучасників; з'ясування умислу, мети й мотиву вчинення кримінального правопорушення; дослідження обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди чи третьої особи. Зазначені завдання кореспондують зі слідчими ситуаціями, тобто тактичні завдання є ситуаційно обумовленими.

Розглянуто тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою із визначенням алгоритмів їх вирішення. Залежно від слідчої ситуації тактичні операції можуть мати такі різновиди, як «Затримання одержувача під час передавання неправомірної вигоди», «Затримання одержувача через певний час після отримання неправомірної вигоди» тощо. Обов'язковими будуть такі дії: оперативно-розшукові заходи; спостереження за особою, річчю або місцем або аудіо-, відеоконтроль особи; затримання надавача й одержувача неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків.

Оскільки в процесі реалізації тактичної операції «Затримання» постає необхідність отримання доказової інформації щодо факту вчинення корупційного кримінального правопорушення та причетності до нього

службової особи, після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань доцільно проводити тактичну операцію «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди».

До основних завдань, які виконує слідчий на наступному етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, віднесено: закріплення та перевірку зібраних доказів; формування системи доказів, які вказують на винуватість підозрюваного у вчиненому кримінальному правопорушенні; визначення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; перевірку підозрюваного щодо вчинення ним інших кримінальних правопорушень; подолання протидії з боку підозрюваного й інших зацікавлених осіб; встановлення всіх співучасників кримінального правопорушення. Результати дослідження засвідчили ефективність застосування таких тактичних операцій, як «Розшук правопорушника», «Документ», «Розшук майна».

Окреслено інші види тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування та пошук інформації про всіх співучасників і роль кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення; виявлення корумпованих зв'язків; нейтралізацію протидії розслідуванню; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, тощо.

З метою з'ясування місця, часу й обстановки вчинення кримінального правопорушення доцільним є проведення тактичної операції «Умови надання неправомірної вигоди». Ключове значення має проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як спеціальний слідчий експеримент, який проводять залежно від особливостей місця зустрічі службової особи з надавачем неправомірної вигоди, одночасно з аудіо-, відеоконтролем особи або аудіо-, відеоконтролем місця.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою супроводжується використанням корумпованих зв'язків. На

їх з'ясування спрямована тактична операція «Встановлення корумпованих зв'язків». Особливість її полягає в тому, що фіксація інформації з відкритих джерел і соціальних мереж є важливою складовою цієї тактичної операції.

Важливою є тактична операція «Подолання протидії». Конкретний комплекс заходів залежить від обраних особами способів і методів протидії. Зокрема, у випадку вчинення дій, спрямованих на фальсифікацію чи знищення доказів кримінального правопорушення, детективу, слідчому слід проводити такі дії: аудіо-, відеоконтроль за особою, місцем вчинення кримінального правопорушення; спеціальний слідчий експеримент; огляд місця події, огляд речей та документів; проведення судових експертиз.

У випадку втручання в процес розслідування представників органів державної влади й місцевого самоврядування обґрунтовано необхідність реалізації тактичної операції «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування». За умови надання свідками неправдивих показань, зокрема відмови від наданих показань, є підстави застосувати тактичну операцію «Нейтралізація тиску на свідків».

Виокремлено й інші види тактичних операцій, з огляду на комплексне опрацювання проблематики в контексті сучасних реалій та особливості механізму вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Ключові слова: розслідування, кримінальне правопорушення, корупція, кримінальне провадження, слідча ситуація, криміналістична методика, слідчий, детектив, слідча (розшукова) дія, негласна слідча (розшукова) дія, допит, взаємодія, оперативно-розшукова діяльність.

SUMMARY

Abakumov O. Yu. Tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for achieving the Doctor of Philosophy Degree in Law, Speciality 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2024.

The thesis is formulated theoretical provisions and practical recommendations for conducting tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official.

It is substantiated that tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official have not been the subject of a separate research.

It is defined the concept of tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official as a complex of organisational and tactical means, methods, techniques of pre-trial investigation with effective interaction of the investigator with other authorised subjects, consisting of investigative (search) and other procedural actions, operational and search activities united by a common goal and carried out within a single plan aimed at fulfilling intermediate tasks of the investigation, which is to algorithmise the process of investigating a criminal offence.

Inherent features are separated typical for the tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official. In particular, this is the agreement, coordination and planning of investigative (search), covert investigative (detective) and other procedural actions, operational and search measures; the specified actions are regulated by criminal procedural legislation, special normative legal acts aimed at combating corruption, subordinate normative legal acts; united by a common goal to fulfill the intermediate tasks of the investigation; ensuring the interaction of special subjects of pre-trial investigation, whose activities are related to the investigation of corruption criminal

offenses (the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, the National Agency of Ukraine for the Identification, Search and Management of Assets Obtained from Corruption and Other Crimes) and bodies pre-trial investigation.

The general task of during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official was the identification of all facts (episodes) of a criminal offence. Specific tasks include: identifying witnesses who can provide information about the event; identifying persons involved in the commission of a criminal offence; finding out the relationship of these persons and the nature of their participation in the act, etc. In this regard, the following typical tactical operations are carried out: "Search", "Detention", "Accomplices", "Identification of witnesses", "Combination of crimes", "Identification of signs of organisation". Often, the commission of a corruption criminal offence involves the need to identify and examine a number of documents, so specially designed tactical operations are used: "Search of documents", "Seizure of documents", "Examination of documents", "Analysis and use of information obtained from documents", " Saving of documents", etc.

The typical structure is determined for the tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official: 1) decision-making; 2) planning of a tactical operation; 3) direct implementation of the complex of actions; 4) procedural registration of a tactical operation; 5) assessment of the progress and results of the tactical operation.

It is proved that the legal basis for the implementation of tactical operations during the investigation of acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt there of by an official was the system of legal provisions enshrined in international and national legislation which set out the purpose, tasks, powers and algorithm of actions of authorized entities whose activities are aimed at combating corruption.

The issue of the legal basis for the implementation of tactical operations in the context of the criminal offences under research is considered from the perspective of regulatory and legal regulation of the activities of specially authorised subjects and

their interaction. The legal basis of such interaction is highlighted on the basis of the analysis of the laws of Ukraine "On organizational and legal foundations of combating organized crime" of 1993, "On operative and investigative activities" of 1992, "On the National Police" of 2015, subordinate legal acts.

It is established that the use of forensic characteristics data in the process of implementing tactical operations during the investigation of acceptance of an offer, promise or receipt of undue benefit by an official is that forensic characteristic is a component of the forensic methodology and determine the content of the investigation process.

Possession of information about the correlations of the elements of the forensic characteristics of a criminal offense provides an opportunity to more accurately assess the investigative situation and build investigative versions on its basis, consistently plan the course of the investigation, determining a complex of organizational, procedural, investigative (detective), covert investigative (detective) actions, their sequence and combination into the most effective tactical operations. It is the forensic characterization of criminal offenses that is the information basis for the development of tactical operations, making it possible to provide the necessary evidentiary and guiding information for the course of the pre-trial investigation.

Recommendations are made regarding the initiation of criminal proceedings regarding the acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt thereof by an official, which cover not only a complex of urgent investigative (detective) actions and covert investigative (detective) actions immediately after receiving a statement, notification or other information about a criminal offense, but also provisions on verification actions before entering information into Unified Register of Pre-trial Investigations regarding the detection of signs of corruption, which will be the basis for organizing and planning the initial stage of the investigation in general and the implementation of tactical operations in particular.

It is defined the tasks of the initial stage of pre-trial investigation, which are aimed at tactical operations: establishing the fact of bringing the illegal plan to completion, whether the transfer of the object of unlawful benefit to an official took

place; establishing individual characteristics of the object of unlawful benefit and its monetary equivalent; clarifying the powers and confirming the official status of the suspect; preserving material traces and their further investigation; verifying information on the suspect's involvement in committing other crimes. These tasks correspond to investigative situations, i.e. tactical tasks are situationally determined.

The tactical operations of the initial stage of the investigation of the acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt thereof by an official were considered, with the determination of the algorithms for their solution. Depending on the investigative situation, tactical operations can have such varieties as "Detention of the recipient during the transfer of the illegal benefit", "Detention of the recipient after a certain time after receiving the illegal benefit", etc. The following actions will be mandatory: operative and investigative measures; surveillance of a person, thing or place or audio, video control of a person; detention of the giver and recipient of the unlawful benefit; inspection of the scene; search of the place of transfer of the object of unlawful gain; interrogation of the suspect; examination of witnesses.

Since the implementation of the tactical operation "Detention" there is a need to obtain evidentiary information regarding the fact of the commission of a corruption criminal offense and the involvement of an official in it, after entering information into the Unified Register of Pretrial Investigations, it is advisable to conduct the tactical operation "Documentation of the process of the acceptance of an offer/promise of improper advantage or receipt".

The main tasks are performed by the investigator at the next stage of the investigation into the acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by an official include: securing and checking the collected evidence; formation of a system of evidence that points to the suspect's guilt in the committed criminal offense; determination of the type and amount of damage caused by a criminal offense; examination of the suspect regarding his commission of other criminal offenses; overcoming opposition from the suspect and other interested persons; identification of all accomplices of the criminal offense. The results of the research are proved the

effectiveness of such tactical operations as "Search for an offender", "Document", "Search for property".

It is emphasized other types of tactical operations during the investigation of the acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by an official which are aimed at performing intermediate tasks of the investigation and finding information about all accomplices and the role of each of them in committing a criminal offense; detection of corrupt relations; neutralization of opposition to the investigation; establishing the reasons and conditions that contributed to the commission of a criminal offense, etc.

This is done in order to find out the place, time and circumstances of the commission of a criminal offense, it is advisable to conduct a tactical operation "Conditions for the providing of an undue benefit ". The key is to conduct such a covert investigative (detective) action as a special investigative experiment, which is conducted depending on the specifics of the place where the official meets the provider of the unlawful benefit, simultaneously with audio and video control of the person or audio and video control of the place.

The acceptance of an offer, promise or receipt of an undue benefit by an official is supported by the use of the corrupt relations. The tactical operation "Establishing Corrupt Relations" is aimed at clarifying them. Its peculiarity is that recording information from open sources and social networks is an important component of this tactical operation.

The tactical operation "Overcoming Counteraction" is important. The specific complex of measures depends on the ways and methods of counteraction chosen by the persons. Particularly, in the case of actions aimed at falsifying or destroying evidence of a criminal offence, a detective or investigator should take the following actions: audio and video monitoring of the person and place of the criminal offence; a special investigative experiment; inspection of the scene, examination of items and documents; and forensic examinations.

In case of interference in the investigation process by representatives of state authorities and local self-government, the need to implement the tactical operation

"Protection against external influence on the pre-trial investigation" is substantiated. If witnesses provide false testimony, in particular, refuse to testify, there are grounds to apply the tactical operation "Neutralisation of pressure on witnesses".

Other types of tactical operations are also highlighted, given the comprehensive study of the issue in the context of modern realities and the specifics of the mechanism of committing corruption criminal offences.

Keywords: investigation, criminal offence, corruption, criminal proceedings, investigative situation, forensic methodology, investigator, detective, investigative (detective) action, covert investigative (detective) action, interrogation, interaction, operational and investigative activity.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті у наукових фахових виданнях України:

1. Абакумов О. Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 1. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.40>

2. Абакумов О. Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 65. С. 64–68. (Серія «Юриспруденція»). DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

3. Абакумов О. Ю., Полях А. М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 381–384. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/93>.

4. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 32. С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.16>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Абакумов О. Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). С. 127–130. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/4a1d4d15-5371-403b-8653-b0a66fd8ef90>.

6. Абакумов О. Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Правовий дискурс* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 12 жовт. 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 205–206.

7. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 168–172. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/c65ec4d8-6b0d-4d23-bdcf-5353e99aaaf4>.

8. Абакумов О.Ю. Поняття тактичних операцій при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 28 березня 2024 р.). Київ, 2024. С. 178-181. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/bcf3d9a0-8d0f-45be-b366-d0673786dada>

9. Абакумов О. Ю. Тактична операція «Документ» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 110-112.

10. Абакумов О. Ю. Тактична операція «Подолання протидії» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Весняні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIII* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції ДонНУ імені Василя Стуса (м. Вінниця, 25-26 квітня 2024 р.). Вінниця, 2024, 2024. С. 103-107.

навчально-методичні праці:

11. Стандарти досудового розслідування : практ. посіб. / [В. В. Михайленко, Ю. Л. Белоусов, О. Ю. Абакумов та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 280 с.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП	19

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

1.1. Стан наукової розробленості тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою	31
--	----

1.2. Поняття, зміст і завдання тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою	42
--	----

1.3. Правові засади реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....	59
---	----

1.4. Використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....	72
---	----

Висновки до розділу 1.....	91
----------------------------	----

РОЗДІЛ 2. ВИДИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

2.1. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....	96
--	----

2.2. Тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....116

2.3. Тактичні операції щодо виконання окремих тактичних завдань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....135

Висновки до розділу 2.....149

РОЗДІЛ 3. ОКРЕМІ ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

3.1. Тактична операція «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою 155

3.2. Тактична операція «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.....171

3.3. Тактична операція «Встановлення співучасників» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою 190

Висновки до розділу 3.....207

ВИСНОВКИ 211

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....232

ДОДАТКИ.....261

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НП – Національна поліція

НСРД – негласні слідчі (розшукові) дії

СОГ – слідчо-оперативна група

СРД – слідчі (розшукові) дії

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є одним із найбільш небезпечних, поширених і латентних корупційних кримінальних правопорушень, проблематика розслідування яких актуалізує необхідність забезпечення ефективного досудового розслідування задля швидкого й повного досягнення завдань кримінального провадження. Запорукою реалізації цих завдань є використання всього арсеналу криміналістичних засобів, методів і прийомів, зокрема найдієвішого з них – тактичних операцій.

Сформована у криміналістичній науці структура окремих методик розслідування кримінальних правопорушень, серед яких і розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою, традиційно містить систему рекомендацій, що оптимізують діяльність слідчого, інших уповноважених суб'єктів щодо тактики СРД за типових слідчих ситуацій, і лише в окремих випадках належну увагу спрямовують на такий інструмент, як тактичні операції. Однак, згідно з результатами проведеного в межах дослідження опитування, 90,7 % слідчих і 93,6 % детективів вважають, що саме ефективність проведених тактичних операцій визначає успішність розслідування кримінального правопорушення (додаток А).

Водночас слід зауважити, що тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою висвітлено в науковій та навчально-методичній літературі недостатньо.

Аналіз статистичних даних останніх років щодо розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою засвідчує невтішну ситуацію щодо ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень і досягнення завдань кримінального провадження [218]. Згідно зі статистичними даними Офісу Генерального прокурора, за ст. 368

Кримінального кодексу (КК) України «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі» протягом 2021/2022/2023/січня–березня 2024 року – зареєстровано 1577/988/1403/339 кримінальних правопорушень. Вручено 1157/242/422/133 повідомлення про підозру, до суду з обвинувальним актом направлено 1027/121/237/18 кримінальних проваджень.

Такі статистичні показники дають підстави стверджувати про недостатню ефективність засобів і методів, які використовують правоохоронні органи під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, демонструють складнощі доказування обставин таких кримінальних правопорушень, що унеможлиблює досягнення завдань кримінального провадження.

У зв'язку із зазначеним, розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою зумовлює необхідність вирішення проблемних питань, зокрема: виявлення всіх фактів механізму протиправної діяльності; встановлення всіх співучасників кримінального правопорушення; з'ясування способів підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення. Належному виконанню завдань кримінального провадження перешкоджають недоліки кримінального процесуального законодавства; недостатнє техніко-криміналістичне забезпечення; проблеми організації взаємодії з державними та правоохоронними органами (як на державному, так і міжнародному рівнях) тощо. Одним із суттєвих недоліків є брак сучасних криміналістичних рекомендацій щодо реалізації тактичних операцій, з огляду на умови слідчих ситуацій.

Оскільки розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою супроводжується проблемами виявлення всіх епізодів протиправної діяльності, недостатністю вихідної інформації, активною протидією учасників, то застосування такої форми організації розслідування, як проведення тактичних операцій, є необхідним (88,6 % детективів, 82,4 % слідчих, 85,2 % прокурорів). Про комплексний характер застосовуваних під час розслідування даних кримінальних

правопорушень СРД, зокрема негласних, оперативно-розшукових заходів зазначили 77,4 % детективів, 71,5% слідчих, 79,2 % прокурорів.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні роботи, що висвітлюють концептуальні засади криміналістичної тактики та криміналістичної методики. Це праці А. О. Антощука, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, В. О. Гусєвої, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, В. О. Коновалової, М. В. Корнієнка, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, М. А. Погорецького, А. М. Поляха, М. В. Салтевського, О. А. Самойленко, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, Д. М. Цехана, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура, В. В. Юсупова та ін.

Однією з перших наукових робіт, у якій акцентовано на такій тактичній операції, як засіб розслідування, була кандидатська дисертація С. Ф. Здоровка «Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями» (2002). Концептуальні засади інституту тактичної операції висвітлено в докторській дисертації В. М. Шевчука «Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці» (2013).

Криміналістична методика розслідування такого корупційного кримінального правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, була предметом наукових досліджень у працях Л. І. Аркуші, О. В. Пчеліної, А. В. Шевчишина, Д. О. Шумейка.

Однак у юридичній літературі проблематика тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою не була предметом окремого наукового дослідження. Вбачається необхідність комплексного висвітлення окресленої проблематики в контексті сучасних суспільно-правових реалій, з огляду на особливості механізму вчинення корупційних кримінальних правопорушень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021), Основних напрямів розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення в Україні на період до 2023 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 року № 435-р), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2021–2024 роки (рішення Вченої ради від 21 грудня 2020 року, протокол № 23).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 жовтня 2022 року (протокол № 14), зареєстрована Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1120, 2022 рік).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у формуванні теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено такі *завдання*:

– висвітлити стан наукової розробленості тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– сформувати поняття, зміст і завдання тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– визначити правові засади реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– з'ясувати особливості використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– схарактеризувати тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– окреслити тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– розглянути тактичні операції щодо виконання окремих тактичних завдань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– сформувати алгоритм тактичної операції «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– проаналізувати алгоритм тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– сформувати алгоритм тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Предмет дослідження – тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи, які дали змогу оптимально врахувати специфіку об'єкта і предмета дослідження, зокрема: *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість дослідити стан наукових досліджень тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (підрозділ 1.1); виокремити типові тактичні операції відповідно до слідчих ситуацій (розділи 2, 3). У дослідженні використано *спеціально-правові* методи: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм законодавства, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); *догматичний (формально-логічний)* – для висвітлення змісту основних понять дисертації: «тактична операція», «початковий етап розслідування», «наступний етап розслідування» (розділи 1, 2); *системно-структурний* – для формування алгоритмів виконання типових слідчих ситуацій і тактики проведення процесуальних та інших дій під час проведення тактичних операцій (розділ 3); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики та визначення кореляційних зв'язків між ними для врахування під час побудови відповідних тактичних операцій (підрозділ 1.4); *статистичний* – з метою підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – у межах обґрунтування наукових висновків даними анкетування практичних працівників правоохоронних органів (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Державної судової адміністрації України за 2020–2023 роки та січень–березень 2024 року; дані, отримані внаслідок вивчення 152 кримінальних проваджень, досудове

розслідування в яких за ст. 368 КК України здійснювали протягом 2019–2023 років; результати анкетування 115 слідчих Національної поліції України та 76 детективів Національного антикорупційного бюро України, 87 прокурорів, зокрема прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Емпіричні дослідження проводили в усіх регіонах України. Використано власний практичний досвід автора на різних посадах НАБУ.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим монографічним дослідженням, у якому сформовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, визначено низку положень, висновків і рекомендацій, які становлять наукову новизну, зокрема:

вперше:

– розроблено класифікацію тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою відповідно до завдань, на виконання яких спрямовані тактичні операції: 1) за етапами досудового розслідування (тактичні операції початкового та наступного етапів розслідування); 2) за тактичними завданнями, на виконання яких спрямовані тактичні операції («Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення», «Встановлення епізодів протиправної діяльності», «Встановлення характеру неправомірної вигоди», «Встановлення співучасників» тощо);

– висвітлено кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, такі як: сліди – предмет посягання – способи вчинення – дані про особу правопорушника; особа правопорушника – мотив, мета – засоби – місце, час – обстановка – спосіб вчинення – сліди тощо, відомості про які надають можливість проаналізувати слідчі ситуації та запланувати з огляду на відповідні тактичні операції;

– сформовано тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою («Затримання правопорушника»; «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди»); наступного етапу розслідування («Розшук правопорушника», «Документ», «Розшук майна»); тактичні операції, спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування цього кримінального правопорушення («Умови надання неправомірної вигоди», «Встановлення корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування», «Нейтралізація тиску на свідків», «Встановлення психологічного контакту»);

– виокремлено попередню (дослідчу) перевірку – передумову реалізації початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що полягає в перевірці отриманої первинної інформації, реалізується за умов дефіциту часу з використанням методів і засобів оперативно-розшукової діяльності, впливає на прийняття процесуального рішення щодо обґрунтованості початку досудового розслідування;

удосконалено:

– тлумачення загальних та окремих завдань і формування змісту тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (на прикладі тактичних операцій «Розшук», «Затримання», «Співучасники», «Встановлення свідків», «Сукупність злочинів», «Встановлення ознак організованості», «Пошук документів», «Аналіз та використання інформації, отриманої з документів»);

– правові засади реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які становлять систему закріплених у міжнародному й національному законодавстві норм права, що визначають мету, завдання, повноваження, алгоритм дій уповноважених суб'єктів, діяльність яких

спрямована на протидію корупції та розслідування корупційних кримінальних правопорушень;

– поняття взаємодії органів досудового розслідування під час проведення тактичної операції в межах розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою як такої, що ґрунтується на нормативно-правових актах, спільної, скоординованої та послідовної діяльності суб'єктів, які наділені спеціальним індивідуально визначеним правовим статусом, спрямованої на проведення комплексу СРД, процесуальних, оперативно-розшукових та інших організаційних заходів для вирішення конкретної слідчої ситуації;

– криміналістичні рекомендації щодо підвищення ефективності реалізації тактичної операції «Встановлення співучасників», а саме в контексті вдосконалення організації взаємодії детектива, слідчого з оперативними підрозділами, проведення допиту підозрюваного та свідків за «конфліктних (антагоністичних)» і «неконфліктних (з елементами співпраці)» слідчих ситуацій;

дістали подальшого розвитку:

– наукові положення щодо стану теоретичної розробленості концепції тактичних операцій як криміналістичної категорії та як частини методики розслідування такого корупційного кримінального правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою;

– визначення поняття тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою як комплексу організаційно-тактичних засобів, методів, прийомів реалізації досудового розслідування за ефективної взаємодії слідчого з іншими уповноваженими суб'єктами, що полягає в реалізації слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, об'єднаних спільною метою та здійснюваних у межах єдиного плану, спрямованих на виконання

проміжних завдань розслідування, і полягає в алгоритмізації процесу розслідування кримінального правопорушення;

– етапи реалізації тактичних операцій під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: планування тактичної операції; підготовка тактичної операції; безпосереднє проведення; процесуальне оформлення тактичної операції; оцінка перебігу й результатів тактичної операції;

– положення щодо системи органів, уповноважених на виявлення, розслідування та попередження прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, відповідно до двох груп: 1) спеціально уповноважені антикорупційні органи (суб'єкти, для яких боротьба з корупцією є основною функцією, уповноважені на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень і сприяння реалізації його завдань (НАБУ, САП, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА)); 2) залучені органи (суб'єкти, які виконують завдання розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою поряд з іншими функціями (Національна поліція (НП), Державне бюро розслідувань (ДБР), Служба безпеки України (СБУ), органи прокуратури);

– алгоритм виконання тактичної операції «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» як системи СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на збір доказів у кримінальному провадженні, які вказували б на наявність в особи правопорушника статусу службової особи (або факт присвоєння особою владних повноважень чи звання службової особи) та їх використання під час вчинення кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності;

– алгоритм виконання тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» шляхом проведення таких заходів: перевірка підозрюваного на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень, зокрема у сфері службової діяльності; отримання інформації з баз даних

державних і правоохоронних органів; консультації зі спеціалістами; вилучення службової документації (проведення обшуків, тимчасового доступу до речей і документів); огляд вилученої документації, аналіз її змісту та виявлення слідів імовірної фальсифікації; призначення технічних і почеркознавчих експертиз документів; проведення ревізій; огляд приміщень, земельних ділянок; отримання зразків для експертизи; призначення судово-економічної, судово-бухгалтерської та інших судових експертиз; допит підозрюваного й свідків; здійснення аудіо-, відеоконтролю особи підозрюваного та місця; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й викладені в роботі положення, висновки та пропозиції впроваджено у:

– *правозастосовну діяльність* – для вдосконалення процесу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 28 березня 2024 року);

– *освітній процес* – під час викладання навчальних дисциплін з криміналістики, підготовки навчально-методичних праць (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 20-ОП);

– *науково-дослідну діяльність* – для подальших досліджень проблем проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 25 березня 2024 року № 21-НД, акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права від 01 квітня 2024 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно. Усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. Окремі положення дисертації викладено в статті «Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи

одержання неправомірної вигоди службовою особою», підготовленої у співавторстві. Особистий внесок О.Ю. Абакумова – 70 % (запропоновано авторське визначення поняття тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, виокремлені види тактичних операцій («розшук», «затримання», «співучасники», «вилучення документів», «огляд документів» та ін.), особистий внесок А.М. Поляха – 30% (виокремлено ознаки, завдання тактичної операції за даних умов та сформоване їх наукове підґрунтя).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукового дослідження оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях, засіданні круглого столу: «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 25 листопада 2022 року), «Правовий дискурс» (м. Черкаси, 12 жовтня 2023 року), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 30 листопада 2023 року), «Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції» (м. Київ, 28 березня 2024 року), «Весняні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки», (м. Вінниця, 25-26 квітня 2024 р.), «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових працях, серед яких чотири статті, опубліковані у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, а також у шести тезах доповідей, опублікованих у збірниках науково-практичних конференцій та одній навчально-методичній праці.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, що об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (273 джерела на 29 сторінках) і п'яти додатків (на 44 сторінках). Загальний обсяг дисертації – 305 сторінок, з них основного тексту – 216 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

1.1. Стан наукової розробленості тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Вивчення та розроблення тактичних операцій слід здійснювати на підставі загальнотеоретичних підходів, що забезпечують обґрунтування фундаментальних положень (генеза, сутність, факт, гіпотеза тощо) цієї криміналістичної категорії, оскільки дослідження історії виникнення та становлення, сучасного стану й перспектив розвитку тактичних операцій необхідні для формування концепції цієї криміналістичної категорії, визначення її сутності, теоретичного значення та практичної спрямованості [258].

Саме тому розпочати наукове дослідження слід з аналізу наукових досліджень з питання формування концепції тактичних операцій як криміналістичної категорії і як частини методики розслідування такого корупційного кримінального правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Тактичні операції як криміналістична категорія є поняттям не новим, вони були предметом дослідження в наукових роботах ще за радянських часів як частина методики розслідування певних видів кримінальних правопорушень.

Однією з перших наукових робіт, у якій акцент в розслідуванні кримінальних правопорушень був зміщений на тактичні операції саме як тактичний засіб під час розслідування, була праця С. Ф. Здоровка «Тактичні

операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями» (2002). У роботі автор запропонував низку нових концептуальних у теоретичному аспекті й важливих у практичній площині положень, зокрема окреслено ознаки тактичної операції, сформульовано авторський підхід до визначення її поняття; виявлено види тактичних операцій та запропоновано їх класифікацію; виявлено передумови й можливості розроблення тактичних операцій у розслідуванні вбивств, що вчиняють організовані групи; встановлено залежності між проміжними завданнями розслідування і тактичними операціями; розроблено та запропоновано для застосування двадцять типових тактичних операцій, доцільних у межах розслідування вбивств, що вчиняють організовані злочинні групи; схарактеризовано запропоновані тактичні операції; виявлено специфічні тактичні операції, притаманні розслідуванню вбивств, вчинених організованими злочинними групами («Організований характер убивств»; «Зв'язки убивці з організованим формуванням», «Склад і структура організованої групи», «Замовник убивства» тощо), визначено їх внутрішній зміст й обґрунтовано доцільність застосування [75].

2010 року тактичні операції в межах розслідування підроблення грошей були предметом наукового дослідження В. С. Богачука в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Науковий доробок цікавий тим, що в ньому виокремлено й обґрунтовано типові тактичні операції в межах розслідування підроблення грошей. Автор тактичну операцію визначив як систему погоджених і взаємозалежних за цільовим призначенням слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, розроблених з огляду на сформовану слідчу ситуацію, які проводять за планом і під керівництвом слідчого з метою виконання певних тактичних завдань виявлення, розкриття та розслідування злочинів. Відмітна риса тактичної операції полягає в тому, що її зміст охоплює не випадковий набір тактичних засобів, а цілісний комплекс пов'язаних внутрішньою єдністю, заздалегідь визначених, погоджених між собою, скоординованих і цілеспрямовано здійснюваних в оптимальній послідовності дій на основі

спеціальної програми. У системі тактичних засобів тактичні операції відіграють об'єднану роль. За допомогою них виконують найскладніші та найбільш трудомісткі завдання з одержання та процесуального закріплення доказової інформації під час розслідування підроблення грошей. У роботі висвітлено зміст тактичних операцій «Збирання і фіксація вихідної інформації про злочин», «Вивчення механізму вчинення злочину», «Встановлення і пошук злочинця», «Затримання злочинця з речовими доказами», «Виявлення і подолання протидії розслідуванню злочинів», «Встановлення функціональних ролей учасників злочинної групи» в межах розслідування підроблення грошей [28].

Тактичні операції в процесі розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами досліджував Д. О. Карабанов 2011 року в межах дисертаційного дослідження. У роботі визначено особливості організації і тактики проведення окремих слідчих дій під час реалізації тактичних операцій, серед яких огляд місця події, допит, обшук, призначення експертизи тощо; з'ясовано зміст зазначених тактичних операцій, що передбачають мету операції, суб'єктів, засоби досягнення мети операції, процес організації та безпосередньої реалізації операції, її результат [79].

2011 року З. Р. Сулейманова захистила дисертацію «Тактичні операції при розслідуванні незаконного збуту наркотичних засобів», запропонувавши визначення поняття тактичної операції, якою є система погоджених дій (слідчих, оперативно-розшукових тощо), які проводять, дотримуючись режиму законності, уповноважені посадові особи органів слідства й дізнання для виконання тактичних завдань, підпорядкованих загальній меті розслідування злочину. Зміст кожного такого завдання становлять питання, які належать до предмета доказування, а за ступенем спільності вони є типовими, й оптимальне виконання їх у кожному випадку припускає виконання певних приписів алгоритмічного типу. Під час розслідування збуту наркотичних засобів як криміналістичних комплексів доцільно проводити такі тактичні операції: «Затримання запідозреного на місці злочину», «Встановлення механізму злочину», «Виявлення та ліквідація незаконної нарколабораторії»,

«Встановлення злочинця та каналів надходження наркотичних засобів», «Встановлення учасників злочинної групи та доказування їх функціональних ролей», «Нейтралізація протидії розслідуванню». Розроблено порядок підготовки, реалізації та фіксації результатів зазначених операцій [220].

Найбільш ґрунтовно та повно поняття тактичної операції висвітлено в дисертації В. М. Шевчука «Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій у криміналістиці» (2012). Це перша робота у вітчизняній криміналістиці, присвячена тактичній операції як криміналістичній категорії, без прив'язки до жодного складу кримінального правопорушення та методики його розслідування. Науковець сформулював поняття тактичної операції, обґрунтував необхідність застосування системно-структурного й технологічного підходів до побудови тактичних операцій, запропонував термін «технологія тактичної операції» як різновид криміналістичних технологій, сформулював авторське визначення поняття технології тактичних операцій. У роботі доведено, що тактична операція має всі атрибути системного утворення, її слід розглядати як складну реальну систему діяльнісного типу, що реалізують спеціально уповноважені законом суб'єкти і спрямована на виконання окремих тактичних завдань, обумовлених слідчими (судовими) ситуаціями, якій притаманні такі властивості, як цілісність, структурованість, ієрархічність, цілеспрямованість, зв'язок і взаємодія між елементами. В. М. Шевчук запропонував структуру тактичної операції досліджувати в динаміці й статиці, виокремлюючи два взаємопов'язані блоки: 1) атрибутивний; 2) функціональний, де атрибутивний відображає морфологічну, композиційну будову тактичної операції, наявність відповідних компонентів у їх статичному розміщенні, а функціональний блок характеризує специфіку зв'язків між компонентами в процесі реалізації тактичної операції, втілює її динамічну складову [258].

2014 року О. Ю. Гавріляк захистила дисертацію «Тактичні операції при розслідуванні вимагань», у якій авторка визначає генезу розвитку концепції та наукової постановки проблеми тактичних операцій в криміналістиці,

характеризує принципи й ознаки тактичних операцій, встановлено їх класифікацію [46].

Тактичні операції були предметом дослідження і в межах окремих методик розслідування. У дисертації В. О. Суходубова «Основи методики розслідування вбивств, поєднаних з відчуженням житла громадян» (2018) запропоновано тактичні операції «Заволодіння житлом» і «Позбавлення життя», які спрямовані на виконання двох рівнів проміжних (локальних) тактичних завдань процесу розслідування вбивств, учинених з метою відчуження житла: 1) встановлення факту незаконного (протиправного) заволодіння чужим житлом; 2) встановлення факту насильницького, протиправного позбавлення життя людини [221].

У роботі О. П. Свінціцької «Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації» (2018) запропоновано розглядати тактичні операції саме в контексті проведення окремих слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Зокрема, авторка виокремлює тактичні операції затримання підозрюваного у вчиненні злочину й допиту (потерпілих, підозрюваних) у справах про торгівлю людьми транснаціонального характеру, а також тактичні операції обшуків [209]. На нашу думку, такий підхід до трактування поняття тактичної операції є доволі дискусійним, адже криміналістична категорія тактичної операції є ширшою за поняття окремої слідчої (розшукової) дії, а тому ототожнювати ці поняття не можна. Ширше цю наукову дискусію буде висвітлено в подальших підрозділах нашого дисертаційного дослідження.

У запропонованій Р. С. Шараничем методиці «Розслідування злочинів у сфері банківського кредитування» (2019) розглянуто тактичні операції як засіб виконання тактичних завдань на початковому етапі розслідування окреслених кримінальних правопорушень. Зокрема, тактичні операції, на думку науковця, можуть охоплювати: витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей і документів; отримання пояснень в учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою; звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий

доступ до предметів і документів; призначення ревізій та комплексних перевірок фінансової діяльності суб'єктів господарювання (внутрішніх документальних перевірок діяльності банків, їх філій, відділень) тощо [250].

У дисертаційному дослідженні А. О. Масалітіна «Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників» (2019) запропоновано використовувати тактичні операції «Захист доказів», «Перевірка показань особи, яка визнає себе винною у вчиненні злочину», «Захист свідка» (як і «Захист потерпілого»), яку можна розглядати як таку, яку здійснюють у межах першої з названих обов'язкових операцій («Захист доказів»), її дедалі частіше застосовують під час розслідування кримінальних проваджень про вчинення тяжких злочинів, зокрема групових кримінально караних виявів екстремістської діяльності [136].

К. О. Чередник, досліджуючи питання розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями (2019), стверджує, що під час формування тактичних операцій слід урахувувати такі критерії: специфіку й етап розслідування, на якому планують провести тактичну операцію; обставини вчинення злочину; слідчі ситуації та тактичні завдання. Авторка виокремила найдоцільніші тактичні операції, спрямовані, по-перше, на встановлення ознак організованості: «склад групи», «організатор», «епізод», «стійкість зв'язків», «корумповані зв'язки», «об'єднаність задуму», «сфера інтересів», а також спрямовані на викриття всіх учасників злочинного угруповання: «співучасники», «розшук», «розшук фінансових активів»; по-друге, на роботу з документальними джерелами інформації: «пошук документів», «вилучення документів», «дослідження документів» тощо; по-третє, на подолання протидії розслідуванню та забезпечення безпеки учасників кримінального процесу. Запропоновано чіткий алгоритм із послідовним виконанням тактичних завдань під час планування та проведення тактичних операцій у справах щодо шахрайств на ринку нерухомості, вчинених злочинними угрупованнями. У науковому доробку сформовано оптимальний комплекс дій для кожної із запропонованих тактичних

операцій, а також визначено перелік тактичних помилок і прорахунків під час проведення зазначених тактичних операцій [240].

Вивчення наукових праць засвідчило, що в більшості випадків тактичні операції як засоби виконання завдань розслідування застосовують у кримінальних правопорушеннях, механізм реалізації яких є складним і багатоетапним. Саме таким є і механізм вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Криміналістичні питання розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабара), тактика проведення окремих СРД і НСРД під час розслідування зазначеного кримінального правопорушення були предметом наукових досліджень. У більшості з них висвітлено аспекти тактичних операцій.

З цієї позиції необхідно виокремити роботу Л. І. Аркуші «Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків» (2001). Авторка визначила низку тактичних операцій, які доцільно проводити в межах розслідування організованої злочинної діяльності, що супроводжується корумпованими зв'язками, пов'язаної з учиненням складних злочинів економічної спрямованості й багатоепізодністю діянь (злочини, що продовжуються): припинення та попередження злочинних акцій, що почалися і готуються; затримання злочинців «на гарячому»; викриття злочинців; виявлення та аналіз документів, які відображають рух коштів і матеріальних цінностей, що стали предметом посягання, або інших пов'язаних із цим джерел інформації; виявлення осіб, не тільки безпосередньо пов'язаних із незаконною господарсько-фінансовою діяльністю, а й причетних до організованої злочинної діяльності; розшук майна та цінностей; встановлення зв'язків злочинців, зокрема корумпованих (шляхом прослуховування та запису телефонних й інших переговорів); забезпечення захисту потерпілих і свідків тощо [14].

У дисертації «Методика розслідування хабарництва» Я. Є. Мишков (2005) серед видів тактичних операцій, які слід рекомендувати під час розслідування

хабарництва, виокремлює: а) «Затримання»; б) «Документ»; в) «Група»; г) «Пошук». Кожна з них має власний комплекс дій, зумовлених її метою [140].

За результатами здійсненого дослідження В. М. Трепак у дисертаційній роботі «Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності» (2011) на підставі аналізу й узагальнення теоретичних, правових, організаційних основ та особливостей початкового етапу розслідування хабарництва суддів розробив методику розслідування цього виду злочину, визначаючи тактичну операцію «Затримання на гарячому» та висвітлюючи її зміст та алгоритм побудови [232].

Привертає увагу дисертація Д. О. Шумейка «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2015), у межах якої на підставі аналізу робіт Я. Є. Мишкова, Н. Р. Палій, О. В. Приходька, Г. О. Пушкарьова, В. М. Трепака, А. І. Шила та слідчої практики розроблено типові тактичні операції «Документування прийняття пропозиції (обіцянки) та одержання неправомірної вигоди», «Документування одержання неправомірної вигоди», «Подолання протидії розслідуванню» [268].

Також 2015 року О. М. Суворов захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Взаємодія підрозділів «К» Служби безпеки України із слідчими під час виявлення й досудового розслідування корупційних злочинів». У роботі висвітлено організаційно-тактичні основи та практики взаємодії оперативно-розшукових підрозділів «К» СБУ зі слідчими під час виявлення і досудового розслідування корупційних злочинів; виокремлено такі тактичні операції, як «Затримання одержувача в умовах контрольованого передавання неправомірної вигоди»; «Затримання особи, яка передає предмет неправомірної вигоди на місці злочину»; «Затримання на підставі оперативно-розшукових даних особи, яка передає предмет неправомірної вигоди, і особи, яка одержує його»; «Затримання одержувача предмета неправомірної вигоди через певний час після вчинення злочину» тощо [218].

2015 року С. В. Олійник захистив дисертацію «Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», у якій було розглянуто організацію та планування тактичних операцій «Розшук злочинця», «Затримання на гарячому», «Викриття учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» на початковому етапі розслідування [150].

У дисертації «Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні» (2017) О. В. Баганець зауважує, що з метою отримання належних і допустимих доказів сторона обвинувачення реалізує специфічні тактичні комбінації та операції, такі як «Затримання на гарячому», «Затримання безпосередньо після вчинення злочину». Документування можливої протиправної поведінки особи потребує від сторони обвинувачення залучення особи (найчастіше це заявник), яка власне й виконує функцію надавача неправомірної вигоди, фіксування телефонних розмов між надавачем неправомірної вигоди та особою, якій таку вигоду надають, фіксування за допомогою спеціальних технічних засобів (на відповідних носіях) відеозаписів з можливих зустрічей надавача неправомірної вигоди й особи, яка отримує таку неправомірну вигоду, тощо [15].

2020 року дисертаційне дослідження «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» захистив Ю. О. Андрейко. У роботі запропоновано поєднати СРД з іншими процесуальними діями й оперативно-розшуковими заходами в тактичні операції. Проведення таких тактичних операцій обумовлено слідчою ситуацією. У сприятливій слідчій ситуації проводять тактичну операцію «Затримання службової особи – хабарника», у ситуації інформаційної невизначеності – тактичну операцію «Збір інформації про злочин». Тактичну операцію «Проведення групових обшуків» проводять як у ситуації інформаційної визначеності, так і в ситуації інформаційної невизначеності [9].

2021 року Б. Л. Гончарук захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук «Методика розслідування пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі». У роботі тактичні операції розглянуто як одну з форм взаємодії слідчого з оперативними працівниками, яка може відбуватися на трьох рівнях (проведення окремої слідчої (розшукової) дії; у межах тактичної комбінації; упродовж усього розслідування) [49].

Корупційні кримінальні правопорушення постійно знаходяться в центрі уваги вчених, що відображено в сучасних наукових публікаціях А. О. Антошука [273, с. 182-197], В. В. Зарубеї [272, с. 249-258], М. В. Корнієнка [101, с. 49-54], В. В. Лисенка [127, с. 128-140], А. М. Поляха [156, с. 19-24], Ю. М. Черноус [248, с. 112-121] та ін.

Аналіз наукових досліджень дає підстави для висновку, що тактична операція є алгоритмом виконання проміжних завдань розслідування. Попри те, що механізм розслідування кожного кримінального провадження індивідуальний, водночас йому притаманні деякі закономірно обумовлені риси. Саме тому сучасні методичні рекомендації набувають алгоритмізованого характеру, тобто містять чітко визначений, науково обґрунтований перелік дій слідчого, іншого уповноваженого суб'єкта у відповідній слідчій ситуації для виконання певних проміжних завдань розслідування [7, с. 64-68].

Слід зауважити, що питання алгоритмування розслідування були предметом наукових досліджень у низці наукових робіт на доктринальному рівні.

Зокрема, С. О. Касапоглу в дисертаційній роботі «Реалізація норм кримінального процесуального права» зазначає, що зменшенню розсуду під час реалізації норм кримінального процесуального права сприяє алгоритмізація цієї діяльності. Передусім якщо це стосується реалізації норм права у формі правозастосування. Для сучасної юридичної науки проблема алгоритмізації правозастосовної діяльності набуває актуальності, зокрема, у теорії криміналістики [81]. У роботі «Теоретичні основи та практика розслідування

злочинів у сфері будівництва» А. П. Запотоцький визначає алгоритм дій правопорушника як вихідну точку під час формування комплексу СРД, а алгоритм практичного інструментарію у вигляді конкретних програм розслідування – основою побудови криміналістичної характеристики та складовою комплексної криміналістичної методики розслідування злочинів у сфері будівництва [71].

Про вагому роль тактичних операцій у методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою свідчать також результати анкетування практичних співробітників. Зокрема, на запитання «Чи є, на Вашу думку, необхідність розроблення типових тактичних операцій стосовно розслідування цього виду кримінального правопорушення?» 87,5 % детективів НАБУ, 73,4 % слідчих НП, 88,9 % прокурорів відповіли, що така потреба є. Водночас 81,6 % детективів НАБУ, 76,4 % слідчих НП, 80,2 % прокурорів зазначили, що розроблення та впровадження типових тактичних операцій сприятимуть оптимізації розслідування (додаток А).

Розроблення та впровадження тактичних операцій зумовлено потребами практики для забезпечення комплексного провадження слідчих, оперативно-розшукових та інших дій з метою виконання таких завдань, розв'язання яких іншими засобами просто неможливе [66, с. 31]. Згідно з результатами анкетування практичних співробітників, на запитання «Як проводять слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи?» 77,4 % детективів НАБУ, 71,5 % слідчих НП, 79,2 % прокурорів відповіли, що в комплексі.

Оскільки розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою супроводжується проблемами виявлення всіх епізодів протиправної діяльності, недостатністю вихідної інформації, активною протидією учасників, то застосування такої форми організації розслідування, як проведення тактичних операцій, є необхідним (88,6 % детективів НАБУ, 82,4 % слідчих НП, 85,2 % прокурорів) (додаток А). Відповідно, тактичні операції є частиною методики розслідування відповідного

кримінального правопорушення, даючи змогу створювати гнучкі алгоритми ефективного розслідування кримінальних правопорушень [2, с. 236].

Також слід ураховувати, що, розробляючи методологію дослідження корупційної злочинності, важливо враховувати аргументи сучасних учених щодо багаторівневості відповідного методологічного інструментарію, підґрунтям якого повинен бути широкий спектр методів, які тісно пов'язані між собою та доповнюють один одного [248, с. 65].

1.2. Поняття, зміст і завдання тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Сучасний стан досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень актуалізує необхідність використання СРД не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими процесуальними діями у вигляді оптимальних їх комплексів у необхідній послідовності їхньої реалізації для виконання певних завдань.

Удосконалення процесу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою залежить від комплексності тактичних прийомів і СРД, яка спрямована на оптимізацію виконання в процесі розслідування тактичних завдань за допомогою концепції тактичних операцій.

Концепцію тактичних операцій досліджували в наукових працях вчені-криміналісти. Слушно зазначає В. О. Коновалова, що концепція тактичних операцій є своєрідною формою розслідування, яка об'єднує організаційні, слідчі й оперативно-розшукові дії з метою швидкого та ефективного виконання слідчих завдань [96, с. 68-69]. В. А. Журавель вважає, що розроблення концепції тактичних операцій як важливого елемента в системі організаційно-тактичних засобів слідчого знаходиться на новому етапі розвитку та потребує проведення подальших досліджень [66, с. 36]. За цими двома підходами в наукових працях

сформульовано визначення поняття тактичної операції: як сукупності слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій та як елемента організаційно-тактичних засобів слідчого.

Тактичною операцією можна вважати комплекс обумовлених слідчою ситуацією взаємозалежних, скоординованих між собою тактичних прийомів, слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових), інших процесуальних дій та заходів, проведених у певній послідовності особами, які розслідують кримінальне правопорушення, із залученням за необхідності інших осіб для виконання певного тактичного завдання [46], проведених за спільним планом [119, с. 197].

В. М. Шевчук вважає, що тактична операція є комплексом слідчих, оперативно-розшукових, управлінських, організаційних та інших дій, здійснюваних за спільним погодженим планом, декількома на те уповноваженими посадовими й іншими особами з метою встановлення обставин, які мають значення для розслідування, під час суворого дотримання принципів кримінально-процесуального закону [255, с. 70]. Тактична операція спрямована на виконання окремого тактичного завдання розслідування в цій слідчій ситуації, що не може бути виконане окремими або навіть деякими діями (заходами), які проводять за спільним планом уповноважені посадові особи під керівництвом слідчого [253, с. 57].

Такий підхід до визначення поняття тактичної операції поділяють також більшість науковців. Зокрема, С. Ф. Здоровко визначає тактичну операцію як систему однойменних або різнойменних процесуальних чи непроцесуальних дій і заходів (слідчих, оперативно-розшукових, організаційних), які спрямовані на виконання проміжного завдання розслідування, об'єднані спільними планом і задумом, характеризуються вибірковістю та ситуаційною обумовленістю та виконуються правомочними посадовими особами під керівництвом слідчого [74, с. 6]. На думку В. С. Богачука, тактична операція є системою погоджених і взаємозалежних за цільовим призначенням слідчих, оперативно-розшукових та інших дій, розроблених з огляду на сформовану слідчу ситуацію, які проводять

за планом і під керівництвом слідчого з метою виконання певних тактичних завдань виявлення, розкриття та розслідування злочинів [28, с. 9].

Своєю чергою З. Р. Сулейманова поділяє такі підходи до визначення поняття тактичної операції. Дослідниця стверджує, що зміст кожного такого завдання становлять питання, які належать до предмета доказування, а за ступенем спільності вони здебільшого є типовими, й оптимальне виконання їх у кожному випадку припускає виконання певних приписів алгоритмічного типу. Це якісно нове, відмінне від простої взаємодії поняття, яке відображає інший підхід до оцінювання діяльності різних органів, що брали участь у розкритті та розслідуванні злочинів, засвідчує науково-управлінський елемент у спільній роботі різних служб дізнання та слідства, інтеграцію їх зусиль у процесуальній та оперативно-пошуковій сферах, без чого неможливі попередження й ефективне, максимально швидке розслідування аналізованих злочинів [220, с. 14–18].

Водночас Д. О. Карабанов, вважаючи слушними такі підходи, наділяє тактичну операцію програмно-алгоритмічним характером, здійснювану під керівництвом слідчого із залученням інших осіб для виконання самостійних завдань на певному етапі досудового розслідування [78, с. 16].

Іншим є визначення тактичних операцій, запропоноване В. Ю. Шепітьком і В. А. Журавлем, які розглядають тактичні операції як організаційно-тактичні засоби здійснення досудового розслідування. Це поняття поєднує як організаційні, так і тактичні засади. Організаційними засадами слід вважати оптимальні взаєморозміщення та взаємозв'язок елементів певного комплексу (комбінацій, операцій), провадження яких обумовлене єдиною метою і здійснюється в певних умовах місця та часу. Тактичні засади передбачають вибірковість, варіантність, ситуаційну залежність, доцільність у застосуванні певних засобів та їх спрямованість на виконання локальних завдань розслідування. З огляду на це, організаційно-тактичні засоби здійснення досудового розслідування є оптимальною сукупністю пов'язаних єдиною метою дій (слідчих, оперативно-розшукових, організаційних) і тактичних прийомів, які

за комплексного їх застосування спрямовані на забезпечення найефективнішого виконання тактичних завдань у певних слідчих ситуаціях. Такі наукові підходи вкотре підтверджують, що тактичні операції під час розслідування злочинів виконують організаційну функцію [264, с. 187]. Як засіб діяльності слідчого, що використовують для виконання тактичних завдань, які постають під час розкриття, розслідування та попередження злочинів, тактичну операцію розглядає М. В. Салтевський [207, с. 79]. С. В. Олійник також визначає тактичну операцію як засіб виконання тактичних завдань. Своєю чергою реалізацію тактичних завдань здійснюють шляхом проведення декількох дій, ефективність здійснення яких обов'язково залежить від організації такої діяльності [149].

Ми поділяємо думку В. О. Коновалової про те, що тактичні операції є своєрідною формою розслідування, яке об'єднує організаційні, СРД та оперативно-розшукові заходи для швидкого й ефективного виконання слідчих завдань [96, с. 68].

Тактичні операції за напрямами тактичного впливу та діапазоном застосування в процесі розслідування злочинів, слушно стверджує В. М. Шевчук, є багатофункціональними організаційно-тактичними засобами здійснення досудового розслідування, які ефективно використовують для виконання окремих тактичних завдань і мають багатофункціональне призначення, обумовлене слідчою ситуацією та функціональною спрямованістю системи слідчих, оперативно-розшукових дій, організаційних, профілактичних та інших дій [259].

Підсумовуючи, вважаємо за можливе сформулювати визначення поняття тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою як комплексу організаційно-тактичних засобів, методів, прийомів реалізації досудового розслідування, за ефективної взаємодії слідчого з іншими уповноваженими суб'єктами, що полягає в реалізації слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, об'єднаних спільною метою та здійснюваних у межах єдиного плану, спрямованих на виконання проміжних

завдань розслідування, і полягає в алгоритмізації процесу розслідування кримінального правопорушення.

На цій підставі слід виокремити ознаки, притаманні тактичній операції. Аналізуючи наявні наукові підходи до визначення ознак, притаманних тактичним операціям, слід констатувати, що в більшості випадків вчені одноставні щодо їх переліку.

Зокрема, С. Ф. Здоровко суттєвими ознаками тактичної операції називає: 1) поєднання (комплекс, систему) однойменних або різнойменних слідчих дій, а також (або) оперативно-розшукових заходів, а інколи й організаційно-технічних заходів. Тактична операція може бути комплексом різноманітних за своєю природою дій (процесуальних і непроцесуальних), а може об'єднувати однотипні дії (наприклад, декілька обшуків – тактична операція «Груповий обшук», декілька допитів – оперативно-тактична операція «Виявлення неправдивих свідчень»); 2) у кількісному відношенні це завжди дві та більше дій або два чи більше заходів; 3) дії, які належать до тактичної операції, повинні бути взаємопов'язаними, взаємообумовленими та взаємозалежними; 4) виконання дій припускає їх певну черговість (послідовність) або одночасність; 5) операція вирізняється вибірковістю та спрямованістю на виконання проміжного завдання розслідування. У цьому контексті важливе значення мають вичленовування, типізація таких завдань; 6) операція має рольову функцію щодо виду злочину; 7) система дій тактичної операції ситуаційно обумовлена, ефективність їх можлива лише в точно визначених слідчих ситуаціях; 8) елементи тактичної операції об'єднані спільним задумом, мають єдину цільову спрямованість; 9) операція припускає єдине керівництво з боку слідчого незалежно від сутності дій, що до неї належать; 10) дії проводять за спільним планом [75, с. 150].

Частково звужує підхід до виокремлення ознак, притаманних тактичній операції, В. М. Шевчук, а саме: а) системність взаємозалежних і взаємоузгоджених слідчих, оперативно-розшукових та інших дій; б) обумовленість цієї системи дій слідчою, а іноді й вихідною ситуацією; в) планованість їх проведення та реалізації; г) керівна роль слідчого (за

винятком оперативно-тактичних операцій, де керівником може бути й посадова особа оперативних підрозділів територіальних органів); д) спрямованість дій на виконання окремих проміжних тактичних завдань [161, с. 85].

Д. О. Карабанов окреслений вище перелік ознак тактичних операцій доповнює тим, що кожна з них припускає певну сукупність дій програмно-алгоритмічного характеру, тому є типовою. Це пов'язано з повторюваністю більшості слідчих ситуацій, що надає можливість їх класифікувати, а отже, розробити систему найдоцільніших дій для кожної з них [79]. З. Р. Сулейманова додатково виокремлює ознаку, яка полягає в тому, що зміст таких тактичних завдань становлять питання, які належать до предмета доказування в розслідуваній справі. Тактичні операції проводять у певний часовий інтервал у межах передбачених законом строків розслідування кримінального провадження [220].

Загалом поділяючи такий підхід до визначення ознак тактичної операції, вважаємо за необхідне виокремити ознаки тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а саме: погодженість, координованість і плановість слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів; зазначені дії регламентовані кримінально-процесуальним законодавством, спеціальними нормативно-правовими актами, спрямованими на протидію корупції, підзаконними нормативно-правовими актами; об'єднаність спільною метою для виконання проміжних завдань розслідування; забезпечення взаємодії спеціальних суб'єктів досудового розслідування, діяльність яких пов'язана з розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень (НАБУ, САП, АРМА) й органів досудового розслідування.

Однією із складових концепції тактичних операцій є також виокремлення завдань, на виконання яких спрямовані тактичні операції, які інакше вирішити складно або взагалі неможливо.

Наявний зв'язок між проміжним завданням розслідування і тактичною операцією. Такий зв'язок простежується в тому, що: 1) тактичну операцію розробляють стосовно проміжного завдання розслідування; 2) реалізація тактичної операції здійснюється для виконання проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних у відповідній слідчій ситуації [265, с. 184–186; 99, с. 170–172].

Слушною є думка Р. Л. Степанюка, який вважає, що деякі проміжні завдання є настільки складними та специфічними, що вимагають організації комплексу дій, тобто тактичної операції. Завданням дослідника під час побудови окремої методики розслідування є визначення типового кола таких проміжних завдань і розроблення відповідних рекомендацій щодо організації та проведення типових тактичних операцій [215, с. 204].

Тактичні аспекти діяльності слідчого характеризують загальні підходи до виконання завдань розслідування, прийняття тактичних рішень: визначення своєчасності проведення слідчих дій з позиції забезпечення найвищої результативності; оцінювання необхідності здійснення відповідних заходів з урахуванням пов'язаного з цим тактичного ризику; рішення про пред'явлення доказів (з подальшою деталізацією прийомів безпосереднього пред'явлення); визначення обсягу й характеру інформації під час звернення за допомогою до громадян; встановлення мети і набору дій під час планування та здійснення тактичних операцій [23, с. 170].

Досліджуючи питання тактичних завдань під час розслідування кримінальних правопорушень корупційної спрямованості, Я. В. Мишков виокремлює такі тактичні завдання стосовно розслідування розглядуваної категорії кримінальних правопорушень, спрямованих на: 1) затримання «на гарячому»; 2) встановлення місцезнаходження предмета неправомірної вигоди; 3) встановлення місцеперебування та затримання співучасників злочину; 4) виявлення і тимчасове вилучення документів, що свідчать про незаконні розпорядження; 5) виявлення документів, що свідчать про законні дії службової

особи, вчинені внаслідок досягнутих домовленостей; б) виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину [141, с. 93].

С. В. Олійник вважає, що встановлення особи правопорушника потребує виконання тактичних завдань, які постають відповідно до слідчої ситуації конкретного етапу розслідування. Якщо, скажімо, виникає необхідність встановити відносини, які склалися в суб'єктів розглядуваного злочину, то з цією метою мають бути організовані відповідні тактичні операції: наприклад, «Викриття неправди в показаннях підозрюваного під час допиту», «Перевірка алібі» тощо. Тобто під час розслідування злочинів на кожному його етапі організовують тактичні операції, які є засобом виконання тактичних завдань [150].

Загалом вважаючи обґрунтованим визначений перелік завдань, підсумуємо, що загальним завданням тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є виявлення всіх фактів (епізодів) вчинення цього кримінального правопорушення. Окремими завданнями є: встановлення свідків, які можуть надати інформацію про подію; встановлення осіб, які мають відношення до вчинення кримінального правопорушення; з'ясування відносин цих осіб і характеру їх участі у вчиненому діянні тощо. У зв'язку із цим постає необхідність проводити такі типові тактичні операції, як: «Розшук», «Затримання», «Співучасники» [4, с. 205-206], «Встановлення свідків», «Сукупність злочинів», «Встановлення ознак організованості». Крім того, доволі часто вчинення корупційного кримінального правопорушення пов'язане з необхідністю виявлення та дослідження низки документів, для чого застосовують спеціально розроблені тактичні операції: «Пошук документів», «Вилучення документів», «Огляд документів», «Дослідження документів», «Аналіз та використання інформації, отриманої з документів», «Збереження документів» [8, с. 383] тощо.

Під час анкетування практичних співробітників було встановлено наявність чинників, що впливають на необхідність обрання тактичної операції.

Зокрема, до таких віднесено: слідчу ситуацію (77,5 % детективів НАБУ, 63,4 % слідчих НП, 78,9 % прокурорів); знання типових тактичних операцій (44,3 % детективів НАБУ, 38,1 % слідчих НП, 33,9 % прокурорів); необхідність виконання певного завдання розслідування (76,5 % детективів НАБУ, 78,4 % слідчих НП, 73,9 % прокурорів); інше (14,5 % детективів НАБУ, 11,9 % слідчих НП, 13,3 % прокурорів) (додаток А).

На підставі викладеного доходимо висновку, що тактичні завдання, на виконання яких спрямовані тактичні операції, можуть бути підставою для подальшої їх класифікації.

У науковій літературі немає єдиного підходу до класифікації тактичних операцій. Можливість класифікації тактичних операцій зумовлена типовістю дій, які вчиняють, і залежить від виду кримінального правопорушення, характеру слідчої ситуації, тактичних завдань тощо. Типовість проведення СРД та їх сукупності дає змогу розглядати їх як своєрідний алгоритм для виконання завдань.

Науковці висловлювали різні підходи щодо підстав класифікації тактичних операцій.

Деякі автори розглядають окремі тактичні операції. Виокремлюючи ізольовано певні їх види, Г. А. Матусовський зосереджує увагу на тактичних операціях «Пошук майна», «Документ», «Затримання» [137, с. 155]; В. С. Кузьмічов і Г. І. Прокопенко розглядають тактичні операції «Збирання інформації», «Фіксація», «Пошук» [119, с. 198]; О. Ю. Булулуков досліджує особливості тактичної операції «Особа злочинця» [30, с. 166–174].

За іншим підходом тактичні операції розглядають у межах методики розслідування певного виду кримінальних правопорушень. Зокрема, В. О. Коновалова, аналізуючи питання розслідування розкрадань державного та громадського майна, вчинених посадовими особами, визначає такі тактичні операції: 1) з виявлення способу вчинення злочину; 2) з виявлення викраденого майна; 3) зі встановлення злочинних зв'язків розкрадачів; 4) з відшкодування завданого збитку; 5) з виявлення неврахованої продукції; 6) зі встановлення

відхилень від технологічного процесу; 7) із затримання розкрадачів «за гарячими слідами» [98, с. 282].

В. Ю. Шепітько типізує тактичні операції щодо особливостей розслідування злочинів організованих груп і злочинних організацій, до яких відносить: «Встановлення поширеності злочинної групи»; «Виявлення зв'язків організованої групи»; «Затримання злочинної групи на місці злочину»; «Нейтралізація протидії розслідуванню злочину»; «Виявлення найслабшої ланки в групі»; «Стратегічна розвідка»; «Створення і використання юридичних осіб»; «Підтримання в злочинній спільноті режиму напруженості»; «Використання суперечностей між учасниками злочинної групи» тощо [263, с. 63].

Іншою підставою для класифікації тактичних операцій може бути часова ознака – здійснювані «одномоментно» та протягом певного періоду. «Одномоментною» буде операція, що передбачає одночасний обшук у декількох осіб та їх допит. Тривалою є операція з вивчення особи злочинця [207, с. 17]. Тактичні операції під час розслідування злочинів можуть різнитися за характером спрямованості (пізнавальні тактичні операції, пошукові, такі, що виконують організаційні функції) [263, с. 62, 63].

Стосовно етапів розслідування тактичні операції можуть бути поділені на: 1) операції, що проводять на початковому етапі розслідування; 2) операції, що проводять на наступному етапі розслідування; 3) операції, що проводять на заключному етапі розслідування [150].

С. Ф. Здоровко запропонував таку класифікацію тактичних операцій: 1) залежно від виду злочину (тактичні операції під час розслідування вбивств; тактичні операції під час розслідування присвоєння, розтрата або зловживання службовим становищем, тактичні операції під час розслідування крадіжок тощо); 2) залежно від проміжних (локальних) завдань розслідування злочинів (тактичні операції «Встановлення злочинця»; «Документ»; «Атрибуція трупа»; «Виявлення зв'язків організованої злочинної групи»; «Допущення обшуку з негативним результатом»; «Затримання за гарячими слідами»; «Захист доказів»; «Встановлення знарядь злочину»; «Відшкодування матеріального збитку»;

«Розшук злочинця» тощо); 3) залежно від характеру елементів структури тактичної операції: однорідні або різнорідні дії (дві та більше однотипних слідчих дій; комплекс різнопланових слідчих дій; комплекс слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; комплекс слідчих дій та заходів організаційного порядку; система оперативно-розшукових заходів; комплекс оперативно-розшукових та організаційних заходів); 4) залежно від рівня складності тактичної операції (прості й складні); 5) залежно від часового періоду дії тактичної операції (одномоментні і такі, що мають певну протяжність у часі); 6) залежно від етапу розслідування злочину (тактичні операції, проведені на початковому, наступному або заключному етапах розслідування); 7) залежно від характеру спрямованості операції (пізнавальні тактичні операції, пошукові й розшукові, такі, що виконують організаційні функції); 8) залежно від осіб, що здійснюють взаємодію під час проведення тактичної операції (тактичні операції, проведені слідчим; тактичні операції, проведені слідчо-оперативною групою (або слідчою бригадою); оперативно-тактичні операції, проведені під керівництвом слідчого, тощо) [75].

О. Ю. Гавріляк класифікувала тактичні операції за такими підставами: 1) за періодом їх проведення: на початковому етапі; на подальшому етапі; які здійснюють протягом усього розслідування; 2) за складом осіб, які беруть участь у проведенні тактичної операції: проводить тактичну операцію лише слідчий; створено слідчо-оперативну групу, у склад якої включено одного або декількох слідчих і співробітників оперативних підрозділів; для проведення тактичної операції залучають спеціальні силові підрозділи особливого призначення та швидкого реагування. Інші розподіли тактичних операцій, на думку авторки (за змістом, характером елементів, рівнем складності, залежно від характеру спрямованості тощо), виходять із зазначеної вище класифікації та деталізують її [46].

Проаналізовані класифікації свідчать про наявність різних підходів до визначення сутності тактичних операцій, виокремлення різних їх видів і внутрішнього змісту. Слушною є думка, що вибір і зміст тактичних операцій, а

отже, і їх класифікація залежать від ситуаційної обумовленості тактичних операцій слідчій ситуації під час розслідування кримінального правопорушення.

Результати анкетування практичних працівників виявили неоднозначне розуміння змісту та видів тактичних операцій. На думку 36,6 % детективів НАБУ, 35,9 % слідчих НП, 55,5 % прокурорів тактична операція є комплексом СРД, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на досягнення вузьких (проміжних) завдань розслідування; 41,9 % детективів НАБУ, 42,8 % слідчих НП, 37,9 % прокурорів – поєднанням СРД, НСРД, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на досягнення загальних завдань розслідування; 10,3 % детективів НАБУ, 17,2 % слідчих НП, 2,8 % прокурорів вважають тактичну операцію комплексом тактичних прийомів у межах слідчої дії; 11,2 % детективів НАБУ, 4,1 % слідчих НП, 3,8 % прокурорів зазначили, що не мають сформованої позиції з цього приводу (додаток А).

Ситуаційна обумовленість тактичних операцій є важливою передумовою їх побудови та реалізації, з огляду на слідчі ситуації в процесі розслідування окремих видів і груп злочинів [161, с. 58]. Ситуативна залежність тактичних операцій сприяє визначенню найтипівіших ситуацій у процесі розслідування, що забезпечує певну оперативність під час їх застосування [97, с. 15–16]. Слідча ситуація обумовлює проведення тактичних операцій, які своєю чергою є засобом тактичного впливу на ситуацію з метою її зміни на краще [256, с. 197-208].

Тактична операція має двосторонній зв'язок зі слідчою ситуацією, оскільки слідча ситуація визначатиме вид і зміст тактичної операції на певному етапі розслідування. Комплекс СРД, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, які визначають структуру тактичної операції, обумовлений характером слідчої ситуації та видовими особливостями кримінального правопорушення.

Визначення типових слідчих ситуацій та розроблення на цій основі рекомендацій з формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою необхідні для визначення напряму подальшого розслідування.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою належить до кримінальних правопорушень, виявлення яких є проблематичним, оскільки вони характеризуються неповною вихідною інформацією та активною протидією учасників. На початковому етапі розслідування цього виду кримінальних правопорушень перед слідчим (детективом) постає не конкретне тактичне завдання, а ситуація з високим ступенем невизначеності. Для вирішення цієї ситуації слідчий (детектив) повинен вчинити певний комплекс послідовних дій, спрямованих на формування іншої ситуації з вищим ступенем визначеності.

Тому ми вважаємо, що під час розслідування цього виду кримінальних правопорушень тактичні операції слід класифікувати за етапами досудового розслідування, а саме: тактичні операції початкового й наступного етапів розслідування, а також за тактичними завданнями, на виконання яких спрямовані тактичні операції: «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення», «Встановлення епізодів протиправної діяльності», «Встановлення характеру неправомірної вигоди», «Встановлення співучасників» тощо.

Анкетування й інтерв'ювання детективів НАБУ, слідчих НП, а також прокурорів засвідчили наявність залежності тактики розслідування від конкретної слідчої ситуації (97,5 % детективів НАБУ, 93,4 % слідчих НП, 88,9 % прокурорів) і від характеру вчинюваних дій (81,1 % детективів НАБУ, 86,3 % слідчих НП, 77,9 % прокурорів) (додаток А).

Розглядаючи поняття тактичної операції як криміналістичної категорії, не можна оминати увагою її зміст і структуру.

Д. О. Карабанов серед обов'язкових структурних елементів тактичної операції, яку розробляють і реалізують під час розслідування незаконного заволодіння автотранспортними засобами, виокремлює: а) мету операції; б) суб'єкти; в) засоби досягнення мети операції, г) процес організації та безпосередньої реалізації операції; д) її результат (проведене дослідження

засвідчило доцільність виокремлення саме таких структурних елементів тактичної операції) [79].

М. В. Салтевський по-іншому розглядає структурні елементи тактичної операції та пропонує розглядати її структуру за допомогою формули. Якщо керуватися тим, що елементами операції є слідчі дії (СД), оперативно-розшукові заходи (ОРЗ), організаційні заходи (ОЗ), то структуру тактичної операції (СТО) можна відтворити в такому вигляді: $СТО = (СД * N) + (ОРЗ * N) + (ОЗ * N)$, де N – кількість повторюваних елементів [207, с. 82, 83].

В. Ю. Шепітько вважає, що залежно від характеру елементів, що належать до структури тактичної операції, її зміст може охоплювати: 1) дві слідчі дії та більше; 2) комплекс різнопланових слідчих дій; 3) комплекс слідчих й оперативно-розшукових дій; 4) комплекс слідчих дій та заходів організаційного порядку; 5) систему оперативно-розшукових заходів (оперативно-тактична операція); 6) комплекс оперативно-розшукових та організаційних заходів [263, с. 62].

Аналіз анкетування співробітників правоохоронних органів щодо видів тактичних операцій, які використовували під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, засвідчує, що вони охоплювали: декілька однотипних СРД (52,8 % детективів НАБУ, 67,3 % слідчих НП, 50,8 % прокурорів); комплекс різнопланових СРД (72,1 % детективів НАБУ, 65,8 % слідчих НП, 65,4 % прокурорів); комплекс СРД, НСРД та оперативно-розшукових дій (77,4 % детективів НАБУ, 86,2 % слідчих НП, 79,1 % прокурорів); комплекс СРД і заходів організаційного порядку (56,9 % детективів НАБУ, 48,2 % слідчих НП, 49,4 % прокурорів); системи оперативно-розшукових заходів (32,9 % детективів НАБУ, 43,8 % слідчих НП, 48,1 % прокурорів); комплекс оперативно-розшукових та організаційних заходів (12,1 % детективів НАБУ, 15,3 % слідчих НП, 11,9 % прокурорів) (додаток А).

На думку В. М. Шевчука, поряд з елементною будовою структури тактичної операції, криміналісти висловлюють пропозиції щодо створення структури цієї категорії на підставі функціональних підходів. Зокрема, на

переконання деяких учених, парадигмальне уявлення про структуру тактичної операції відображає морфологічний (елементний) аспект моделі, натомість функціональний підхід надає можливість перейти від будови об'єкта до поняття його організації. Якщо елементна схема передбачає лише розуміння змісту, причому не завжди, то функціональна схема дає змогу аналізувати цей зміст. Функціональна структура складової тактичної операції передбачає послідовні етапи, а саме: а) аналіз та оцінка слідчої ситуації; б) постановка тактичного завдання і визначення мети тактичної операції; в) прийняття рішення про її проведення; г) створення моделі тактичної операції та програми її реалізації; д) здійснення тактичної операції; е) оцінювання досягнутих результатів [254, с. 323–324].

Тактичні операції під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою мають певні особливості, пов'язані з тим, що доволі часто початок досудового розслідування в цій категорії кримінальних правопорушень характеризується інформаційною невизначеністю. Тому функціональну структуру тактичних операцій під час розслідування цих кримінальних правопорушень формуватимуть такі елементи.

Прийняття рішення про проведення тактичної операції. Початковим етапом кожної конкретної тактичної операції є аналіз вихідної слідчої ситуації, визначення мети її проведення та завдання, на виконання яких спрямована тактична операція, та оцінка тактичної доцільності й реальної можливості проведення такої операції.

Для ухвалення рішення про проведення тактичної операції необхідною є сукупність певних підстав: наявність тактичного завдання, яке може бути виконане тільки шляхом проведення комплексу слідчих та інших дій; виявлення такої, яку готують, або здійснюваної протидії розслідуванню, яка може бути нейтралізована тільки певним поєднанням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; необхідність організувати й ефективно використовувати для розслідування кримінального провадження взаємодію слідчих та інших органів [79].

Планування тактичної операції. Для ефективного розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід провести комплекс гласних і негласних слідчих (розшукових) та інших дій – тактичну операцію. Важливо вирішити питання стосовно послідовності проведення цих дій, їх доцільності, ефективності, обсягу тощо. Необхідними є заходи щодо організації та планування тактичних операцій. Тактично грамотно має бути організовано керівництво в межах проведення тактичної операції. Зокрема, слідчий забезпечує підготовку та проведення СРД, критично оцінює дії інших учасників операції. Тактика проведення тактичної операції полягає в тому, що і слідчий, і працівник оперативного підрозділу, і спеціаліст діють згідно з тактичним задумом, розробленим ними спільним планом, не втручаючись у дії один одного, лише доповнюючи їх, точно і якісно виконуючи свої обов'язки [148, с. 76].

Під час планування тактичної операції обов'язково має бути проведено криміналістичний аналіз кримінального правопорушення, яке розслідують, що надає можливість встановити сукупність фактів, які підлягають встановленню, і розробити систему завдань, які необхідно реалізувати.

Розроблення плану тактичної операції полягає в уявному відтворенні всіх необхідних елементів загальної структури операції, наповненні їх конкретним змістом на основі інформації, яка має значення для справи, і прогнозуванні результатів проведення операції [79].

Підготовка тактичної операції. На цьому етапі проводять підготовчі заходи, які забезпечують безпосереднє здійснення та реалізацію тактичної операції. Основними напрямками підготовки тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є: отримання додаткової інформації; інструктаж і підготовка учасників тактичної операції, організація їх попереднього тренування з метою мінімізації можливості зриву операції в разі помилки конкретних учасників; техніко-криміналістична підготовка операції; нормативно-правові підготовчі дії, спрямовані на реалізацію тактичної операції (отримання дозволу

на проведення НСРД, отримання ухвал слідчого судді на проведення СРД тощо); використання спеціальних знань для отримання консультацій.

Безпосереднє проведення комплексу дій під час здійснення тактичної операції. Цей етап тактичної операції є надзвичайно складним і кропітким за кількістю дій, що виконують у тісній взаємодії різних суб'єктів і які спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування.

У кожному виді тактичної операції цей етап має декілька етапів, що надає реальну можливість управляти перебігом виконання всіх тактичних засобів залежно від одержання нової інформації, змінювати обставини й умови проведення операції [148, с. 74-77].

Процесуальне оформлення тактичної операції. Виокремлення цього етапу обумовлено необхідністю обов'язкового документального оформлення перебігу та результатів тактичної операції, їх фіксації в матеріалах кримінального провадження.

У більшості випадків тактичну операцію оформлюють серією документів. Групи документів охоплюють: а) документи, які забезпечують організацію проведення тактичної операції (доручення про проведення СРД або НСРД, наказ або розпорядження керівника територіального органу про створення слідчо-оперативної групи, план розслідування (тактичної операції), розпорядження про введення оперативних планів, план-завдання тощо); б) документи, які дають підстави для проведення окремих елементів тактичної операції, зокрема СРД (клопотання про проведення НСРД та обшуків; постанови прокурорів й ухвали слідчих суддів (суду) про дозвіл на їх проведення); в) документи, які фіксують дії учасників і встановлені факти. Це передусім протоколи СРД, які провадять у межах однієї тактичної операції, усі додатки до них (фотознімки, фонограми тощо); в) синтезуючі документи (звіти, рапорти, довідки-меморандуми тощо) [148, с. 74-77].

Оцінка перебігу й результатів тактичної операції. Цей етап передбачає зіставлення прогнозованих результатів із фактично отриманими, а також аналіз кожного етапу проведення операції і тактичної операції загалом.

Це необхідно для завершення будь-якої організованої діяльності щодо досягнення конкретної мети, оскільки дає змогу оцінити якість цієї діяльності й удосконалювати в перспективі її структуру, зміст, прийоми та методи реалізації [79].

Отже, тактична операція є формою організації розслідування, яка має комплексний характер, широкий зміст відповідно до слідчої ситуації, її проводять з метою виконання конкретного проміжного завдання розслідування у взаємодії слідчого з іншими уповноваженими суб'єктами за спільним узгодженим планом.

1.3. Правові засади реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Розглядаючи питання правових засад тактичних операцій, слід керуватися тим, що поняття «правових засад», як впливає зі змістового навантаження зазначеного поняття, утворено поєднанням таких складових, як «правові» та «засади».

Семантично слово «засади» тлумачать як головне, на чому ґрунтується щонебудь; вихідне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чогось [33, с. 419], слово «правові» тлумачать як те, що стосується права [33, с. 1101]. Термін «право» можна визначити як сукупність особливих норм, що характеризується формальністю, визначеністю, формулює права й обов'язки, які встановлює (санкціонує), гарантує та охороняє держава [70, с. 100, 105].

У наукових колах трапляються й інші підходи до визначення поняття «правових засад». Вони за своєю сутністю є базовими нормами права, однак своє безпосереднє втілення вони знаходять у відповідних нормативно-правових актах [251, с. 166, 168].

Правові засади як юридичну категорію можна розглядати у двох аспектах – вузькому та широкому значеннях.

За вузького підходу правовими засадами можна вважати виключно керівні принципи, що містяться в певному нормативному акті, чи напрями реалізації державної політики в певній сфері суспільних відносин загалом і, зокрема, у сфері боротьби з корупцією, що закріплені відповідними нормами права. У межах широкого підходу тлумачення поняття правових засад охоплює також інституційні й організаційні правила, алгоритми, закріплені в нормах права, що визначені у відповідних законах і підзаконних актах.

Ми поділяємо широкий підхід до тлумачення поняття правових засад, оскільки він дає змогу відійти від розуміння принципів як правових засад, оскільки правові засади – це різноманітні норми права, на підставі яких реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки. Зазначені положення встановлюють мету й завдання державної політики, основних суб'єктів її реалізації, їх повноваження, предметну і територіальну підвідомчість, можливі межі юридичної відповідальності за порушення відповідних правових приписів [103, с. 164-175].

Отже, поняття «правові засади» розуміють з декількох позицій: з позицій системи нормативно-правових актів; з позицій конкретної норми права, що містить певні правила поведінки уповноважених суб'єктів; з погляду керівних начал (принципів), які закріплені нормами відповідних законодавчих і підзаконних актів.

Доходимо висновку, що правовими засадами реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є система закріплених у міжнародному та національному законодавстві норм права, які закріплюють мету, завдання, повноваження, алгоритм діяльності уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію корупції.

Повертаючись до розглянутого вище визначення поняття тактичної операції як поєднання однойменних або різнойменних СРД, оперативно-

розшукових, організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування в цій слідчій ситуації, тобто як алгоритму, програми дій детектива, слідчого, оперативного працівника, інших осіб щодо завдань, які виникають, і слідчих ситуацій, необхідно зазначити, що в більшості випадків тактичну операцію проводять у взаємодії слідчих та оперативних органів, обумовлюючи успішність її проведення.

З аналізу результатів анкетування практичних співробітників вбачається, що тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводять у взаємодії органів досудового розслідування між собою та з іншими установами й організаціями (93,1 % детективів НАБУ, 89,4 % слідчих НП, 88,6 % прокурорів) (додаток А).

Тому питання правових засад реалізації тактичних операцій у досліджуваній нами категорії кримінальних правопорушень розглядатимемо з позиції нормативно-правового регулювання діяльності спеціально уповноважених суб'єктів та їх взаємодії.

Поняття «взаємодія» акцентує увагу не на акті комунікації, а на акті організації спільних дій, що створює можливість для спільної діяльності. Отже, інтерактивний бік взаємодії характеризується такими діями виконавців, які створюють реальну ситуацію взаємодії, а її найважливіша характеристика – спільне прийняття та реалізація рішень [192, с. 476]. Взаємодія певних учасників безпосередньо пов'язана зі здійсненням діяльності кожного з них. Діяльність детектива, слідчого втілюється в проведенні ним СРД, НСРД та інших дій. Оперативні співробітники в межах наданих їм повноважень також здійснюють певні дії, які мають назву – оперативно-розшукові заходи, результати яких мають значення для реалізації завдань оперативної діяльності, а окремі з них можуть бути використані в інтересах кримінального судочинства. За правовою природою, порядком проведення, учасниками, застосованими силами й засобами, призначенням і використанням результатів це різні явища [219].

Взаємодія відомств, органів, служб, підрозділів тощо завжди зводиться до виконання певних дій конкретними виконавцями. Досягнення завдань кримінального переслідування залежить не лише від індивідуальних особистісних і професійних рис осіб, що його здійснюють, а й від належного та раціонального виконання ними своїх безпосередніх обов'язків. Ефективна й належно організована взаємодія слідчих та оперативних підрозділів також визначає позитивний результат у досягненні їх загальних завдань [219].

Досліджуючи питання взаємодії суб'єктів під час реалізації тактичних операцій у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою загалом, слід відштовхуватися від системи органів, уповноважених на здійснення такого розслідування, поділяючи їх на спеціально уповноважені антикорупційні органи та залучені органи.

Сукупність різнорівневих інституцій, що об'єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до власних функцій і повноважень, утворює масштабний антикорупційний механізм завдяки раціональному поділу обов'язків і завдань, співпраці й кооперації зусиль та становлять антикорупційну систему. Аби система запобігання та протидії корупції в Україні функціонувала повноцінно, крім антикорупційних органів, працюють також державні – так звані залучені органи. Відмінність між двома категоріями полягає в спеціалізації. Антикорупційні органи безпосередньо забезпечують формування і моніторинг антикорупційної політики, розслідування та розгляд корупційних справ, які стосуються високопосадовців і великих сум коштів, що потребує профільної експертизи й ресурсів. Залучені органи в межах своїх повноважень також можуть здійснювати низку антикорупційних заходів і підсилювати антикорупційну систему, що допомагає зробити антикорупційну діяльність масштабнішою та ефективнішою [12; 13].

Тобто систему органів під час їх взаємодії в процесі проведення тактичних операцій ми розглядатимемо стосовно двох груп: суб'єкти, для яких боротьба з корупцією є основною функцією, і суб'єкти, для яких така діяльність є

другорядною функцією, її здійснюють лише в процесі виконання ними основних функцій, що безпосередньо не пов'язані з протидією корупції.

Спеціальними органами, уповноваженими на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень і виконання завдань щодо сприяння виконанню його завдань, є НАБУ, САП, АРМА. Залученими органами до розслідування кримінальних правопорушень є: НП, ДБР, СБУ, органи прокуратури.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 КПК України, органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: органів внутрішніх справ; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів Державного бюро розслідувань [115]. У ч. 1 ст. 38 КПК України внесено зміни стосовно органів досудового розслідування [175], зокрема: органами досудового розслідування є підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро.

Окрім процесуальних прав та обов'язків, визначених у КПК України, діяльність кожного з перелічених суб'єктів урегульовується також окремими нормативно-правовими актами.

Центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, на який покладено попередження, виявлення, припинення, розслідування і розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових є НАБУ [183], діяльність якого регулює Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України».

Завданням НАБУ є протидія корупційним та іншим кримінальним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування і становлять загрозу національній безпеці, а також ужиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [183].

Іншим спеціалізованим органом, уповноваженим на здійснення процесуального керівництва діяльності НАБУ та підтримання державного обвинувачення в суді, є САП, яка є самостійним підрозділом Офісу Генерального прокурора [180] та діяльність якого регламентована наказом Генерального прокурора «Про затверджено Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру».

До завдань САП належать такі: здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування кримінальних правопорушень НАБУ; забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування НАБУ кримінальних правопорушень й оскарження незаконних судових рішень на стадії досудового розслідування і судового розгляду; підтримання публічного обвинувачення в суді в кримінальних провадженнях, що розслідувало НАБУ, тощо [180].

Органом, який створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах – членах ЄС, є Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), що є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані в кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані в кримінальному провадженні [182]. Діяльність АРМА врегульована Законом України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Органом, що здійснює досудове розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених здебільшого правоохоронцями й організованими групами, є ДБР, діяльність якого регулює Закон України «Про Державне бюро розслідувань» [177]. Корупційні кримінальні правопорушення, які не підслідні НАБУ та ДБР, розслідує НП України, основні засади діяльності якої визначено в Законі України «Про Національну поліцію» [184]. Оперативно-розшукову

діяльність у розслідуванні корупційних злочинів може здійснювати СБУ, орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, які визначені в Законі України «Про Службу безпеки України» [189].

Законом України «Про прокуратуру» визначено, що у випадку здійснення досудового розслідування в кримінальних правопорушеннях ДБР, НП чи СБУ, процесуальне керівництво та підтримання обвинувачення в загальних судах здійснюють органи прокуратури [188].

З огляду на нормативно-правові акти, що врегульовують основні засади діяльності суб'єктів, уповноважених на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, а також проведення тактичних операцій для виконання конкретних завдань розслідування, слід розглянути нормативно-правове регулювання такої взаємодії зазначених органів.

Основним законодавчим актом, що регламентує процесуальні засади здійснення досудового розслідування, є КПК України. Він, зокрема, передбачає право слідчого доручати проведення СРД і НСРД відповідним оперативним підрозділам (п. 3 ч. 2 ст. 40); обов'язок оперативних підрозділів здійснювати СРД і НСРД у кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого чи прокурора (ч. 1 ст. 41); право уповноважених оперативних підрозділів за дорученням слідчого проводити НСРД (ч. 6 ст. 246) [115].

Питання взаємодії врегульовано також і в низці законодавчих актів. Зокрема, Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» визначено основні положення щодо взаємодії органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ в питаннях боротьби з організованою злочинністю (ст. 16) [186]. Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативним підрозділам надано право проводити операції із захоплення злочинців (п. 5 ч. 1 ст. 8), а також визначає обов'язок цих підрозділів здійснювати взаємодію між собою та іншими правоохоронними органами, зокрема відповідними органами іноземних держав і міжнародних антитерористичних організацій з метою швидкого й повного попередження, виявлення та припинення злочинів (ст. 7) [185].

Про широке коло суб'єктів взаємодії дає підстави стверджувати й аналіз Закону України «Про Національну поліцію», у якому передбачено такі види взаємодії: взаємодія поліції з органами державної влади та органами місцевого самоврядування (ст. 5); взаємодія з населенням на засадах партнерства (ст. 11); інформаційна взаємодія поліції з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав і міжнародними організаціями (ст. 25); взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування (ст. 88); взаємодія в межах спільних проєктів з громадськістю (ст. 89) [184].

Правове регулювання взаємодії регламентовано також у відомчих нормативно-правових актах:

– Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 [77];

– Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України, затвердженій наказом МВС України від 6 липня 2017 року № 570 [76];

– Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, затвердженій спільним наказом МВС України та Центральним управлінням СБУ від 10 червня 2011 року № 317/235 [174];

– Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженій спільним наказом Генеральної прокуратури України, МВС і СБУ, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [187].

Водночас з результатів анкетування практичних співробітників було встановлено, що під час проведення тактичних операцій у межах розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

службовою особою використовують також взаємодію зі спеціалістами й експертами (68,9 % детективів НАБУ, 55,8 % слідчих НП, 59,9 % прокурорів) (додаток А).

Тому в межах нашого дослідження слід також висвітлити питання правового регулювання взаємодії детектива, слідчого зі спеціалістом та експертом, яку здійснюють шляхом залучення цих осіб до проведення процесуальних дій, вилучення відомостей, які потребують спеціальних знань, дослідження інформації, предметів, документів чи проведення їх експертизи. Правове регулювання цього виду взаємодії передбачено в КПК України та полягає, зокрема, у: залученні спеціаліста під час тимчасового вилучення майна з метою копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 2 ст. 168 КПК України); залучення спеціаліста під час пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення обшуку (ст. 236 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення огляду (ст. 237 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення слідчого експерименту (ст. 237 КПК України) тощо [115].

Отже, взаємодією органів досудового розслідування під час проведення тактичної операції в межах розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою можна визначити як таку, що ґрунтується на нормативно-правових актах, спільну, скоординовану та послідовну діяльність суб'єктів, які наділені спеціальним індивідуально визначеним правовим статусом, спрямовану на проведення комплексу СРД, процесуальних, оперативно-розшукових та інших організаційних заходів з метою вирішення конкретної слідчої ситуації.

Під час реалізації тактичних операцій у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою в межах взаємодії національних суб'єктів, уповноважених на здійснення досудового розслідування корупційних кримінальних проваджень, важливу роль

відіграє також міжнародне співробітництво в цій частині. Зазначене підтверджують результати анкетування практичних співробітників (44,9 % детективів НАБУ, 35,8 % слідчих НП, 41,8 % прокурорів) (додаток А).

Здійснення співробітництва відповідно до укладених Україною міжнародних договорів у сфері запобігання та протидії корупції з іноземними державами, міжнародними організаціями, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, передбачено також Законом України «Про запобігання корупції» (ст. 70) [179]. Міжнародну правову допомогу та інші види міжнародного співробітництва у справах про корупційні правопорушення здійснюють компетентні органи відповідно до законодавства та міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Реалізація тактичних операцій шляхом здійснення міжнародного співробітництва може мати конвенційний чи взаємний (двосторонній) характер. Міжнародні правові акти, які врегульовують такий вид співробітництва, можна поділити на багатосторонні конвенції та двосторонні договори.

Серед міжнародних конвенцій у сфері боротьби з корупцією слід виокремити такі:

1) Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року (набула чинності 9 червня 1998 року, ратифікована із заявами й застереженнями Законом від 16 січня 1998 року № 44/98-ВР) [60]. Положення цієї конвенції відображено у главі 43 КПК України «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій»;

2) Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (набула чинності 1 травня 1998 року, ратифікована із заявами і застереженнями Законом від 17 грудня 1997 року № 738/97-ВР) [94]. Положення цієї конвенції знайшли своє відображення в ст. 568, 602–604 КПК України та Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-ІХ;

3) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією 1999 року (набула чинності 1 березня 2010 року, ратифікована із заявою Законом від 18 жовтня 2006 року № 252-V (252-16)) [111];

4) Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року (набула чинності 1 січня 2010 року, ратифікована із заявами Законом від 18 жовтня 2006 року № 251-V (251-16)) [93]. Конвенція визначає критерії державної юрисдикції, положення щодо відповідальності юридичних осіб, створення спеціалізованих антикорупційних органів, захист осіб, що співпрацюють, збір доказів і конфіскацію доходів. Документ передбачає посилення міжнародного співробітництва (взаємодопомоги, екстрадиції та інформації) у розслідуванні та покаранні за вчинення корупційних правопорушень.

Конвенційні норми мають більш загальний, орієнтуєчий характер, визначають напрями розвитку законодавства у врегулюванні певного питання. Більш алгоритмічними, такими, що містять програму дій в частині реалізації міжнародної взаємодії, зокрема здійснення спільних тактичних операцій, є двосторонні міжнародні договори. Україна уклала договори про правову допомогу в цивільних і кримінальних справах з понад двадцятьма п'ятьма країнами (КНР [55], Республіка Польща [57], Литовська Республіка [56], США [58] тощо).

Необхідно зазначити, що міжнародне співробітництво під час розслідування злочинів транснаціонального характеру, зокрема корупційних кримінальних правопорушень, є своєрідною надбудовою над цілісною системою взаємодії компетентних органів кожної конкретної держави [68, с. 102].

Тобто міжнародне співробітництво правоохоронних органів як необхідна складова системного контролю за транснаціональною організованою злочинністю можуть здійснювати як на двосторонньому, так і багатосторонньому рівнях у таких формах: обмін відомостями про злочинні організації та осіб, які беруть участь у їх діяльності; організація та проведення спільних оперативних заходів і транскордонних операцій з припинення та

запобігання організованій злочинній діяльності; сприяння екстрадиції злочинців і надання правової допомоги на різних етапах розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень; організація обміну досвідом, стажувань і спільних навчань фахівців спеціальних підрозділів [61, с. 32].

Види міжнародного співробітництва під час кримінального провадження можна виокремити, дослідивши кримінальне процесуальне законодавство України й міжнародні нормативно-правові акти в цій сфері. Зокрема, досудове співробітництво може охоплювати такі форми взаємної правової допомоги:

- отримання показань і заяв від окремих осіб (обвинувачених, підозрюваних, свідків, потерпілих, експертів та ін.);
- вручення документів, пов'язаних із кримінальним провадженням, зокрема повісток;
- здійснення обшуків і виїмок;
- проведення оглядів;
- надання інформації, речових доказів, оригіналів або завірених копій відповідних документів, зокрема банківських, фінансових, юридичних тощо;
- встановлення особи та її місцезнаходження;
- проведення експертиз;
- розшук або визначення розміру активів (доходів, майна або інших речей), передання їх для подальшого доказування, а також реалізація заходів, пов'язаних із накладенням арешту, конфіскацією та передачею здобутого злочинним шляхом майна тощо;
- надання будь-якої допомоги, яка не суперечить внутрішньому законодавству запитуваної сторони – держави, до компетентного органу якої направляють запит;
- використання технологій відеоконференцз'язку під час розслідування кримінальних проваджень;
- проведення транскордонних обшуків і вилучення інформації, наданої через телекомунікаційні мережі;

– вжиття заходів щодо встановлення місцезнаходження, ідентифікації, накладення арешту, вилучення та конфіскації коштів, призначених для вчинення терористичних дій, тощо [69, с. 102-105].

З огляду на широке коло процесуальних дій, які можна проводити в межах міжнародного співробітництва, аналіз результатів анкетування практичних співробітників засвідчив, що найефективнішою формою реалізації міжнародного співробітництва в процесі проведення тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, вчинених на територіях декількох держав, а також у разі порушення інтересів цих держав (67,9 % детективів НАБУ, 63,7 % слідчих НП, 71,5 % прокурорів) (додаток А). Такі слідчі групи створюють на обмежений термін для досягнення конкретної мети за взаємною згодою.

Спільна слідча група може бути створена для: проведення складних і комплексних слідчих заходів на території декількох країн; застосування скоординованих, узгоджених дій. У низці міжнародних договорів визначено засади створення та діяльності спільних слідчих груп й особливості виконання окремих завдань [247, с. 114].

Прикладом створення та роботи спільних слідчих груп є «Справа глави Укравтодору», коли для розслідування корупційних злочинів в Україні та Польщі було створено спільну слідчу групу.

Розслідування таких фактів детективи Національного бюро здійснюють з вересня 2019 року.

У зв'язку з тим, що зазначений злочин має міжнародний характер, а саме за дії, які вчиняв колишній очільник «Укравтодору» в Україні, неправомірну вигоду передавали, зокрема, і на території Республіки Польща, у листопаді 2019 року створено спільну слідчу групу, до складу якої від України ввійшли детективи НАБУ та прокурори САП, від Польщі – працівники Центрального

антикорупційного бюро та Округної прокуратури міста Варшави. Координація дій обох сторін відбувалася за участю Євроюсту.

Улітку 2020 року внаслідок спільної операції, проведеної детективами НАБУ з представниками Центрального антикорупційного бюро Республіки Польща за процесуального керівництва САП та Округної прокуратури Варшави, викрито злочинну групу на чолі з колишнім в.о. голови Державного агентства автомобільних доріг України.

У січні 2021 року матеріали кримінального провадження стосовно екскерівника «Укравтодору» скеровано для завершення досудового розслідування до Польщі, оскільки він є громадянином цієї держави.

Слід зазначити, що Генеральний прокурор України в листопаді 2020 року підписав угоду з Генеральним прокурором Республіки Польща про продовження діяльності створеної між антикорупційними відомствами спільної слідчої групи. Це надало можливість детективам Національного бюро за сприяння Центрального антикорупційного бюро Республіки Польща здобути нові докази причетності до протиправної діяльності окремих громадян України [210].

1.4. Використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Криміналістична методика розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є окремою криміналістичною методикою, однією з форм реалізації якої є тактичні операції, спрямовані на досягнення мети розслідування.

Теоретичну основу побудови окремої методики розслідування кримінальних правопорушень становить його криміналістична характеристика, яку доцільно подати у формі інформаційно-описової моделі, у якій відображено якісно-кількісну інформацію стосовно ознак, притаманних цьому різновиду

злочину, яку слід використовувати для організації його розкриття та розслідування [63, с. 182-189].

Ті чи ті елементи криміналістичної характеристики певного виду злочину втілюються під час планування та проведення тактичних операцій, впливають на їхню структурну складову. Їх вибір і порядок проведення визначають змістом і характером конкретного виду злочину, тобто виявляється зв'язок усіх чинників, що зумовлюють формування тактичної операції, певний алгоритм системно-структурного аналізу. Крім того, вид злочину безпосередньо впливає на зміст тактичної операції, здійснює відповідний управлінський вплив на неї. Тому врахування особливостей виду злочину, його криміналістичної характеристики є важливою умовою для прийняття науково обґрунтованих, оптимальних рішень тактичного й методичного характеру. У зв'язку із цим зауважимо, що ключовою ланкою цього процесу розслідування злочинів шляхом тактичних операцій є вид

злочину, його криміналістична характеристика [160, с. 134-135].

Системна організація внутрішніх і зовнішніх зв'язків, відображених у криміналістичній характеристиці прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є основою для теоретичної та практичної спрямованості діяльності з їх виявлення і розслідування кримінального правопорушення, однією з форм яких є тактичні операції.

Тому визначальним елементом під час розслідування кримінального правопорушення є криміналістична характеристика, оскільки саме взаємозв'язок її елементів сприяє вибору найраціональніших напрямів слідчого пошуку.

Криміналістична характеристика є системою узагальнених даних про найтиповіші ознаки певного виду (групи) злочинів, що виявляються в способі й механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі злочинця, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового та практичного виконання завдань розслідування [104, с. 430].

На думку В. Ю. Шепітька, криміналістична характеристика – це система відомостей про певні види злочинів, ознаки суб'єкта злочину, його мотиви, предмет посягання, обстановку, злочинні способи, що мають значення для виявлення та розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами й методами. Сутність криміналістичної характеристики полягає в тому, що її розглядають як систему, що містить ознаки й дані про закономірні зв'язки слідів, які виражені відповідним ступенем імовірності, встановленої на підставі узагальнення даних матеріалів кримінальних проваджень та апробованих слідчою практикою. Такі дані становлять основу для побудови систем типових версій, що використовують для виконання конкретних слідчих завдань, висунення робочих версій [262, с. 367–368]. Її можна визначити як інформаційну модель, що передбачає якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [119, с. 252]; систему узагальнених даних (відомостей) про типові криміналістично значущі ознаки злочинів; ідеальну сукупність

криміналістично значущих елементів і закономірностей вчинення конкретного злочину тощо [242, с. 140].

Аналогічно В. П. Бахін тлумачив криміналістичну характеристику злочинів як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки злочину одного виду, що відображають закономірні зв'язки між ними та є основою для розслідування конкретних злочинів [21, с. 179].

І. І. Когутич розглядав криміналістичну характеристику злочинів як систему узагальнених теоретичних даних і розроблених на їх основі наукових висновків, рекомендацій щодо найважливіших криміналістично значущих ознак розслідуваних суспільно небезпечних діянь [88, с. 546]. Колектив авторів «Методики розслідування окремих видів правопорушень, підслідних органам внутрішніх справ» визначає криміналістичну характеристику як комплекс відомостей про криміналістично значущі ознаки певної категорії злочинів. Основною метою криміналістичної характеристики є оптимізація процесу розкриття та розслідування злочинів за допомогою прогнозування оптимальних шляхів і найефективніших засобів розслідування певної категорії злочинів. За допомогою криміналістичної характеристики під час досудового розслідування можливі: розроблення ефективних методик розслідування; побудова програм, версій та алгоритму розслідування; визначення напрямів розслідування [139, с. 10].

На підставі аналізу наявних підходів до визначення поняття криміналістичної характеристики можна дійти висновку, що вона є інформаційним підґрунтям для побудови, формування та реалізації тактичних операцій під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Криміналістична характеристика злочинів як система відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду, що відображають закономірні зв'язки між ними й слугують побудові та перевірці слідчих версій під час розслідування конкретних злочинів через базові функції тактичних операцій діяльнісної спрямованості (пізнавальну, прогностичну,

регулятивну, організаційну, конструктивну, пошукову, профілактичну), є інформаційним підґрунтям планування та організації тактичних засобів. Цей процес потрібно визнати закономірним, він має необхідний, повторюваний, стійкий загальний характер, без якого виконання системних завдань досудового провадження неможливе [260, с. 134].

Володіння детективом, слідчим інформацією про кореляційні зв'язки елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення надає можливість якомога точніше оцінювати слідчу ситуацію та вибудовувати на її основі слідчі версії, послідовно планувати перебіг розслідування, визначаючи комплекс організаційних, процесуальних дій, СРД, НСРД, їх послідовність і поєднання їх у найефективніші тактичні операції. Саме криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є інформаційною основою для розроблення тактичних операцій, надаючи можливість забезпечувати необхідною доказовою та орієнтуючою інформацією досудове розслідування.

У процесі планування тактичної операції необхідно ретельно аналізувати всі компоненти криміналістичної характеристики, оскільки вони дають змогу встановити необхідну сукупність кореляційних зв'язків, наприклад, між особою злочинця та слідовою картиною, особою потерпілого й місцем вчинення злочину. Ці відомості можуть стати базою для розроблення оптимальних алгоритмів під час підготовки до проведення тактичної операції. Зазначені відомості можуть сприяти підбору відповідної криміналістичної техніки, залучення необхідних спеціалістів і співробітників інших служб (підрозділів швидкого реагування або особливого призначення, оперативно-технічних заходів, штатних психологів та ін.) [46].

На думку В. М. Шевчука, криміналістична характеристика злочинів зумовлює планування та організацію тактичних операцій, є їх інформаційною базою, акцентуючи на її значущості для тактичних операцій і тому, що вона є для них інформаційним фундаментом [260, с. 135–136].

Водночас криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень можна розглядати у двох значеннях: а) як теоретичну концепцію; б) як робочий інструмент, що використовують у розслідуванні [20, с. 26], тобто як наукову дефініцію та структурний елемент відповідної криміналістичної методики та як практичний інструмент у розслідуванні кримінальних правопорушень. В. В. Тіщенко зауважує, що можна сперечатися про те, як краще сформулювати дефініцію цієї абстракції, про її місце в системі теоретичних положень криміналістики та криміналістичної методики розслідування, але вона в будь-якому випадку повинна як елемент наукової криміналістичної системи сприяти головному завданню, функції цієї системи – підвищенню ефективності розкриття і розслідування злочинів [229, с. 90].

Цілком поділяємо позицію В. М. Шевчука, який використовує такі ланки взаємозв'язку криміналістичних категорій, викладених у послідовності: «вид злочину – криміналістична характеристика злочину – слідча ситуація – етап розслідування – тактичне завдання – типова версія – тактична операція». Ці ланки взаємозв'язків за своєю сукупністю зумовлюють й утворюють закономірності збирання, дослідження та оцінки необхідної кримінально значущої інформації (доказової, орієнтовної) із процесів цілісного її руху в ситуаціях вчинення злочинів з метою виконання системних завдань досудового розслідування [260, с. 135].

Отже, криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є абстрактною інформаційною моделлю типових зв'язків джерел доказової інформації, виражених у формі її елементів, закономірно й детерміновано відображених у реальному світі, їх закономірностей формування та взаємозв'язку між собою, на підставі відомостей про що розробляють оптимальний, найбільш обґрунтований та цілеспрямований алгоритм здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, який виражається, зокрема, у формі тактичних операцій.

Елементний склад криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень є предметом наукових дискусій. Різні підходи до компонентного наповнення криміналістичної характеристики пов'язані з тим, що їх загальна кількість залежить від особливостей досліджуваного виду кримінального правопорушення.

Зокрема, В. Ю. Шепітько до елементів криміналістичної характеристики відносить: 1) спосіб злочину; 2) місце й обстановку; 3) час вчинення злочину; 4) знаряддя та засоби вчинення злочину; 5) предмет злочинного посягання; 6) особу потерпілого (жертви); 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину [262, с. 318]. На думку В. В. Тіщенка, криміналістична характеристика охоплює суб'єкт, мету й мотиви, об'єкт (предмет), процес чи механізм (способи, знаряддя, засоби тощо), результат [230, с. 60].

В. В. Тіщенко в загальній структурі криміналістичної характеристики злочинів виокремлює такі елементи: 1) дані про суб'єкт (суб'єкти) злочину; 2) дані про мету й мотиви діяльності з учинення злочинів; 3) дані про об'єкти злочинного посягання; 4) дані, що характеризують обстановку, у якій відбувається процес злочинної діяльності (місце, час, інші умови, які впливають на дії злочинця та механізм слідоутворення); 5) дані про процес (механізм) злочинної діяльності, зокрема відомості про дії з підготовки, вчинення, приховування окремих злочинів і злочинної діяльності загалом, дані про знаряддя та засоби, а також утворені сліди (їх види, характер, місцезнаходження); 6) дані про наслідки вчинених злочинів (заподіяння матеріальної шкоди, тілесних ушкоджень, позбавлення життя тощо) [228, с. 77–78].

В. А. Журавель, досліджуючи сучасну наукову концепцію криміналістичної методики, визначає типові елементи криміналістичної характеристики, на яких найчастіше зосереджували увагу вчені. Зокрема, це: 1) суб'єкт злочину; 2) ставлення суб'єкта злочину до своїх дій, їх наслідків, а також співучасників; 3) предмет злочину; 4) спосіб злочину як система детермінованих дій; 5) злочинний результат; 6) місце, час й інші обставини, що належать до

обстановки злочину; 7) обставини, що сприяють або заважають вчиненню злочину; 8) поведінка та дії осіб, які стали випадковими учасниками (активними чи пасивними) події; 9) відносини між учасниками події, зв'язки між діями (способом злочину) і злочинним результатом, між діями й обстановкою, суб'єктом злочину та предметом посягання тощо [64, с. 147].

В. Г. Гончаренко наполягає на тому, що елементи криміналістичної характеристики вибудовуються на підставі системи обставин, що входять до предмета доказування, й елементів складу злочину, передбаченого кримінальним законодавством. Тому перелік взаємопов'язаних елементів криміналістичної характеристики злочину повинен мати такий вигляд: 1) тип (вид, рід, категорія) події; 2) способи підготовки, вчинення та приховування злочину; 3) типові джерела й види матеріально фіксованої інформації; 4) предмет злочинного посягання; 5) коло осіб, серед яких найімовірніше перебуває особа, що вчинила злочин; 7) типові мотиви й завдання вчинення цього виду злочинів [109, с. 364].

Слід зауважити, що питання елементного наповнення криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, були об'єктом дослідження у вітчизняних наукових роботах.

На думку Г. О. Гончарука, до елементів криміналістичної характеристики пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди належать: особа злочинця, предмет злочину, спосіб вчинення злочину, обставини вчинення злочину (за що саме надавали, пропонували, обіцяли предмет злочину), адресата неправомірної вигоди [48, с. 22].

С. В. Олійник до елементів криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 368 КК України, відносить такі елементи: 1) предмет посягання; 2) спосіб злочину; 3) особа типового злочинця; 4) особа типового потерпілого; 5) обстановка вчинення злочину (місце і час, знаряддя та засоби) [147, с. 311].

О. М. Таркан, визначаючи структурне наповнення криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції, виокремлює в ній такі елементи: а) предмет неправомірної вигоди; б) обстановка кримінального правопорушення; в) способи та сліди кримінального правопорушення; г) особа набувача неправомірної вигоди; д) особа надавача неправомірної вигоди [224, с. 190]. Водночас Р. В. Лев визначає таку структуру криміналістичної характеристики злочинів, учинених службовими особами юридичних осіб публічного права: 1) особистість суб'єкта злочинів, його службові й особисті характеристики; 2) мета, умисел і мотиви вчинення корупційного злочину; 3) наявність законодавчих актів та інших правових норм, що визначають повноваження та функції, які використовують, перевищують або порушують службові особи юридичних осіб публічного права, у разі вчинення корупційних злочинів; 4) обстановка вчинення злочину; 5) механізм вчинення злочину; 6) характер і розмір шкоди (фізична, майнова, моральна); 7) характеристика потерпілих та інших постраждалих осіб [123, с. 275].

Однак розглянуті дослідження відображають зміст криміналістичної характеристики з позиції дослідження її як наукової абстракції, теоретичної основи, а не практичної її реалізації та впливу елементів на формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

За результатами аналізу анкетування практичних співробітників встановлено, що на вибір і змістове наповнення тактичної операції впливають такі елементи криміналістичної характеристики, як особа правопорушника, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (77,8 % детективів НАБУ, 83,7 % слідчих НП, 86,9 % прокурорів); спосіб вчинення кримінального правопорушення (87,5 % детективів НАБУ, 88,1 % слідчих НП, 79,5 % прокурорів); місце, час та обстановка вчинення кримінального правопорушення (68,9 % детективів НАБУ, 66,5 % слідчих НП, 71,9 % прокурорів); слідова

картина (69,8 % детективів НАБУ, 66,9 % слідчих НП, 72,3 % прокурорів) (додаток А).

Тому, з огляду на напрям наукового дослідження, наявні наукові підходи до структурного наповнення криміналістичної характеристики й емпіричні дані, її елементний склад ми розглядатимемо з позиції впливу на реалізацію тактичних операцій та за такою структурою: 1) особа правопорушника й особа надавача, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 2) спосіб кримінального правопорушення; 3) місце, час й обстановка вчинення кримінального правопорушення; 4) слідова картина.

Відомості, які характеризують особу злочинця, мають особливе значення, оскільки сприяють: висуванню версій про особу, яка вчинила злочин; формуванню уявної моделі злочинця для визначення шляхів його пошуку; плануванню розслідування; вибору тактики проведення окремих СРД; з'ясуванню ролі підозрюваного в учиненні злочину; досягненню необхідного психологічного контакту з підозрюваним; встановленню мотивів і мети вчинення злочину; вибору відповідного запобіжного заходу; прогнозуванню поведінки злочинця на різних етапах досудового розслідування та під час розгляду кримінального провадження в суді; удосконаленню тактики й методики розслідування; з'ясуванню причин та умов, що сприяють учиненню злочину [125].

У характеристиці особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочинів відображається комплекс відомостей, зокрема визначених у кримінально-правовій, кримінологічній, психологічній його характеристиках. Особливість криміналістичної характеристики злочинів полягає у відображенні кореляційних зв'язків між окремими її елементами: «особа злочинця – спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину», «особа злочинця – предмет злочину», «особа злочинця – типові сліди злочину» тощо [208, с. 658].

Основним завданням криміналістичного встановлення особи є використання інформації як для вибору тактичних прийомів проведення СРД,

так і для розроблення методики розслідування злочинів. С. Лапта та В. Гузей стверджують, що в криміналістичній характеристиці злочинів загалом відомості про особу потерпілого та злочинця мають доволі важливе значення, оскільки, маючи відомості про фізичні, психічні та соціальні ознаки обох учасників події, слідчий у процесі розслідування може створити модель події, що сприяє висуненню версії про різні обставини злочину, які ще не встановлені, але які необхідно встановити [122, с. 160].

Не вдаючись до детального аналізу особи правопорушника як елементу криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, вважаємо за доцільне виокремити ті риси, які безпосередньо впливають на вибір і формування тактичної операції під час розслідування зазначеного кримінального правопорушення.

За результатами аналізу анкетування практичних співробітників було встановлено, що на вибір і змістове наповнення тактичної операції впливають такі ознаки особи правопорушника: службові повноваження (37,9 % детективів НАБУ, 41,8 % слідчих НП, 33,8 % прокурорів); рівень професійного досвіду (38,1 % детективів НАБУ, 29,8 % слідчих НП, 28,8 % прокурорів); відомості соціально-демографічного характеру (33,6 % детективів НАБУ, 31,4 % слідчих НП, 25,4 % прокурорів); морально-психологічні риси (49,1 % детективів НАБУ, 44,7 % слідчих НП, 37,8 % прокурорів); інше (12,4 % детективів НАБУ, 11,9 % слідчих НП, 13,3 % прокурорів) (додаток А).

У межах нашого дисертаційного дослідження розглянемо ці ознаки детальніше.

Вивчення особи злочинця всіма юридичними науками повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням положень кримінального права щодо загального та спеціального суб'єктів злочину [212, с. 78].

Відповідно до КК України (ч. 3, 4 ст. 18, примітка п. 1, 2 до ст. 364), надано визначення службової особи в розумінні сучасного кримінального законодавства [113]. Суб'єктом одержання неправомірної вигоди можуть бути: службова особа;

службова особа, яка посідає відповідальне становище; службова особа, яка посідає особливо відповідальне становище.

Службова особа – особа, яка постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснює функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймає постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконує такі функції за спеціальним повноваженням, яким особу наділяє повноважний орган державної влади, орган місцевого самоврядування, центральний орган державного управління зі спеціальним статусом, повноважний орган чи повноважна особа підприємства, установи, організації, суд або закон [190, с. 6].

Тому під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою одним із важливих тактичних завдань є з'ясування наявності в особи правопорушника статусу службової особи.

У такому випадку, на думку О.В. Пчеліної, не слід обмежуватися виключно збором доказів, які підтверджували б наявність цього статусу, слід довести обумовленість способів вчинення злочинів у сфері службової діяльності статусом особи злочинця, обсягом його повноважень й авторитетом його звання (посади), а також факт використання особою службового становища під час учинення цих злочинів [196, с. 290-294].

Для виконання такого тактичного завдання доцільно застосовувати таку тактичну операцію, як «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення». Ця тактична операція охоплює систему СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, сукупність яких спрямована на збір таких доказів, які вказували б на наявність в особи правопорушника статусу службової особи та його використання під час прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Ця тактична операція має на меті проведення заходів, спрямованих на пошук і витребування документів про призначення особи на посаду й обсяг її повноважень, установчої та статутної документації, ознайомлення з ними та їх дослідження; отримання свідчень від особи злочинця, підлеглих та інших працівників, обізнаних осіб, очевидців і потерпілих. Ідеться про комплекс заходів пошукового й дослідного характеру, а саме: отримання тимчасового доступу до документів або тимчасове вилучення документів; проведення обшуку (групи обшуків); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; огляд документів, призначення технічних експертиз документів, комп'ютерно-технічних, почеркознавчих та інших експертиз; проведення зустрічних перевірок; допити свідків, підозрюваного, потерпілого тощо [196, с. 290-294].

Слід ураховувати, що в процесі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди беруть участь кілька осіб: надавач, набувач і співучасники (посередники). Для виявлення всіх причетних до кримінального правопорушення осіб доцільно проводити тактичну операцію «Співучасник».

Таку типову тактичну операцію здійснюють у тісній взаємодії органу досудового слідства з оперативними підрозділами. Зокрема, працівники оперативних підрозділів за дорученнями слідчого, вказівками прокурора проводять негласні заходи, спрямовані на пошук і перевірку осіб на причетність до вчиненого злочину; НСРД – аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж і з електронних інформаційних систем; спостереження за особою, реччю або місцем, контроль за вчиненням злочину тощо. Крім того, як оперативні працівники в процесі проведення пошукових заходів, так і прокурори, слідчі (детективи) можуть направляти запити щодо здійснення перевірки за пошуковими системами з метою отримання інформації про причетних до вчинення злочинів у сфері службової діяльності осіб. Також встановлення співучасників здійснюють шляхом проведення низки допитів підозрюваного(-их), свідків, зокрема одночасних допитів [199, с. 330].

Тактична операція «Співучасник» є доволі поширеною, оскільки кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, пов'язано зі значною кількістю фактів групових посягань, коли кримінальне правопорушення вчиняє спеціальний суб'єкт у співучасті з іншими особами, які безпосередньо не мають стосунку до господарської діяльності [4, с. 205-206].

Мотив вчинення кримінального правопорушення є саме тим структурним елементом особи правопорушника, який дає підстави для правильного вибору всіх засобів криміналістичної тактики, як тактичних операцій, так і тактичних прийомів, з метою досягнення мети досудового розслідування.

Такий підхід є цілком закономірним, адже, крім безсумнівної користі цих відомостей в аспекті вивчення особи обвинуваченого як елемента предмета доказування, вони мають суттєве тактичне значення, адже дають змогу уточнити версії в кримінальному провадженні, правильно обрати найефективніші напрями розслідування, тактичні прийоми та комбінації під час проведення СРД, виявити всі причини й умови, що сприяли вчиненню злочину, тощо [141, с. 46–51].

Я. Є. Мишков, ґрунтуючись на положеннях правової психології, розглянув три психологічні типи ставлення хабарників до владних повноважень: а) тип, що характеризується вільним, не орієнтованим на законні розпорядження ставленням, що вчиняє порушення, які межують зі зловживаннями або злочинами; б) тип, що вирізняється ставленням посадової особи до владних повноважень з острахом, що пов'язано з побоюванням відповідальності, втрати займаного місця, посади; в) тип, коли ставлення посадовців до своїх владних повноважень характеризується як норма, тобто розпорядження владою в параметрах і межах, установлених законодавством і посадовими функціями (такі особи стають суб'єктом злочину зрідка) [141, с. 46–47].

Крім мотиваційного компонента особи набувача неправомірної вигоди, слід спрямувати увагу також на мотивації дій надавача неправомірної вигоди, оскільки морально-психологічні риси зазначених осіб також мають важливе значення для їхньої поведінки під час досудового розслідування.

За цією ознакою ми поділяємо позицію В. О. Приходька, який запропонував розрізняти два загальні типи надавачів неправомірної вигоди: а) ініціативний – надавач неправомірної вигоди, який є ініціатором кримінального правопорушення, вчиняє активні дії щодо спонукання службової особи органу поліції до одержання незаконної винагороди за вирішення певного інтересу. У більшості випадків такі особи намагаються за неправомірну вигоду вирішити незаконний інтерес: уникнути справедливого покарання, одержати певне благо всупереч встановленому порядку тощо; б) вимушений – надавач неправомірної вигоди, який надає її внаслідок вимагання з боку службової особи органу поліції або її співучасників [171, с. 185].

На підставі аналізу мотиваційного компонента особи правопорушника й особи надавача неправомірної вигоди можна висувати версію щодо наявності корумпованих зв'язків між ними.

Тому для з'ясування їхніх взаємозв'язків, а також виявлення всіх причетних до кримінального правопорушення осіб можна застосовувати тактичну операцію «Встановлення корумпованих зв'язків». До неї можуть належати НСРД, оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного, його близького оточення, характеру відносин між ними та їх причетності до протиправної діяльності, а також слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, такі як допити підозрюваного(-их), свідків, вилучення та дослідження службової документації.

Наступним елементом криміналістичної характеристики, який обумовлює вибір тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, є спосіб вчинення кримінального правопорушення.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення вказує на особу злочинця, відображає її інтереси й мету одержання неправомірної вигоди. Спосіб злочину є окремим елементом криміналістичної характеристики та охоплює способи підготовки, вчинення та приховування. Кожен із цих способів зазвичай обумовлює інші способи, що зрештою визначає спосіб злочину загалом [67,

с. 214]. Зокрема, вчинення підготовчих до отримання неправомірної вигоди дій певним способом обумовлює вчинення злочину відповідним способом, а останній визначає спосіб приховання, що надає вихідну інформацію детективу, слідчому для побудови слідчих версій та обрання виду тактичної операції.

Видається слушною позиція науковців, які до підготовки до прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою включають такі дії: 1) попередню домовленість і детальне обговорення вчинення службовою особою певних дій або утримання від таких; 2) обмірковування службовою особою порядку виконання підготовчих до злочину дій; 3) попередню підготовку (зокрема підроблення) документації; 4) вчинення попередніх угод і домовленостей з іншими особами як підґрунтя до вчинення злочину й низку інших дій, що сприятимуть вчиненню та прихованню цієї категорії злочинів [147, с. 307-317].

Безпосередній спосіб вчинення досліджуваного кримінального правопорушення можна класифікувати за такими критеріями: 1) за сферою людської діяльності: в органах державної влади (судова система, правоохоронні органи, органи юстиції тощо), у сферах будівництва, банківської діяльності, земельних відносин, оподаткування, економіки (зовнішньоекономічній діяльності, сільського господарства, вугільної промисловості, залізничного транспорту, торгівлі тощо), приватизації, підприємницької діяльності, надання освітніх послуг тощо; 2) за сукупністю дій: шляхом видачі, надання, відкриття (квот, пільг, кредитів, ліцензій, дозволів тощо), шляхом підроблення документів, утримання від певних дій, приховання певних даних або майна, речей, інших цінностей, укладення угод, договорів тощо; 3) за кількістю учасників вчинення злочину: групою осіб (два і більше), організованим злочинним угрупованням [147, с. 307-317].

Способами приховування отримання неправомірної вигоди службовою особою є: 1) замовчування; 2) знищення; 3) маскування (фальсифікація) слідів злочину та його учасників [147, с. 307-317].

Інформація щодо способу вчинення прийняття пропозиції, обіцянка або одержання неправомірної вигоди службовою особою надає можливість для проведення комплексу СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на виконання тактичного завдання з виявлення всіх епізодів злочинної діяльності конкретної особи та з'ясування їх взаємозалежностей, які утворюють тактичну операцію «Встановлення епізодів».

Реалізується ця тактична операція залежно від етапу розслідування та криміналістичної ситуації шляхом проведення таких заходів:

- оперативна перевірка підозрюваного на причетність до вчинення інших злочинів, зокрема у сфері службової діяльності;
- здійснення перевірки за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами Національної поліції України, єдиними та державними реєстрами, іншими пошуковими системами в електронних мережах загального користування з метою отримання довідково-аналітичної та оперативно-пошукової інформації, зокрема про аналогічні нерозкриті злочини;
- отримання консультаційної допомоги від фахівців;
- вилучення документації, пов'язаної зі службовою діяльністю підозрюваного, шляхом проведення відповідних обшуків, тимчасового вилучення чи отримання тимчасового доступу до неї;
- огляд вилученої документації, аналіз її змісту й виявлення слідів імовірної фальсифікації;
- призначення технічних і почеркознавчих експертиз документів;
- проведення ревізій, зустрічних та інших перевірок [126, с. 230-246];
- огляд приміщень, земельних ділянок, споруд, устаткування тощо; отримання зразків для експертизи, за необхідності – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;
- призначення судово-економічної, будівельно-технічних та інших судових експертиз;
- допит підозрюваного та свідків;
- здійснення аудіо-, відеоконтролю особи злочинця та місця;

– зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, отримання розшифрування телефонних розмов і проведення їх аналізу;

– зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо [199, с. 330].

Наступним важливим елементом криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є його обстановка.

Обстановкою кримінального правопорушення в криміналістичному аспекті вчені вважають систему різного типу взаємопов'язаних до й на момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, що характеризують місце, час, речові, природно-кліматичні, побутові й інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші чинники об'єктивної реальності, які визначають можливість, умови й інші обставини вчинення злочину. Загалом обстановка як сукупність матеріальних об'єктів на місці злочину відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [106, с. 277].

Відомості щодо обстановки вчинення кримінального правопорушення, його часу та місця надають можливість реалізувати тактичну операцію «Встановлення очевидців», що утворює сукупність взаємопов'язаних СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на пошук і виявлення всіх імовірних очевидців учинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, а також отримання від них свідчень з приводу обставин кримінального правопорушення, яке розслідують.

Зокрема, ця операція може реалізуватися шляхом проведення оперативного пошуку, вжиття розвідувально-пошукових заходів з метою встановлення очевидців злочину, зокрема з використанням конфіденційного співробітництва; направлення запитів до підрозділів Департаменту інформаційної підтримки та координації поліції «102» Національної поліції України (далі – ДПІКІ «102» НП України) щодо перевірки окремих осіб за базами

даних оперативно-розшукових, персонально-довідкових та інших інформаційно-аналітичних систем; спостереження за особою, річчю або місцем; допиту свідків, підозрюваного(-их) тощо [199, с. 330].

Слідова картина злочину як елемент криміналістичної характеристики має важливе значення, оскільки вивчення слідів дає змогу визначити спосіб і механізм учинення злочину, спосіб його приховання, особу злочинця, знаряддя вчинення злочину, встановити низку обставин під час розслідування злочину, викрити неправдиві показання свідка або злочинця, приховані ним речові докази злочину [231, с. 105–108].

З криміналістичної позиції прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є специфічним кримінальним правопорушенням, який не залишає значної кількості слідової інформації. На його механізмі позначаються особливості суб'єкта кримінального правопорушення: причетні до кримінальних правопорушень службові особи мають професійні знання, навички або зв'язки в правоохоронній діяльності. Це дає їм змогу обирати витончені способи вчинення кримінального правопорушення, чинити активну протидію як під час його викриття, виявлення факту протиправної діяльності, так і в процесі подальшого розслідування та судового розгляду справи [1, с. 128].

Виконання тактичного завдання, яке полягає в пошуку, виявленні, вилученні, вивченні, дослідженні та збереженні слідової картини, окремі елементи якої згодом набувають статусу речових доказів у кримінальному провадженні або містять важливу інформацію, зокрема орієнтуючого характеру, під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою часто вимагає проведення комплексу гласних і негласних процесуальних, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, які органічно поєднуються в тактичну операцію «Документ».

Проведення зазначеної тактичної операції полягає в ознайомленні з особливостями функціонування галузі суспільного буття, у якій вчинено кримінальне правопорушення, для чого в деяких випадках слід звертатися за

консультаційною допомогою до відповідних фахівців; визначенні переліку документів, які необхідно знайти, дослідити та зберегти під час кримінального провадження; проведенні допитів свідків, підозрюваного(-их); ужитті заходів забезпечення кримінального провадження – тимчасового вилучення та отримання тимчасового доступу; проведенні обшуків (зокрема групових) службових приміщень, за місцем проживання, в інших приміщеннях; знятті інформації з електронних інформаційних систем; огляді документів, комп'ютерних систем тощо; обстеженні публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереженні за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтролі особи та/чи місця; призначенні необхідних судових експертиз тощо [199, с. 330].

Можна дійти висновку, що кореляційні зв'язки між елементами криміналістичної характеристики досліджуваного нами виду кримінального правопорушення, такі як: сліди – предмет посягання – способи вчинення – дані про особу правопорушника; особа правопорушника – мотив, мета – засоби – місце, час – обстановка – спосіб вчинення – сліди, – надають можливість сформулювати слідчі ситуації початкового й наступного етапів розслідування та коло обставин, що підлягають встановленню; послідовно спланувати розслідування, визначити початкові, подальші СРД і тактичні операції.

Висновки до розділу 1

1. Проблеми розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабара) були предметом низки наукових досліджень. Учені порушували й окремі питання проведення тактичних операцій.

Зокрема, ідеться про монографічне дослідження Л. І. Аркуші «Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків» (2001), у якому виокремлено низку тактичних

операцій: «Припинення і попередження злочинних акцій, що почалися і готуються»; «Затримання злочинців “на гарячому”» тощо.

Я. Є. Мишков у дисертації «Методика розслідування хабарництва» (2005) виокремив такі тактичні операції: «Затримання»; «Документ»; «Група»; «Пошук», кожна з яких має власний комплекс дій, зумовлених її завданнями.

Д. О. Шумейко у дисертації «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2015) запропонував тактичні операції «Документування прийняття пропозиції (обіцянки) та одержання неправомірної вигоди», «Документування одержання неправомірної вигоди», «Подолання протидії розслідуванню» тощо.

О. М. Суворов у дисертації «Взаємодія підрозділів «К» Служби безпеки України із слідчими під час виявлення й досудового розслідування корупційних злочинів» (2015) виокремив тактичні операції, акцентувавши на забезпеченні взаємодії підрозділів та окремих осіб: «Затримання одержувача в умовах контрольованого передавання неправомірної вигоди»; «Затримання особи, яка передає предмет неправомірної вигоди, на місці злочину» тощо.

С. В. Олійник у дисертації «Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2015) розглянув організацію та планування тактичних операцій «Розшук злочинця», «Затримання на гарячому», «Викриття учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» на початковому етапі розслідування.

Однак проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою висвітлено фрагментарно, що й обумовило потребу цілісного наукового дослідження за цим напрямом.

2. Комплекс СРД, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, які визначають структуру тактичної операції, обумовлений характером слідчої ситуації та видовими особливостями кримінального правопорушення.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою належить до кримінальних правопорушень, виявлення яких є проблематичним, оскільки вони вирізняються неповною вихідною інформацією та активною протидією учасників. На початковому етапі розслідування цього виду кримінальних правопорушень перед слідчим постає не конкретне тактичне завдання, а ситуація з високим ступенем невизначеності.

За результатами анкетування практичних співробітників встановлено чинники, які впливають на необхідність обрання тактичної операції. Зокрема, до таких віднесено: слідчу ситуацію; знання типових тактичних операцій; необхідність виконання певного завдання розслідування тощо.

Емпіричні дослідження засвідчили й обумовленість тактики розслідування від конкретної слідчої ситуації (97,5 % детективів, 93,4 % слідчих, 88,9 % прокурорів) і від характеру вчинюваних дій у процесі діяльності з розслідування (81,1 % детективів, 86,3 % слідчих, 77,9 % прокурорів).

Тактичну операцію оформлюють серією документів, які умовно об'єднано в групи: а) документи, які забезпечують організацію проведення тактичної операції; б) документи, які дають підстави для проведення окремих елементів тактичної операції, зокрема СРД; в) документи, які фіксують дії учасників і встановлені факти; в) узагальнювальні й довідкові документи.

Запропоновано функціональну структуру тактичних операцій під час розслідування цих кримінальних правопорушень:

1) прийняття рішення про проведення тактичної операції (аналіз вихідної слідчої ситуації, визначення її мети й завдань, оцінка тактичної доцільності та реальної можливості проведення такої операції);

2) планування тактичної операції (визначення послідовності проведення процесуальних і непроцесуальних дій, їх доцільності, ефективності, обсягу);

3) підготовка тактичної операції (отримання додаткової інформації, інструктаж і підготовка учасників, організація їх попереднього тренування з метою мінімізації можливості зриву операції в разі помилки конкретних учасників; техніко-криміналістична підготовка операції тощо);

3) безпосереднє проведення комплексу дій під час здійснення тактичної операції (реалізують широке коло дій за взаємодії різних суб'єктів, які спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування);

4) процесуальне оформлення тактичної операції (документальне оформлення перебігу й результатів тактичної операції, її фіксації в матеріалах кримінального провадження);

5) оцінка перебігу й результатів тактичної операції (зіставлення прогнозованих результатів із фактично отриманими, аналіз кожного етапу проведення і тактичної операції загалом).

3. Поняття «правові засади» висвітлено з декількох позицій: з позицій системи нормативно-правових актів; з погляду конкретної норми права, що містить певні правила поведінки уповноважених суб'єктів; у контексті керівних начал (принципів), які закріплені нормами відповідних законодавчих і підзаконних актів.

Сукупність різнорівневих інституцій, що об'єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до власних функцій і повноважень, разом утворюють масштабний антикорупційний механізм завдяки раціональному поділу обов'язків і завдань, співпраці й кооперації зусиль, становлять антикорупційну систему. Аби система запобігання та протидії корупції в Україні функціонувала повноцінно, крім антикорупційних органів, працюють також державні – так звані залучені органи. Відмінність між двома категоріями полягає в спеціалізації. Зокрема, антикорупційні органи безпосередньо забезпечують формування та моніторинг антикорупційної політики, розслідування та розгляд корупційних справ, які стосуються високопосадовців і великих сум коштів, що потребує профільної експертизи та ресурсів. Залучені органи в межах своїх повноважень також можуть здійснювати низку антикорупційних заходів і підсилювати антикорупційну систему, що допомагає зробити антикорупційну діяльність масштабнішою та ефективнішою.

4. З огляду на напрям наукового дослідження, керуючись наявними науковими підходами до структурного наповнення криміналістичної

характеристики й емпіричних даних, її елементний склад розглянуто з позиції впливу на реалізацію тактичних операцій та за такою структурою: 1) особа правопорушника й особа надавача, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 2) спосіб кримінального правопорушення; 3) місце, час та обстановка вчинення кримінального правопорушення; 4) слідова картина.

Продемонстровано використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Висвітлено зміст тактичних операцій щодо з'ясування особи правопорушника.

Одним із важливих тактичних завдань є з'ясування наявності в особи правопорушника статусу службової особи. Для його реалізації доцільно застосовувати тактичну операцію «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення», яка охоплює систему СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, сукупність яких спрямована на збір таких доказів, які вказували б на наявність в особи правопорушника статусу службової особи та його використання під час протиправної діяльності.

Слід ураховувати, що в процесі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди беруть участь кілька осіб: надавач, набувач і співучасники (посередники). Для виявлення всіх причетних до кримінального правопорушення осіб доцільно проводити тактичну операцію «Співучасник».

На підставі аналізу мотиваційного компонента особи правопорушника й особи надавача неправомірної вигоди можна висувати версію щодо наявності корумпованих зв'язків між ними. Тому для з'ясування їх взаємозв'язків, а також виявлення всіх причетних до кримінального правопорушення осіб можна застосовувати тактичну операцію «Встановлення корумпованих зв'язків». До неї можуть належати НСРД, оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного, виявлення його близького оточення, характер відносин між ними та їхньої причетності до протиправної діяльності, а також слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, такі як допити підозрюваного, свідків, вилучення та дослідження службової документації.

РОЗДІЛ 2

ВИДИ ТАКТИЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

2.1. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Початковий етап розслідування кримінальних правопорушень є винятково важливим і водночас найскладнішим, оскільки має проблемно-ситуаційний, евристичний характер [227, с. 57].

Після набуття чинності новим КПК України та ліквідації інституту порушення кримінальної справи, процес визначення початкового етапу розслідування і характерних для нього алгоритмів першочергових СРД зазнав істотних коректив. Ця проблематика – у центрі уваги вчених [11, с. 211-216; 72, с. 85-89].

Вимоги ч. 1, 2 ст. 214 КПК України передбачають, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, а відомості до реєстру слідчий і прокурор зобов'язані внести невідкладно, але не пізніше ніж за 24 години після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [115].

З цього моменту детектив, слідчий повинен кваліфікувати діяння та розпочати досудове розслідування. Лише з цього моменту можна використовувати такий інструментарій досудового розслідування, як проведення окремих СРД і НСРД.

Водночас у наукових колах пропонують різні позиції стосовно визначення етапу перевірки інформації про вчинення кримінального правопорушення.

Зокрема, О. В. Пчеліна вважає, що відсутність такої стадії кримінального процесу, як дослідча (попередня) перевірка інформації про злочин, призводить до того, що до ЄРДР у графі «Кваліфікація кримінального правопорушення» вказують ту, яка була зазначена в заяві (повідомленні) про злочин. І тут постають складнощі: проведення будь-яких негласних заходів можливе тільки після початку кримінального провадження (внесення відповідних відомостей до ЄРДР). Тому інформація про виявлений злочин не є перевіреною, а отже, й достовірною. Як наслідок – провадження розпочинається з неправильної кваліфікації кримінального правопорушення [199].

Загалом поділяючи думку дослідниці, вважаємо, що такий етап розслідування, як збір і перевірка первинної інформації, є обов'язковою передумовою для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і вибору напрямів їх розслідування, вибору тактичних прийомів, СРД і НСРД, а також тактичних операцій початкового етапу розслідування [6, с. 168-172].

Етап збирання та перевірки первинної інформації про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами передбачає наявність ситуацій, коли:

а) до правоохоронного органу (прокуратури, СБУ, ДБР, НАБУ) звернулася особа (особи), від якої вимагають неправомірну вигоду працівники поліції;

б) одержано повідомлення чи оперативну інформацію про підготовку до конкретного епізоду одержання неправомірної вигоди поліцейським або завершений епізод протиправного діяння;

в) факт кримінального правопорушення було встановлено в процесі розслідування в іншому кримінальному провадженні [222].

За даними, викладеними у Звіті МВС України про стан протидії корупції за 2023 рік, вбачається, що за звітний період обліковано 368 кримінальних проваджень, з яких 169 виявили співробітники НП України [73].

Результати проведеного аналізу матеріалів кримінальних проваджень засвідчують, що в 41,1 % випадків підставою для внесення відомостей до ЄРДР про факти вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК

України, стали заяви потерпілих, у 37,8 % випадків – відомості за результатами оперативних заходів, у 21,1 % випадків факти вчинення зазначеного правопорушення виявлено в процесі розслідування інших кримінальних правопорушень (додаток Б).

Тобто найпоширенішими приводами для початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є заяви та повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. Заяви та повідомлення можуть бути приводом для початку досудового розслідування лише за тієї умови, що в них містяться відомості про джерело інформації, яким може бути заявник або інші названі ним особи. Вказівка на джерело відомостей – обов'язкова ознака будь-якого приводу для початку досудового розслідування [112, с. 279].

Водночас кожна заява чи повідомлення про можливе вчинення кримінального правопорушення має бути перевірено. Указані в заяві факти повинні бути ретельно перевірені з погляду їх достовірності. Проведення відповідної перевірки дає змогу ще до початку досудового розслідування (на етапі реалізації оперативних матеріалів у разі заведення оперативно-розшукової справи) визначити об'єкти, які мають доказове значення в провадженні, зокрема підлягають вилученню, а також окреслити послідовність першочергових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [241, с. 226].

Початку кримінального провадження за фактами корупційних злочинів передують здебільшого оперативна розробка стосовно конкретної службової особи (або кола осіб), які ймовірно підготували вчинення або вчинили корупційне кримінальне правопорушення.

Використання детективом, слідчим можливостей оперативних сил і засобів під час досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень дає змогу правильно й точно визначити основні напрями розслідування кримінального провадження, конкретизувати завдання, що виникають на окремих його етапах, розширює можливості для якісної перевірки висунутих слідчих версій, сприяє виявленню джерел і шляхів отримання доказів, підвищує

результативність слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, ефективність застосованих під час їх проведення тактичних прийомів, надає можливість глибоко вивчити особу підозрюваного та свідків, в окремих випадках може істотно вплинути на зміст і змінення в потрібному напрямі слідчих ситуацій, що виникають під час досудового розслідування службового злочину [219].

Одним із приводів для початку кримінального провадження про корупційне кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368 КК України, є встановлені фактичні дані за результатами оперативно-розшукової діяльності.

Слідчий у межах розпочатого ним досудового розслідування дає письмові доручення оперативним співробітникам. Початковий етап взаємодії слідчого з оперативними підрозділами збігається із завершенням проведення оперативної перевірки, прийняттям рішення слідчим про початок кримінального провадження і початковим етапом досудового розслідування. Він зумовлений отриманням певного обсягу первинної інформації про корупційні злочини [218].

З огляду на гострий дефіцит часу під час прийняття процесуального рішення про необхідність початку досудового розслідування та за умов обмеженої доказової слідчої інформації, у процесі розслідування корупційного правопорушення у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою дослідча перевірка за допомогою оперативно-розшукових заходів хоча й не закріплена процесуальним законом, утім, на нашу думку, є обов'язковою стадією та визначальною ознакою досудового розслідування саме корупційних кримінальних правопорушень. За умови, коли з матеріалів оперативно-розшукових справ стало відомо про факти корупційних діянь, їх характер, детектив, слідчий мають можливість обрати оптимальний спосіб фіксації доказової інформації та провести документування цих подій шляхом проведення НСРД, однак у межах розпочатого кримінального провадження.

Тобто під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень попередня перевірка отриманої інформації про їх вчинення є фактично

підготовчим етапом проведення СРД, надає можливість обрати оптимальний комплекс невідкладних СРД, НСРД, а також тактичних комбінацій з метою одержання максимального обсягу доказової інформації в умовах збереження таємності факту викриття правопорушення.

Водночас матеріали дослідчої перевірки інформації про вчинення корупційного кримінального правопорушення, одержаної внаслідок перевірки заяви про його вчинення чи матеріалів оперативно-розшукових заходів, мають лише орієнтуючий чи довідковий характер і не можуть бути доказами в кримінальному провадженні. Ця інформація має бути зафіксована в процесуальний спосіб після внесення відомостей до ЄРДР.

Інформацію про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою перевіряє детектив, слідчий не лише до її внесення в ЄРДР, а й одразу після цього.

За чинним КПК України 24-годинний термін – це не перевірка заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, а лише внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Для перевірки заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення після внесення відповідних відомостей до ЄРДР чинний КПК допускає проведення за наявності відповідних приводів і підстав усього комплексу процесуальних засобів: СРД (глава 20), зокрема негласних (глава 21), заходів забезпечення кримінального провадження (розділ II), а в передбачених випадках – усіх заходів оперативно-розшукової діяльності, визначених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [155, с. 101].

Д. О. Шумейко зауважив, що виявлення ознак цього кримінального правопорушення фактично є проведенням відповідно до закону оперативно-розшукових заходів, СРД і НСРД, спрямованих на встановлення обставин, що можуть свідчити про вчинення дій, безпосередньо спрямованих на вчинення прийняття обіцянки, пропозиції або отримання неправомірної вигоди службовою особою [267, с. 81].

На думку С. В. Олійника, на відміну від інших кримінальних правопорушень, одержання неправомірної вигоди службовою особою складно

висвітлити через відсутність або наявність незначної кількості доказів. Основу таких доказів становлять матеріали оперативно-розшукової діяльності [150, с. 75–76].

До початку кримінального провадження здійснюють низку організаційно-тактичних, оперативно-розшукових заходів реагування на заяви й повідомлення про правопорушення. Тому необхідність самостійної стадії, що регламентує порядок отримання, перевірки, аналізу одержаної інформації, правові засади здійснення певних заходів, форми фіксації відомостей та допустимість їх використання як доказів у провадженні – суттєвий недолік КПК України. Адже брак чіткої регламентації алгоритму вирішення заяв і повідомлень про злочини призводить до того, що правоохоронці змушені фальсифікувати, компенсуючи прогалини цього Кодексу нормативними актами (положеннями, наказами, інструкціями, дорученнями тощо). Тому ми цілком поділяємо думку, що відсутність окресленої процесуальної стадії призводить до низки недоліків. Тобто неможливо об'єктивно правильно вирішити заяви й повідомлення про злочини; термін, встановлений законодавцем (24 год), нереально витримати ні теоретично, ні практично; не враховано випадки, коли неможливо виявити об'єктивні обставини вчинення криміналу. Ці й інші аспекти призводять до порушень строків вирішення заяв і повідомлень, необґрунтованого внесення в ЄРДР фактів [199].

Про необхідність дослідчої перевірки фактів вчинення корупційних кримінальних правопорушень під час підготовки тактичних операцій свідчать дані проведеного анкетування практичних співробітників, за результатами якого було встановлено, що 55,3 % детективів НАБУ, 42,7 % слідчих НП, 40,4 % прокурорів вважають комплекс таких дій необхідним під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Водночас 35,6 % детективів НАБУ, 28,9 % слідчих НП, 31,7 % прокурорів вважають дослідчу перевірку підготовчим етапом проведення першочергових СРД, які мають проводити невідкладно після внесення відомостей до ЄРДР (додаток А).

Крім того, про необхідність проведення дослідчої перевірки свідчить також судова практика. Зокрема, у постанові Касаційного кримінального суду від 30 вересня 2021 року у справі № 556/450/18 викладено таку правову позицію: слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова в прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Водночас слідчий, прокурор після прийняття та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, з огляду на їх зміст, має перевірити достатність даних, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, за наслідками чого приймають рішення про початок досудового розслідування шляхом внесення відповідних відомостей до ЄРДР. Отже, підставою початку досудового розслідування є не будь-які прийняті й зареєстровані заяви, повідомлення, а лише ті з них, з яких вбачаються вагомі обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, стислий виклад яких разом з прізвищем, іменем, по батькові (найменуванням) потерпілого або заявника, серед іншого, вносять до ЄРДР [170].

У правовій позиції, викладеній в постанові Верховного Суду від 11 листопада 2020 року у справі № 750/9145/18, зазначено, що суд повинен перевіряти, чи були реальні передумови для внесення відомостей в ЄРДР про тяжкий злочин та чи не було це штучним створенням умов для проведення НСРД [159].

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Ліблік та інші проти Естонії» від 28 травня 2019 року (заяви 173/15 та 5 інших) зазначив: «негласні заходи передбачали втручання у право заявників на повагу до приватного життя та листування, гарантоване статтею 8. Попри вимогу в законодавстві Естонії щодо того, що рішення про надання дозволу повинно містити підстави, рішення, прийняті суддями, містили лише поверхневі заяви, натомість клопотання прокурорів про надання дозволу взагалі не містили

жодного обґрунтування. Отже, втручання не відповідало закону, тому статтю 8 було порушено».

Тож можна стверджувати, що оскільки особливості корупційних кримінальних правопорушень в частині того, що особа правопорушника майже завжди відома та на початковому етапі детектив, слідчий мають діяти в умовах обмеженої кількості матеріальних слідів, окрема криміналістична методика, зокрема така її складова, як рекомендації щодо початку кримінального провадження прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, має передбачати не лише комплекс взаємопов'язаних невідкладних початкових СРД і НСРД одразу після одержання заяви, повідомлення чи іншої інформації про кримінальне правопорушення, а й положення про перевірочні дії до внесення інформації до ЄРДР щодо виявлення ознак прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які будуть підґрунтям для організації та планування початкового етапу розслідування загалом і реалізації тактичних операцій зокрема.

Корупційне кримінальне правопорушення як суспільне явище має неповторний комплекс виявів, які полягають в індивідуальності способів, обстановки його вчинення, залишеної слідової картини, а також неповторності обставин їх виявлення та досудового розслідування. Утім індивідуальність ситуації виявлення кримінального правопорушення та здійснення його досудового розслідування не позбавлена таких ознак, як усталеність і повторюваність основних елементів.

Досудове розслідування як діяльність детектива, слідчого відбувається в умовах часу, місця, конкретно визначеної навколишньої обстановки, яка склалася на конкретний момент виявлення ознак кримінального правопорушення. Усі ці фактори в сукупності формують криміналістичну своєрідність поточного моменту, у якому і здійснюється діяльність детектива, слідчого, оперативного співробітника, що охоплено поняттям слідчої ситуації.

Вдало визначено роль і значення слідчих ситуацій у праці Г. Ю. Жирного, який вважає, що структурній частині окремих криміналістичних методик повинна бути притаманна така невід'ємна ознака, як її цілісність. Ідеться про те, що в окремій криміналістичній методиці послідовно викладено типові слідчі ситуації початкового, наступного етапів розслідування, притаманні цим ситуаціям програми (алгоритми) [62, с. 164].

Слідча ситуація, етап розслідування, окремі тактичні завдання на підставі їх взаємодії визначають специфіку планування та реалізації тактичних операцій. Тактична операція в кожному конкретному випадку залежить від виду розслідуваного злочину та слідчої ситуації. У загальній структурі розслідування вона формується в межах програмно-цільового комплексу. Тактичні завдання, конкретизовані предметом доказування з розглядуваної справи, ґрунтуються на аналізі слідчої ситуації, знаходяться в програмно-цільовому комплексі й зумовлені фактичним матеріалом, необхідним для прийняття правильного тактичного рішення. Оцінка слідчої ситуації реалізується саме в тактичному рішенні, вираженому в плануванні розслідування [256, с. 136–137].

Отже, тактичні операції є засобами виконання тактичних завдань, система яких залежить від слідчої ситуації, яка склалася на певному етапі розслідування.

Ми цілком поділяємо позицію В. А. Журавля, який зазначає, що слідча ситуація – це наукова абстракція, яка сформована на підставі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і в якій відображено найзагальніші риси, що характеризують перебіг і стан розслідування на певному етапі (вихідному, початковому, наступному) [65, с. 106].

Залежно від складності слідчої ситуації тактичні засоби впливу на останню варіюються. З цього приводу слушно зазначають О. В. Одерій, А. О. Шульга, що під час розслідування будь-якого злочину доводиться вирішувати два основних питання: які та в якій послідовності СРД необхідно провести. Тобто в окремих випадках можна обійтися проведенням окремих заходів, а то й тактичних прийомів, а в інших слід проводити тактичні операції [145].

Водночас типові тактичні операції не є нормативною лінією поведінки особи, яка провадить досудове розслідування. Вони є рекомендаціями типізованого характеру, що розробляють відповідно до певного різновиду методик, максимально «прив'язані» до типових слідчих ситуацій [66, с. 30-36]. Вони є прототипом певного виду діяльності. Тактичні операції є однією із форм адаптації наукових розробок до їх практичної реалізації під час розслідування конкретного кримінального правопорушення. Усе це беззаперечно вказує на важливу методичну функцію тактичних операцій [265, с. 181, 194-195].

С. Ф. Здоровко зазначає, що постановка завдань розслідування обумовлена вчиненням злочином і кореспондується обраними тактичними засобами. Послідовність розв'язуваних завдань та їхній характер залежать від кількості та якості інформації про вчинений злочин [75, с. 114].

Своєю чергою, на думку О. В. Олішевського, основні тактичні завдання на стадії перевірки заяв і повідомлень про злочин поділяють на дрібніші, які полягають, наприклад, у встановленні наявності суспільно небезпечного діяння, ознак складу конкретного злочину, у встановленні можливих очевидців злочинної події, пошуку й затриманні злочинця «за гарячими слідами» тощо. До тактичних завдань початкового етапу розслідування належать: встановлення місця, часу й обстановки злочину; виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину й інших речових доказів; встановлення, розшук і затримання підозрюваної особи; встановлення розмірів заподіяної шкоди та пошук викраденого майна чи майна, на яке можна накласти арешт для забезпечення відшкодування завданих збитків; встановлення можливих свідків тощо [151, с. 80].

О. В. Пчеліна вважає, що важливі й необхідні для провадження якісного, об'єктивного, повного й неупередженого розслідування злочинів у сфері службової діяльності завдання виконують на кожному з етапів такого розслідування. Тобто йдеться про необхідність встановлення всіх обставин, які необхідні для прийняття обґрунтованих рішень у кримінальному провадженні. Оскільки саме цим і обумовлюється зміст розслідування кожного злочину.

Розслідування злочинів окремих видів, зокрема й злочинів у сфері службової діяльності, здійснюються за типовою програмою, яка передбачає доказування переліку обставин, зазначених у ст. 91 КПК України. Криміналістика як прикладна наука пристосовує перелік обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, до типових умов, що виникають у процесі розслідування конкретних злочинів. Тому обставини, які підлягають встановленню (входять до складу предмета доказування) у кримінальному провадженні, доцільно виокремлювати як тактичні завдання (задачі) розслідування. Останні формулюють з огляду на специфіку предмета доказування в кримінальних провадженнях за конкретним видом кримінального правопорушення та визначають основні напрями розслідування. Саме тактичні завдання обумовлюють напрям розслідування, який використовують як критерій етапізації розслідування злочинів у сфері службової діяльності [200].

Натомість залежно від ступеня складності тактичного завдання їх поділяють на три групи:

- 1) завдання, які для своєї реалізації потребують провадження комплексу СРД та оперативно-розшукових заходів;
- 2) завдання, які виконують шляхом проведення окремих СРД;
- 3) завдання, які реалізують шляхом застосування тактичних прийомів у межах окремих СРД [24, с. 266].

В. М. Шевчук запропонував до тактичних завдань початкового етапу розслідування відносити: 1) встановлення характеру кримінального правопорушення; 2) встановлення місця та часу вчинення правопорушення; 3) встановлення способу вчинення та кримінального правопорушення; 4) встановлення предмета посягання; 5) з'ясування мотивів вчинення злочину; 6) встановлення особи злочинця; 7) встановлення особи потерпілого (жертви); 8) встановлення провокуючої поведінки жертви; 9) перевірка зв'язків потерпілого; 10) визначення співучасників злочину; 11) затримання злочинця на місці вчинення злочину; 12) розшук особи, яка зникла з місця події та переховується від слідства; 13) перевірка алібі підозрюваного; 14) встановлення

свідків; 15) перевірка обмови (самообмови); 16) нейтралізація протидії з боку зацікавлених осіб; 17) вивчення особи підозрюваного; 18) забезпечення захисту доказів; 19) забезпечення захисту потерпілих і свідків; 20) встановлення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, і вжиття заходів щодо їх усунення [257, с. 295–296].

У криміналістичній науці тактичні завдання розслідування іменують ще й як орієнтири в пізнавальній діяльності слідчого. Вони виконують важливу функцію структуризації процесу розслідування, визначення його проміжків і зосередження на них уваги органу дізнання чи розслідування [42, с. 127-128]. Вони завжди конкретні й потребують доказування.

Проаналізувавши наявні наукові підходи до визначення кола тактичних завдань розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, пропонуємо виокремити такі тактичні завдання початкового етапу досудового розслідування, на виконання яких спрямовані тактичні операції, що підлягають вирішенню незалежно від типової слідчої ситуації. До них слід віднести:

- встановлення факту доведення протиправного задуму до кінця, чи відбувся факт передачі предмета неправомірної вигоди службовій особі;
- встановлення індивідуальних ознак предмета неправомірної вигоди та його грошового еквівалента в національній валюті;
- з'ясування повноважень і підтвердження службового статусу підозрюваного;
- збереження матеріальних слідів кримінального правопорушення та їх подальше дослідження;
- перевірку відомостей щодо причетності підозрюваного до вчинення інших кримінальних правопорушень;
- встановлення співучасників;
- з'ясування умислу, мети й мотиву вчинення кримінального правопорушення;

– дослідження обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди чи третьої особи.

Зазначені завдання не є сталими, вони кореспондують зі слідчими ситуаціями та конкретизуються залежно від них, тобто тактичні завдання є ситуаційно обумовленими.

Одним із засобів виконання тактичних завдань є тактичні операції. Саме вони тісно пов'язані з тактичними завданнями, які, з одного боку, детермінуються слідчими ситуаціями, а з другого – самі визначають перелік і послідовність СРД, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на їх вирішення, що належать до змісту тактичної операції. Взаємозв'язок тактичних завдань і тактичних операцій виявляється в такому: 1) тактичну операцію розробляють стосовно проміжного (тактичного) завдання розслідування; 2) тактичну операцію реалізують для виконання проміжного завдання; 3) тактична операція буде ефективною тільки за наявності інформаційних даних, у відповідній слідчій ситуації [265].

Зазначене зумовлено складністю виявлення протиправної діяльності та її викриття за допомогою передбачених кримінальним процесуальним законом засобів. Тому в більшості випадків зібрати докази підготовки та вчинення цього кримінального правопорушення тільки шляхом відокремленого проведення однієї або кількох СРД неможливо. Необхідно організовувати комплекс взаємопов'язаних СРД і НСРД та організаційних заходів. Тільки узгоджене їх проведення за спільним планом може забезпечити належний ефект [222].

Науковці визначають різні комплекси тактичних операцій, які доцільно реалізовувати під час розслідування службових кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією.

Зокрема, О. В. Пчеліна щодо кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності виокремлює такі тактичні операції: «Встановлення статусу суб'єкта злочину», «Виявлення епізодів», «Встановлення очевидців», «Пошук і збереження документів», «Встановлення співучасників», «Встановлення

корумпованих зв'язків», «Подолання протидії», «Пошук майна», «Розшук злочинця», «Затримання злочинця» [199, с. 290].

Я. Є. Мишков вважає, що характерними для розслідування хабарництва є тактичні операції «Затримання», «Документ», «Група» та «Пошук» [141, с. 122–124].

О. В. Приходько виокремлює такі тактичні операції щодо розслідування хабарництва у сфері правоохоронної діяльності: 1) «Затримання»; 2) «Предмет хабара»; 3) «Інтерес хабародавця»; 4) «Статус суб'єкта злочину»; 5) «Співучасники»; 6) «Серія»; 7) «Матеріальна шкода»; 8) «Умови хабарництва»; 9) «Пошук злочинця»; 10) «Захист від зовнішнього впливу на слідство»; 11) «Нейтралізація ненасильницького тиску на свідків (потерпілих)»; 12) «Захист свідка»; 13) «Документ» [173, с. 188-192].

Поряд з операцією щодо затримання одержувача неправомірної вигоди В. В. Юсупов визначив тактичні операції «Груповий обшук», «Збирання інформації про злочин», «Захист», «Подолання протидії розслідуванню» [270, с. 75].

С. В. Олійник виокремлює такі тактичні операції: «Затримання на гарячому», «Розшук злочинця» та «Викриття учасників прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» [150, с. 154–166].

Проаналізувавши наведені в науковій літературі види тактичних операцій, які застосовують під час розслідування службових і корупційних кримінальних правопорушень, *з огляду на взаємопов'язаність і взаємообумовленість тактичних завдань розслідування й тактичних операцій, а також залежність тактичних завдань від слідчої ситуації, яка склалася на певному етапі розслідування, вважаємо за необхідне розмежувати й розглянути тактичні операції залежно від стадії досудового розслідування, а саме: тактичні операції початкового етапу й тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.*

Результати проведеного анкетування засвідчують, що основними тактичними операціями початкового етапу розслідування є: «Затримання правопорушника» (25,8 % детективів НАБУ, 22,8 % слідчих НП, 15,9 % прокурорів), «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» (35,7 % детективів НАБУ, 37,9 % слідчих НП, 33,4 % прокурорів) (додаток А).

Одним з основних завдань початкового етапу розслідування є встановлення факту доведення протиправного задуму до кінця, чи відбувся факт передачі предмета неправомірної вигоди службовій особі.

Серед тактичних операцій, спрямованих на виконання цього тактичного завдання, першочергово слід виокремити комплекс заходів, спрямованих на викриття одержувача неправомірної вигоди, документування його причетності до кримінального правопорушення і затримання одразу після одержання предмета неправомірної вигоди. Зазначене зумовлено тим, що підготовка та реалізація фіксації «факту» отримання неправомірної вигоди є першим і головним чинником, який має значення для подальшого розслідування [16, с. 228].

Однією з першочергових тактичних операцій є «Затримання», яке вважають необхідним більшість науковців. Я. Є. Мишков включив до складу тактичної операції «Затримання» такі заходи, як встановлення місця перебування підозрюваної особи оперативним шляхом, безпосередньо затримання «на гарячому» або без такого, допити підозрюваного і свідків, обшук (приміщення й особистий) [141, с. 122].

О. М. Суворов вважає, що тактична операція «Затримання» охоплює процесуальні й оперативні дії та заходи, під час її проведенні застосовують фактор раптовості, використовують додаткові технічні засоби фіксації. Безпосередньо затримання підозрюваного з речовим доказом має два основні етапи. Перший етап – організаційно-аналітичний: складають план тактичної операції, що має враховувати обставини, які сприяли та перешкоджали її проведенню. Аналізують вимоги щодо предмета неправомірної вигоди, імовірно

місце її передачі, оцінюють сили, які є в розпорядженні детектива, слідчого й оперативних співробітників, вирішують питання щодо застосування технічних засобів фіксації. Другий етап – це безпосередня реалізація плану й фізичне захоплення підозрюваного [219].

Загалом залежно від обстановки її проведення, тактична операція може мати такі різновиди: «Затримання одержувача в умовах контрольованого передавання неправомірної вигоди»; «Затримання особи, яка передає предмет неправомірної вигоди на місці вчинення кримінального правопорушення»; «Затримання на підставі оперативно-розшукових даних особи, яка передає предмет неправомірної вигоди, й особи, яка одержує його»; «Затримання одержувача предмета неправомірної вигоди через певний час після вчинення злочину» тощо.

На підготовчому етапі тактичної операції «Затримання» мають здійснювати заходи щодо: фіксації обставин кримінального правопорушення, яке готують; індивідуалізації предмета неправомірної вигоди (відібрання пояснень від заявника, очевидців, підготовка предмета неправомірної вигоди та фіксації його індивідуалізуючих ознак у протоколі); затримання особи, яка пропонує неправомірну вигоду на місці вчинення кримінального правопорушення або неподалік від нього одразу після одержання предмета неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків. Плануючи та проводячи тактичну операцію «Затримання», слід акцентувати увагу на можливій протидії з боку підозрюваних та інших осіб. Зокрема, під час її проведення учасники злочину можуть вчиняти спроби позбавитися від предмета неправомірної вигоди, знищити сліди одержання службовою особою неправомірної вигоди, утекти з місця події тощо. Від уміння слідчого якісно спланувати тактичну операцію, обрати правильну лінію поведінки в складній ситуації безпосередньо залежить успіх розслідування [219].

Тактична операція «Затримання» засвідчує необхідність перевірки відомостей про вчинення кримінального правопорушення до моменту внесення

їх до ЄРДР. Тому вважаємо, що до складу цієї тактичної операції слід віднести й оперативно-розшукові заходи, які проводять як до внесення відомостей до ЄРДР, так і після цього.

Слушно зазначає В. О. Малярова, що структура тактичної операції обов'язково повинна передбачати реалізацію оперативних дій, насамперед спостереження. Воно має забезпечити надходження інформації про поведінку осіб, яку передбачено зафіксувати в процесі тактичної операції. Тільки внаслідок спостереження може бути правильно обрано момент для затримання і процесуальної фіксації факту взаємодії з певними об'єктами, а також здійснення конкретних дій. Спостереження є оперативною дією, яку мають здійснювати негласно, в іншому випадку передбачувана тактична операція буде зірвана [134, с. 145]. Однак, з огляду на зміни до кримінального процесуального законодавства, такі заходи набули виключно процесуального характеру, оскільки вони цілком охоплені проведенням НСРД, таких як: спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України) або аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України).

Арсенал НСРД, які можуть бути використані, залежить від попередньої кваліфікації діяння. Це зумовлено вимогою ч. 2 ст. 246 КПК України, яка надає можливість провести найефективніші негласні слідчі дії лише в провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів. До них належать кримінальні правопорушення, передбачені ч. 2, 3 і 4 ст. 368 КК України. Отже, якщо отримана інформація про неправомірну вигоду без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 368 КК України), проводити НСРД, передбачені ст. 260, 261, 262, 263, 264 (ч. 1), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 КПК України, не можна, інакше всі отримані шляхом негласних слідчих дій і похідні від них докази буде визнано недопустимими [222].

Тому слушно зауважив О. О. Пунда, НСРД не повинні й не можуть підміняти використання виправданих часом оперативно-розшукових заходів [193, с. 121–122]. У разі встановлення під час проведення оперативно-розшукових заходів фактичних даних, що свідчать про ознаки злочину в діяннях

окремих осіб і груп, але якщо їх припинення може негативно вплинути на результати кримінального провадження, начальник оперативного підрозділу інформує про це начальника слідчого підрозділу, і лише після закінчення їх проведення матеріали оперативно-розшукової справи виносять на розгляд оперативної наради для розроблення спільних заходів з їх реалізації [77].

Отже, до тактичної операції «Затримання» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід включити комплекс таких дій: оперативно-розшукові заходи; спостереження за особою, річчю або місцем чи аудіо-, відеоконтроль особи; затримання надавача й одержувача неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків.

Оскільки в процесі реалізації тактичної операції «Затримання» постає необхідність отримання доказової бази щодо факту вчинення корупційного кримінального правопорушення та причетності до нього службової особи, після внесення відомостей до ЄРДР доцільно проводити таку тактичну операцію, як «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди».

Водночас, ураховуючи провідну роль у реалізації цієї тактичної операції саме НСРД, проведення її необхідне й доцільне виключно у випадку, якщо досудове розслідування розпочато за ознаками ч. 2–4 ст. 368 КК України. Метою тактичної операції є прихована фіксація перемовин учасників події та безпосередньо факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання предмета неправомірної вигоди. Зазначене реалізують шляхом проведення НСРД, паралельно й узгоджено з якими проводять і гласні СРД, направлені на фіксацію обставин перебігу кримінального правопорушення.

Ключову роль у реалізації цієї тактичної операції виконує НСРД – спеціальний слідчий експеримент.

Важливе місце в розслідуванні фактів одержання неправомірної вигоди належить спеціальному слідчому експерименту за фактом передачі предмета

неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного. Практична цінність такої НСРД визначена змістом зафіксованих розмов, під час яких виявляють наміри службової особи. Проведення спеціального слідчого експерименту за фактом передання предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного, документування таких дій має вагоме значення для доказування в кримінальному провадженні [120, с. 185; 17, с. 249].

На думку Д. О. Шумейка, загальний алгоритм тактичної операції «Документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» поділяють на три етапи: підготовчий, робочий та заключний. До робочого етапу тактичної операції «Документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» віднесено такий комплекс СРД і НСРД: створення несправжніх (імітаційних) засобів; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; аудіо-, відеоконтроль особи; аудіо-, відеоконтроль місця; спеціальний слідчий експеримент; огляд місця події; обшук; освідування особи; затримання службової особи в порядку ст. 208 КПК України; обшук особи; повідомлення особі про підозру; допит особи як підозрюваної; допит як свідків осіб, що пропонували (обіцяли), надавали неправомірну вигоду, понятих, що були присутні під час проведення відповідних СРД; призначення хімічної експертизи для встановлення ідентичності хімічного складу спеціальної хімічної речовини, якою був оброблений предмет неправомірної вигоди, зі змивами з тіла, слідами хімічних речовин на вилученому одязі, у який була одягнена особа в момент одержання неправомірної вигоди [267, с. 107–110].

Зважаючи на те, що така тактична операція має бути організована й проведена одразу після повідомлення про кримінальне правопорушення і до моменту завершення події, пропонуємо такий алгоритм дій, які належать до складу цієї тактичної операції: НСРД, такі як залучення особи надавача неправомірної вигоди до конфіденційного співробітництва; аудіо-, відеоконтроль особи та/або місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та/або електронних інформаційних систем;

контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; гласні СРД, такі як: огляд місця події, обшук приміщення, ділянки місцевості чи транспортного засобу, особистий обшук особи, яка отримала неправомірну вигоду; освідування особи з метою вилучення слідів спеціальних хімічних речовин; допит підозрюваних і свідків щодо обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; призначення у справі судових експертиз, зокрема експертизи матеріалів, речовин і виробів.

Проведення судових експертиз у процесі реалізації цієї тактичної операції мають важливе значення, оскільки надають можливість ідентифікувати предмет неправомірної вигоди та встановити факт одержання його службовою особою.

Наприклад, висновком експерта за експертним дослідженням матеріалів, речовин і виробів було встановлено таке. За обставинами кримінального провадження вбачається, що гр. К*** Н.В. підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, – одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе, за невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, будь-якої дії з використанням наданої їй влади, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди.

Під час затримання гр. К*** Н.В. в порядку ст. 208 КПК України 29.09.2023 її руки просвітлено лампою з ультрафіолетовим випромінюванням, під дією якого виявлено на середньому та вказівному пальцях правої руки гр. К*** Н.В. нашарування світло-жовтого кольору. Також у гр. К*** Н.В. виконано змиви з правої та лівої рук, які вилучено разом зі зразком спиртової серветки, якою виконували змив.

29.09.2023 до протоколу огляду, ідентифікації та вручення долучено конверт зі зразком спеціального засобу «Промінь-1», яким помічали купюри.

Провівши експертне дослідження наданих об'єктів, експерт дійшов висновку, що: 1. На поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри 100 доларів за номерами: KF 19414173 A, HB 43811596 F, KF 83694169

В, НВ 14335732Q, які були вилучені 29.09.2023 під час проведення обшуку, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

2. На поверхні волокнистої серветки, якою було виконано змиви долоні лівої руки гр. К*** Н.В., отриманих 29.09.2023, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

3. На поверхні волокнистої серветки, якою було виконано змиви долоні правої руки гр. К*** Н.В., отримані 29.09.2023, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

4. На поверхні серветки, яку надано як контрольний зразок, з освідчення гр. К*** Н.В., проведеного 29.09.2023, спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) не виявлено.

5. Нашарування речовини на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, на поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої рук гр. К*** Н.В., і на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів за номерами: KF 19414173 А, НВ 43811596 F, KF 83694169 В, НВ 14335732Q, які було вилучено 29.09.2023 в процесі проведення обшуку, мають спільну родову належність (додаток В).

2.2. Тактичні операції наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Розглядаючи подальший етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, слід передусім визначитися з розмежуванням початкового й наступного етапів розслідування в окремій криміналістичній методиці.

Поширеним є підхід, за яким межею між початковим і подальшим етапами є процесуальне рішення слідчого щодо пред'явлення підозри. На думку В. О. Малярової, початковий етап розслідування починається з моменту внесення відомостей про подію до ЄРДР і закінчується винесенням письмового

повідомлення про підозру, що здійснюють за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України) [133, с. 87]. І. В. Рогатюк вважає, що юридичне значення акта повідомлення особи про підозру складається з того, що на стадії досудового розслідування настає новий етап, пов'язаний з тим, що в процесі досудового розслідування накопичено достатньо доказів для підозри конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення. Цю підозру вперше чітко сформульовано в офіційному документі – повідомленні особи про підозру. У ньому слідчий, прокурор дає першопочатковий висновок про наявність і суть суспільно небезпечного, кримінально караного діяння, вчиненого конкретною особою [202, с. 123].

Однак, розглядаючи розслідування корупційного кримінального правопорушення у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, слід визначитися з такими його особливостями, які суттєво впливають на етапізацію досудового розслідування.

По-перше, за більшістю проваджень про досліджуваний різновид кримінального правопорушення службова особа, яка може бути причетною до його вчинення, відома ще до початку досудового розслідування. Тому момент повідомлення їй про підозру обирають переважно з тактичних міркувань, з огляду на вимоги ч. ст. 276 КПК України. В одних випадках це пов'язано із затриманням на місці вчинення злочину чи безпосередньо після його вчинення, в інших – з обранням запобіжного заходу або наявності достатніх доказів. Тобто час повідомлення особі про підозру може значно відрізнятись в різних провадженнях. Найчастіше це здійснюють одразу після затримання «на гарячому», але може бути проведено й після тривалого підготовчого періоду, тобто виконання більшості СРД та інших заходів. Якщо обрати за критерій розмежування етапів розслідування виключно зазначене процесуальне рішення, то в одних провадженнях початковий етап буде тривати кілька днів і завершуватися в день затримання підозрюваного, а в інших, навпаки, продовжуватися майже до завершення досудового розслідування.

По-друге, проведені на початковому етапі дії можуть мати різні результати. Одержаної інформації не в усіх випадках може бути достатньо для повідомлення особі про підозру.

По-третє, здійснене на початковому етапі повідомлення особі про підозру в одержанні неправомірної вигоди не завжди є достатньо обґрунтованим і переважно не є остаточним [222].

Саме виконання завдань розслідування та слідча ситуація визначають межі етапів розслідування. Не слід «прив'язуватися» до певного процесуального рішення, як і до виконання якогось одного завдання, оскільки це може позначитися на повноті й ефективності розслідування. Звісно, необхідно враховувати, що не завжди проведення всіх необхідних, на думку слідчого, дій приведе до виконання поставлених перед розслідуванням завдань. Невиконання поставлених завдань може бути зумовлене й виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невиконані завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап розслідування, їх реалізує слідчий уже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів [132, с. 439].

О. В. Пчеліна зазначає, що критерієм для поділу початкового й наступного етапів розслідування злочинів загалом і злочинів у сфері службової діяльності зокрема обирають напрям розслідування, який обумовлений обсягом виконання ситуаційно зумовлених тактичних завдань розслідування злочинів. Така позиція пов'язана з тим, що чимало злочинів, передусім у сфері службової діяльності, є очевидними. Тобто вихідна інформація містить відомості про ймовірних злочинців. Тому початковий етап розслідування виконує завдання, спрямовані не тільки і не виключно на встановлення особи злочинця, а й на збір достатньої доказової бази про причетність цієї особи до злочину (низки злочинів), про її злочинні зв'язки, встановлення обсягу її повноважень тощо [195, с. 169].

Поділяючи таку позицію, ми згодні з висловленими думками щодо межі поділу на початковий та наступний етапи розслідування досліджуваного кримінального правопорушення залежно від організаційно-тактичного

компонента, тобто фактичного завершення початкових СРД і виконання тактичних завдань розслідування на початковому етапі.

Отже, наступний етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою починається після завершення початкових СРД, НСРД, інших процесуальних заходів, спрямованих на перевірку інформації про вчинення кримінального правопорушення, закріплення як джерел доказів.

На відміну від початкового етапу досудового розслідування кримінального провадження, на наступному етапі починається основний період у діяльності детектива, слідчого з розслідування конкретного корупційного кримінального правопорушення, який спрямований не лише на встановлення особи правопорушника (якщо її не було встановлено початково), а й ужиття всіх необхідних і передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, виявлення доказів на підтвердження винуватості підозрюваного, так само як і тих, які виправдовують чи пом'якшують його вину.

На думку В. В. Тіщенко, відмітними рисами наступного етапу розслідування є:

- наявність і постійна обробка (аналіз, синтез, перевірка й оцінка) інформації, яка надходить і містить як докази, так і контрдокази (наприклад, посилення на алібі, перекладання своєї провини на іншого тощо);
- підвищення кількості та якості криміналістично значущої інформації, яка надходить, що дає змогу перейти від евристичного, проблемного, багатoversійного типу мислення до дискурсивного, побудованого на логічних висновках, яких доходять на підставі отриманої доказової інформації;
- залучення до слідчо-криміналістичної діяльності нових учасників (свідків, потерпілих, спеціалістів та ін.);
- виявлення та розслідування нових епізодів злочинної діяльності, співучасників;
- розроблення розгорнутого плану розслідування злочину;

– прийняття значної кількості тактичних і процесуальних рішень, які потребують обґрунтувань, підкріплених фактичними даними;

– проведення численних слідчих дій, що потребують значних організаційних зусиль;

– прийняття низки остаточних рішень стосовно кримінальної справи загалом і щодо кожного її епізоду, учасників злочину, знайденого майна, речових доказів [226, с. 132].

Алгоритми дій слідчого на наступному етапі розслідування визначають етапні завдання та наявні слідчі ситуації. Вихідними типовими, загальними слідчими ситуаціями подальшого етапу розслідування можна визнати такі:

а) підозру пред'явлено;

б) підозру не пред'явлено, хоча є достатньо доказів для цього;

в) підозру не пред'явлено, тому що не встановлено особу, яка вчинила злочин, чи бракує ключових доказів, хоча всі можливі СРД початкового етапу розслідування виконано (звісно, якщо не всі такі дії виконано, то й початковий етап ще не завершено) [34].

В. С. Давиденко виокремлює дві типові слідчі ситуації наступного етапу розслідування хабарництва: 1) слідча ситуація, що характеризується наявністю цілком певної доказової інформації про основні обставини давання та одержання хабара й осіб, причетних до вчинення злочину; 2) слідча ситуація, що характеризується відсутністю цілком певної доказової інформації про основні обставини давання та одержання хабара та осіб, причетних до злочину [53, с. 177].

О. М. Таркан запропонував типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції визначати залежно від позиції сторони захисту, обраної після завершення початкового етапу розслідування: 1) підозрюваний цілком визнає свою вину у вчиненні кримінального правопорушення та співпрацює зі слідством; 2) підозрюваний визнає свою вину

частково (у вчиненні менш тяжкого кримінального правопорушення);
3) підозрюваний не визнає своєї вини цілком й аргументує невинуватість [222].

Ми поділяємо цей підхід, оскільки за результатами проведеного анкетування практичних співробітників встановлено, що 65,6 % детективів НАБУ, 53,4 % слідчих НП, 42,7 % прокурорів вважають критерій позиції сторони захисту визначальним для побудови загальної стратегії розслідування (додаток А).

Не вдаючись до наукових дискусій стосовно критеріїв виокремлення типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, слід констатувати, що їх аналіз надає можливість формулювати тактичні завдання та рекомендувати відповідну програму дій, оскільки саме тактичні завдання є основою для побудови тактичних операцій.

Для встановлення особливостей розслідування корупційних кримінальних правопорушень необхідно визначити сутність дій, які дають змогу їх виявити та розслідувати, а також необхідно висвітлити систему тих обставин, які підлягають встановленню під час їх планування та організації [83, с. 106].

Р. Л. Степанюк зазначає, що загальними тактичними завданнями під час розслідування будь-яких кримінальних правопорушень є: 1) критичний аналіз і правильна процесуально-криміналістична оцінка матеріалів, наданих заявником і/або зібраних у процесі перевіркової діяльності органом дізнання; 2) перевірка представлених джерел інформації; 3) доповнення одержаної інформації; 4) прийняття обґрунтованого процесуального рішення про порушення кримінального провадження, вжиття заходів щодо запобігання злочинам або їх припинення, коли їх готують або вони тривають; 5) аналіз наявної інформації про обставини події, яку розслідують; 6) оцінка ступеня труднощі подальшого розслідування та вирішення питання про залучення достатніх сил і засобів, передусім шляхом налагодження взаємодії з оперативними підрозділами та ревізійними органами; 7) висунення загальних версій про подію загалом, окремих версій про її головні обставини; 8) оцінка слідчої ситуації, що склалася,

і визначення основних та проміжних тактичних завдань розслідування; 9) розроблення загального плану розслідування, індивідуальних планів роботи членів слідчо-оперативної групи; 10) пошук, збирання та оцінка інформації про основні елементи предметів доказування за виявленими злочинами; 11) пошук, збирання та оцінка інформації про інші злочини, пов'язані з виявленими; 12) пошук, збирання та оцінка інформації про нез'ясовані або недостатньо з'ясовані елементи предметів доказування за кожним виявленим злочином; 13) вивчення особи обвинуваченого; 14) відшкодування заподіяної злочином шкоди; 15) профілактика аналогічних злочинів [216, с. 33-37].

Досліджуючи питання тактичних завдань, які вирішують на наступному етапі розслідування саме корупційних кримінальних правопорушень, на думку Г. В. Москаленко, можна виокремити такі завдання:

1. З'ясування й оцінка слідчої ситуації, що виникла після проведення первинних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Залежно від результатів початкового етапу розслідування, ступеня виконання поставлених завдань визначають прогалини у визначені обставини злочину, оцінюють достатність і достовірність здобутої доказової інформації.

2. Встановлення всіх епізодів злочинної діяльності особи чи групи осіб, притягнених до кримінальної відповідальності.

3. Встановлення і притягнення до відповідальності всіх осіб, причетних до злочину або до злочинної діяльності, яку розслідують.

Це завдання передбачає встановлення організаторів, підбурювачів, виконавців, пособників на всіх стадіях злочинної діяльності – підготовки, вчинення і приховування кожного її епізоду та діяльності загалом.

4. Вивчення особистості кожного обвинуваченого [142, с. 378].

М. І. Данилюк пропонує такий перелік основних (типових) завдань, які виконує слідчий на наступному етапі розслідування корупційних кримінальних правопорушень: 1) встановлення всіх співучасників і причетних до вчинення злочину; 2) формування системи доказів з обвинувачення особи (осіб) у вчиненні злочину (встановлення злочинної діяльності особи в повному обсязі);

3) встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочину, і прийняття заходів щодо їх усунення; 4) забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином; 5) збір інформації про особу обвинуваченого [54, с. 296].

Загалом, проаналізувавши переліки тактичних завдань початкового та наступного етапів досудового розслідування, слід констатувати, що вони є універсальними, обов'язковими для обох етапів, і на наступному етапі розслідування мають відбуватися їх подальша реалізація та остаточне виконання. Для виявлення ж завдань наступного етапу досудового розслідування методологічне значення має вказівка В. В. Тіщенка на те, що слід орієнтуватися на співвідношення між наявними та відсутніми відомостями про обставини розслідуваної події [230, с. 178].

Формування комплексів тактичних операцій здійснюється на підставі визначення відповідних переліків основних тактичних завдань, з огляду на особливості складу кримінального правопорушення, предмет доказування, етап розслідування, а також типову слідчу ситуацію. До основних завдань, які виконує слідчий на наступному етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, слід віднести: закріплення та перевірку зібраних доказів; формування системи доказів, які вказують на причетність підозрюваного до вчиненого кримінального правопорушення, зокрема його винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форми вини, мотивів і мети; визначення виду й розміру шкоди, завданої корупційним кримінальним правопорушенням; перевірку підозрюваного щодо вчинення ним інших кримінальних правопорушень корупційної спрямованості; подолання протидії з боку підозрюваного та інших зацікавлених осіб; дослідження обставин, які впливають на ступінь тяжкості корупційного кримінального правопорушення; встановлення всіх інших співучасників кримінального правопорушення.

Тобто основні тактичні завдання подальшого етапу пов'язані з розшуком правопорушника (якщо він не затриманий та переховується), перевіркою доказів, одержаних на початковому етапі розслідування стосовно події

кримінального правопорушення, збиранням нових доказів стосовно інших обставин, які підлягають доказуванню (винуватості підозрюваного, форми вини, мотивів, мети кримінального правопорушення тощо).

З огляду на зазначене, завданням наступного етапу розслідування є реалізація стратегічних (виявлення та фіксація системи доказів, необхідних і достатніх для переконання суду у винності обвинуваченого в інкримінованому злочині) і тактичних завдань у частині, що ще не виконані на початковому етапі [50].

Безумовно, перелік тактичних операцій та їх структурне наповнення неможливо цілком закріпити в межах певних алгоритмів, оскільки застосування певної тактичної операції залежить від конкретної слідчої ситуації, яка склалася на певному етапі розслідування. Водночас результати проведеного нами анкетування засвідчують, що тактичні операції «Розшук правопорушника» (27,4 % детективів НАБУ, 22,9 % слідчих НП, 19,4 % прокурорів), «Документ» (44,3 % детективів НАБУ, 49,8 % слідчих НП, 39,8 % прокурорів), «Розшук майна» (25,4 % детективів НАБУ, 26,3 % слідчих НП, 29,1 % прокурорів) є найпоширенішими на наступному етапі досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (додаток А). Тому саме ці три тактичні операції ми розглянемо в цьому підрозділі.

Тактичні операції наступного етапу розслідування слід розпочати з тактичної операції «Розшук правопорушника», яка спрямована на виконання тактичного завдання щодо встановлення місцеперебування правопорушника, який переховується.

Зазначена тактична операція передбачає вжиття насамперед низки організаційних заходів, спрямованих на узгодження та координацію діяльності підрозділів, які будуть здійснювати затримання. Насамперед це заходи з визначення відповідального підрозділу, складу групи захоплення, планування її діяльності, забезпечення належного матеріально-технічного оснащення, налагодження взаємодії з іншими підрозділами та правоохоронними органами.

Крім того, вживають заходів з розвідки для з'ясування точного місцеперебування злочинця, факту озброєності, наявності співучасників (їх озброєності), сторонніх осіб, транспортних засобів, засобів зв'язку тощо. Також можуть здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль місця та/чи особи; контроль за вчиненням злочину тощо. Затримання злочинця супроводжується проведенням його особистого обшуку, оглядом місця затримання, місця переховування затриманого, за необхідності – його освідчуванням [200, с. 415].

Під час реалізації тактичної операції «Розшук правопорушника» увагу слід зосередити також на взаємодії детектива, слідчого з органами місцевого самоврядування.

У контексті цього зауважимо, що в межах реалізації програм Smart cities рішеннями органів місцевого самоврядування було запроваджено програму «Безпечне місто», у межах якої столицю обладнали понад 4 тис. відеокамер. Наразі 52 станції метро мають 195 камер відеоспостереження, які поміж іншого оснащені функцією розпізнавання облич. Ключові перехрестя, вокзали, центральні вулиці та площі Львова обладнано камерами відеоспостереження в межах проєкту «Реформи без ілюзій». Технології здатні розпізнавати обличчя та автомобільні номери, передаючи інформацію органам правопорядку. У Запоріжжі програма «Безпечне місто» також стала майданчиком для встановлення камер із функцією розпізнавання облич й автомобільних знаків. Ужгород перейняв естафету, закупивши відеокамери із функцією розпізнавання облич і відеосервер для обслуговування таких пристроїв. Технологія здатна розпізнавати до 30 людей одночасно, має бібліотеку з 30 тис. облич і функцію тривоги за наданими характеристиками (осіб, транспортних засобів чи номерних знаків). Доступ до даних мають органи правопорядку, а метою визначено запобігання вчиненню злочинів. На Вінниччині запроваджено систему відеоаналітики Vezha, яка розпізнає та оцінює об'єкти за допомогою штучного інтелекту. Відеопотік об'єднує близько 800 камер, які використовує поліція для моніторингу та швидкого виявлення місцеперебування ймовірних порушників

(обличчя, автівки, номерні знаки). Наразі органи правопорядку мають доступ до 19 тис. відеокамер у 25 регіонах, серед яких понад 2 тис. обладнані аналітичними системами, що ґрунтуються на використанні штучного інтелекту. Такі технології, крім зазначених міст, застосовують у Дніпрі, Одесі, Чернівцях, Чернігові й інших населених пунктах [243].

Держателями відеоматеріалів є органи місцевого самоврядування, однак поліція має доступ до них. Відеозаписи з камер відеоспостереження мають важливе значення під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, зокрема, тактичної операції «Розшук правопорушника».

Про факти використання відомостей, одержаних від органів місцевого самоврядування, зокрема в межах надання доступу до відеозаписів камер спостереження, свідчать результати анкетування практичних співробітників, а саме 52,3 % детективів НАБУ, 49,7 % слідчих НП, 41,4 % прокурорів (додаток А).

Отже, до тактичної операції «Розшук правопорушника» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід включити такі дії: допити родичів і близьких розшукуваного, його друзів і колег як свідків; оперативно-розшукові заходи з метою встановлення свідків, можливих місць перебування підозрюваного, співучасників; обшуки за місцями ймовірного перебування розшукуваного; перевірки в базах даних, криміналістичних реєстрах, оперативно-розшукових, персонально-довідкових та інших системах; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; заходи забезпечення кримінального провадження, а саме тимчасовий доступ до речей та документів (відеозаписів камер спостереження в містах).

На виконання тактичного завдання щодо пошуку, виявлення, вилучення, вивчення, дослідження та збереження документів (документів-доказів, схованих документів, виявлення екземплярів сфальсифікованих документів, вивчення обліково-реєстраційних документів тощо), що є речовими доказами в

кримінальному провадженні або містять важливу інформацію, з метою порівняння даних у них із даними в первинних документах, виявлення ознак і способів їх підроблення, технічних засобів, що використовували для цього, виконавців рукописних записів і підписів, відновлення втраченої інформації постає необхідність у проведенні тактичної операції «Документ».

З огляду на те, що такі кримінальні правопорушення знаходять відображення в різноманітних документах, слідчий повинен ознайомитися з нормативними документами – положеннями, інструкціями, наказами тощо, які регламентують діяльність службової особи, коло її обов'язків. У процесі огляду ретельно вивчають документи, у яких відображено ознаки зловживання, надання службовій особі різноманітних матеріальних послуг. Зловживання службовими повноваженнями, отримання неправомірної вигоди відображені в різноманітних документах, оскільки ці злочини є такими, що «самодокументуються». Активність суб'єктів зловживань службовими повноваженнями починається з процесу створення документів, супроводжується виготовленням й оперуванням документами та завершуються ними. Документи є цінними носіями й джерелами інформації, що дають змогу простежити всю діяльність посадової особи, починаючи від моменту їх створення, визначити характер такої діяльності, її спрямованість, особливості на певному етапі, що становить інтерес для контролюючих, правоохоронних органів та інших суб'єктів пізнання, сформулювати уявлення про коло її учасників, їх функції, рух товарно-матеріальних цінностей та грошей, а також інші обставини [199, с. 28].

На думку Я. Є. Мишкова, тактична операція «Документ» охоплює комплекс таких слідчих й оперативно-розшукових дій: а) огляд і виїмка документів; б) допити свідків; в) затримання підозрюваного в разі потреби; г) призначення експертиз, від яких визначають встановленням різного роду обставин, серед них судово-бухгалтерська, криміналістична, комп'ютерна експертизи. Ця операція передбачає взаємодію слідчих й оперативно-розшукових органів, передусім стосовно огляду й виїмки документів, що є

найважливішими джерелами інформації та можуть бути приховані або знищені [141, с. 122].

Зазначені слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, які належать до складу тактичної операції «Документ», необхідно уточнити відповідно до сучасних вимог кримінального процесуального законодавства.

О. М. Таркан у межах досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції розглядає тактичну операцію «Пошук і збереження документів», яку проводять тоді, коли підозрюваним або іншим особам вдається сховати, знищити або підробити певні документи з метою перешкодити встановленню істини в кримінальному провадженні. Предметом таких дій можуть бути документи: а) що складала у зв'язку з вимаганням неправомірної вигоди, реалізацією інтересу її надавача; б) що складала у зв'язку з підготовкою предмета неправомірної вигоди, його передаванням і приховуванням кримінального правопорушення (договори та супутні документи, накладні, чеки тощо); в) що визначають службовий статус одержувача неправомірної вигоди. До складу тактичної операції належать: 1) обшуки за місцем роботи, проживання підозрюваних, приналежних їм транспортних засобів, інших приміщень; 2) допити свідків (осіб, що складала, підписували, обліковували документи, проводили службові й інші перевірки тощо); 3) витребування та отримання документів, їх вилучення шляхом виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів; 4) огляд окремих документів – речових доказів, вивчення слідчим змісту інших документів; 5) відібрання зразків для експертизи (зразків почерку, відбитків печаток тощо); 6) призначення судових експертиз (технічної експертизи документів, почеркознавчої, експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів) [222].

Загалом поділяючи такий підхід щодо наповнення тактичної операції, вважаємо, що звуження в її назві функціонального навантаження тактичної операції лише до пошуку та збереження документів не цілком відповідає змістовому наповненню, адже виключає подальший аналіз таких документів,

зокрема шляхом проведення відповідних експертних досліджень. Тому вважаємо вдалішою назву цієї тактичної операції «Документ».

Крім того, такий алгоритм тактичної операції «Документ» не висвітлює питання електронного документообігу, який нині введено майже в усіх сферах діяльності. Традиційний паперовий документообіг в органах державної влади та місцевого самоврядування є надто повільним способом роботи з документами, тому активне впровадження в систему публічного управління сервісного підходу супроводжується одночасними процесами автоматизації адміністративних регламентів і запровадженням офіційного електронного документообігу [84, с. 49]. Чимало державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій усіх форм власності у своїй діяльності користуються електронним документообігом (обігом електронних документів).

Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22 травня 2003 року № 851-IV визначено, що електронним документом є документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема обов'язкові реквізити документа [178]. КПК України визначення електронного документа не містить, але окремі його ознаки містяться в п. 1 ч. 2 ст. 99, де до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема комп'ютерні дані) [115].

Беззаперечно, електронний документ, створений за допомогою засобів автоматизації документообігу, підписаний електронним цифровим підписом і збережений у системі у вигляді файлу відповідного формату, значно спрощує роботу з великими обсягами інформації. Природно, що електронний вигляд документів накладає на документообіг певні вимоги. Зокрема, кожен виконавець, залучений у документообіг, повинен мати електронний підпис [178].

Під час кримінального провадження необхідно переконатися в автентичності електронного цифрового підпису. З метою такої перевірки доцільно отримати тимчасовий доступ до відомчої документації, що визначає

порядок присвоєння таких підписів за особою, порядок видачі необхідних користувачів. Також доцільно допитати операторів й адміністраторів як свідків, попередньо отримавши консультацію фахівця, можливо навіть із залученням останнього до цих СРД. Отримавши попередньо весь пакет необхідних матеріалів, слідчий приймає рішення про доцільність призначення комп'ютерно-технічної експертизи [199].

Огляд електронного документа вирізняється тактикою проведення. Остання зумовлена формою документа. Електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, зокрема обов'язкові реквізити документа [178].

Зміни до КПК України, внесені Законом України від 16 листопада 2017 року № 2213-VIII, визначили доказовий статус інформації в електронному (цифровому) вигляді, яка здобута слідчим, прокурором способом копіювання.

Отже, відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, копії інформації, зокрема комп'ютерних даних, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [115].

Чинна редакція ст. 237 КПК України передбачає можливість проведення огляду комп'ютерних даних, що проводить слідчий, прокурор шляхом відображення в протоколі огляду інформації, яку вони містять, у формі, придатній для сприйняття їх змісту (за допомогою електронних засобів, фотозйомки, відеозапису, зйомки та/або відеозапису екрана тощо або в паперовій формі) [115].

Отже, до тактичної операції «Документ» слід включати огляд комп'ютерних даних та їх копіювання з метою надання їм форми, придатної для сприйняття їх змісту.

Юридична сила документа, який зберігають, оброблюють і передають за допомогою автоматизованих інформаційних і телекомунікаційних систем, може

підтверджуватися електронним цифровим підписом. Юридичну силу електронного цифрового підпису визнають за наявності в інформаційній системі програмно-технічних засобів, які забезпечують його ідентифікацію, і за умови дотримання встановленого режиму їх використання. Зокрема, електронний цифровий підпис накладають за допомогою особистого (закритого) ключа та перевіряють за допомогою відкритого ключа. Останній передають зацікавленій стороні. Відправник повідомлення шифрує його своїм закритим ключем і передає одержувачу каналами зв'язку. Одержувач дешифрує повідомлення відкритим ключем відправника [118].

У зв'язку із зазначеним вище, слідчому потрібно паралельно перевірити наявність і правильність ведення журналів аудиту щодо подій, пов'язаних із генерацією, використанням і знищенням особистого ключа; порядок й умови розміщення, зберігання, доступу та використання особистого ключа; порядок та умови розміщення, зберігання та доступу до резервної копії особистого ключа; порядок реєстрації (формування сертифіката ключа) центру сертифікації ключів і його відповідність політиці сертифікації та регламенту роботи; порядок й умови зберігання сформованих сертифікатів ключів, а також сертифікатів і документованої інформації, яка підлягає обов'язковій передачі центрами сертифікації ключів у разі припинення їх діяльності; відповідність змісту сформованих сертифікатів установленим законодавством вимогам; факт і порядок розміщення на електронному інформаційному ресурсі документів та інформації, установлених політикою сертифікації; наявність і правильність ведення журналів аудиту подій, пов'язаних із формуванням, скасуванням, блокуванням і поновленням сертифікатів ключів; функціонування електронного інформаційного ресурсу щодо надання доступу до основних даних (реквізитів) акредитованих центрів, центрів сертифікації ключів, переліку сертифікатів центрів сертифікації ключів, а також інформації про статус сертифікатів [194, с. 159-162].

Водночас доволі поширеною є практика зберігання електронних даних не на електронних носіях, що фізично знаходяться в офісі, а у віддалених хмарних

сховищах, які часто знаходяться під юрисдикцією іншої країни. Комп'ютерна техніка, з якої копіюють комп'ютерні дані, має до них лише віддалений доступ з логічним захистом і шифруванням даних.

У такому випадку, крім СРД та оперативно-розшукових заходів, які належать до складу тактичної операції «Документ», доцільно включати організаційні заходи, зокрема міжнародні запити на одержання доступу до інформації, що міститься в хмарному сховищі.

Крім того, під час реалізації цієї тактичної операції важливе значення набуває груповий обшук, тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, у гаражах, на дачах, у підсобних приміщеннях, складах та офісах. Раптовість проведення групового обшуку позбавляє співучасників можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити компрометаційні предмети й документи [249, с. 171-79].

Отже, вважаємо, що тактична операція «Документ» [3] під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, має охоплювати комплекс таких дій: звернення за консультацією до фахівців у тій галузі, у якій було вчинено кримінальне правопорушення; визначення переліку документів, які необхідно відшукати; проведення допитів свідків, підозрюваного(-их); тимчасове вилучення документів та отримання тимчасового доступу до документів за ухвалою слідчого судді; проведення обшуків (зокрема групових) службових приміщень, за місцем проживання, в інших приміщеннях; огляд документів (зокрема електронних), комп'ютерних даних; зняття інформації з електронних інформаційних систем; призначення судових економічних, криміналістичних та інших експертиз; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи та/чи місця.

Прийняття пропозиції, обіцянка або одержання неправомірної вигоди службовою особою посягає на матеріальні цінності, під час розслідування виконанню підлягає таке тактичне завдання, як пошук здобутого протиправним

шляхом майна, а також майна, яке може бути використано для забезпечення відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків, ужиття заходів для його збереження.

Статистичні дані про результати діяльності НАБУ з 1 липня 2023 року до 31 грудня 2023 року засвідчують, що протягом II півріччя 2023 року розмір збитків і шкоди, завданих кримінальними правопорушеннями, віднесеними законом до підслідності Національного бюро, становить 82 206 850 378 грн. Кошти та інше майно, одержані внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності Національного бюро, конфісковані за рішенням суду, а також кошти в розмірі вартості незаконно одержаних послуг чи пільг, стягнені на користь держави, і розпорядження ними за означений період становлять: 65 100 грн; 1 219 599 євро; 7 791 344 доларів США; 3 квартири; 1/3 частки житлової квартири; 1 житловий будинок; 2 земельні ділянки; 1 гараж; 3 автомобілі; 4 мобільні телефони; комп'ютерна техніка (комп'ютер, ноутбуки – 3) [211].

Завдання з пошуку майна, здобутого протиправним шляхом або такого, яке підлягає спеціальній конфіскації, реалізують за допомогою комплексу СРД, НСРД, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, які проводять у межах тактичної операції «Пошук майна».

Стрімкий розвиток інформаційних технологій призводить до того, що майже кожен член суспільства є впевненим користувачем соціальних мереж. Отримання криміналістично значущої інформації, яка містить відомості, зокрема про майно правопорушника, вартість якого може не відповідати рівню доходів службової особи, можливе завдяки самому механізму дії соціальних мереж. Здебільшого особи, приєднуючись до соціальних мереж, усвідомлено чи ні, розміщують дані особистого характеру, окреслюють коло своїх знайомих, інтересів і захоплень. Цьому сприяють принципи дії та опції соціальних мереж, які надають можливість розміщувати фотографії на сторінках. Корисним для органів досудового слідства виявляється і те, що в окремих випадках фотографії осіб, належних їм або членам їх родин транспортних засобів, нерухомого майна,

прикрас, місць відпочинку тощо можуть бути оприлюднені без їх відома, що значно полегшує пошук та збирання інформації [236, с. 113]. Тому використання інформації із соціальних мереж у межах окресленої тактичної операції має важливе значення та відповідає сучасним тенденціям розвитку інформаційних технологій.

Водночас під час реалізації цієї тактичної операції важливим є порядок виконання НСРД, адже поширеною є практика фіксування передання предмета неправомірної вигоди саме шляхом їх проведення. Неправильно проведена НСРД може звести нанівець доведення факту одержання неправомірної вигоди.

Прикладом цього є обставини, викладені у вирокі Вищого антикорупційного суду від 15 лютого 2023 року у справі №362/4895/16-к. В обвинувальному акті прокурор стверджував, що 1 червня 2016 року о 12 год 20 хв, перебуваючи в автомобілі на території с. Іванковичі Васильківського району Київської області, гр. П. одержав від гр. Л. другу частину неправомірної вигоди в сумі 300 000 (триста тисяч) євро.

Суд визнав цей факт недоведеним поза розумним сумнівом і визнав цю частину обвинувачення необґрунтованою, оскільки, оцінюючи протокол аудіо-, відеоконтролю від 2 червня 2016 року з відеозаписом НСРД, суд зазначив, що сама гр. Л. не зрозуміла, чи одержав від неї гр. П. грошові кошти в протоколі НСРД АВК від 2 червня 2016 року, і на відеозаписі НСРД цього не зафіксовано, це спростовує зазначене в протоколі за результатами контролю за вчиненням злочину від 2 червня 2016 року про те, що, перебуваючи на задньому сидінні автомобіля, гр. Л. передала гр. П. грошові кошти, купюри номіналом по 500 (п'ятсот) євро в кількості 2 (дві) шт. на загальну суму 1000 (одна тисяча) євро та несправжні (імітаційні) засоби на загальну суму 299 000 (двісті дев'яносто дев'ять тисяч) євро). Отже, суд не може вважати цей факт доведеним поза розумним сумнівом.

Однак, оцінюючи цей доказ у сукупності з доказами, суд вважав, що факт одержання гр. П. неправомірної вигоди в сумі 300 тис. євро не був доведений поза розумним сумнівом. Жоден доказ у цій справі не доводить, що зазначені

грошові кошти й імітаційні засоби були одержані гр. П., а потім залишені ним на території зазначеного домоволодіння, яке йому не належить. Не доводять цього факту й зазначені протоколи огляду від 1 червня 2016 року та від 2 лютого 2016 року [35].

Наведений приклад яскраво засвідчує необхідність якісної підготовки до проведення кожної з СРД і НСРД, які належать до тактичної операції «Пошук майна», адже саме від результатів їх проведення залежить подальше доведення не лише розміру неправомірної вигоди, а й факт учинення корупційного кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України загалом.

Вважаємо, що до тактичної операції «Пошук майна» слід віднести такі заходи: допити підозрюваного, свідків; обшуки; проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на пошук майна, здобутого злочинним шляхом, а також майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж й електронних інформаційних систем; моніторинг банківських рахунків; перевірка в базах даних пошукових систем; арешт майна тощо.

2.3. Тактичні операції щодо виконання окремих тактичних завдань під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

У попередніх розділах висвітлено тактичні завдання, які виникають під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, і ті, які застосовують у більшості кримінальних проваджень.

Однак кожне кримінальне провадження є унікальним, а тому залежно від конкретної слідчої ситуації, що склалася на певному етапі, тактичні завдання, які необхідно виконати, можуть бути різними.

Стратегічні завдання розслідування слід розуміти як загальні завдання, які необхідно реалізувати під час розслідування будь-якого злочину. Тобто їх слід

визначати безвідносно до певних видів і груп злочинів, оскільки вони є загальними орієнтирами як у науковій діяльності щодо формування методичних рекомендацій, так і в роботі слідчого за будь-якою конкретною справою. Їх доцільно іменувати саме стратегічними, а не загальними, оскільки загальне відображає властивості певної кількості одиничних форм. Своєю чергою завдання можуть бути виокремлені щодо різних сукупностей актів розслідування, тому тактичні завдання також можуть бути загальними щодо однієї кількості процесів і окремими – щодо іншої [214, с. 142].

Найтипівішими серед загальних складних проміжних завдань розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які потребують організації тактичних операцій, зокрема пошуку інформації про всіх співучасників і визначення ролі кожного у вчиненні кримінального правопорушення; виявлення корумпованих зв'язків; нейтралізації протидії розслідуванню; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, тощо.

Тому доцільно з'ясувати сутність і наповнення тактичних операцій, які спрямовані на виконання зазначених тактичних завдань.

З метою встановлення місця, часу й обстановки вчинення кримінального правопорушення у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою доцільним є проведення тактичної операції «Умови надання неправомірної вигоди».

У процесі реалізації цієї тактичної операції, так само як і під час тактичної операції «Документування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», ключову роль відіграє саме негласна слідча (розшукова) дія – спеціальний слідчий експеримент, який проводять залежно від особливостей місця зустрічі службової особи з надавачем неправомірної вигоди, одночасно з аудіо-, відеоконтролем особи або аудіо-, відеоконтролем місця, для перевірки справжніх намірів певної особи.

Практична цінність такої НСРД визначена змістом зафіксованих розмов, під час яких виявляють наміри службової особи. Проведення спеціального

слідчого експерименту за фактом передавання предмета неправомірної вигоди з подальшим затриманням підозрюваного, документування таких дій має вагомe значення для доказування в кримінальному провадженні [120, с. 185; 17, с. 249].

Для проведення спеціального слідчого експерименту в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ч. 2–4 ст. 368 КК України, відповідно до вимоги щодо відсутності в діях провокації (підбурення) до вчинення цих злочинів необхідно дотримуватися таких умов:

- для проведення цієї НСРД повинні бути підстави;
- слідчий (співробітник оперативного підрозділу), який інструктує особу, що буде контактувати зі службовою особою – об'єктом проведення спеціального слідчого експерименту, повинен зосереджувати увагу на категоричній неприпустимості ініціативних дій з її боку щодо висловлення пропозиції, обіцянки неправомірної вигоди чи її давання. Тобто до тих пір, поки службова особа у вербальній, письмовій формі, загальноновизнаними жестами особисто або через іншу особу не доведе до цієї особи своє бажання отримати неправомірну вигоду в певній формі, дії з пропозиції, обіцянки чи давання неправомірної вигоди вчиняти неприпустимо [267, с. 104-111].

Наприклад, вироком Вищого антикорупційного суду від 31 жовтня 2023 року у справі № 263/13252/17 одним із доказів, покладених в основу судового рішення, стали результати проведення НСРД – контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту у вигляді контрольованої передачі грошових коштів як неправомірної вигоди з використанням аудіо- та відеоконтролю, фотографування та застосування спеціальних технічних засобів спостереження щодо гр. Н. , гр. А. та гр. Ч.

З огляду на досліджені обставини, суд підсумував, що 21 березня 2017 року у проміжок часу з 13 год 34 хв до 13 год 50 хв, перебуваючи у своєму службовому кабінеті, гр. Н. узгодив з гр. А. залучення гр. Ч. як пособника, роль якого полягала лише в передачі предмета неправомірної вигоди від гр. К. іншій визначеній гр. Н. особі для її обміну на гривню і тимчасового зберігання, що обвинувачені називали «відстієм».

Альтернативна версія сторони захисту щодо змісту зазначених розмов, наведена в показаннях гр. Н. та гр. А., спростовується промовленими ними ж фразами та вчиненими діями. Твердження гр. А. про те, що запитання гр. Н. «Привлекаешь, не привлекаешь Г.?» стосувалося залучення останнього до надання правової допомоги третій особі (другу колеги гр. А.), не узгоджується з другою частиною фрази гр. Н. «Привлекаешь, не привлекаешь Г.? ...его задача будет только все передать...» [37].

Тактична операція «Умови надання неправомірної вигоди» спрямована на фіксацію місця, часу й обстановки його вчинення, що, відповідно до ст. 91 КПК України, є однією з обставин, що підлягають доведенню.

До складу тактичної операції «Умови надання неправомірної вигоди» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою слід віднести комплекс таких СРД і НСРД: допити надавача неправомірної допомоги й одержувача; допити свідків; огляд місця події; тимчасовий доступ до речей та документів шляхом отримання інформації в операторів мобільного зв'язку; пред'явлення для впізнання надавача й одержувача неправомірної вигоди свідкам чи викривачу; слідчий експеримент; призначення судових експертиз (дослідження спеціальних хімічних речовин, аудіо-, відеозапису тощо); аудіо-, відеоконтроль особи та/або місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та/або з електронних інформаційних систем з метою фіксації перемовин, пересувань і зустрічей учасників події; контроль за вчиненням кримінального правопорушення у формі спеціального слідчого експерименту.

Корупційним кримінальним правопорушенням загалом і прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою притаманно використання корумпованих зв'язків. Виконанню тактичного завдання, спрямованого на визначення правильної кваліфікації кримінальних правопорушень, встановлення всіх причетних до його вчинення осіб сприяє тактична операція «Встановлення корумпованих зв'язків».

О. В. Пчеліна вважає, що для реалізації зазначеної операції можуть проводити оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного(-их); допити підозрюваного(-их), свідків; вилучення і дослідження службової документації; НСРД, спрямовані на виявлення близького оточення злочинця, характер відносин між ними та їхньої причетності до злочинної діяльності та інші заходи [199].

Однак у сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та розбудови інформаційного суспільства взаємодія користувачів соціальних мереж стає не лише засобом комунікації, а й новою сферою життєдіяльності. Нині соціальні інтернет-мережі стають дедалі масовішим засобом спілкування громадян. Користувачі активно та всебічно взаємодіють між собою, що призводить до накопичення великих обсягів інформації. Тому соціальні мережі є важливим джерелом криміналістичної інформації під час розслідування кримінальних правопорушень [252, с. 142-146].

Відомості, які містять соціальні мережі, є цінним джерелом криміналістичної інформації, яка є орієнтуючою для детектива, слідчого.

Інформаційні сліди, які залишають у віртуальному середовищі, за належного аналізу дають змогу ідентифікувати особу, визначити місце її перебування або встановити факт вчинення злочину. Правоохоронці, здійснюючи відповідний аналіз наявної інформації, можуть отримати необхідні дані про місцеперебування конкретної особи як під час вчинення злочину, так і під час здійснення спеціальних заходів щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Використання такої інформації дає змогу встановити коло осіб, з якими спілкується особа, яку розшукують, її інтереси та захоплення, місця можливого перебування, встановити контроль за її пересуванням тощо [128, с. 195].

Важливе значення має інформаційно-аналітична робота щодо збору інформації про користувачів таких соціальних мереж. Аналізуючи найпопулярніші соціальні мережі серед користувачів, можна отримати такі дані: 1) Facebook – ім'я, унікальний код (ID), геолокацію, коло друзів, підписників,

пристрій, який використовувала особа, час активності; 2) Twitter – ім'я, назву облікового запису, унікальний код (ID), підписників, місцеперебування користувача, а також пристрій, з якого були зроблені записи; 3) Instagram – ім'я користувача, назву облікового запису, кількість та імена підписників, верифікаційний статус; 4) YouTube – ім'я користувача, назву каналу, кількість підписників, дату й час викладених матеріалів [252, с. 142-146].

Отже, фіксація інформації з відкритих джерел загалом і соціальних мереж зокрема є важливою складовою тактичної операції «Встановлення корумпованих зв'язків». Таку фіксацію можуть здійснювати як шляхом проведення СРД – огляду комп'ютерних даних, так і через застосування концепції OSINT-розслідувань (Open source intelligence) та протоколу Берклі, що передбачають застосування методів і технологій акумулювання та аналізу інформації, отриманої з відкритих джерел, зокрема контенту, створеного користувачами інтернет-мережі, а також даних супутникових знімків.

Сліди вчинення одержання неправомірної вигоди службовою особою можуть міститися у відкритій інформації з мережі Інтернет. Наприклад, відомості із соціальних мереж про невідповідність рівня витрат службової особи або членів його сім'ї офіційному доходу. У цьому контексті питання надання як доказів даних, що містяться у відкритому доступі, стає важливим етапом доказування [154, с. 115-117].

Розслідування з використанням відкритих даних – це розслідування, які повністю або частково ґрунтуються на загальнодоступній інформації для проведення офіційних і систематичних онлайн розслідувань щодо передбачуваних правопорушень. Нині чимало загальнодоступної інформації містить інтернет, де цифрове середовище, що швидко розвивається, зумовило появу нових типів і джерел інформації, які могли б допомогти в розслідуванні кримінальних правопорушень. Інформація у відкритому доступі може надавати підказки, підтримувати результати розвідки та бути прямим доказом у судах. Однак для того, щоб її можна було використати в офіційних процесах розслідування, зокрема правових розслідувань комісії зі встановлення фактів і

слідчих комісій, слідчі повинні застосовувати послідовні методи, які одночасно підвищують точність їхніх висновків та дозволяють суддям й іншим особам, які встановлюють факти, краще оцінити якість процесу розслідування [191].

Крім того, сліди вчинення корупційних кримінальних правопорушень і наявності корумпованих зв'язків містяться в мобільних телефонах та месенджерах підозрюваного, інших учасників кримінального правопорушення.

Зазначене засвідчує судова практика. Наприклад, вироком Вищого антикорупційного суду від 8 листопада 2022 року у справі № 760/11359/16-к встановлено, що під час огляду інформації, отриманої в процесі тимчасового доступу до речей і документів ПрАТ «МТС Україна» (т. 14, а.с. 9-10), згідно з протоколом від 1 березня 2016 року (т. 13, а.с. 175-234), було встановлено, що гр. Ч. використовує абонентські номери +380*****90, +380*****87, +380*****55, а гр. Ш. – +380*****67, +380*****66. Також встановлено, що гр. Ч. з'єднувався з гр. Ш. 326 разів у період з 5 листопада до 16 грудня 2015 року, а з гр. Н., який використовував номер +380*****78, – 131 раз у період з 13 листопада до 16 грудня 2015 року. Своєю чергою гр. Н. з'єднувався з гр. Ш. 324 рази в період з 5 листопада до 16 грудня 2015 року [38].

Тож вважаємо, що до складу тактичної операції «Встановлення корумпованих зв'язків» слід включити такий комплекс дій: допити підозрюваного(-их), свідків; аудіо-, відеоконтроль за особою; огляд комп'ютерних даних; тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій; оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного(-их), зокрема використовуючи відкриті дані.

Корупційні кримінальні правопорушення характеризуються високим рівнем організації та високим рівнем протидії, спрямованої на зменшення, а в деяких випадках – і унеможливлення їх виявлення та розслідування з метою уникнення кримінальної відповідальності.

Протидіяти розслідуванню злочинів, зокрема у сфері службової діяльності, можна не тільки після їх виявлення та початку кримінального провадження.

Якщо злочин є спланованим, то засобами протидії розслідуванню пронизаний весь механізм його вчинення – з моменту підготовки й до вжиття заходів, спрямованих на його приховування. Тобто злочинець, готуючись, вчиняючи та приховуючи злочин, здійснює всі необхідні дії для недопущення виявлення і розслідування його діянь. Тож до способів протидії виявленню та розслідуванню злочинів на стадії вчинення належать: значна розгалуженість обов'язків злочинців; ретельне маскування зв'язків між учасниками злочинної діяльності; вжиття заходів щодо мінімізації слідів або їх знищення; вжиття заходів щодо інсценування окремих обставин події, а саме: створення вдаваної непов'язаності низки злочинних виявів між собою; створення вдаваності вчинення не злочинних діянь, а службових (дисциплінарних) чи адміністративних правопорушень; створення вдаваності вчинення злочину(-ів) іншими особами; створення вдаваності вчинення не умисних злочинів, а з необережності; залучення корумпованих зв'язків; переїзд на тривалий проміжок часу або на постійній основі до іншого регіону/країни; створення алібі тощо [199].

Така ситуація породжує тактичне завдання, спрямоване на своєчасне виявлення протидії розслідуванню та вжиття відповідних заходів для його подолання, на що спрямована тактична операція «Подолання протидії».

Цю тактичну операцію виокремлює більшість науковців, зокрема О. В. Пчеліна [199, с. 290], В. В. Юсупов [270, с. 75], О. М. Таркан [222]. Як підвид тактичної операції «Подолання протидії», але конкретизовано за напрямками дій О. В. Приходько визначає тактичні операції «Захист від зовнішнього впливу на слідство» та «Нейтралізація ненасильницького тиску на свідків (потерпілих)» [173, с. 188-192].

Досліджуючи поняття протидії, Р. Л. Степанюк визначає її як умисні діяння, які вчиняють до виявлення злочину й початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія викриттю злочину), а також умисні діяння, які вчиняють після початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія розслідуванню) [213, с. 111]. Н. С. Карпов, В. К. Лисиченко класифікують протидію розслідуванню за спрямованістю, характером і способом здійснення:

1) виконувана в процесі підготовки та вчинення злочинів, основне завдання якої полягає в усуненні (прихованні) або суттєвому обмеженні слідової інформації про подію злочину й причетних до нього осіб, що може потрапити до рук правосуддя (знищення слідів, «незалишення» свідків вчинення злочину, заходи спрямування слідства помилковим шляхом тощо); 2) здійснювана в процесі розслідування вчинюваних злочинів (втручання в розслідування злочину з метою примушення працівників органу дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду до прийняття рішень і провадження слідчих дій, що не відповідають процесуальним вимогам) [80, с. 163–164; 129, с. 58].

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою протидія розслідуванню може виявлятися в таких діях: знищення (фальсифікація) речових доказів і документів; опір і провокації під час затримання, обшуку, огляду місця події та проведення інших невідкладних СРД; надання підозрюваним неправдивих показань; надання свідками неправдивих показань, зокрема відмова від раніше наданих показань; здійснення тиску на свідків (потерпілих); втручання в процес розслідування представників органів державної влади й місцевого самоврядування; втручання в процес розслідування керівництва органу поліції або іншого правоохоронного органу, з яким у підозрюваних налагоджені корумповані зв'язки; спроби підкупу слідчого (членів СОГ); погрози й насильницькі дії щодо слідчого (членів СОГ) [222].

Конкретний комплекс слідчих дій, НСРД та інших заходів, що доцільно застосувати в межах певної тактичної операції, який має на меті подолання протидії під час розслідування конкретного кримінального правопорушення, залежить від обраного протидіючими особами способу реалізації своїх дій.

Зокрема, у випадку вчинення дій, спрямованих на фальсифікацію чи знищення доказів вчинення кримінального правопорушення, детективу, слідчому доцільно проводити такий комплекс дій: аудіо-, відеоконтроль за особою, місцем вчинення кримінального правопорушення; спеціальний слідчий

експеримент; огляд місця події, огляд речей та документів; призначення у справі судових експертиз.

Слід одразу розпочинати повномасштабну перевірку вхідної інформації про можливе вчинення злочину у сфері службової діяльності. Ця перевірка не повинна бути формальною та поверхневою. Потрібно одразу передбачити весь комплекс заходів, спрямованих на виявлення та вилучення всієї слідової картини злочину. Для злочинів у сфері службової діяльності характерним є залишення значної кількості доказової інформації в різного роду документації. Тому повинні бути вилучені всі документи, які не тільки безпосередньо відображають наслідки злочину та операцію, котра їх спричинила. Також слід ознайомлюватися та досліджувати документацію, котра визначає процедуру працевлаштування, здійснення контролю за діяльністю окремих служб (осіб), порядок функціонування установи, порядок укладання різних правочинів, функціональні обов'язки окремих осіб тощо [199].

У випадку втручання в процес розслідування представників органів державної влади й місцевого самоврядування та штучного створення негативного іміджу органу досудового розслідування з метою їх компрометування, постає необхідність реалізації різновиду тактичної операції «Подолання протидії» – тактичну операцію «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування».

З метою її реалізації через підрозділи Департаменту комунікації Національної поліції України, Управління зовнішніх комунікацій Національного антикорупційного бюро України, та інші підрозділи слід забезпечувати постійну співпрацю органів досудового розслідування з медіа та громадськістю з метою своєчасного інформування про перебіг і результати роботи зазначених правоохоронних органів під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності, формування позитивного їх іміджу, а також недопущення звинувачень у непрофесіоналізмі, постійних і суцільних порушеннях закону. Адже нерідко оприлюднення неправдивої та такої, що провокує органи досудового розслідування, інформації в медіа є одним зі способів протидії

розслідуванню злочинів. Тому правоохоронні органи повинні працювати на випередження, забезпечуючи постійну й ефективну взаємодію з медіа та громадськістю [199].

Така взаємодія після набуття законної сили Законом України «Про медіа» є регульованою на законодавчому рівні, адже за наявності фактів порушення вимог до інформації, що поширюється, зокрема, в частині розповсюдження інформації, яка містить таємницю, яка спеціально охороняється законом, або інформації з обмеженим доступом, детектив, слідчий має право звернутися до Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення із заявою про притягнення суб'єкта у сфері медіа до відповідальності [181].

Отже, тактична операція «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування» передбачає: проведення роз'яснювальні бесіди з особами, які втручаються в процес розслідування щодо можливості настання негативних наслідків у вигляді притягнення їх до відповідальності; повідомлення керівника суб'єкта протидії чи контролюючого органу про його втручання в процес розслідування та вимогою вжити заходів, передбачених законодавством; доведення до відома про факти вчинення протидії та зовнішнього впливу на процес досудового розслідування керівництва правоохоронного органу; оперативно-розшукові заходи з метою перевірки причетності суб'єкта протидії до розслідуваного факту неправомірної вигоди та/або вчинення інших кримінальних правопорушень; ужиття відповідних заходів у випадку встановлення в діях суб'єкта протидії ознак правопорушення.

У випадку надання свідками неправдивих показань, зокрема відмови від раніше наданих показань, є підстава застосувати тактичну операцію «Нейтралізація тиску на свідків», яка може передбачати: проведення роз'яснювальних бесід з особами, щодо яких є обґрунтовані підозри вважати, що вони чинитимуть тиск на свідків, і роз'яснення їм негативних наслідків таких дій, зокрема щодо можливості притягнення їх до відповідальності; оперативно-розшукові заходи з метою встановлення інших свідків; допити свідків (потерпілих) і встановлення з ними психологічного контакту; одночасний допит

двох раніше допитаних осіб; слідчий експеримент; ужиття заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасове вилучення майна, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, затримання.

Розглянувши тактичні операції, які спрямовані на подолання протидії досудовому розслідуванню корупційних кримінальних правопорушень, слід зазначити, що основною формою подолання протидії є встановлення з підозрюваною особою психологічного контакту та переконання її в співпраці з органом досудового розслідування. Це підтвердили 23,9 % детективів НАБУ, 25,3 % слідчих НП, 26,5 % прокурорів (додаток А).

Тому під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою з метою подолання протидії ми пропонуємо застосовувати тактичну операцію «Встановлення психологічного контакту».

У наукових джерелах встановлення психологічного контакту розглядають як один із тактичних прийомів проведення СРД. Однак, урахувавши той факт, що особи, які вчиняють корупційні кримінальні правопорушення, мають високий рівень інтелектуального розвитку, часто володіючи базовими знаннями у сфері права, розуміючи обсяг своїх процесуальних прав й обов'язків і знаючи шляхи зловживання ними, не підуть на співпрацю зі слідством, не маючи певних беззаперечних доводів та переконання в тому, що така співпраця є їм вигідною. Для цього детективу, слідчому необхідно організувати здійснення оперативно-розшукових заходів, СРД і НСРД, результати проведення яких допоможуть навести ті необхідні доводи й аргументи, які подолають протидію підозрюваного та переконують його в необхідності співпраці. Тому в контексті розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою «Встановлення психологічного контакту» розглядатимемо не як тактичний прийом, а як тактичну операцію.

Важливу роль у реалізації цієї тактичної операції відіграють результати оперативно-розшукової діяльності. Зокрема, слідчий повинен узгодити зі

співробітниками оперативних підрозділів і враховувати: форми використання оперативних даних; оцінку поінформованості підозрюваного про стан розслідування; можливі наслідки у випадку зміни слідчої ситуації; оцінку тактичного ризику використання оперативних матеріалів. В. О. Коновалова вказує на те, що оперативно-розшукову інформацію не лише можна, а й доцільно використовувати для висунення слідчих версій, вибору низки тактичних прийомів слідчих дій [100, с. 96].

Використання оперативно-розшукових даних під час досудового розслідування злочинів Ю. В. Колесник називає особливим видом кримінальної процесуальної діяльності слідчого, прокурора, яку здійснюють органи досудового розслідування для введення оперативно-розшукової інформації в процес доказування з метою отримання доказів і виконання низки тактичних завдань досудового розслідування [92, с. 351-356].

Визначальна особливість цієї діяльності полягає в тому, що, по-перше, тактичні прийоми спрямовані на перетворення непроцесуальних джерел у процесуальні з метою введення в процес доказування оперативно-розшукової інформації, яка в них міститься. По-друге, процес і мета використання слідчим оперативно-розшукової інформації (матеріалів) повинні бути узгодженими з оперативним співробітником, який отримав і дослідив та передав слідчому цю інформацію [91, с. 122–123].

Відомості, які отримані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, є основою для побудови подальшої тактики спілкування з підозрюваним. На стадії досудового розслідування детектив, слідчий проводять НСРД, які ще не відкриті стороні захисту. Фактично підозрюваний діє в умовах процесуальної необізнаності щодо фактів, якими володіє детектив, слідчий.

Негласні слідчі (розшукові) дії, які алгоритмічно належать до тактичної операції «Встановлення психологічного контакту», є такими: аудіо-, відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; спостереження за

особою; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Зазначений комплекс оперативно-розшукових дій та НСРД дає слідчому вихідну інформацію щодо достатності доказів на підтвердження факту вчинення кримінального правопорушення підозрюваним. І після їх збору й аналізу доцільно переходити до завершального етапу цієї тактичної операції – проведення допиту підозрюваного, успіх якого безпосередньо залежить від зібраної інформації.

Прикладом успішної реалізації зазначеної тактичної операції є укладення угод про визнання винуватості. Наприклад, вироком Вищого антикорупційного суду від 25 травня 2022 року у справі № 487/4428/16-к було затверджено угоду про визнання винуватості. За обставинами справи гр. Щ. призначений суддею Малиновського районного суду м. Одеси, відповідно до ч. 2 примітки до ст. 368 КК України, є службовою особою, яка займає відповідальне становище.

У лютому 2016 року (точну дату орган досудового розслідування не встановив) у гр. Щ. та гр. В., які перебували в дружніх відносинах, виник умисел на отримання неправомірної вигоди в сумі 300 (триста) тисяч грн для отримання позитивного результату у вирішенні цивільної справи.

11 січня 2022 року між начальником третього відділу управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді Спеціалізованої антикорупційної прокуратури Офісу Генерального прокурора та обвинуваченим гр. Щ. укладено угоду про визнання винуватості.

За змістом угоди формулювання та обсяг обвинувачення, а також правова кваліфікація дій гр. Щ. із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність є тотожними формулюванню обвинувачення та кваліфікації, наведеним в обвинувальному акті.

В угоді міститься інформація про беззастережне визнання гр. Щ. винуватості у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення

та міститься перелік його обов'язків щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами [36].

Успішно проведена тактична операція «Встановлення психологічного контакту» безпосередньо впливає на позицію підозрюваного щодо визнання ним вини у вчиненому кримінальному правопорушенні та сприяє швидкому розгляду справи в суді. До її складу слід включити такий комплекс дій: оперативно-розшукові заходи щодо отримання інформації про особу, аналіз наданої характеристики з метою обрання подальших тактичних прийомів впливу; НСРД: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; спостереження за особою; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; допит підозрюваного.

Висновки до розділу 2

1. Визначено особливості початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою й відповідні тактичні операції, що застосовують на цьому етапі.

Вимоги ч. 1, 2 ст. 214 КПК України передбачають, що досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. Однак вивчення емпіричних джерел засвідчило, що такий етап розслідування, як збір і перевірка первинної інформації, є обов'язковою передумовою для правильної кваліфікації кримінальних правопорушень і вибору напрямів їх розслідування, вибору тактичних прийомів, СРД та НСРД, а також тактичних операцій початкового етапу розслідування.

Етап збирання і перевірки первинної інформації про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами характеризується наявністю ситуацій, коли: а) до правоохоронного органу (прокуратури, СБУ, ДБР, НАБУ) звернулася особа (особи), від якої (яких) вимагають неправомірну вигоду працівники поліції; б) одержано повідомлення

чи оперативну інформацію про підготовку до конкретного епізоду одержання неправомірної вигоди поліцейським або завершений епізод протиправного діяння; в) факт кримінального правопорушення було встановлено в процесі розслідування в іншому кримінальному провадженні [222].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що в 41,1 % випадків підставою для внесення відомостей до ЄРДР про факти вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, стали заяви потерпілих, у 37,8 % випадків – відомості за результатами оперативних заходів, у 21,1 % випадків факти вчинення зазначеного правопорушення було виявлено в процесі розслідування інших кримінальних правопорушень.

З огляду на гострий дефіцит часу в процесі прийняття процесуального рішення про необхідність початку досудового розслідування та за умов обмеженої доказової слідчої інформації, у межах розслідування такого корупційного правопорушення дослідча перевірка за допомогою оперативно-розшукових заходів хоча й не закріплена процесуальним законом, утім, на нашу думку, є обов'язковою стадією та визначальною ознакою досудового розслідування саме таких кримінальних правопорушень. За умови, коли з матеріалів оперативно-розшукових справ стало відомо про факти корупційних діянь, їх характер, детектив, слідчий мають можливість обрати оптимальний спосіб фіксації доказової інформації та провести документування цих подій шляхом проведення НСРД, але в межах розпочатого кримінального провадження.

Тобто в процесі розслідування корупційних кримінальних правопорушень попередня перевірка отриманої інформації про їх вчинення є підготовчим етапом проведення СРД, а отже, надає можливість обрати оптимальний комплекс невідкладних СРД, НСРД, а також тактичних комбінацій з метою одержання максимальної кількості доказової інформації в умовах збереження таємності факту викриття правопорушення.

Про необхідність дослідчої перевірки фактів вчинення корупційних кримінальних правопорушень у процесі підготовки тактичних операцій свідчать

дані проведеного анкетування практичних співробітників, за результатами якого було встановлено, що 55,3 % детективів НАБУ, 42,7 % слідчих НП, 40,4 % прокурорів вважають комплекс таких дій необхідним під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Водночас 35,6 % детективів НАБУ, 28,9 % слідчих НП, 31,7 % прокурорів вважають дослідчу перевірку підготовчим етапом проведення першочергових СРД, які мають проводити невідкладно після внесення відомостей до ЄРДР.

2. Розглянуто проблемне питання щодо межі поділу початкового й наступного етапів розслідування кримінального правопорушення залежно від виконання організаційно-тактичних завдань щодо встановлення особи ймовірного підозрюваного (відповідно до характеристики цього кримінального правопорушення як очевидного).

Обґрунтовано, що наступний етап розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою починається після завершення початкових СРД, НСРД, інших процесуальних заходів, спрямованих на перевірку інформації про вчинення кримінального правопорушення та суб'єкта кримінально протиправної діяльності, їх закріплення як джерел доказів.

На наступному етапі починається основний період у діяльності детектива, слідчого з розслідування конкретного корупційного кримінального правопорушення, який спрямований не лише на встановлення особи правопорушника (якщо її не було встановлено початково), а й ужиття всіх необхідних і передбачених законом заходів для всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин кримінального провадження, виявлення доказів на підтвердження винуватості підозрюваного, так само як і тих, які виправдовують чи пом'якшують його вину.

Перелік тактичних операцій та їх структурне наповнення неможливо цілком закріпити в межах певних алгоритмів, оскільки застосування певної тактичної операції залежить від конкретної слідчої ситуації. Результати

проведеного анкетування засвідчили, що тактичні операції «Розшук правопорушника» (27,4 % детективів НАБУ, 22,9 % слідчих НП, 19,4 % прокурорів), «Документ» (44,3 % детективів НАБУ, 49,8 % слідчих НП, 39,8 % прокурорів), «Розшук майна» (25,4 % детективів НАБУ, 26,3 % слідчих НП, 29,1 % прокурорів) є найпоширенішими на наступному етапі досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

3. Висвітлено інші види тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які спрямовані на виконання проміжних завдань розслідування та пошук інформації про всіх співучасників і роль кожного у вчиненні кримінального правопорушення; виявлення корумпованих зв'язків; нейтралізацію протидії розслідуванню; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, тощо.

У процесі проведення цих тактичних операцій окреслено особливості збирання відомостей із соціальних мереж, які є джерелом криміналістично значущої інформації. Інформаційні сліди, які залишають у віртуальному середовищі, за належного аналізу дають змогу ідентифікувати особу, визначити місцеперебування або встановити факт вчинення злочину. Правоохоронці, здійснюючи відповідний аналіз наявної інформації, можуть отримати необхідні дані про місцеперебування конкретної особи як під час вчинення злочину та здійснення спеціальних заходів щодо розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування і суду. Важливе значення має інформаційно-аналітична робота зі збору інформації про користувачів таких соціальних мереж.

На виконання тактичного завдання, спрямованого на своєчасне виявлення виявів протидії розслідуванню та вжиття відповідних заходів для її подолання, спрямована тактична операція «Подолання протидії». Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою протидія розслідуванню може полягати в таких діях: знищення (фальсифікація) речових доказів і документів; опір і провокації під час

затримання, обшуку, огляду місця події та проведення інших невідкладних СРД; надання підозрюваним неправдивих показань; надання свідками неправдивих показань, зокрема відмова від раніше наданих показань; здійснення тиску на свідків (потерпілих); втручання в процес розслідування представників органів державної влади й місцевого самоврядування; втручання в процес розслідування керівництва органу поліції або іншого правоохоронного органу, з яким у підозрюваних налагоджено корумповані зв'язки; спроби підкупу слідчого; погрози й насильницькі дії щодо слідчого тощо [222].

З метою реалізації тактичної операції «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування» через підрозділи Департаменту комунікації НП України, Управління зовнішніх комунікацій НАБУ тощо слід забезпечувати постійну співпрацю органів досудового розслідування з медіа та громадськістю з метою своєчасного інформування про перебіг і результати роботи правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, формування їх позитивного іміджу. Адже нерідко оприлюднення неправдивої і такої, що провокує органи досудового розслідування, інформації в медіа є одним зі способів протидії розслідуванню. Тому правоохоронні органи повинні працювати на випередження, забезпечуючи постійну й ефективну взаємодію з медіа та громадськістю.

Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою з метою подолання протидії запропоновано тактичну операцію «Встановлення психологічного контакту».

Важливу роль у реалізації цієї тактичної операції відіграють результати оперативно-розшукової діяльності. Відомості, отримані внаслідок оперативно-розшукової діяльності, є основою для побудови подальшої тактики спілкування з підозрюваним. На стадії досудового розслідування детектив, слідчий проводять НСРД, які ще не відкриті стороні захисту. Підозрюваний діє в умовах процесуальної необізнаності щодо фактів, якими володіє детектив, слідчий.

Негласні слідчі (розшукові) дії, які алгоритмічно належать до тактичної операції «Встановлення психологічного контакту», є такими: аудіо-,

відеоконтроль особи; зняття інформації з електронних комунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; спостереження за особою; моніторинг банківських рахунків; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Зазначений комплекс оперативно-розшукових дій та НСРД дає слідчому вихідну інформацію щодо достатності доказів на підтвердження факту вчинення кримінального правопорушення підозрюваним. Після їх збору й аналізу доцільно переходити до завершального етапу цієї тактичної операції – проведення допиту підозрюваного, успіх якого безпосередньо залежить від зібраної інформації.

РОЗДІЛ 3

ОКРЕМІ ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

3.1. Тактична операція «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Одним з основних завдань початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень є встановлення його суб'єкта та правильне визначення його статусу як службової особи або факту присвоєння цією особою владних повноважень чи звання службової особи.

Водночас не слід обмежуватись доказуванням лише факту наявності зазначеного статусу, адже доведенню підлягає саме обумовленість вчинення кримінального правопорушення наявністю владних повноважень, використання особою свого службового становища задля вчинення кримінальних правопорушень, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди. На виконання цього тактичного завдання спрямована тактична операція «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення».

Ця тактична операція є системою слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційних та інших заходів, спрямованих на збір усіх доказів у кримінальному провадженні, які вказували б на наявність в особи злочинця статусу службової особи (або факт присвоєння особою владних повноважень чи звання службової особи) та їх використання під час вчинення злочинів у сфері службової діяльності. Зазначена тактична операція полягає насамперед у проведенні заходів, спрямованих на пошук і витребування

документів про призначення особи на посаду й обсяг її повноважень, установчої та статутної документації, ознайомлення з ними та їх дослідження; отримання свідчень від особи злочинця, підлеглих та інших працівників, обізнаних осіб, очевидців і потерпілих. Ідеться про комплекс заходів пошукового й дослідного характеру, а саме: отримання тимчасового доступу до документів або тимчасове вилучення документів; проведення обшуку (групи обшуків); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача; огляд документів, призначення технічних експертиз документів, комп'ютерно-технічних, почеркознавчих та інших експертиз; проведення зустрічних перевірок; допити свідків, підозрюваного, потерпілого [199].

З метою виконання тактичного завдання щодо встановлення статусу службової особи детектив, слідчий має володіти відомостями щодо типового переліку документів, які створюються в межах діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності. Крім того, необхідно володіти інформацією щодо термінів зберігання документів, які саме типові документи створюють під час документування однотипних управлінських функцій, виконуваних організаціями. Зокрема, до таких функцій можна віднести: забезпечення функціонування системи управління, здійснення планування, фінансування, обліку та звітності щодо роботи підприємства, виконання роботи з кадрами, здійснення адміністративно-господарського обслуговування.

Розслідуючи одержання неправомірної вигоди службовою особою, детектив, слідчий має ретельно дослідити кадрову та планово-звітну (бухгалтерського обліку та фінансової звітності) документацію; штатні розписи й переліки змін до них; штатно-посадову книгу; положення про структурні підрозділи організації; про відділення, філії та представництва; про колегіальні виконавчі й дорадчі органи; реєстри (списки) акціонерів, афілійованих осіб, власників цінних паперів, пайовиків, осіб, що мають право на одержання дивідендів, осіб, що мають право участі в загальних зборах акціонерів;

документи на приймання-передавання акцій (пакетів акцій); особові справи й особові картки працівників; розрахунково-платіжні відомості (особові рахунки) працівників; протоколи, витяги з протоколів і документи до них конкурсних комісій із заміщення вакантних посад, обрання на посади; документи про проведення атестацій і встановлення кваліфікації, що включено до особових справ; документи про надання грошової допомоги з безробіття; декларації державних службовців; правила внутрішнього трудового розпорядку; посадові та робочі інструкції працівників; таблиці обліку робочого часу (відомість обліку робочого часу й відпочинку водія, індивідуальний навчальний план тощо), наряди працівників; документи про шкідливі умови праці, травматизм, професійні захворювання; документи з питань атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці; документи про розслідування причин аварій та нещасних випадків на виробництві, пов'язані зі значними матеріальними збитками й людськими жертвами; протоколи засідань комісій тощо [198, с. 248–255].

Слід ознайомитися з номенклатурою справ кадрової служби, дотримуючись вимог щодо її розроблення, формування та зберігання. Тому під час перевірки справ, включених до номенклатури, слід перевірити, чи було дотримано таких правил щодо їх формування: у справах згруповано тільки оригінали (у разі їх відсутності – засвідчені в установленому порядку копії) правильно оформлених і виконаних документів; до справ у жодному разі не включено чорнові, особисті, дублетні документи, що підлягають поверненню, і розмножені копії; у справі згруповано документи одного діловодного року (за винятком судових, перехідних й особових справ працівників); окремо згруповано у справи документи постійного і тимчасового строків зберігання; до справи включено тільки документи єдиного тематичного комплексу (з одного питання чи групи споріднених питань), де спочатку розміщено ініціативний документ, а потім – решта в логічній послідовності; документи всередині справи згруповано в хронологічному чи логічному порядку або в їх поєднанні; листування згруповано за змістом і кореспондентським принципом,

систематизовано в хронологічному порядку; документ-відповідь у справі розміщують за документом-запитом; у разі неможливості згрупувати документи у справі, передбачені номенклатурою, заводять нову справу, що передбачає обов'язкове внесення її найменування та строку зберігання до чинної номенклатури справ; для групування документів, створених за допомогою комп'ютерних технологій, у справі використовують загальні правила; обсяг справи постійного, тривалого (понад 10 років) зберігання не має перевищувати 250 аркушів, а товщина – 30–40 мм; у кінці кожної справи на окремому чистому аркуші, а в книгах, журналах – на зворотному боці останнього чистого аркуша, у картотеках – на окремій чистій картці має міститися запис із зазначенням кількості пронумерованих аркушів або карток (цифрами та літерами) [203; 10].

Результати проведеного опитування практичних співробітників засвідчують, що під час реалізації цієї тактичної операції найінформативнішими заходами є обшук з метою відшукування документів (55,6 % детективів НАБУ, 51,4 % слідчих НП, 49,7 % прокурорів), тимчасове вилучення документів (47,6 % детективів НАБУ, 48,5 % слідчих НП, 44,9 % прокурорів) та їх огляд (74,1 % детективів НАБУ, 65,8 % слідчих НП, 55,9 % прокурорів) (додаток А).

Зважаючи на те, що тактика проведення СРД неодноразово була предметом наукових досліджень, у межах цього дисертаційного дослідження ми акцентуватимемо на особливостях їх проведення в процесі реалізації тактичних операцій, спрямованих на виконання окремих тактичних завдань і проблемних практичних моментах, недотримання яких може потягнути визнання доказів, отриманих унаслідок проведення цих СРД і НСРД, недопустимими.

Фактичними підставами проведення обшуку є наявність достатніх даних вважати, що: 1) було вчинено кримінальне правопорушення, а саме злочин, передбачений ст. 368 КК України; 2) відшукувані речі й документи мають значення для досудового розслідування; 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду; 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться в зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи [114, с. 187].

Мета проведення обшуку під час реалізації досліджуваної тактичної операції – пошук службових документів, що свідчать про наявність статусу службової особи, спосіб вчинення нею кримінального правопорушення. Крім службових документів, під час обшуку в кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України слід також вилучати документи, які містять особисте листування, записники з адресами й телефонами, різні помітки; чеки, виписки з рахунків; грошові кошти; упаковку, у якій імовірно передавали неправомірну вигоду; мобільні телефони підозрюваного; карти пам'яті та флешносії; носії з відеозаписами; системні блоки комп'ютерів.

Головними завданнями обшуків приміщень у таких провадженнях є виявлення: а) предмета неправомірної вигоди й інших цінностей, здобутих злочинним шляхом; б) окремих слідів кримінального правопорушення (чорнових записів, упаковки, документів, пов'язаних із предметом неправомірної вигоди, її вимаганням і реалізацією інтересу надавача); в) засобів зв'язку та комп'ютерної техніки (де може зберегтися інформація про контакти між учасниками події); г) підозрюваного, який переховується; д) об'єктів, виключених із цивільного обігу (зброї, наркотиків тощо) [223, с. 418].

Як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, обшук складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. Підготовчий етап обшуку в розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою передбачає: підготовку клопотання про проведення обшуку та звернення з ним до слідчого судді; встановлення особливостей місця обшуку; розроблення плану обшуку; визначення кола учасників обшуку; забезпечення охорони місця проведення обшуку; забезпечення техніко-криміналістичними засобами; проведення інструктажу слідчо-оперативної групи.

Підготовчий етап обшуку має охоплювати процесуальне й тактичне значення для подальшого проведення цієї СРД, адже закладає основу допустимості результатів її проведення.

Обшук призначають ухвалою слідчого судді. Згідно з ч. 4 ст. 234 КПК України, клопотання про обшук розглядають у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

Судова практика засвідчує, що обшук може бути проведено без постановлення ухвали слідчого судді на підставі добровільної згоди власника житла чи іншого володіння особи, а також до постановлення ухвали слідчого судді лише в невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, що передбачено ч. 1, 3 ст. 233 КПК України (постанова Верховного Суду у справі № 573/2028/19 від 8 квітня 2021 року [169]).

У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язані невідкладно після здійснення таких дій (постфактум) звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Докази, встановлені внаслідок огляду та обшуку, проведених з порушенням зазначених правил, а також якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, є недопустимими [164].

Отже, підготовчий етап проведення обшуку під час реалізації досліджуваної тактичної операції має важливе значення, адже допущення процесуальних порушень на цьому етапі тягне за собою визнання недійсними всіх доказів, вилучених під час проведення цієї СРД, а отже, і всієї тактичної операції.

На робочому етапі обшуку рекомендується проводити розвідувальне опитування особи, у якої проводять обшук. Це дасть змогу спрогнозувати можливий спосіб протидії розслідуванню [47, с. 33]. Крім того, під час обшуку доцільно спостерігати за обшукуваною особою, яка перебуває в стані психологічного збудження, напруження. Мимовільні психофізіологічні реакції як безпосередньо обшукуваного, так й інших осіб на підсвідомому рівні на зовнішні подразники можуть значно полегшити розшук [239, с. 116]. Водночас необхідність присутності цієї особи під час проведення обшуку слід вирішувати

в кожному конкретному випадку, оскільки участь такої особи, згідно зі ст. 236 КПК України, не є обов'язковою. На цій позиції, зокрема, акцентує Верховний Суд у постанові від 12 листопада 2019 року у справі № 644/11651/15-к (№ 51-5452км18) [160].

Під час заключного етапу проведення обшуку його результати фіксують у протоколі, до якого додають матеріали, що пояснюють зміст протоколу. Якщо обшук було проведено в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України, тобто без постановлення ухвали слідчого судді, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді саме з клопотанням про проведення обшуку, а не клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, які були вилучені під час обшуку. У випадку такого процесуального порушення вилучені під час обшуку докази визнаватимуть недопустимими [165].

Вилучення документів шляхом виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводять для того, щоб зберегти й долучити до матеріалів кримінального провадження: а) документи, що встановлюють службовий статус і повноваження службової особи – одержувача неправомірної вигоди (наказ про призначення, посадові інструкції, функціональні обов'язки тощо); б) документи, що встановлюють службовий статус і повноваження інших службових осіб, близьких за повноваженнями до одержувача неправомірної вигоди (безпосередніх керівників, підлеглих, суміжних службових осіб); в) офіційні документи, що склалися у зв'язку з інтересом надавача неправомірної вигоди; г) реєстраційні й облікові документи, де міститься інформація про обставини, пов'язані з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди (книги реєстрації відвідувачів, виданих перепусток, заяв, повідомлень, звернень громадян тощо); д) письмові відомості операторів мобільного зв'язку про телефонні розмови (з'єднання) і текстові повідомлення надавача неправомірної вигоди, її одержувача, посередників; е) окремі технічні засоби (записи з камер відеоспостереження) [222].

Тимчасовий доступ до речей та документів не віднесений законодавцем до СРД, а належить до заходів забезпечення кримінального провадження. Проте такі процесуальні дії активно використовують під час реалізації тактичної операції «Встановлення суб'єкта кримінального правопорушення» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

У методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою працівника поліції О. М. Таркан акцентує на тому, що під час розслідування зазначеної категорії кримінального правопорушення поширеними є спроби звільнення службової особи – одержувача неправомірної вигоди з посади «заднім числом». Учений стверджує, що якщо є підстави вважати високою імовірністю видання наказу про звільнення «заднім числом», видається доцільним якнайшвидше вилучити не тільки наказ про призначення та посадову інструкцію поліцейського, а й журнали реєстрації вхідних і вихідних документів з кадрових питань відповідного органу поліції. Також з метою об'єктивного, а не формального вивчення в кримінальному провадженні особи обвинуваченого (п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України) доцільно витребувати службові характеристики, атестаційні листи, подання, копії послужного списку, наказів про заохочення та покарання та інші документи з особової справи поліцейського, що зберігається в кадровому підрозділі органу поліції [222].

Однак 2021 року відбулися зміни до трудового законодавства, унаслідок чого ведення паперової трудової книжки стало необов'язковим. Така новела трудового законодавства фактично унеможливила фальсифікацію щодо оформлення наказів про призначення на посаду та звільнення з посади осіб, оскільки така інформація вноситься до реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування [176]. Тому документи, які підтверджують трудову діяльність службової особи, містяться в цьому реєстрі, а витребувати їх слід у держателя реєстру застрахованих осіб – Пенсійного фонду України.

Вилучені в процесі обшуку або внаслідок тимчасового доступу документи підлягають огляду, який проводять з метою фіксації індивідуальних ознак оглянутих об'єктів, виявлення слідів кримінального правопорушення на них та інших даних, що мають значення для кримінального провадження.

Огляд документів – це слідча (розшукова) дія, яка полягає в їх вивченні й дослідженні з метою виявлення та фіксації ознак, що надають документам значення речових доказів. Згідно зі ст. 99 КПК України, документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення відомості, що може бути використано як доказ факту чи обставин, які встановлюють під час кримінального провадження [104, с. 329].

На думку В. Ю. Шепітька, коли на хабарництво вказують непрямі дані, розслідування починають з огляду документів для встановлення: їх подробиць; незаконності виконання службових дій; неправомірності невиконання таких дій; порядку їх виконання; порядку проходження документації; недотримання правил оформлення документів, спрощення його порядку; порушення звичайної черговості розгляду питань, пришвидшення його порівняно зі встановленими або звичайними термінами виконання службових дій [108, с. 545–546].

Огляд окремих предметів і документів проводять щодо:

а) предметів і документів, що стали предметом неправомірної вигоди (гроші, цінні папери, коштовні речі);

б) документів, пов'язаних із предметом неправомірної вигоди (чеки, накладні, договори, технічні паспорти тощо);

в) офіційних документів, пов'язаних із вимаганням неправомірної вигоди та реалізацією інтересу її надавача (протоколи, постанови, акти, завдання на контрольні заходи тощо);

г) предметів (мобільні телефони, комп'ютерна техніка) і неофіційних документів (записки, листи), пов'язаних із підготовкою та вчиненням злочину;

д) окремих технічних засобів, за допомогою яких здійснювали фіксацію обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

службовою особою органу поліції та відповідних носіїв фонограм (відеофонограм) [223, с. 418].

Винність посадової особи в більшості випадків визначають у ситуації «документального оформлення» його дій, тобто наявності досконалого злочину, що знаходиться в орбіті посадових повноважень і посадового статусу винної особи, що неодмінно вимагає наявності в справі відповідних правових актів та інших робочих документів.

Посилену увагу під час огляду документів необхідно зосереджувати на вивченні їх змісту, додержання визначеної форми й наявності всіх реквізитів. Важливе значення має визначення часу, який минув з моменту реєстрації документа до прийняття та реалізації відповідного рішення, що надає можливість виявити факт відступу від правил, що регламентують відповідну діяльність організації, підприємства, установи.

Під час огляду документів увагу слід акцентувати на вивченні їх змісту, дотриманні передбаченої форми й наявності всіх реквізитів. Наприклад, може бути встановлено відсутність на документі необхідних реєстраційних номерів і штампів, а також відміток тих службових осіб, які зобов'язані були прийняти цей документ чи вирішити питання, яке викладене в ньому, письмові вказівки керівників організації вищого рівня про позитивне вирішення клопотань без відповідної перевірки й узгодження, коли такий порядок суворо визначено у відповідних нормативних актах. Ці дані засвідчують «незвичайний» порядок оформлення документа й вирішення певного питання [130, с. 132–133].

Для цього слідчому доцільно запросити для участі в огляді фахівців, зокрема з бухгалтерського обліку, фахівців-криміналістів (для здійснення відеозйомки, проведення замірів, фіксації слідів речовин тощо) [237, с. 232; 238, с. 111].

Під час огляду документа слідчий з'ясовує його загальний характер і призначення, вивчає зовнішній вигляд, стан, зміст, реквізити, проводить маніпуляції, спрямовані на виявлення слідів підроблення.

З метою виявлення слідів підроблення документа його огляд проводять в умовах наскрізного освітлення або кососпрямованого світла за допомогою оптичних засобів (луپی, мікроскопа, світлофільтрів), а також в ультрафіолетових й інфрачервоних променях за допомогою приладів ультрафіолетового випромінювання та електронно-оптичного перетворення.

У протоколі огляду документа слід зазначити такі відомості: повна назва та вид, серія і номер документа; ким, коли, кому, на якій підставі та на який термін виданий; наявність і розміщення підписів, відбитків печаток, штампів; чи на бланку встановленого зразка виконано документ; зміст документа; спосіб виконання тексту, колір барвника; написи на документі; наявність імовірних ознак підроблення. У протоколі зазначають технічні засоби та прийоми, використані під час огляду документа.

Ураховуючи невпинний процес комп'ютеризації всіх сфер діяльності людини, виконуючи тактичне завдання щодо встановлення статусу особи, неможливо оминати увагою особливості огляду електронних документів. Зокрема, бухгалтерські відомості та звітність можуть міститися в програмах: 1С: Бухгалтерія, М.Е.ДОС, Dilovod, MASTER: Бухгалтерія тощо; документи щодо роботи підприємства можуть міститися в хмарних сховищах, наприклад, Google Drive, iCloud, Fex.net, Dropbox тощо; робоче листування та документи можуть міститися на платформах Gmail, Telegram, Viber, Microsoft Outlook тощо.

У випадку огляду електронного документа, який містить інформацію про статус суб'єкта кримінального правопорушення, слід ураховувати, що електронний документ не має матеріальної форми існування. Електронний документ – це двійковий комп'ютерний код, створений за допомогою комп'ютерних засобів, який існує на технічних носіях. Він не має матеріального вираження та існує в нематеріальній формі на спеціальних засобах. Відсутність матеріальної форми існування зумовлює нерозривний взаємозв'язок електронного документа з технічним носієм, на якому такий документ зберігається. Електронний доказ не може існувати поза межами технічного носія.

Він не має нерозривного зв'язку з певним технічним носієм, може вільно переміщуватися в електронній мережі без технічного носія та існувати одночасно на кількох технічних носіях [234, с. 80-85].

Після прийняття Закону України від 15 березня 2022 року № 2137-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України “Про електронні комунікації” щодо підвищення ефективності досудового розслідування “за гарячими слідами” та протидії кібератакам» інформація, яка міститься в комп'ютерних пристроях, дістала назву «комп'ютерні дані», а отже, процедура її вилучення, фіксування й огляду – огляд комп'ютерних даних.

Комп'ютерні дані за своїм визначенням є інформацією, що була зашифрована для обробки логічними процесорами комп'ютерної техніки, тож в оригінальному вигляді не може бути сприйнята органами чуття людини. Тому безпосередньому дослідженню уповноваженими особами підлягає візуальне та аудіовізуальне вираження комп'ютерних даних після їх інтерпретації засобами комп'ютерної техніки. Сутність огляду як засобу збирання і дослідження доказів та вимоги абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України засвідчують, що під час огляду комп'ютерних даних уповноважені особи мають особисто сприйняти зміст аудіовізуального вираження комп'ютерних даних і відобразити його в протоколі процесуальної дії та додатках до нього у формі, придатній для сприйняття такого змісту іншими людьми. Для безпосереднього сприйняття людиною комп'ютерні дані, що містять текст, зображення, звуки й інші аудіовізуальні форми інформації, можуть бути відтворені через пристрої виведення даних (екран, аудіопристрої, принтери тощо), а код, що містить алгоритми дій, може бути виконано (запущено програму). Кожний досліджений файл (якщо він містить інформацію, яка має значення для кримінального провадження) рекомендовано зберігати та фіксувати в протоколі одразу після його дослідження, що розмиває межі робочої та заключної стадій такого огляду. Крім основних комп'ютерних даних, криміналістично значущу інформацію можуть нести й так звані метадані (від давньогрец. μετά – після, за межами й англ. data – дані) – додаткова

інформація, що характеризує основні дані (файл «контейнер» даних, каталог індексації даних) та зберігається разом з основними даними чи окремо від них. Перелік і зміст метаданих залежать від формату основних даних, операційної системи, типу файлу та програмного забезпечення, з яким файл асоційовано, тощо [86, с. 207].

В операційних системах Microsoft Windows метадані файлу можна відобразити на екрані за кліком по ньому правою кнопкою миші та вибором опції «Властивості». Основними метаданими можна вважати розмір файлу (міра кількості даних, базовою одиницею є байт), назву, розширення назви (наприклад: *.doc, *.exe), назву асоційованого програмного забезпечення, каталог розташування, час створення, час останнього редагування, час останнього відкриття, кількість редакцій, найменування користувача, який створив чи останнім редагував файл тощо [110, с. 115].

Ураховуючи той факт, що електронний документ – це певний комп'ютерний код, він може бути відтворений та прочитаний лише за допомогою спеціальних технічних засобів, які перетворюють їх на доступну для сприйняття форму шляхом тлумачення цифрового коду. Тому така особливість форми фізичного вираження електронного документа зумовлює особливість його слідчого огляду. Детектив, слідчий чи інший учасник кримінального провадження не може його дослідити без застосування спеціальних технічних засобів, а тому огляд електронних документів здійснюють за допомогою комп'ютерного обладнання на робочому місці детектива, слідчого.

Процес огляду електронних документів загалом відповідає загальноприйнятому алгоритму дій, які вчиняє слідчий під час огляду звичайних документів. Такий комплекс дій повинен передбачати: 1 – пошук і виявлення документів; 2 – візуальний огляд зовнішнього стану без зміни умов сприйняття; 3 – фіксацію за допомогою фотозйомки; 4 – фіксацію в протоколі відповідної слідчої дії (фіксують всі дії посадових осіб, стан документа й виявлені сліди); 5 – виявлення слідів рук (на фізичному носії електронного документа); 6 –

виявлення слідів зміни первісного змісту; 7 – підготовку до пакування; 8 – пакування [26, с. 129].

О. В. Манжай слушно окреслює загальний порядок виявлення і дослідження комп'ютерних даних, що зберігаються на носіях: 1) аналіз доступних (відкритих) файлів шляхом контекстуального пошуку за ключовими фразами; 2) пошук прихованих і зашифрованих, тимчасових, специфічних даних; 3) спроба відновлення видалених файлів [135, с. 118].

У межах робочої стадії огляду комп'ютерних даних уповноважені особи мають ознайомитися зі змістом комп'ютерних даних і вжити заходів до їх фіксування (збереження) у формі, доступній для сприйняття людиною. Огляд комп'ютерних даних, що були скопійовані правоохоронцями на окремі носії або вилучені разом з оригінальними носіями, здійснюють шляхом підключення такого носія до службового комп'ютера, відкриття (виконання) файлів засобами асоційованого програмного забезпечення та безпосереднього сприйняття уповноваженою особою інформації, яку несуть такі дані. Вилучені носії комп'ютерних даних можуть містити шкідливий код (так звані «віруси»). Для убезпечення робочого комп'ютера та збереження досліджуваних даних від видалення антивірусними програмами огляд даних доцільно здійснювати з використанням «віртуальних машин» [110, с. 124].

Особа, яка проводить огляд (або залучений спеціаліст), має вжити заходів для недопущення внесення змін до оглядуваних даних під час їх дослідження. Дані, що містяться в інтернеті у відкритому доступі (на вебсайтах), оглядають з використанням службового комп'ютера з доступом до інтернету та програмного забезпечення веббраузера. Комп'ютерні дані, що містяться на публічних ресурсах у межах сторінок, груп, пабліків у месенджерах (Telegram, Viber, WhatsApp, Signal, WeChat тощо), можуть бути оглянуті з використанням вебверсії відповідного месенджера засобами програми веббраузера, а за відсутності вебверсії – з використанням програми-клієнта такого месенджера [85, с. 53-58].

Електронний документ перевіряють на зараження його вірусом, на цілісність і справжність усіх накладених на нього електронних цифрових підписів, серед яких ті, що накладені (проставлені) згідно із законодавством як аналоги печатки чи підпису посадової особи. Також перевіряють наявність супровідної документації – заповненої реєстраційно-контрольної картки в електронній та/чи паперовій формі, повідомлення про прийняття та реєстрацію електронного документа [194, с. 161].

Будь-які дії з комп'ютерними даними мають здійснювати уповноважені особи суто за допомогою сертифікованого та справного службового обладнання з використанням ліцензійного програмного забезпечення. Використання несертифікованого, несправного обладнання або неліцензійного програмного забезпечення може призвести до викривлення інформації, отриманої з комп'ютерних даних, через апаратні та/або програмні збої та помилки [87, с. 184].

Огляд електронних документів, розміщених на фізичному носії інформації, здійснюють шляхом безпосереднього сприйняття слідчим інформації, що міститься в електронному документі, за допомогою службового комп'ютера.

Під час дослідження електронного документа увагу слід зосереджувати на його форматі, розмірі, хронології створення, користувачу, що створив документ. За допомогою фото- й відеоматеріалів ідентифікують місце зйомки. У процесі огляду документа слідчий в обов'язковому порядку зважає увагу на найменування та місцезнаходження установи, автора документа, назву виду документа, дату й час його виготовлення, зміст електронного документа, наявність електронного цифрового підпису [234, с. 80-85].

Отже, загальні криміналістичні рекомендації щодо проведення огляду комп'ютерних даних під час реалізації тактичної операції «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» слід звести до того, що фізичні носії електронної інформації, на яких може знаходитися криміналістично важлива інформація або якщо досліджуваний носій комп'ютерних даних захищений чи зашифрований і в разі, якщо в залученого

спеціаліста немає технічних можливостей дослідити його вміст (наприклад, немає необхідного інтерфейсу підключення або програмного забезпечення), такий носій слід вилучати, якщо є така можливість, і такі дії не заблокують діяльність підприємства.

Якщо комп'ютерні дані, що містять криміналістично важливу інформацію для розслідування кримінального правопорушення, розміщені на серверах чи жорстких дисках підприємств, установ або організацій, детективу, слідчому рекомендовано здійснити побайтову копію носія інформації. Дані, які не можуть бути скопійовані, оглядають з використанням пристрою, у пам'яті якого вони містяться та фіксуються шляхом безперервної відеофіксації екрана пристрою. Пристрої, до яких є дистанційний доступ через мережу Інтернет, мають бути забезпечені від несанкціонованого втручання шляхом переведення їх у режим, що унеможливує підключення та віддалений доступ до них.

На завершальному етапі огляду електронних документів, розміщених на фізичному носії інформації, такі документи роздруковують або копіюють на диск і додають до протоколу як його невід'ємний додаток, зазначаючи серійні номери й технічні характеристики обладнання, за допомогою якого створено такий додаток. У протоколі огляду слід зазначити серійний номер службового комп'ютера, назву та версію операційної системи, яка встановлена на цьому комп'ютері, назву та версію програми-браузера, за допомогою якої здійснюють доступ до мережі Інтернет [87, с. 186–187].

Вилучають документи як на паперових, так і на електронних носіях. Для виявлення, фіксації та вилучення інформації, що зберігається в пам'яті комп'ютера, слід звернутися за допомогою до фахівців, а за необхідності – призначити комп'ютерно-технічну експертизу [138, с. 139].

Усі вилучені речі й документи підлягають негайному огляду й опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У випадку якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, їх тимчасово опечатують і зберігають

у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд й опечатування [116].

3.2. Тактична операція «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Корупційні кримінальні правопорушення часто вчиняють у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями та повторно, що формує ланцюг взаємопов'язаних протиправних діянь. Тому під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою необхідно виявити всі епізоди кримінально караної діяльності такої особи, акцентуючи увагу не лише на їх виявленні, а й встановлюючи спільність їх задуму.

На виконання цього тактичного завдання спрямовано тактичну операцію «Встановлення епізодів протиправної діяльності».

Реалізують згадану тактичну операцію залежно від етапу розслідування та криміналістичної ситуації шляхом проведення таких заходів:

- оперативна перевірка підозрюваного на причетність до вчинення інших злочинів, зокрема у сфері службової діяльності;
- здійснення перевірки за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами НП України, єдиними та державними реєстрами, іншими пошуковими системами в електронних мережах загального користування з метою отримання довідково-аналітичної та оперативно-пошукової інформації, зокрема про аналогічні нерозкриті злочини;
- отримання консультаційної допомоги від фахівців;
- вилучення документації, пов'язаної зі службовою діяльністю підозрюваного, шляхом проведення відповідних обшуків, тимчасового вилучення чи отримання тимчасового доступу до неї;

- огляд вилученої документації, аналіз її змісту й виявлення слідів імовірної фальсифікації;
- призначення технічних і почеркознавчих експертиз документів;
- проведення ревізій, зустрічних та інших перевірок;
- огляд приміщень, земельних ділянок, споруд, устаткування тощо;
- отримання зразків для експертизи, за необхідності – негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження;
- призначення судово-економічної, будівельно-технічних та інших судових експертиз;
- допит підозрюваного та свідків;
- здійснення аудіо-, відеоконтролю особи злочинця та місця;
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, отримання розшифрування телефонних розмов і проведення їх аналізу;
- зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо [197, с. 155-159].

Для реалізації тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» важливе значення має інформація, отримана внаслідок проведення оперативно-розшукової діяльності та НСРД.

Результати проведеного опитування практичних співробітників засвідчують, що під час реалізації цієї тактичної операції найінформативнішими заходами є дані, отримані від оперативно-розшукової діяльності (75,9 % детективів НАБУ, 79,5 % слідчих НП, 69,8 % прокурорів), НСРД (71,7 % детективів НАБУ, 72,4 % слідчих НП, 71,6 % прокурорів), огляду місця події (74,1 % детективів НАБУ, 75,8 % слідчих НП, 75,9 % прокурорів), призначення експертиз (56,2 % детективів НАБУ, 57,9 % слідчих НП, 47,1 % прокурорів) (додаток А).

Оперативно-розшукова діяльність – діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади й оперативних підрозділів у межах їхньої компетенції з виконання покладених на них обов'язків і пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб

і груп з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства й держави [19, с. 56].

У переважній більшості випадків результативності процесуальних дій досягають завдяки налагодженій взаємодії слідчих з оперативними підрозділами та їх співробітниками. Оперативні співробітники надають допомогу в збиранні вихідної інформації для організації досудового розслідування та підготовки до проведення й забезпечують можливість проведення окремих процесуальних дій, за дорученням слідчого виконують завдання розшукового характеру, збирають відомості, що характеризують підозрюваних, свідків, і це має непересічне значення для виконання слідчим тактичних завдань досудового розслідування (*зокрема встановлення епізодів корупційної діяльності*). Основними їх завданнями є: забезпечення підготовки та проведення СРД і НСРД; своєчасне виявлення осіб, які причетні до корупційного злочину; усебічне, повне й об'єктивне розслідування злочину; спільна діяльність з розшуку злочинців і здобутого злочинним шляхом майна й інших цінностей; виявлення ознак підготовки нових злочинів та прийняття заходів до їх припинення; здійснення заходів, спрямованих на відшкодування матеріальної шкоди громадянам та організаціям злочинними діями винних осіб [219].

Завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена КК України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав й організацій з метою припинення правопорушень і в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [185].

Розшукова діяльність тісно пов'язана зі слідчими діями. Фактичні підстави обшуків, виїмок, оглядів, затримання формуються в межах розшукової діяльності. Необхідність домінуючої переваги розшукової діяльності на початковому етапі розслідування зумовлена й тим, що особа, яка вчинила злочин, має переваги перед суспільством, зокрема перед органами кримінального переслідування [269, с. 272–273]. Тактичні підходи до

використання результатів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному провадженні пов'язані з необхідністю зведення до мінімуму ризику розшифрування негласних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, відсутністю обставин, які можуть заважати їх передачі в органи досудового розслідування, а також можливістю нейтралізації створюваного окремими медіа враження щодо глобального поширення та використання оперативних засобів усупереч інтересам особи й держави [90, с. 109–110].

Пошукова діяльність оперативно-розшукових підрозділів будується на підставі аналізу оперативної обстановки, відомості про яку оперативні працівники одержують: за допомогою негласних джерел інформації та спеціальної техніки; з медіа; зі скарг і заяв громадян; у вигляді інформації з інших правоохоронних органів; з повідомлень державних установ, контрольно-ревізійних організацій; за допомогою аналізу інформаційних масивів [201, с. 137–138].

Оперативно-розшукову діяльність здійснюють оперативний працівник особисто або за його дорученням інші особи, які проводять різні пошукові та профілактичні заходи, результати яких відображають у рапорті оперативного працівника. Особливість корупційних кримінальних правопорушень полягає в приховуванні кримінально протиправних дій, тому важливу роль у пошуку оперативної інформації відіграють вивчення оперативним працівником документів, які стосуються службової діяльності одержувача неправомірної вигоди, й аналіз матеріалів інших кримінальних проваджень, а також відмовних матеріалів.

Після отримання інформації оперативний співробітник оцінює її на предмет наявності ознак кримінального правопорушення. Після завершення перевірки всю зібрану інформацію оформлюють за встановленими вимогами з метою її подальшої реалізації як в оперативно-розшуковій діяльності, так і в кримінальному процесі. За допомогою перевірки інформації в оперативних підрозділах з'являється можливість реалізувати такі завдання: встановити наявність об'єктивних ознак, властивих злочинному діянню, у виявленій у

процесі оперативного пошуку події; пересвідчитись у достатності або недостатності даних для направлення матеріалів за підслідністю або підвідомчістю; утвердитися в думці, чи є реальні підстави внаслідок цього або з інших причин вважати, що особа стала на шлях підготовки або вчинення злочину; визначити, чи є підстави вважати, що без здійснення комплексу оперативних заходів неможливо або надто складно викрити запідозрену особу або групу осіб; з'ясувати міру обізнаності певної особи, про яку йдеться в первинних відомостях, місцеперебування розшукуваного [59, с. 60–61].

У матеріалах оперативно-розшукової діяльності виокремлюють дві групи даних: 1) фактичні дані (відомості), що безпосередньо вказують на ознаки злочину, які, будучи закріпленими в процесуальному порядку, можуть слугувати джерелами доказів у кримінальному провадженні (наприклад, про місця зберігання викрадених цінностей, грошових коштів, документів, у яких містяться сліди злочинів); 2) допоміжні дані, які можуть бути орієнтиром для вибору організаційних і тактичних прийомів проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій (наприклад, про особу підозрюваного, способи маскування злочинної діяльності тощо) [152, с. 249].

Матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих службових осіб і груп осіб, зібрані оперативними співробітниками з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам ст. 99 КПК України, є документами, їх можуть використовувати в кримінальному провадженні як джерела доказів. Рапорт оперативного співробітника як привід для початку досудового розслідування – це офіційне письмове повідомлення посадової особи правоохоронного органу про виявлення нею ознак кримінального правопорушення. Відомості про факти кримінальних правопорушень, що виявлені у встановленому законом порядку оперативно-розшуковими підрозділами та їх співробітниками, доводять до відома слідчого, прокурора в офіційних повідомленнях (рапортах), які підписують уповноважені на те особи оперативного підрозділу. Рапорт як привід для початку досудового розслідування складають тоді, коли немає заяви або

повідомлення про злочин, а дані, що розкривають ознаки кримінального правопорушення, усе-таки потрапили в поле уваги правоохоронних органів, які зобов'язані виявляти злочин. Тому рапорт співробітника оперативного підрозділу є універсальним приводом для початку досудового розслідування, який оформлює повідомлення з так званих інших джерел. Зазвичай «іншим джерелом» інформації є первинне повідомлення про кримінальне правопорушення, яке не має ознак самостійного приводу й начебто дублюється, переказується в рапорті. Для того щоб цей рапорт став приводом для початку кримінального провадження та досудового розслідування, необхідно щоб первинне повідомлення, отримане особою, яка склала рапорт, не мало ознак заяви або повідомлення про злочин. Такий рапорт про виявлення ознак кримінального правопорушення може ґрунтуватися на первинних повідомленнях, отриманих від осіб, які сприяють оперативно-розшуковим органам на конфіденційних засадах; від інших підрозділів правоохоронних органів [219].

Водночас поширеною є ситуація, коли оперативні підрозділи, одержавши в процесі оперативного пошуку інформацію, достатню для початку кримінального провадження, не повідомляють про це прокурора й відповідний орган досудового розслідування, а заводять оперативно-розшукову справу, у межах якої самостійно документують злочинні діяння посадової особи з одержання неправомірної вигоди [95, с. 258].

Це, безумовно, є порушенням кримінально-процесуальних вимог збирання доказів, адже процесуальними засобами збирання доказів у цій ситуації мають бути НСРД. Також слід зауважити, що саме заходи, які проводять у негласному порядку, визначають результат розслідування загалом. Отже, запорукою успіху в одержанні та закріпленні доказів у кримінальному провадженні за цією категорією кримінальних правопорушень на початку досудового розслідування є своєчасне та якісне проведення НСРД за умови суворого дотримання вимог законодавства, зокрема Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [172, с. 72-75].

На порушення норм кримінального процесуального законодавства під час здійснення самовільної діяльності оперативним співробітником вказує також Верховний Суд. Зокрема, суд першої інстанції встановив, що оперуповноважений підрозділу СБУ 12 серпня 2014 року з власної ініціативи, без письмового доручення слідчого (прокурора) провів слідчу дію – огляд, помічення та вручення обвинуваченому грошей. Крім того, оперуповноважений склав 13 серпня 2014 року протоколи за результатами НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; спостереження за особою тощо.

Досліджені в суді першої інстанції матеріали кримінального провадження засвідчують, що будь-яких письмових доручень на проведення слідчих дій та НСРД слідчий чи прокурор оперативному працівнику не давав, таких доручень прокурор у суді першої інстанції не представив, стороні захисту не відкрив. Отже, усупереч вимогам ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК України, основні докази сторони обвинувачення збирав не слідчий, а оперативний підрозділ СБУ, який не мав письмового доручення на проведення слідчих дій та який діяв за власною ініціативою, що суперечить вимогам цих норм. Відповідно до ст. 86, 87 КПК України, такі докази суд першої інстанції правильно визнав недопустимими, оскільки вони отримані з порушенням порядку, встановленого КПК України [166].

За таких обставин суд касаційної інстанції доходить висновку, що оскільки «базові докази» отримано з грубим порушенням процесуального порядку, то визнання їх недопустимими відповідає вимогам кримінального процесуального законодавства. Крім того, суд застосував концепцію «плодів отруєного дерева», визнавши недопустимими й решту докази, які були похідними від них.

Отже, попри важливе значення інформації, отриманої внаслідок проведення оперативно-розшукової діяльності, вона не є джерелом доказів у межах кримінального провадження, а тому не може підміняти собою проведення НСРД і здійснюватися оперативним співробітником без відповідного доручення від детектива чи слідчого.

Зв'язок оперативно-розшукових заходів з досудовим розслідуванням безпосередньо закріплено в главі 21 КПК України, що стосується НСРД. Законодавець визначив їх як різновид СРД, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню. Право проводити НСРД надано слідчому, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноваженим оперативним підрозділам органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України [116].

Під час реалізації досліджуваної тактичної операції в процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою найефективнішими НСРД є застосування аудіо- та відеоконтролю особи (суб'єкта злочину чи пов'язаних із ним осіб), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (з метою оперативного прослуховування розмов учасників злочину), а також імітування обстановки злочину (у випадку використання помічених грошових коштів тощо).

Водночас слід акцентувати на суворому дотриманні вимог кримінального процесуального законодавства під час здійснення НСРД. Під час аналізу судової практики Вищого антикорупційного суду України за 2023 рік виявлено лише два випадки визнання доказів, отриманих унаслідок проведення НСРД, недопустимими. Зокрема, у справі № 758/6794/18 Вищий антикорупційний суд України визнав недопустимим доказом протокол аудіо-, відеоконтролю особи, який проведено детективом у приміщенні НАБУ. Під час проведення НСРД зафіксовано факт зустрічі та зміст розмови між свідком, керівником першого підрозділу детективів головного підрозділу детективів НАБУ й детективом Бюро.

Зі змісту розмови вбачається, що свідок розповідає про події, які можуть стосуватися обставин інкримінованого підозрюваному кримінального правопорушення.

Згідно з принципом «*jura novit curia*», тобто «суд знає закони», колегія суддів оцінює та сприймає цю СРД як допит. Тож вона мала би бути проведена із забезпеченням свідку гарантій, передбачених ст. 18 (свобода від самовикриття) і ст. 23 (безпосередність дослідження показань) КПК України. Однак зі змісту цього протоколу не вбачається, що сторона обвинувачення забезпечила свідку надані гарантії [40].

З огляду на важливу роль саме негласних методів і заходів отримання інформації про епізоди вчинення корупційних діянь, увагу слід зосередити саме на питаннях дотримання тактики їх проведення та вимог процесуального законодавства під час їх реалізації, оскільки результати проведеного анкетування засвідчують, що інформація від оперативно-розшукової роботи (75,9 % детективів НАБУ, 79,5 % слідчих НП, 69,8 % прокурорів) і НСРД (71,7 % детективів НАБУ, 72,4 % слідчих НП, 71,6 % прокурорів) є основним джерелом інформації та доказування епізодів вчинення корупційної діяльності (додаток А).

Слід також проаналізувати практику Верховного Суду щодо аспектів, на яких акцентує увагу суд під час визнання результатів НСРД недопустимими доказами.

Зокрема, проблемним моментом під час проведення НСРД є провокація вчинення кримінального правопорушення, на чому неодноразово наголошував Верховний Суд. Колегія суддів зазначила, що для відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів ЄСПЛ розробив низку критеріїв, серед яких змістовий і процесуальний критерії.

Змістовим критерієм є наявність/відсутність суттєвих змістових ознак, притаманних провокації правоохоронних органів, а процесуальним – наявність у суду можливості перевірити відомості про ймовірну провокацію під час судового засідання з дотриманням принципів змагальності та рівності сторін.

Дедалі істотніший вплив на розвиток і вдосконалення вітчизняної криміналістики мають міжнародні договори та практика ЄСПЛ. Міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України,

практика ЄСПЛ є складовими кримінального процесуального законодавства й новим джерелом розвитку науки криміналістики [245, с. 88].

У своєму рішенні «Банніков проти Росії» на обґрунтування факту порушення вимог п. 1 ст. 6 Конвенції ЄСПЛ посилається на своє рішення «Худобін проти Російської Федерації», «Тейшейро де Кастро проти Португалії», однак зміст цих рішень зводиться до вислову «не було б учинено, якби не було спровоковано».

Згідно з практикою ЄСПЛ, зокрема у справах «Банніков проти Російської Федерації», «Веселов та інші проти Російської Федерації», «Раманаускас проти Литви», застосування особливих методів ведення слідства – зокрема агентурних методів – не може порушувати право особи на справедливий суд. Ризик провокації з боку працівників правоохоронних органів, пов'язаний з цими методами, означає, що їх використання має бути суворо регламентованим. Для застосування цих методів у правоохоронних органах мають бути докази на підтвердження аргументу схильності особи до вчинення злочину.

Для визначення провокації злочину ЄСПЛ встановив, зокрема, такі критерії: чи були дії правоохоронних органів активними, чи було з їх боку спонукання особи до вчинення злочину, наприклад, вияв ініціативи в контактах з особою, повторні пропозиції, попри початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни вище за середню; чи був би вчинений злочин без втручання правоохоронних органів; вагомість причин проведення оперативної закупівлі, чи були в правоохоронних органах об'єктивні дані про те, що особа була втягнута в злочинну діяльність і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою [163].

Отже, основним функціональним призначенням НСРД в оновленій системі кримінального процесу України є забезпечення оптимальних шляхів використання в кримінально-процесуальному провадженні інформації, здобутої з використанням негласних сил і засобів, якими послуговується оперативно-розшукова діяльність [82, с.299], що спрощує використання документів, складених за результатами проведення НСРД, порівняно з оперативно-

розшуковими діями. Результати НСРД використовують під час доказування на тих самих підставах, що й результати проведення інших СРД [206, с. 146–147].

На підставі викладеного можна дійти обґрунтованого висновку, що за умови дотримання вимог процесуального законодавства, результати НСРД є основним і вагомим доказом вчинення взаємопов'язаних епізодів корупційної діяльності.

Серед гласних СРД важливу роль під час виконання тактичного завдання щодо встановлення епізодів корупційної діяльності відіграє огляд місця події та призначення експертиз.

У криміналістичній літературі огляд визначають як слідчу (розшукову) дію, що передбачає безпосереднє спостереження та дослідження його учасниками матеріальних об'єктів з метою виявлення і фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення та вилучення слідів й інших доказів, з'ясування обстановки кримінального правопорушення, а також інших обставин, що мають значення для кримінального провадження [117, с. 334].

Завданням огляду місця події є: а) огляд виявлених речових доказів, їх фіксація та вилучення; б) встановлення даних, які надалі можуть бути використані для перевірки інших доказів; в) з'ясування характеру й обставин вчинення злочину; г) виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню протиправних дій; д) швидке відновлення і забезпечення нормальної діяльності (функціонування) організації, у якій працювала посадова особа, підозрювана у вчиненні злочину [244, с. 389].

У контексті досліджуваного питання головним завданням огляду місця події є детальна фіксація загальних ознак місця, що матиме значення під час подальшого зіставлення результатів огляду з даними, одержаними в процесі досудового розслідування, зокрема допитів свідків.

Підготовка до огляду місця події в кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою в цій ситуації може передбачати: а) до виїзду на місце події: 1) вивчення заяви про кримінальне правопорушення, показань заявника,

матеріалів НСРД, що проводять з метою організації контрольованої передачі предмета неправомірної вигоди; 2) заходи щодо попереднього обстеження місця майбутньої події; 3) одержання інформації про особистість затриманого; 4) визначення кола учасників огляду, понятих, підготовку технічних засобів; 5) інструктаж учасників; б) після прибуття на місце: 1) з'ясування орієнтуючої інформації від очевидців події; 2) видалення з місця події сторонніх, забезпечення належних умов огляду; 3) розподіл функцій між учасниками огляду; 4) роз'яснення прав, обов'язків і правил поведінки учасникам слідчої дії [223, с. 417].

Безпосередньо робочий етап огляду місця події в кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою може відбуватися в конфліктній та безконфліктній ситуаціях.

На початку огляду слідчий оголошує, що згідно з раніше одержаними даними встановлено факт одержання неправомірної вигоди. Після цього здійснюють огляд місця події, у процесі якого досліджують як обстановку місця загалом, так й ознаки предмета неправомірної вигоди, якщо він знаходиться на місці події. Необхідно встановити й зафіксувати в протоколі загальні ознаки місця події за відповідними рекомендаціями щодо огляду приміщення, ділянки місцевості або транспортного засобу, вилучити наявні сліди людини (наприклад, сліди рук на ручках дверей, поверхні полиць, рульовому колесі автомобіля тощо), окремі предмети (особисті речі, упаковка предмета неправомірної вигоди, недопалки), оглянути цінності й документи, що знаходяться на місці, тощо. Обов'язково необхідно зосередити увагу на умовах місця події, зокрема, кількості та особливостях входів (шляхів підходу), видимості для інших людей, розміщенні меблів, предметів на столі, шухлядах стола, сейфах тощо [222].

Якщо огляд місця події відбувається після реалізації контрольованої передачі предмета неправомірної вигоди з використанням спеціальних хімічних речовин, доцільно проводити також огляд предмета й об'єктів, яких торкався

підозрюваний. У цьому контексті доцільно проводити попередні дослідження виявлених предметів, слідів.

Криміналісти неодноразово вивчали питання попереднього дослідження, результати чого висвітлено в низці наукових праць. Зокрема, С. О. Бухонський зазначає, що попередні дослідження належать до непроцесуальної форми використання спеціальних знань у межах розслідування злочинів, їх може проводити слідчий, однак найдоцільніше доручити такі процедури спеціалістам [32, с. 195]. Термін «попередні дослідження» передбачає процесуальну, змістову, методичну й тактичну складові. Змістом цих досліджень є всебічне вивчення слідів злочину. На відміну від експертного дослідження, попереднє дослідження є поза лабораторним, його здійснюють безпосередньо в умовах проведення огляду. З процесуальної позиції результати попереднього дослідження не мають значення судового доказу. Зміст (завдання) попередніх досліджень полягає у встановленні наявності на предметі злочину слідів від підозрюваного, на предметах довколишнього середовища, одязі та руках підозрюваного – слідів від предмета злочину. Методичною особливістю попередніх досліджень є використання для їх реалізації таких методів і засобів, які не призводять до знищення слідів або до незворотної зміни властивостей об'єктів, оскільки виявлені об'єкти (сліди) повинні бути збережені для подальшого призначення і проведення судових експертиз. Тактичне завдання полягає в пізнанні механізму злочину й уживанні невідкладних заходів до пошуку, виявлення невідомого злочинця або предметів, причетних до надання, пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди. Отже, безпосередня мета попереднього дослідження виявлених слідів є проміжною стосовно тактичної мети – пізнання події злочину, розшуку злочинця, вибору необхідних методів і засобів пошуку й виявлення інших доказів [9].

Отже, попереднє дослідження слідів, отриманих унаслідок проведення СРД, зокрема огляду місця події, під час реалізації тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

службовою особою виконує функцію отримання пошукової інформації та орієнтує детектива, слідчого на подальше використання отриманих результатів у процесі планування та організації розслідування.

Прикладом такого попереднього дослідження є виявлення світіння спеціальної хімічної речовини – люмінолу під час контрольованої передачі предмета неправомірної вигоди. Зокрема, як вбачається з описової частини експертного висновку експертизи матеріалів, речовин і виробів: «...на підставі постанови прокурора про проведення освідування від 26.07.2023 працівниками поліції проведено освідування П*** Т.М., в ході проведення якого виготовлено змиви з правої та лівої руки останнього, які поміщено до паперових конвертів білого кольору. Крім того, 26.07.2023 проведено обшук автомобіля, яким користується П*** Т.М., в ході якого виготовлено змив з керма автомобіля, який поміщено до паперового конверта білого кольору та вилучено грошові кошти в сумі 2000 доларів США (частина з яких згідно зі ст. 273 КПК України є імітаційними засобами), на поверхні яких наявно нашарування люмінісцентної речовини, яка люмінісцує яскраво-жовто-зеленим кольором, а при денному освітленні невидима...» (додаток Г).

Тож використання спеціальних знань також має важливе значення під час реалізації тактичного завдання встановлення епізодів протиправної діяльності.

Спеціальними знаннями в кримінальному процесі слід вважати наукові, технічні й інші професійні знання, отримані внаслідок навчання, а також навички, набуті в процесі роботи в певних галузях практичної діяльності, які використовують разом з науково-технічними засобами для пошуку, виявлення, вилучення та дослідження слідів злочину з метою одержання доказової та орієнтуючої інформації [205, с. 37]. Слід зазначити, що ними вважають знання, що не є загальнопоширеними, загальновідомими, а лише ті, яких набули спеціалісти-професіонали в певній галузі [102, с. 285].

Метою використання спеціальних знань є отримання за їхньою допомогою доказів, іншої інформації, що має значення для виконання кримінального провадження. Це може бути: допомога в збиранні та дослідженні доказів

(зокрема слідів, речових доказів), побудова версій, планування розслідування, перевірка доказів, обрання тактики СРД [121, с. 23–24]. Під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень можуть використовувати спеціальні знання з різних сфер. Такими, зокрема, є знання у сфері криміналістичної техніки, економіки, товарознавства, автотоварознавства, транспортного товарознавства, у сфері військового майна, спеціальні будівельно-технічні, земельно-технічні, оціночно-будівельні, оціночно-земельні, дорожньо-технічні знання та знання з питань землеустрою, знання у сфері інформаційних і комп'ютерних технологій, судової медицини, психіатрії, психології, мистецтва, окремих галузей виробництва, освіти, надання послуг тощо [266, с. 177–179].

Спеціальні знання можуть бути використані в різних формах. З цього питання в науковій літературі найпоширенішим є підхід щодо виокремлення процесуальних та організаційних (непроцесуальних) форм щодо розслідування корупційних і службових кримінальних правопорушень [89, с. 114; 204, с. 204–205]. Серед них найважливіше значення мають такі форми, як: консультування в обізнаної особи з приводу окремих аспектів механізму утворення певних слідів і їх виявлення, тактичних прийомів, які доцільніше застосовувати під час проведення конкретних СРД тощо; залучення обізнаної особи до проведення окремих СРД як спеціаліста; призначення судових експертиз (залучення обізнаної особи як експерта) [193, с. 118-122].

Рішення про необхідність проведення інших видів судових експертиз має бути прийнято в кожному конкретному випадку залежно від особливостей способу вчинення кримінального правопорушення [233, с. 96].

У наукових колах є різні підходи до визначення переліку експертних досліджень, які слід використовувати під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, деякі з яких є доволі спірними. Зокрема, О. М. Таркан включає до такого переліку досліджень дактилоскопічну й молекулярно-генетичну експертизи [222].

Ми не схвалюємо такий підхід, адже механізм вчинення корупційного кримінального правопорушення у вигляді прийняття пропозиції, обіцянки або

одержання неправомірної вигоди службовою особою пов'язаний з предметом, який знаходився в руках різних осіб, тому проведення дактилоскопічної експертизи в такому випадку є абсолютно невиправданим. Те саме стосується і призначення молекулярно-генетичного дослідження, що ґрунтується на виділенні та очищенні ядерної ДНК людини з біологічного матеріалу й подальшого аналізу визначених ділянок (локусів) молекули ДНК.

Нині в Україні досліджують ядерну ДНК, тобто для такого дослідження підходить будь-який біоматеріал, який містить клітини з ядрами. До таких об'єктів належать: кров, слина, сперма, волосся, кістки, зуби, нігті, піднігтьовий вміст, інші тканини, органи або окремі частини тіла [144].

З огляду на способи вчинення досліджуваного кримінального правопорушення, імовірність наявності слідів біологічного походження на місці події чи на предметі неправомірної вигоди є мізерною.

Результати аналізу матеріалів кримінальних проваджень засвідчують, що доказами вчинення сукупності й повторюваності корупційної протиправної діяльності були результати експертних досліджень: технічної експертизи документів (34,8 % випадків), експертизи відео-, звукозапису (22,1 % випадків), експертизи матеріалів, речовин і виробів, почеркознавчої експертизи (33,8 % випадків) (додаток Б).

Завданнями технічної експертизи документів є: 1) визначення способу виготовлення документа; 2) встановлення факту й способу зміни змісту документа; 3) відновлення погано видимих і невидимих записів; 4) відновлення первинного виду документа; 5) визначення часу виготовлення документа; б) ідентифікація знарядь, засобів, обладнань і матеріалів, що застосовували для виготовлення документа, а також його виконавця [45].

Під час підготовки та призначення технічної експертизи документів, виготовлених на друкувальних пристроях (принтерах) персональних комп'ютерів, копіювально-розмножувальних апаратах, слід керуватися такими положеннями.

1. Під час складання документів на персональному комп'ютері в друкуванні знаків «беруть участь» і залишають сліди друкувальний картридж принтера (матричний, цівковий, лазерний) і програмне забезпечення (шрифти), закладене в комп'ютер і принтер. Крім того, на документі залишаються сліди від паперопровідного пристрою принтера. Це обумовлює необхідність призначення комплексної експертизи. Для її проведення залучають експерта-криміналіста з технічного дослідження документів й експерта з комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Останній досліджує програмне забезпечення комп'ютера та принтера, яке зберігають на магнітних носіях, і відтворює відповідні шрифти за допомогою принтера як зразків для криміналістичного дослідження.

2. Під час виготовлення копії документа копіювально-розмножувальні апарати новітніх моделей за допомогою цифрових інтерфейсів здатні не тільки копіювати, а й сканувати зображення та друкувати їх як лазерні принтери. Відмінність копій, одержаних з одного оригіналу на апаратах різних фірм і моделей, виявляється в кольоровій гаммі, відтінках, чіткості, яскравості, наявності чи відсутності растра й кодових позначень. Ці ознаки в сукупності характеризують групу моделей чи певну модель копіювального апарата, що дає змогу вирішувати діагностичні та класифікаційні завдання.

3. Сучасний рівень криміналістичних досліджень названих документів дає змогу:

а) встановити факт виготовлення документа з використанням комп'ютерної техніки чи одержання копії за допомогою копіювально-розмножувальної техніки;

б) виконувати діагностичні, а подеколи – ідентифікаційні завдання за документами, виготовленими за допомогою принтерів і копіювально-розмножувальної техніки;

в) ідентифікувати принтери за виготовленими з їх допомогою документами [44, с. 33].

Призначаючи технічну експертизу документа, виготовленого з використанням комп'ютерної чи копіювально-розмножувальної техніки, слід зважати на те, що під час надання експертові тільки документів може бути встановлено: 1) спосіб виготовлення документа (діагностичне завдання); 2) вид і модель технічного засобу, за допомогою якого було виготовлено документ (діагностичне завдання); 3) факт виготовлення кількох документів за допомогою одного й того самого конкретного технічного засобу (ідентифікаційне завдання). У разі надання експертові документів і технічного обладнання, яке перевіряють, вирішують питання ідентифікації цього обладнання [153].

Експертизу відео-, звукозапису може бути проведено з метою дослідження матеріалів, одержаних під час фіксації процесу підготовки неправомірної вигоди та безпосередньо обставин передавання її предмета. Для доказування нерідко вирішальне значення має саме зміст розмов між службовою особою органу поліції та надавачем неправомірної вигоди (посередником). Якщо ці розмови зафіксовані за допомогою технічних засобів, після їх процесуального закріплення в кримінальному провадженні постає потреба встановити їх справжність, адже непоодинокими є випадки заяв підозрюваних та їхніх захисників про фальсифікацію таких матеріалів. Відповідно до сучасних можливостей експертизу відеозвукозапису можуть призначати для виконання двох груп завдань: а) встановлення технічних умов і технології отримання відеозвукозапису; б) ототожнення особи за фізичними параметрами голосу [143, п. 20.1].

Об'єктами цієї експертизи є звукова, зокрема й мовленнєва інформація, зафіксована на фонограмі, а також носії і технічні засоби зняття й фіксації інформації, які є речовими доказами за кримінальним провадженням. Для запису та відтворення інформації застосовують різноманітні пристрої зняття, передавання та фіксації інформації, які також можуть бути надані на дослідження експерту [51, с. 49–50].

Основні завдання експертизи відео-, звукозапису можуть бути як ідентифікаційні, так і діагностичні: встановлення наявності, відсутності

матеріалів і засобів відео-, звукозапису; ідентифікація диктора за фізичними параметрами усного мовлення, акустичних сигналів та середовища; встановлення змісту усного мовлення; встановлення конкретних екземплярів засобів звукозапису; встановлення способу виготовлення фонограми (чи є фонограма оригіналом або копією); наявність ознак підробки тощо [52, с. 8].

На вирішення експертизи відео-, звукозапису ставлять такі питання: чи є на представленій фонограмі фрагменти із записом звучної мови; який дослівний зміст розмови, зафіксованої на фонограмі (окремих її фрагментах); які відомості, що характеризують мовця, можна одержати за фонограмою його звучної мови; чоловіча або жіноча звучна мова записана на фонограмі; скільки осіб брало участь у розмові, записаній на представленій фонограмі; одним або різними особами вимовлена мова, записана на представлених фонограмах; чи придатна представлена на дослідження фонограма для ідентифікації мовця за голосом і мовленням; чи належать голос і мовлення, зафіксовані на фонограмі, гр. А; чи є ця фонограма оригіналом або копією; яка природа звукових сигналів, зафіксованих на представленій фонограмі; чи є звукові сигнали на фонограмі сигналами конкретного джерела (вказати джерело) [29, с. 6–7].

Іншим видом судових експертиз, які проводять під час тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності», є підвид експертизи матеріалів, речовин і виробів – експертиза спеціальних хімічних речовин, яку використовують для виконання таких завдань:

а) виявлення на предметі неправомірної вигоди, предметах обстановки місця події, одязі підозрюваного, зразках, одержаних у процесі слідчих дій, інших об'єктах слідів спеціальних хімічних речовин;

б) визначення природи (роду або виду) спеціальної хімічної речовини, сліди якої містяться на певних об'єктах;

в) встановлення спільної родової (групової) належності спеціальних хімічних речовин, сліди яких містяться на різних об'єктах (предметі неправомірної вигоди й одязі підозрюваного, тампонах зі змивами з його рук тощо) [223, с. 418–419].

Для дослідження експертові мають надавати предмети, де можуть знаходитися сліди спеціальних хімічних речовин, зокрема тампони зі змивами з рук підозрюваного, предметів з місця події, а також спеціальні засоби або зразки спеціальних хімічних речовин, одержані в працівників, які організували тактичну операцію, пов'язану з проведенням контролю за вчиненням злочину [223, с. 419].

Згідно з п. 24.2.4 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26 грудня 2012 року № 1950/5), орієнтовний перелік вирішуваних питань цієї експертизи такий: 1. Яка природа речовини, наданої на дослідження? 2. Чи є нашарування спеціальних хімічних речовин на предметах-носіях (грошових купюрах, змивах з рук тощо). 3. Чи мають надані речовини спільну родову належність? [143].

3.3. Тактична операція «Встановлення співучасників» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчує, що в 38,9 % випадків прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою вчиняють у співучасті (додаток Б).

Тому під час розслідування досліджуваного кримінального правопорушення важливе значення має виконання тактичного завдання встановлення всіх причетних до його вчинення осіб, а також збір доказової інформації, необхідної та достатньої для їх притягнення до кримінальної відповідальності.

На виконання цього тактичного завдання спрямована тактична операція «Встановлення співучасників». Її здійснюють у тісній взаємодії органу досудового слідства з оперативними підрозділами. Зокрема, працівники

оперативних підрозділів за дорученнями слідчого, вказівками прокурора проводять оперативно-розшукові заходи, спрямовані на пошук і перевірку осіб на причетність до вчиненого злочину; НСРД; перевірки за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами НП України, єдиними та державними реєстрами, іншими пошуковими системами з метою отримання інформації про причетних до вчинення злочинів у сфері службової діяльності осіб [199].

Крім того, однією з визначальних гласних СРД, які належать до алгоритму цієї тактичної операції, є допит підозрюваного та свідків, про що свідчать результати проведеного анкетування практичних співробітників (35,6 % детективів НАБУ, 28,9 % слідчих НП, 31,7 % прокурорів) (додаток А).

Залежно від процесуального статусу допит можна поділити на: допит заявника, допит потерпілого, допит свідка, допит підозрюваного, допит обвинуваченого й допит експерта. Для виконання досліджуваного тактичного завдання особливе значення має допит підозрюваного та допит свідків.

Підставою для проведення допиту є наявність достатніх даних, які свідчать про те, що певній особі відомі або можуть бути відомі відомості про обставини й факти, які мають значення для кримінального провадження. Допит, як і будь-яка СРД, передбачає три етапи: підготовчий, робочий та заключний. Підготовчий етап є спільним для проведення допиту будь-якої особи, незалежно від її процесуального статусу, тому етап підготовки до допиту під час реалізації тактичної операції «Встановлення співучасників» розглядатимемо без диференціації за процесуальним статусом допитуваного.

Загальними рекомендаціями щодо підготовки до допиту є: збирання вихідних даних; тактичне забезпечення допиту; вибір часу й місця допиту; визначення способу виклику на допит; технічне забезпечення допиту; складання плану СРД [105, с. 444].

До вихідних даних, зокрема, належить інформація, що характеризує допитувану особу. Такі відомості можуть бути отримані детективом, слідчим унаслідок ознайомлення з біографічними відомостями про допитуваного; отримання даних про допитуваного з різних джерел: інформація від

оперативних співробітників, відомості з державних реєстрів тощо; отримання та аналіз характеристик допитуваної особи; аналіз навчальної або трудової діяльності допитуваного. Особливу увагу слід зосередити на характеристиці службової особи, оскільки значний практичний досвід у службовій діяльності та ймовірність неоднократного вчинення корупційного кримінального правопорушення значно впливатиме на подальшу тактику допиту.

Інформативними для детектива, слідчого під час підготовки до проведення допиту є відомості про поведінку допитуваного після внесення відомостей до ЄРДР та після затримання. Це дає змогу прогнозувати можливу позицію допитуваного під час допиту.

Якщо службова особа обрала складні прийоми приховування кримінального правопорушення (уникала прямих розмов про неправомірну вигоду, задіяла посередника, розробила складну схему передавання предмета неправомірної вигоди тощо), значно підвищується ймовірність того, що під час допиту, вона буде намагатися заперечувати свою причетність до одержання неправомірної вигоди, посиляючись на провокацію з боку надавача. Також слід уважно оцінити наявну та плановану на момент затримання доказову базу й урахувати ці обставини під час обрання тактики допиту [222].

Крім того, слід урахувувати, що відомості, які слід встановити під час допиту та які належать до предмета допиту, можуть мати спеціальний характер, а отже, необхідним є ознайомлення зі спеціальною літературою, порядком документообігу, системою обліку та звітності на підприємстві, певними технологічними процесами тощо. Вивчення спеціальних питань, знання яких може виявитися необхідним під час допиту в кримінальному провадженні про одержання неправомірної вигоди службовою особою, має важливе значення. Слідчий зобов'язаний орієнтуватися в спеціальних питаннях не гірше за підозрюваного, свідка, інакше він просто не зможе на належному рівні провести допит [18, с. 146].

У такому випадку детективу, слідчому доцільно попередньо отримати консультацію спеціаліста. Під час підготовки до допиту детективу, слідчому

необхідно попередньо ознайомитися та проаналізувати комплекс функціональних обов'язків, посадових інструкцій, наказів про призначення на посаду, законів України й підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовують відповідну сферу службової діяльності.

Для того щоб успішно провести допит, слідчий має чітко уявляти, яку інформацію та за допомогою яких прийомів і засобів він має намір отримати [105, с. 440]. Специфіка допиту під час кримінального провадження щодо злочинів, учинених з використанням службовою особою своїх повноважень, зумовлена насамперед специфікою предмета злочинного посягання, обставинами, які підлягають встановленню, статусом допитуваних – службових осіб, їхньою позицією на допиті [18, с. 139].

О. О. Буряк, розробляючи рекомендації з процесуального керівництва прокурора під час організації допиту в кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, вказує на такі підготовчі до допиту підозрюваного заходи: забезпечення аудіо- відеофіксації допиту, що надалі може бути використано для проведення фоноскопічної експертизи; визначення рідної для допитуваної особи мови та, за необхідності, залучення перекладача; перевірка наявності в підозрюваного імунітету, що вимагає особливого порядку проведення процесуальних дій щодо неї; залучення спеціаліста до допиту; використання матеріалів провадження з метою об'єктивного проведення допиту [31, с. 97–98].

Приймаючи рішення щодо часу проведення допиту, слідчий здебільшого керується конкретною слідчою ситуацією, що склалася під час розслідування. Крім того, час допиту визначає з огляду на важливість показань, якими, на думку слідчого, володіє допитуваний, його процесуальний статус, роль у розслідуваній справі, зв'язок з іншими особами, яких необхідно допитати. На вирішення питання щодо часу допиту позначаються також обрана слідчим послідовність допиту певних осіб, важливість збереження слідчої таємниці [18, с. 144].

Щоб використати чинник несподіваності, допит доцільно проводити одразу після початку кримінального провадження, що сприятиме створенню

обстановки, у якій допитувана особа не встигне підготуватися до допиту, сформувані захисну лінію поведінки. У цьому разі місце проведення допиту не має суттєвого значення [107, с. 491].

Перед допитом необхідно скласти стислий план цієї слідчої дії, урахувавши можливість мислення та маючи на увазі обмежений обсяг доказової інформації [146].

За психологічними властивостями типові допити як акти соціальної взаємодії доцільно поділяти на конфліктні (антагоністичні) й неконфліктні (з елементами співпраці). Такі властивості можуть мати допити будь-яких учасників процесу: попри те, що допит підозрюваного переважно є конфліктно-антагоністичним, проте в ситуаціях, коли підозрюваний прагне продемонструвати щире каяття та активне сприяння слідству, допит може бути з елементами співпраці. З другого боку, допит свідка, який очікують як нейтральний, може виявитися вельми конфліктним (через негативну установку до держави чи правоохоронних органів або через зв'язки зі стороною захисту тощо) [150].

Конфліктна ситуація виникає, коли інтереси слідчого й допитуваного не збігаються, не підпорядковані одній меті. У такому разі важливу роль відіграють прийоми, що сприяють усуненню конфліктних ситуацій та встановленню психологічного контакту. Слідчому рекомендують створити своєрідний емоційний фон допиту шляхом доброзичливого ставлення та прагнення об'єктивно з'ясувати всі обставини справи, налагодити взаєморозуміння сторін у процесі спілкування, виявити прихильність один до одного [140, с. 65].

На результативності проведення допиту позначається і вибір тактики, яка відповідає характеру ситуації. Вибір тактики допиту залежить від таких чинників: ситуації допиту (перший або додатковий допит, наявність психологічного контакту з допитуваним тощо); процесуального становища допитуваного й рівня його зацікавленості в результатах розслідування; особи допитуваного (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність

злочинного досвіду тощо); характеру інформації та доказів, які наявні в слідчого, тощо [105, с. 451].

Загальний порядок проведення цієї СРД є таким: встановлення психологічного контакту; вільна розповідь; постановка запитань; ознайомлення допитуваного з протоколом і записом показань [105, с. 447].

Допит свідків у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою має важливе значення в доказуванні фактів вчинення правопорушення, наявності співучасників у підозрюваного, інформації про роль кожного зі співучасників тощо.

Є всі підстави стверджувати, що правильне обрання кола свідків у кримінальному провадженні, одержання від них максимально повних показань у здебільшого є запорукою повного, усебічного й об'єктивного розслідування. Нерідко в ситуаціях, коли в судових засіданнях обвинувачені не визнають своєї вини, суди акцентують, що істина в справі встановлена саме завдяки наявності показань кількох свідків, які цілком узгоджуються між собою. Наявні й протилежні приклади, коли суди виправдовували службових осіб органів поліції через недоведеність їхньої вини в одержанні неправомірної вигоди, зокрема через відсутність у справі показань свідків або одержання від них суперечливих свідчень. Зазначене дає підстави акцентувати на необхідності ретельного підходу слідчих до допитів свідків, недопущенні формалізму й дублювання змісту пояснень і протоколів допитів різних свідків [225, с. 418].

Допит свідка слід починати з вільної розповіді. Слідчому необхідно ретельно аналізувати відомості, які повідомляє свідок, вони не мають дослівно збігатися з обставинами, викладеними в заяві про вчинення кримінального правопорушення. Водночас факти, які повідомляє свідок, не повинні суттєво відрізнятися від раніше повідомлених обставин.

Ю. О. Андрейко запропонував застосовувати алгоритм допиту свідків під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368 КК України, який полягає в такому. Предмет допиту свідків одержання неправомірної вигоди службовою особою становлять відомості, об'єднані в

групи: характеристика відносин зі службовою особою, яка отримала неправомірну вигоду; характеристика предмета неправомірної вигоди; обставини й обстановка передання предмета неправомірної вигоди; результат службової діяльності вигодоотримувача на користь зацікавленої особи; супутні обставини (відомості про доходи, матеріальне становище, спосіб життя, коло знайомих тощо). Під час допиту свідків у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України з'ясовують такі обставини: джерело, з якого надавач отримав неправомірну вигоду або за допомогою чого здійснив підкуп, походження коштів для надання неправомірної вигоди; що є предметом неправомірної вигоди; коло учасників надання та отримання неправомірної вигоди, за які дії (бездіяльність) службовця надано майнові й немайнові блага, чи здійснено вимагання службовою особою неправомірної вигоди; місцеперебування учасників злочину в момент передавання неправомірної вигоди; спосіб життя злочинців, коло їхніх знайомих, час і типові місця зустрічей; про які порушення в службовій діяльності особи, яка одержала неправомірну вигоду, або іншої корумпованої особи відомо свідку [9].

О. М. Таркан окреслює таке коло питань під час допиту свідка в процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: а) обставини, викладені в заяві про те, що вона запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду; б) обставини підготовки тактичної операції щодо документування обставин пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; в) обставини безпосередньо події кримінального правопорушення; г) сутність інтересу свідка в наданні неправомірної вигоди та дії (бездіяльність) службової особи органу поліції щодо його реалізації; д) поведінка учасників (одержувача неправомірної вигоди, співучасників, колег) після виявлення факту кримінального правопорушення [222].

С. С. Чернявський визначив такі обставини, що слід з'ясувати під час допиту свідка: обставини місця й часу, за яких вчинено вимагання неправомірної вигоди службовою особою; коли, у який час має відбутися передача предмета

неправомірної вигоди, що саме має бути передано (точна сума коштів, розмір цінностей, вартість наданих послуг, виконаних робіт тощо) і за виконання яких саме дій (бездіяльності); якими доказами (документи, звукозапис розмови зі службовою особою, показання інших осіб) заявник може підтвердити факт вимагання в нього неправомірної вигоди; яке відношення до фігуранта (службової особи) має заявник (стороння особа, клієнт, колега та ін.); кому ще, крім заявника, відомо (може бути відомо) про факт вимагання в нього неправомірної вигоди; ознаки зовнішності службової особи, яка вимагає неправомірну вигоду, особливі прикмети, місце розташування службового приміщення, як до нього потрапити, особливості обстановки; чи відомо заявникові про факти одержання фігурантом неправомірної вигоди від інших осіб; чи не пов'язано вимагання неправомірної вигоди відомим службовій особі фактом учинення заявником злочину (правопорушення)» [241, с. 225–226].

Поділяючи запропонований науковцями підхід, зауважимо, що в контексті реалізації тактичної операції «Встановлення співучасників» під час допиту свідка слід зосереджувати увагу на його описі обставин і механізму вчинення протиправних дій, зокрема всіх особах, які були задіяні для реалізації кримінально караної мети.

Прикладом використання показань свідків для встановлення співучасників є вирок Вищого антикорупційного суду України від 14 лютого 2023 року в справі № 991/1324/20. Судом було встановлено, що інформація про існування протягом 2011–2014 років високоорганізованої багатопланової корупційної схеми, створеної за участю групи осіб з метою систематичного одержання гр. Ш. неправомірної вигоди в особливо великих розмірах, яку повідомили заявники гр. Н., гр. Г., гр. К., що за своїм змістом є показаннями з чужих слів, підтвердилася прямими показаннями свідків гр. Р., гр. В., гр. М., гр. А., гр. Sh., гр. U., гр. Т., гр. N., гр. R. та іншими доказами, одержаними з різних процесуальних джерел і дослідженими під час судового розгляду [39].

Тобто показання свідків у сукупності з іншими доказами в провадженні можуть бути доказовою базою щодо вчинення особами корупційних кримінальних правопорушень і викриття всіх співучасників.

У більшості випадків допит свідків відбувається в безконфліктній ситуації. Однак трапляються і конфліктні ситуації допиту свідків під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

У безконфліктній ситуації найважливішими завданнями слідства є збереження психологічного контакту й одержання максимально повних свідчень. Для їх виконання ефективними можуть бути такі тактичні прийоми, як бесіда на сторонню тему й деталізація показань. Якщо інтерес надавача неправомірної вигоди був незаконним (наприклад, бажання уникнути покарання за правопорушення), не рекомендується під час допиту акцентувати на цьому, щоб не втратити психологічний контакт із допитуваним. Достатньо обмежитися простим описанням сутності обставин, за які службовій особі органу поліції було передано неправомірну вигоду [222].

Встановлення психологічного контакту, зазначає Ю. М. Чорноус, – це завдання, яке постає за умови проведення слідчих (розшукових), інших процесуальних дій, а досягається шляхом застосування системи тактичних прийомів (тактичних комбінацій) психологічного впливу. Передумовою встановлення психологічного контакту є комплексне вивчення особи, з якою буде проведено таку дію, зокрема психологічне, а також аналіз ситуації, що склалася в кримінальному провадженні [246, с. 17].

Один із випадків конфліктної ситуації допиту свідків може трапитися в разі провокації вчинення кримінального правопорушення. На практиці, зауважують А. О. Ляш і В. С. Благодир, непоодинокими є випадки ініціювання таких звернень працівниками правоохоронних органів, що ретельно приховують як самі працівники, так і потерпілі (свідки), оскільки такі дії мають ознаки провокації злочину. За таких умов потерпілі можуть надавати недостовірну інформацію або свідомо перекручувати відомості про окремі події. Чимало

свідків зацікавлені в результатах справи, тому також можуть надавати неправдиві показання [131, с. 2–3].

На питаннях неналежності доказів під час вчинення провокації кримінального правопорушення зосереджує увагу Верховний Суд. Усталена судова практика полягає в тому, що у своїх рішеннях ЄСПЛ розробив критерії для того, щоб відрізнити провокування вчинення злочину, яке суперечить ст. 6 Конвенції, від дозволеної поведінки під час законних таємних методів у кримінальних розслідуваннях. Зокрема, у випадку визнання заяви про підбурювання такою, що не є явно необґрунтованою, для визнання доказів допустимими суду належить з'ясувати, чи було слідство «по суті пасивним», чи був би злочин вчинений без втручання влади, чи було з боку влади спонукання особи до вчинення злочину, наприклад, вияв ініціативи в контактах з особою, повторні пропозиції, попри початкову відмову особи, наполегливі нагадування, підвищення ціни понад середню; вагомість причин проведення оперативної закупки, чи були в правоохоронних органах об'єктивні дані про те, що особа була втягнута в злочинну діяльність, і ймовірність вчинення нею злочину була суттєвою. Тягар доведення того, що підбурення не було, покладено на сторону обвинувачення.

Суд першої інстанції встановив, що слідчий гр. Н., здійснюючи досудове розслідування в кримінальному провадженні стосовно гр. К. (який як легендована особа зазначений на прізвище гр. У.), одночасно був слідчим у складі групи з досудового розслідування в кримінальному провадженні стосовно гр. З.

Крім того, у судовому засіданні районного суду було допитано гр. К. (гр. У.), який повідомив, що має неприязні відносини з гр. З., а отже, його показання суди взагалі не можуть брати до уваги, оскільки в легендованій особі гр. К. є підстави обмовляти гр. З.

З огляду на зазначене, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про активну участь правоохоронних органів у проведенні оперативних закупок із залученням особи, стосовно якої проводить розслідування кримінального

провадження орган досудового розслідування (слідчий гр. Н. брав участь одночасно в здійсненні досудового розслідування двох кримінальних проваджень). З підстав сумнівності законності проведених оперативних закупок суд першої інстанції обґрунтував відкинуті як недопустимі докази, що фіксували слідчі й інші процесуальні дії, пов'язані з проведенням таких оперативних закупок, а також висновки експерта щодо вилученої речовини [168; 157].

Тому під час допиту слідчому необхідно зважати на з'ясування таких обставин, пов'язаних зі відносинами між допитуваною особою та одержувачем неправомірної вигоди й конкретними виявами ініціативи в наданні останньої. Найдоцільнішими тактичними прийомами, які можна застосувати в цій ситуації допиту, видаються деталізація показань, виявлення суперечностей у показаннях, аналіз цих суперечностей та їх зіставлення з іншими встановленими в кримінальному провадженні обставинами, роз'яснення допитуваному реальності притягнення його до кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань, роз'яснення юридичного змісту провокації як недопустимого способу виявлення корупціонерів [222].

Іншою процесуальною помилкою, яка тягне за собою визнання недопустимими доказів, отриманих унаслідок допиту свідка, є подальша зміна його процесуального статусу. Верховний Суд вважає, що за змістом кримінально-процесуального закону, коли на час отримання показань від свідка вже існували дані, що його буде визнано підозрюваним чи обвинуваченим, але, всупереч наявності в такої особи права на мовчання та свободи від самовикриття, слідчий чи прокурор допитує як свідка цю особу, тож такі показання мають бути перевірені судом на допустимість і належність.

Зокрема, як убачається зі змісту рішення у справі «Луценко проти України», ЄСПЛ встановив, що достовірність доказів виявляється підірваною, якщо їх здобуто з порушенням права «на мовчання» та привілею проти самообвинувачення. ЄСПЛ зазначив, що особа давала свої зізнавальні показання під час допиту її як свідка, тож, на відміну від підозрюваного або обвинуваченого, котрі згідно з чинним законодавством користувалися правом

«на мовчання», була зобов'язана повідомити всю відому інформацію, інакше вона би несла кримінальну відповідальність. На відміну від підозрюваного або обвинуваченого, свідок не мав передбаченого законом права проконсультуватися з адвокатом перед першим допитом.

Також у справі «Собко проти України» ЄСПЛ акцентував увагу на тому, що «із заявником *de facto* поводитися як із підозрюваним», а факт доправлення його до відділу міліції та допиту як свідка свідчив про його вразливість. Крім того, ЄСПЛ констатував порушення ст. 6 Конвенції під час винесення рішень національними судами, які брали до уваги первинні визнавальні показання заявника як свідка та використали ці показання для його засудження.

Із системного аналізу кримінально-процесуального закону та практики ЄСПЛ випливає, що використання як доказів показань свідка, який згодом набув статусу обвинуваченого чи підозрюваного, є порушенням права «на мовчання», а також порушенням права не свідчити проти себе, унаслідок чого такі докази мають бути визнані судом недопустимими [162; 167; 158; 161; 162].

Відповідно, у випадках, коли детектив, слідчий планує подальшу зміну процесуального статусу свідка на підозрюваного, незалежно від форми співучасті допитуваної особи у вчиненні кримінального правопорушення, процесуально правильними є вручення підозри й подальший допит особи як підозрюваного з метою уникнення подальшого визнання протоколів допиту недопустимими доказами.

Відповідно до ст. 42 КПК України, підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 цього Кодексу, повідомлено про підозру; особа, яку затримано за підозрою в учиненні кримінального правопорушення; особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй унаслідок невстановлення місцеперебування особи, проте вжито заходів для вручення в спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень [115].

Тактика допиту підозрюваного передбачає послідовне з'ясування обставин, пов'язаних із заявою про одержання неправомірної вигоди або із затриманням особи. Тому схема допиту охоплює виявлення обставин, які

передують події злочину, супроводжують його й виникають під час його вчинення. Метою допиту є з'ясування кола фактів, які свідчать про дії підозрюваного під час учинення злочину, їх встановлюють найдетальніше. У випадках спростування з боку підозрюваного факту одержання неправомірної вигоди його заяву також слід деталізувати для подальшої перевірки її обґрунтованості й правдивості. Вичерпне уточнення всіх даних, пов'язаних із місцем, часом, діями підозрюваного під час учинення злочину, має важливе значення для встановлення причетності особи до вчиненого злочину [141, с. 67–68].

До системи основних обставин, що підлягають встановленню під час допиту підозрюваного, належать:

1) умисел, мотиви й мета злочину, службовий статус особи, підозрюваної у вчиненні діяння, чи є вона службовою особою або чи виконувала вона функції, пов'язані з обслуговуванням, матеріальною відповідальністю, документообігом тощо;

2) відомості про особу підозрюваного, коло й зміст службових прав та обов'язків особи, яка займає цю посаду;

3) обставини, що сприяли вчиненню корупційного злочину, характер, умови й особливості діяльності підприємства, установи або організації, де вчинено злочин;

4) фактичні дії, виконувані службовою особою, характер дій або бездіяльності службової особи;

5) час і місце вчинення злочину;

6) злочинний спосіб і механізм вчинення та приховання злочину, зв'язок дій службової особи з використанням службового становища, причинний зв'язок між діями та шкідливими наслідками, що настали;

7) розмір шкоди, заподіяної злочинними діями службової особи (істотна шкода, тяжкі наслідки);

8) чисельність фактів правопорушень і частота вчинення інших службових порушень (епізодичність, систематичність);

9) зв'язок корупційних діянь або інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, з іншими злочинами (проти власності, у сфері господарської діяльності, правосуддя тощо);

10) обставини, що обтяжують або пом'якшують провину службової особи, або звільняють її від кримінальної відповідальності, або підстави для притягнення до адміністративної відповідальності [41].

Схвалюючи такий перелік питань, що охоплені предметом допиту підозрюваного, вважаємо, що його слід доповнити обставинами, які підлягають з'ясуванню: у чому полягав предмет неправомірної вигоди (реальний або символічний, форма та вартість); який був спосіб безпосередньої передачі неправомірної вигоди (контактний, безконтактний); момент виникнення умислу та мотив вчинення кримінального правопорушення; обставини, за яких кримінальне правопорушення було викрито, виконавці або інші співучасники були затримані: хто ще був залучений до вчинення корупційних кримінальних правопорушень, яка була роль співучасників; чи володіли співучасники інформацією про вчинюване кримінальне правопорушення.

На думку Р. Л. Степанюка та О. В. Приходька, до визначення тактики допиту підозрюваного в одержанні неправомірної вигоди у сфері правоохоронної діяльності слід застосовувати ситуаційний підхід. До основних тактичних ситуацій цього виду допиту належать ті, які складаються, коли підозрюваний визнає свою вину, повністю заперечує свою причетність до кримінального правопорушення або спростовує окремі обставини події (кваліфікацію діяння, факт вимагання неправомірної вигоди, її розмір, наслідки тощо) [217, с. 195].

Загалом у криміналістичній літературі прийнято розрізняти конфліктні та безконфліктні ситуації допиту. До конфліктних ситуацій, вважає К. О. Чаплинський, належать учинення допитуваним активної протидії розслідуванню, відсутність психологічного контакту з допитуваним, відмова від давання показань, свідомо неправдиві показання, компрометація слідчого тощо. До безконфліктних ситуацій можна віднести бажання допитуваного

співпрацювати зі слідством, намагання встановити об'єктивну істину, дача правдивих показань тощо [235, с. 142].

Безконфліктною є ситуація, коли підозрюваний співпрацює зі слідством, не чинить протидію та бажає надавати правдиві показання, сприяти встановленню всіх обставин події.

Найдоцільнішим у безконфліктній ситуації є психологічний прийом «вільної розповіді». У разі використання цього прийому допитуваному надають можливість в оповідній формі детально, без обмежень часу й деталізаційних запитань викласти всю послідовність подій: від кого надійшла пропозиція про хабар і за які дії або за вчинення яких дій його отримано; коли, де, ким і яким способом хабар був переданий; чи не брала участі в організації знайомства хабароодержувача й хабародавця третя особа тощо [124, с. 65].

Після завершення вільної розповіді підозрюваному доцільно поставити запитання, які уточнюють і доповнюють викладені обставини. Важливо одержати максимально повні показання. Це, по-перше, дає змогу з'ясувати всі обставини події за допомогою інших СРД, якісно перевірити одержану інформацію. По-друге, на практиці непоодинокими є випадки зміни підозрюваним своєї позиції надалі й заперечення своєї вини. Тому повнота перших показань надасть можливість об'єктивніше оцінити причини зміни підозрюваним показань і належно перевірити версії про раніше зроблену самообмову підозрюваного або заперечення ним своєї винуватості як засіб ухилення від покарання [222].

Для допиту в безконфліктній ситуації доцільними є такі тактичні прийоми: збереження безконфліктності; встановлення та фіксація показань у повному обсязі; створення умов для активізації пам'яті особи; деталізація показань; встановлення умов сприйняття та формування показань [43, с. 15–16].

У випадку проведення допиту в конфліктній ситуації, тобто коли підозрюваний відмовляється надавати показання або надає неправдиві показання, слід застосовувати комплекс тактичних прийомів, спрямованих на подолання протидії та встановленню психологічного контакту з допитуваним.

У криміналістичній літературі зазначено про низку тактичних прийомів подолання конфліктної ситуації допиту. Наприклад, В. П. Бахін і В. К. Весельський аналізують такі з них: 1) деталізація показань; 2) проведення повторного допиту; 3) з'ясування контрольних даних; 4) допущення легенди; 5) покладання краю брехні на початковому етапі допиту; 6) виявлення зацікавленості до незначних другорядних фактів і замовчування про інші, відомі слідству обставини; 7) створення враження поінформованості слідчого; 8) викладення слідчим імовірного перебігу подій; 9) використання темпу постановки запитань допитуваному; 10) спростування неправдивого алібі; 11) емоційний експеримент; 12) початок допиту з обставин (епізодів), найвідоміших слідчому та підкріплених доказами; 13) запрошення до участі в допиті авторитетних для допитуваного осіб; 14) пред'явлення доказів; 15) застосування під час допиту звуко- й відеозапису; 16) роз'яснення та переконування в тому, що зайнята позиція шкідлива для допитуваного; 17) втягнення допитуваного в суперечку; 18) демонстрування намірів і можливостей слідства щодо збирання, дослідження та використання доказової інформації тощо [22, 39].

С. В. Білан і Т. О. Луценко пропонують під час допиту використовувати такі перевірені практикою тактичні прийоми: особисті спостереження за допитуваною особою, асоціація за суміжністю або контрастністю, перифраз, «припущення легенди», демонстрація «незаповненості», використання психологічних особливостей особистості допитуваного, використання стану емоційної напруженості, використання ефекту раптовості, поєднання форсованого (прискореного) й уповільненого темпів допиту, пред'явлення доказів, пред'явлення контрдоказів [25, с. 17–19].

Обрання конкретного прийому або поєднання декількох прийомів (тактичної комбінації) залежить від конкретної ситуації, яка наявна в практичній діяльності.

Ситуація, коли підозрюваний відмовляється давати показання, є найнесприятливішою, однак найпоширенішою (у 49,7 % досліджених нами

кримінальних провадженнях, додаток Б). У цьому випадку слідчий має обмежені можливості в подоланні такої позиції. Згідно з ч. 4 ст. 224 КПК України, у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви [115].

У цій ситуації детектив, слідчий може лише роз'яснювати допитуваному, що співпраця зі слідством в інтересах підозрюваного допоможе повніше встановити обставини події.

Ситуація, коли підозрюваний надає неправдиві показання, теж належить до конфліктних, однак є сприятливішою, адже в цьому випадку в арсеналі детектива, слідчого є низка тактичних прийомів, які доцільно застосовувати для подолання конфліктності ситуації.

Найпоширенішим тактичним прийомом, що застосовують у цій ситуації, є пред'явлення доказів, які є в розпорядженні слідчого. Однак у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди поліцейськими під час першого допиту підозрюваного не завжди є можливість і доцільність пред'являти докази, одержані в процесі НСРД. Тому під час такого допиту рекомендують передусім застосувати тактичні прийоми, пов'язані з максимальною деталізацією показань і зверненням до позитивних рис допитуваної особи. Перший тактичний прийом дасть змогу виявити прогалини й неточності в тій версії події, якої дотримується допитувана особа, а другий, можливо, сприятиме зміні позиції з надання неправдивих свідчень через відчуття підозрюваним аморальності та протиправності власних дій, пов'язаних із неправомірною вигодою [222].

Якщо на першому допиті позиція підозрюваного з надання неправдивих показань залишається незмінною, слідчому доцільно через певний проміжок часу провести повторний допит підозрюваного, ретельно підготувавшись до нього, зокрема шляхом проведення та вивчення результатів інших СРД. У процесі допиту можна застосувати такі тактичні прийоми, як критичний аналіз раніше наданих показань, виявлення в них суперечностей, пред'явлення доказів,

зокрема, показань співучасників, свідків, матеріалів, зібраних шляхом НСРД, документів тощо [222].

Висновки до розділу 3

1. Висвітлено зміст тактичної операції «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» для доказування обумовленості вчинення кримінального правопорушення наявністю владних повноважень, використання особою службового становища задля вчинення кримінальних правопорушень, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Емпіричні дослідження засвідчили, що під час реалізації цієї тактичної операції найінформативнішими заходами є обшук з метою відшукування документів, тимчасове вилучення документів та їх огляд.

Увагу акцентовано на такій процесуальній дії, як захід забезпечення кримінального провадження – «тимчасовий доступ до речей та документів». Вилучення документів шляхом виконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів у провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводять для того, щоб зберегти й долучити до матеріалів кримінального провадження: а) документи, що встановлюють службовий статус і повноваження службової особи – одержувача неправомірної вигоди; б) документи, що встановлюють службовий статус і повноваження інших службових осіб; в) офіційні документи, що склалися у зв'язку з інтересом надавача неправомірної вигоди; г) реєстраційні й облікові документи (книги реєстрації відвідувачів, виданих перепусток, звернень громадян); д) письмові відомості операторів мобільного зв'язку про спілкування надавача неправомірної вигоди, її одержувача, посередників; е) окремі технічні засоби.

Вилучені в процесі обшуку або внаслідок тимчасового доступу документи підлягають огляду, який проводять з метою фіксації індивідуальних ознак

оглянутих об'єктів, виявлення слідів кримінального правопорушення на них та інших даних, що мають значення для кримінального провадження.

Увага зосереджено на огляді документів, зокрема електронних. Оскільки електронний документ – це певний комп'ютерний код, він може бути відтворений та прочитаний лише за допомогою спеціальних технічних засобів, які перетворюють їх у доступну для сприйняття форму шляхом тлумачення цифрового коду. Така особливість форми фізичного вираження електронного документа зумовлює особливість його огляду. Детектив, слідчий чи інший учасник кримінального провадження не може його дослідити без застосування спеціальних технічних засобів, а тому огляд електронних документів здійснюють за допомогою комп'ютерного обладнання на робочому місці детектива, слідчого.

Процес огляду електронних документів загалом відповідає загальноприйнятому алгоритму дій, які вчиняє слідчий під час огляду звичайних документів. Такий комплекс дій повинен передбачати: пошук і виявлення документів; візуальний огляд зовнішнього стану без зміни умов сприйняття; фіксацію за допомогою фотозйомки; фіксацію в протоколі відповідної СРД (фіксують усі дії посадових осіб, стан документа й виявлені сліди); виявлення слідів рук (на фізичному носії електронного документа); виявлення слідів зміни первинного змісту; підготовку до пакування; пакування.

Будь-які дії з комп'ютерними даними мають здійснювати уповноважені особи суто за допомогою сертифікованого та справного службового обладнання, використовуючи ліцензійне програмне забезпечення.

2. Під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою необхідно виявити всі епізоди кримінально караної діяльності службової особи, не лише акцентуючи увагу на їх виявленні, а й встановлюючи спільність їх задуму. На виконання цього тактичного завдання спрямована тактична операція «Встановлення епізодів протиправної діяльності».

Під час реалізації досліджуваної тактичної операції в процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою найефективнішими НСРД є застосування аудіо- та відеоконтролю особи (підозрюваного чи пов'язаних із ним осіб), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (з метою оперативного прослуховування розмов учасників кримінального правопорушення), а також імітування обстановки кримінального правопорушення (у випадку використання помічених грошових коштів тощо).

Слід акцентувати на суворому дотриманні вимог кримінального процесуального законодавства під час здійснення НСРД. Аналіз судової практики Вищого антикорупційного суду України за 2023 рік засвідчує, що встановлено лише два випадки визнання доказів, отриманих унаслідок проведення НСРД, недопустимими.

3. Під час розслідування кримінального правопорушення слід реалізувати тактичне завдання щодо встановлення всіх причетних до його вчинення осіб, а також зібрати доказову інформацію, необхідну й достатню для їх притягнення до кримінальної відповідальності. На виконання цього тактичного завдання спрямована тактична операція «Встановлення співучасників».

Важливою СРД, що входить до алгоритму цієї тактичної операції, є допит підозрюваного та свідків. Під час підготовки до допиту детективу, слідчому доцільно отримати консультацію спеціаліста. Також необхідно попередньо ознайомитися та проаналізувати комплекс функціональних обов'язків, посадових інструкцій, наказів про призначення на посаду, законів України й підзаконних нормативно-правових актів, що врегульовують відповідну сферу службової діяльності.

Допит свідків у провадженнях про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою має важливе значення в доказуванні фактів вчинення правопорушення, наявності співучасників у підозрюваного, інформації про роль кожного зі співучасників тощо. Допит свідка слід починати з вільної розповіді. Детективу, слідчому необхідно ретельно

аналізувати відомості, які повідомляє свідок, вони не мають дослівно збігатися з обставинами, викладеними в заяві про вчинення кримінального правопорушення. Водночас факти, які повідомляє свідок, не повинні суттєво відрізнятися від раніше повідомлених обставин.

Тобто показання свідків у сукупності з іншими доказами в провадженні можуть бути доказовою базою щодо вчинення особами корупційних кримінальних правопорушень і викриття всіх співучасників.

У більшості випадків допит свідків проходить у безконфліктній ситуації. Однак трапляються і конфліктні ситуації допиту свідків під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, коли слід застосовувати запропоновані в дослідженні тактичні прийоми.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано виконання нового наукового завдання, суть якого полягає в усебічному дослідженні тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та формуванні на цьому підґрунті теоретичних положень і практичних рекомендацій.

За результатами здійсненого дослідження було сформульовано такі висновки:

1. На підставі аналізу стану наукової розробленості проблематики висвітлено питання формування концепції тактичних операцій як криміналістичної категорії та як частини методики розслідування такого корупційного кримінального правопорушення, як прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Теоретико-методологічні основи тактичної операції як криміналістичної категорії сформовані С. Ф. Здоровком і В. М. Шевчуком. Чимало досліджень присвячено тактичним операціям під час розслідування окремих видів кримінальних правопорушень: підроблення грошей (В. С. Богачук, 2010), незаконного заволодіння автотранспортними засобами (Д. О. Карабанов, 2011), незаконного збуту наркотичних засобів (З. Р. Сулейманова, 2011) та ін.

Вивчення наукових праць засвідчило, що в більшості випадків тактичні операції як засоби виконання завдань розслідування застосовують у розслідуванні кримінальних правопорушень зі складним і багатоетапним механізмом. Саме таким є й механізм учинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Проблеми розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (одержання хабара), тактика проведення окремих СРД, зокрема негласних, були висвітлені в низці наукових досліджень. Це дослідження Л. І. Аркуші «Основи методики виявлення і

розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків» (2001), Я. Є. Мишкова «Методика розслідування хабарництва» (2005), В. М. Трепака «Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності» (2011), Д. О. Шумейка «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2015), С. В. Олійника «Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2016), Ю. О. Андрейка «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою» (2020), Б. Л. Гончарука «Методика розслідування пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі» (2021) та ін.

Однак тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою не були предметом окремого наукового дослідження.

Тактичну операцію слід розглядати як алгоритм виконання проміжних завдань розслідування. Адже хоча механізм розслідування кримінального правопорушення індивідуальний, водночас йому притаманні окремі закономірно обумовлені риси. Тому сучасні рекомендації повинні бути алгоритмізованими, містити чітко визначений, науково обґрунтований перелік дій слідчого, інших уповноважених суб'єктів у відповідній слідчій ситуації.

2. Надано визначення поняття тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою як комплексу організаційно-тактичних засобів, методів, прийомів реалізації досудового розслідування, за ефективної взаємодії слідчого з іншими уповноваженими суб'єктами, що полягає в реалізації слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів, об'єднаних спільною метою та здійснюваних у межах єдиного плану, спрямованих на виконання проміжних завдань розслідування, що полягає в алгоритмізації процесу розслідування кримінального правопорушення.

Виокремлено ознаки, притаманні тактичній операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Це погодженість, координованість і плановість слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів; зазначені дії регламентовані кримінально-процесуальним законодавством, спеціальними нормативно-правовими актами, спрямованими на протидію корупції, підзаконними нормативно-правовими актами; об'єднаність спільною метою для виконання проміжних завдань розслідування; забезпечення взаємодії спеціальних суб'єктів досудового розслідування, діяльність яких пов'язана з розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень (НАБУ, САП, АРМА) та органів досудового розслідування.

Загальним завданням тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є виявлення всіх фактів (епізодів) вчинення цього кримінального правопорушення. Окремими завданнями є: встановлення свідків, які можуть надати інформацію про подію; встановлення осіб, які мають відношення до вчинення кримінального правопорушення; з'ясування взаємовідносин цих осіб та характеру їх участі в учиненому діянні тощо. У зв'язку із цим, проводять такі типові тактичні операції: «Розшук», «Затримання», «Співучасники», «Встановлення свідків», «Сукупність злочинів», «Встановлення ознак організованості». Доволі часто вчинення корупційного кримінального правопорушення пов'язане з необхідністю виявлення та дослідження низки документів, тому застосовують спеціально розроблені тактичні операції: «Пошук документів», «Вилучення документів», «Огляд документів», «Дослідження документів», «Аналіз і використання інформації, отриманої з документів», «Збереження документів» тощо.

Висвітлено зміст тактичної операції під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: а) декілька однотипних СРД (52,8 % детективів, 67,3 % слідчих, 50,8 % прокурорів);

б) комплекс різних СРД (72,1 % детективів, 65,8 % слідчих, 65,4 % прокурорів); комплекс СРД, НСРД і оперативно-розшукових дій (77,4 % детективів, 86,2 % слідчих, 79,1 % прокурорів); комплекс СРД і заходів організаційного порядку (56,9 % детективів, 48,2 % слідчих, 49,4 % прокурорів); системи оперативно-розшукових заходів (32,9 % детективів, 43,8 % слідчих, 48,1 % прокурорів); комплекс оперативно-розшукових і організаційних заходів (12,1 % детективів, 15,3 % слідчих, 11,9 % прокурорів).

Визначено структуру типової тактичної операції під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: 1) прийняття рішення; 2) планування тактичної операції; 3) безпосереднє проведення комплексу дій; 4) процесуальне оформлення тактичної операції; 5) оцінка перебігу й результатів тактичної операції.

3. Правовими засадами реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є система закріплених у міжнародному й національному законодавстві норм права, які закріплюють мету, завдання, повноваження, алгоритм діяльності уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на протидію корупції та розслідування корупційних кримінальних правопорушень.

З аналізу результатів анкетування вбачається, що тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою проводять у взаємодії органів досудового розслідування між собою та з іншими установами й організаціями (93,1 % детективів НАБУ, 89,4 % слідчих НП, 88,6 % прокурорів).

Питання правових засад реалізації тактичних операцій стосовно досліджуваних кримінальних правопорушень розглянуто з позиції нормативно-правового регулювання діяльності спеціально уповноважених суб'єктів та їх взаємодії. Висвітлено правове підґрунтя такої взаємодії на підставі аналізу законів України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» 1993 року, «Про оперативно-розшукову діяльність» 1992 року,

«Про Національну поліцію» 2015 року, підзаконних нормативно-правових актів (Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні № 575; Інструкції про організацію проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні № 114/1042/516/1199/936/1687/5 тощо).

Встановлено, що під час проведення тактичних операцій у процесі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою реалізується взаємодія зі спеціалістами й експертами (68,9 % детективів НАБУ, 55,8 % слідчих НП, 59,9 % прокурорів). Правове регулювання цього виду взаємодії визначено в КПК України та полягає, зокрема, у: залученні спеціаліста під час тимчасового вилучення майна з метою копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах (ч. 2 ст. 168 КПК України); залучення спеціаліста під час пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення обшуку (ст. 236 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення огляду (ст. 237 КПК України); залучення спеціаліста під час проведення слідчого експерименту (ст. 237 КПК України) тощо.

Під час реалізації тактичних операцій у межах розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою важливим є міжнародне співробітництво (44,9 % детективів НАБУ, 35,8 % слідчих НП, 41,8 % прокурорів).

Найефективнішою формою реалізації міжнародного співробітництва в процесі проведення тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою є створення спільних слідчих груп для досудового розслідування корупційних кримінальних правопорушень, учинених на територіях декількох держав, а

також у разі порушення інтересів цих держав (67,9 % детективів НАБУ, 63,7 % слідчих НП, 71,5 % прокурорів).

4. Використання даних криміналістичної характеристики в процесі реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою полягає в тому, що криміналістична характеристика є складовою криміналістичної методики й визначає зміст процесу розслідування.

Володіння інформацією про кореляційні зв'язки елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення надає можливість точніше оцінювати слідчу ситуацію та вибудовувати на її основі слідчі версії, послідовно планувати перебіг розслідування, визначаючи комплекс організаційних, процесуальних дій, СРД і НСРД, їх послідовність і поєднання в найефективніші тактичні операції. Саме криміналістична характеристика кримінальних правопорушень є інформаційною основою для розроблення тактичних операцій, даючи змогу забезпечувати необхідною доказовою та орієнтуючою інформацією весь перебіг досудового розслідування.

На вибір і змістове наповнення тактичної операції впливають такі елементи криміналістичної характеристики, як особа правопорушника, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (77,8 % детективів НАБУ, 83,7 % слідчих НП, 86,9 % прокурорів); спосіб вчинення кримінального правопорушення (87,5 % детективів НАБУ, 88,1 % слідчих НП, 79,5 % прокурорів); місце, час й обстановка вчинення кримінального правопорушення (68,9 % детективів НАБУ, 66,5 % слідчих НП, 71,9 % прокурорів); слідова картина (69,8 % детективів НАБУ, 66,9 % слідчих НП, 72,3 % прокурорів).

Щодо особи правопорушника як елементу криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою виокремлено ті риси, які безпосередньо впливають на вибір і формування тактичної операції під час розслідування зазначеного кримінального правопорушення. Це службові повноваження (37,9 % детективів НАБУ, 41,8 % слідчих НП, 33,8 % прокурорів); рівень професійного досвіду

(38,1 % детективів НАБУ, 29,8 % слідчих НП, 28,8 % прокурорів); відомості соціально-демографічного характеру (33,6 % детективів НАБУ, 31,4 % слідчих НП, 25,4 % прокурорів); морально-психологічні риси (49,1 % детективів НАБУ, 44,7 % слідчих НП, 37,8 % прокурорів) тощо.

Суб'єктом одержання неправомірної вигоди може бути: службова особа; службова особа, яка посідає відповідальне становище; службова особа, яка посідає особливо відповідальне становище. Під час досудового розслідування одним із важливих тактичних завдань є з'ясування наявності в особи правопорушника статусу службової особи. Для його виконання доцільно застосовувати тактичну операцію «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення».

Однак у процесі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди беруть участь кілька осіб: надавач, набувач і співучасники (посередники). Для виявлення всіх причетних до кримінального правопорушення осіб доцільно проводити тактичну операцію «Співучасник».

Мотив вчинення кримінального правопорушення є тим структурним елементом особи правопорушника, який обумовлює вибір засобів криміналістичної тактики, зокрема тактичних операцій і тактичних прийомів, з метою досягнення мети досудового розслідування. Крім мотиваційного компонента особи набувача неправомірної вигоди, увагу зосереджено на мотивації дій надавача неправомірної вигоди, оскільки морально-психологічні риси таких осіб мають значення щодо їхньої поведінки під час досудового розслідування. На підставі аналізу мотиваційного компонента зазначених осіб можна перевіряти версію щодо наявності корумпованих зв'язків між ними (застосовують тактичну операцію «Встановлення корумпованих зв'язків»).

Елементом криміналістичної характеристики, який обумовлює вибір тактичних операцій під час розслідування, є спосіб вчинення кримінального правопорушення (задля виконання завдання з виявлення всіх епізодів злочинної діяльності конкретної особи та з'ясування їх взаємозалежностей застосовують тактичну операцію «Встановлення епізодів»).

Наступним елементом криміналістичної характеристики кримінального правопорушення є обстановка, а на її з'ясування спрямована тактична операція «Встановлення очевидців».

Слідова картина досліджуваного виду кримінального правопорушення представлена передусім документами. Виконання завдання, яке полягає в пошуку, виявленні, вилученні, вивченні, дослідженні та збереженні слідової картини, під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою вимагає застосування тактичної операції «Документ».

5. Надано рекомендації стосовно початку кримінального провадження щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, що охоплюють не лише комплекс невідкладних СРД і НСРД одразу після одержання заяви, повідомлення чи іншої інформації про кримінальне правопорушення, а й положення про перевірочні дії до внесення інформації до ЄРДР щодо виявлення ознак корупційної діяльності, які будуть підґрунтям для організації та планування початкового етапу розслідування загалом і реалізації тактичних операцій зокрема.

Визначено завдання початкового етапу досудового розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, на виконання яких спрямовані тактичні операції. Важливим є встановлення факту доведення протиправного задуму до кінця, чи відбулося передання предмета неправомірної вигоди службовій особі. Такі завдання кореспондують зі слідчими ситуаціями, тобто тактичні завдання є ситуаційно обумовленими.

Розглянуто тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. Результати анкетування засвідчили, що основними тактичними операціями є: «Затримання правопорушника» (25,8 % детективів НАБУ, 22,8 % слідчих НП, 15,9 % прокурорів), «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди» (35,7 % детективів НАБУ, 37,9 % слідчих НП, 33,4 % прокурорів).

Залежно від слідчої ситуації тактичні операції можуть мати такі різновиди: «Затримання одержувача в умовах контрольованого передавання неправомірної вигоди»; «Затримання особи, яка передає предмет неправомірної вигоди на місці події»; «Затримання на підставі оперативно-розшукових даних особи, яка передає предмет неправомірної вигоди, і особи, яка одержує його»; «Затримання одержувача предмета неправомірної вигоди через певний час після вчинення кримінального правопорушення» тощо. Однак обов'язковими будуть такі дії: оперативно-розшукові заходи; спостереження за особою, річчю або місцем або аудіо-, відеоконтроль особи; затримання надавача й одержувача неправомірної вигоди; огляд місця події; обшук місця передавання предмета неправомірної вигоди; допит підозрюваного; допит свідків.

Оскільки в процесі реалізації тактичної операції «Затримання» постає необхідність отримання доказової інформації щодо факту вчинення корупційного кримінального правопорушення та причетності до нього службової особи, після внесення відомостей до ЄРДР доцільно проводити тактичну операцію «Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди».

Водночас, з огляду на визначальну роль у реалізації цієї тактичної операції саме НСРД, проведення її необхідне у випадку, якщо досудове розслідування розпочато за ознаками ч. 2–4 ст. 368 КК України. Метою цієї тактичної операції є прихована фіксація перемовин учасників події та безпосередньо факту прийняття пропозиції, обіцянки або одержання предмета неправомірної вигоди. Зазначене реалізують шляхом проведення НСРД, паралельно й узгоджено з якими проводять і гласні СРД, спрямовані на фіксацію обставин кримінального правопорушення. Ключову роль у реалізації цієї тактичної операції відіграє НСРД – спеціальний слідчий експеримент.

Оскільки ця тактична операція має бути організована та проведена одразу після повідомлення про кримінальне правопорушення й до моменту завершення події, запропоновано такий алгоритм дій: НСРД, такі як залучення особи надавача неправомірної вигоди до конфіденційного співробітництва; аудіо-,

відеоконтроль особи та/або місця, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та/або з електронних інформаційних систем; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту; і гласні СРД, такі як: огляд місця події, обшук приміщення, ділянки місцевості чи транспортного засобу, особистий обшук особи, яка отримала неправомірну вигоду; освідування особи з метою вилучення слідів спеціальних хімічних речовин; допит підозрюваних і свідків щодо обставин прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди; призначення судових експертиз, зокрема експертизи матеріалів речовин та виробів.

6. До основних завдань, які виконує слідчий на наступному етапі розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, віднесено: закріплення та перевірку зібраних доказів; формування системи доказів, які вказують на причетність підозрюваного до вчиненого кримінального правопорушення, зокрема його винуватість у вчиненні кримінального правопорушення; визначення виду й розміру шкоди, завданої корупційним кримінальним правопорушенням; перевірку підозрюваного щодо вчинення ним інших кримінальних правопорушень; подолання протидії з боку підозрюваного й інших зацікавлених осіб; встановлення всіх співучасників кримінального правопорушення.

Застосування виду тактичної операції залежить від конкретної слідчої ситуації, яка склалася на певному етапі розслідування. Результати проведеного анкетування засвідчили, що тактичні операції «Розшук правопорушника» (27,4 % детективів НАБУ, 22,9 % слідчих НП, 19,4 % прокурорів), «Документ» (44,3 % детективів НАБУ, 49,8 % слідчих НП, 39,8 % прокурорів), «Розшук майна» (25,4 % детективів НАБУ, 26,3 % слідчих НП, 29,1 % прокурорів) є поширеними на наступному етапі досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

Тактична операція «Розшук правопорушника» спрямована на виконання завдання встановлення місцезнаходження правопорушника. Увагу слід спрямувати також на взаємодію детектива, слідчого з органами місцевого

самоврядування (наприклад, у межах реалізації програм Smart cities запроваджено програму «Безпечне місто». Держателями відеоматеріалів є органи місцевого самоврядування, однак поліція має доступ до них). Відеозаписи з камер відеоспостереження мають важливе значення під час розслідування та реалізації тактичної операції «Розшук правопорушника». Про факти використання відомостей, одержаних від органів місцевого самоврядування, зокрема в межах надання доступу до відеозаписів камер спостереження, повідомили 52,3 % детективів НАБУ, 49,7 % слідчих НП, 41,4 % прокурорів.

Тактична операція «Розшук правопорушника» передбачає такі заходи: допити родичів, близьких, колег розшукуваного; оперативно-розшукові заходи з метою встановлення свідків, можливих місць перебування підозрюваного, співучасників; обшуки за місцями ймовірного перебування розшукуваного; перевірки в базах даних, криміналістичних, оперативно-розшукових обліках, довідкових системах; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; спостереження за особою, річчю або місцем; тимчасовий доступ до речей і документів.

На виконання завдання щодо пошуку, виявлення, вилучення, вивчення, дослідження та збереження документів, що можуть бути речовими доказами в кримінальному провадженні, джерелом криміналістично значущої інформації, проводять тактичну операцію «Документ». Попередньо детектив, слідчий повинен ознайомитися з нормативними документами – інструкціями, наказами, які регламентують діяльність службової особи, коло її обов'язків.

До тактичної операції «Документ» слід включати огляд комп'ютерних даних та їх копіювання. Поширеною є практика зберігання електронних даних у віддалених хмарних сховищах. У такому випадку доцільно застосовувати організаційні заходи, а саме міжнародні запити на одержання доступу до інформації, що міститься в хмарному сховищі.

Тактична операція «Документ» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

має охоплювати комплекс таких дій: консультування зі спеціалістами; визначення переліку документів, які необхідно відшукати; допити свідків, підозрюваного; тимчасовий доступ до документів; обшуки (зокрема групові) службових приміщень, за місцем проживання; огляд документів (зокрема електронних), комп'ютерних даних; зняття інформації з електронних інформаційних систем; проведення судових експертиз; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи та/чи місця.

Прийняття пропозиції, обіцянка або одержання неправомірної вигоди службовою особою посягає на матеріальні цінності, тому під час розслідування виконанню підлягає таке завдання, як пошук здобутого протиправним шляхом майна, а також майна, яке може бути використано для забезпечення відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків, і вжиття заходів для його збереження. Завдання з пошуку майна, здобутого протиправним шляхом, або такого, яке підлягає спеціальній конфіскації, реалізують за допомогою тактичної операції «Пошук майна».

7. Розглянуто інші види тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, які спрямовані на виконання тактичних, проміжних завдань розслідування, пошук інформації про всіх співучасників і роль кожного з них у вчиненні кримінального правопорушення; виявлення корумпованих зв'язків; нейтралізацію протидії розслідуванню; встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, тощо.

З метою з'ясування місця, часу й обстановки вчинення кримінального правопорушення доцільним є проведення тактичної операції «Умови надання неправомірної вигоди». Ключове значення має проведення такої НСРД, як спеціальний слідчий експеримент, який проводять залежно від особливостей місця зустрічі службової особи з надавачем неправомірної вигоди, одночасно з аудіо-, відеоконтролем особи або аудіо-, відеоконтролем місця для перевірки справжніх намірів суб'єктів.

Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою супроводжується використанням корумпованих зв'язків. На їх з'ясування спрямована тактична операція «Встановлення корумпованих зв'язків». Особливість полягає в тому, що фіксація інформації з відкритих джерел загалом і соціальних мереж зокрема є важливою складовою цієї тактичної операції. Таку фіксацію можна здійснювати як шляхом проведення СРД – огляду комп'ютерних даних, так і застосування концепції OSINT-розслідувань і протоколу Берклі, які передбачають застосування методів і технологій акумулювання та аналізу інформації, отриманої з відкритих джерел, зокрема контенту, створеного користувачами інтернет-мережі, а також даних супутникових знімків.

Тактична операція «Встановлення корумпованих зв'язків» охоплює такий комплекс дій: допити підозрюваного, свідків; аудіо-, відеоконтроль особи; огляд комп'ютерних даних; тимчасовий доступ до інформації, яка знаходиться в операторів і провайдерів телекомунікацій; оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зв'язків підозрюваного, зокрема використовуючи відкриті дані.

Важливою є тактична операція «Подолання протидії». Конкретний комплекс заходів залежить від обраних особами способів і методів протидії. У випадку вчинення дій, спрямованих на фальсифікацію чи знищення доказів кримінального правопорушення, детективу, слідчому слід проводити такі дії: аудіо-, відеоконтроль особи, місця вчинення кримінального правопорушення; спеціальний слідчий експеримент; огляд місця події, огляд речей і документів; проведення судових експертиз.

У випадку втручання в процес розслідування представників органів державної влади й місцевого самоврядування постає необхідність реалізації тактичної операції «Захист від зовнішнього впливу на досудове розслідування». Вона передбачає проведення роз'яснювальних бесід; повідомлення керівництва суб'єкта протидії про протиправну поведінку; доведення до відома про факти зовнішнього впливу на процес розслідування керівництва правоохоронного

органу; оперативно-розшукові заходи з метою перевірки причетності суб'єкта протидії до вчинення інших кримінальних правопорушень; ужиття відповідних заходів у випадку встановлення в діях суб'єкта протидії ознак правопорушення.

У разі надання свідками неправдивих показань, зокрема відмови від наданих показань, є підстави застосувати тактичну операцію «Нейтралізація тиску на свідків», яка може охоплювати: проведення роз'яснювальних бесід з особами, щодо яких є обґрунтовані підозри вважати, що вони здійснюватимуть тиск на свідків, роз'яснення їм негативних наслідків таких дій; оперативно-розшукові заходи з метою встановлення інших свідків; допити свідків (потерпілих); одночасний допит двох раніше допитаних осіб; слідчий експеримент; вжиття заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема тимчасове вилучення майна, тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешт майна, затримання.

На підставі аналізу тактичні операції, спрямовані на подолання протидії досудовому розслідуванню корупційних кримінальних правопорушень визначено, що основною формою подолання протидії є встановлення з підозрюваною особою психологічного контакту та переконання її у співпраці зі слідством (23,9 % детективів НАБУ, 25,3 % слідчих НП, 26,5 % прокурорів).

З метою подолання протидії розслідуванню запропоновано застосовувати тактичну операцію «Встановлення психологічного контакту».

8. Одним з основних завдань початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень є встановлення його суб'єкта та правильне визначення його статусу як службової особи або факту присвоєння цією особою владних повноважень чи звання службової особи.

Водночас не слід обмежуватися доказуванням лише факту наявності зазначеного статусу, адже встановленню підлягає саме обумовленість вчинення кримінального правопорушення наявністю владних повноважень, використання особою службового становища задля вчинення кримінальних правопорушень, зокрема прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди

службовою особою. На виконання цього завдання спрямована тактична операція «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення».

Результати опитування практичних співробітників засвідчують, що під час реалізації цієї тактичної операції найінформативнішими заходами є обшук, зокрема з метою відшукування документів (55,6 % детективів НАБУ, 51,4 % слідчих НП, 49,7 % прокурорів), тимчасове вилучення документів (47,6 % детективів НАБУ, 48,5 % слідчих НП, 44,9 % прокурорів) та їх огляд (74,1 % детективів НАБУ, 65,8 % слідчих НП, 55,9 % прокурорів).

Крім службових документів, під час обшуку в кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України слід також вилучати документи, які містять особисте листування, записники з адресами й телефонами, різні помітки; чеки, виписки з рахунків; грошові кошти; упаковку, у якій імовірно передавали неправомірну вигоду; мобільні телефони підозрюваного; карти пам'яті та флешносії; носії з відеозаписами; системні блоки комп'ютерів.

На робочому етапі слід проводити розвідувальне опитування особи, у якій проводять обшук. Це дасть змогу спрогнозувати можливий спосіб протидії розслідуванню. Крім того, під час обшуку доцільно спостерігати за обшукуваною особою, яка перебуває в стані психологічного збудження, напруження. Водночас необхідність присутності цієї особи під час проведення обшуку слід вирішувати в кожному конкретному випадку, оскільки участь такої особи, згідно зі ст. 236 КПК України, не є обов'язковою. На цій позиції, зокрема, акцентує і Верховний Суд у постанові від 12 листопада 2019 року у справі № 644/11651/15-к (№ 51-5452км18).

Важливим є проведення такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до речей і документів.

У методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою вчені зауважують, що поширеними є спроби звільнення службової особи – одержувача неправомірної вигоди з посади «заднім числом». Тому слід вилучати наказ про призначення та посадову інструкцію службової особи, журнали реєстрації вхідних і вихідних документів

з кадрових питань відповідного органу поліції. Однак 2021 року внесено зміни до трудового законодавства, унаслідок яких ведення паперової трудової книжки стало необов'язковим. Така новела фактично унеможливила фальсифікацію щодо оформлення наказів про призначення на посаду та звільнення з посади осіб, оскільки всю інформацію вносять до реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування. Тому документи, які підтверджують трудову діяльність службової особи, містяться в цьому реєстрі, а витребувати їх слід у держателя реєстру застрахованих осіб – Пенсійного фонду України.

Вилучені в процесі обшуку або внаслідок тимчасового доступу документи підлягають огляду, який проводять з метою фіксації індивідуальних ознак оглянутих об'єктів, виявлення слідів кримінального правопорушення на них та інших даних, що мають значення для кримінального провадження. Для вирішення цих питань слідчому доцільно запросити для участі в огляді спеціалістів, зокрема з бухгалтерського обліку, спеціалістів-криміналістів (для здійснення відеозйомки, проведення замірів, фіксації слідів речовин).

Реалізуючи завдання щодо встановлення статусу особи, неможливо оминати увагою особливості огляду електронних документів. Зокрема, бухгалтерські відомості та звітність можуть міститися в програмах: 1С: Бухгалтерія, М.Е.ДОС, Dilovod, MASTER: Бухгалтерія; документи щодо роботи підприємства можуть міститися в хмарних сховищах, наприклад, Google Drive, iCloud, Fex.net, Dropbox; робоче листування та документи можуть міститися на платформах Gmail, Telegram, Viber, Microsoft Outlook.

Увагу слід зосередити на огляді електронного документа. Сутність огляду як засобу збирання та дослідження доказів і вимоги абз. 2 ч. 2 ст. 237 КПК України вказують на те, що під час огляду комп'ютерних даних уповноважені особи мають особисто сприйняти зміст аудіовізуального вираження комп'ютерних даних і відобразити його в протоколі процесуальної дії та додатках до нього у формі, придатній для сприйняття такого змісту іншими людьми. Кожний досліджений файл (якщо він містить інформацію, яка має

значення для кримінального провадження) рекомендовано зберігати та фіксувати в протоколі одразу після його дослідження, що розмиває межі робочої та заключної стадій такого огляду.

9. Запропоновано алгоритм виконання тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності», адже корупційні кримінальні правопорушення часто вчиняють у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями й повторно, формуючи ланцюг взаємопов'язаних протиправних діянь.

Реалізують тактичну операцію залежно від етапу розслідування та слідчої ситуації шляхом проведення таких заходів: перевірка підозрюваного на причетність до вчинення інших кримінальних правопорушень, зокрема у сфері службової діяльності; отримання інформації з баз даних державних і правоохоронних органів; консультації зі спеціалістами; вилучення службової документації (проведення обшуків, тимчасового доступу до речей і документів); огляд вилученої документації, аналіз її змісту та виявлення слідів імовірної фальсифікації; призначення технічних і почеркознавчих експертиз документів; проведення ревізій; огляд приміщень, земельних ділянок; отримання зразків для експертизи; призначення судово-економічної, судово-бухгалтерської та інших судових експертиз; допит підозрюваного та свідків; здійснення аудіо-, відеоконтролю особи підозрюваного та місця; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем тощо.

Для виконання тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» важливою є інформація, отримана внаслідок проведення оперативно-розшукової діяльності та НСРД.

Емпіричні дослідження демонструють, що під час реалізації цієї тактичної операції найінформативнішими заходами є дані, отримані від оперативно-розшукової діяльності (75,9 % детективів НАБУ, 79,5 % слідчих НП, 69,8 % прокурорів), НСРД (71,7 % детективів НАБУ, 72,4 % слідчих НП, 71,6 % прокурорів), огляд місця події (74,1 % детективів НАБУ, 75,8 % слідчих НП,

75,9 % прокурорів), проведення експертиз (56,2 % детективів НАБУ, 57,9 % слідчих НП, 47,1 % прокурорів) (додаток А).

Оперативно-розшукову діяльність здійснюють оперативний працівник особисто або за його дорученням інші особи, які проводять різні пошукові та профілактичні заходи, результати яких відображають у рапорті оперативного працівника. Особливість полягає в приховуванні кримінально протиправних дій, тому важливу роль у пошуку оперативної інформації відіграє вивчення та аналіз оперативним працівником документів, які стосуються службової діяльності одержувача неправомірної вигоди, й аналіз матеріалів інших кримінальних проваджень, а також відмовних матеріалів.

З огляду на визначну роль саме негласних методів і заходів отримання інформації про епізоди вчинення корупційних діянь, увагу слід зосереджувати саме на питаннях дотримання тактики їх проведення та вимог процесуального законодавства під час їх реалізації, оскільки результати проведеного анкетування засвідчують, що інформація від оперативно-розшукової діяльності (75,9 % детективів НАБУ, 79,5 % слідчих НП, 69,8 % прокурорів) і НСРД (71,7 % детективів НАБУ, 72,4 % слідчих НП, 71,6 % прокурорів) є основним джерелом інформації та доказування епізодів вчинення корупційної діяльності.

Тому попереднє дослідження слідів, отриманих унаслідок проведення СРД, зокрема огляду місця події, під час реалізації тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» в межах розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, виконує функцію отримання пошукової інформації та орієнтує детектива, слідчого на подальше використання отриманих результатів під час планування та організації розслідування.

10. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що в 38,9 % випадків прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою вчиняють у співучасті. Тому під час розслідування кримінального правопорушення слід виконати завдання щодо встановлення всіх

причетних до його вчинення осіб, а також зібрати доказову інформацію, необхідну й достатню для притягнення їх до кримінальної відповідальності.

На виконання цього тактичного завдання спрямована тактична операція «Встановлення співучасників». Її реалізують за обов'язкової взаємодії детектива, слідчого з оперативними підрозділами. Зокрема, працівники оперативних підрозділів за дорученнями слідчого, вказівками прокурора проводять оперативно-розшукові заходи, спрямовані на пошук і перевірку осіб на причетність до вчиненого кримінального правопорушення; НСРД; перевірку за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами НП України, єдиними й державними реєстрами, іншими пошуковими системами.

Важливим є проведення допиту підозрюваного та свідків (35,6 % детективів НАБУ, 28,9 % слідчих НП, 31,7 % прокурорів). Крім загальних рекомендацій щодо проведення допиту, необхідно зосередити увагу на ретельне збирання інформації про особу допитуваного та предмет допиту. Такі відомості можуть бути отримані детективом, слідчим унаслідок ознайомлення з біографічними відомостями про допитуваного; отримання даних про допитуваного з різних джерел: інформація від оперативних співробітників, відомості з державних реєстрів тощо; отримання та аналіз характеристик допитуваної особи; аналіз навчальної або трудової діяльності особи. Увагу слід зосередити на характеристиці службової особи, оскільки значний практичний досвід у службовій діяльності та ймовірність неодноразового вчинення корупційного кримінального правопорушення впливатиме на подальшу тактику допиту.

Інформативними під час підготовки до проведення допиту є відомості про поведінку особи після внесення відомостей до ЄРДР та після затримання. Це дає змогу прогнозувати можливу позицію допитуваного під час допиту.

Відомості, які слід встановити в процесі допиту, можуть виходити за межі знань детектива, слідчого, стосуватися службової діяльності підозрюваного. Отже, є потреба ознайомитися зі спеціальною літературою, порядком

документообігу, системою обліку та звітності, проконсультуватися зі спеціалістом.

Допит свідків, з огляду на загальні рекомендації, у контексті реалізації тактичної операції «Встановлення співучасників» повинен бути спрямований на опис обставин і механізму вчинення протиправних дій, а також виявлення всіх осіб, які були задіяні для реалізації протиправного умислу.

Слідчі ситуації допиту за таких умов поділяють на конфліктні (антагоністичні) і неконфліктні (з елементами співпраці).

У безконфліктній ситуації важливо зберегти психологічний контакт, одержати максимально повні показання. Рекомендовано такі тактичні прийоми, як бесіда на сторонню тему й деталізація показань.

Конфліктна ситуація щодо допиту свідків може відбуватися в разі провокації кримінального правопорушення. У контексті аналізу реалізації тактичної операції розглянуто проблематику провокації прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою.

На питаннях неналежності доказів під час вчинення провокації кримінального правопорушення акцентують увагу Верховний Суд і ЄСПЛ. Усталена судова практика полягає в тому, що у своїх рішеннях ЄСПЛ розробив критерії для того, щоб відрізнити провокування вчинення злочину, яке суперечить ст. 6 Конвенції, від дозволеної поведінки під час законних таємних методів у кримінальних розслідуваннях.

Сформовано систему обставин, які підлягають встановленню під час допиту підозрюваного. Обґрунтовано обов'язковість конкретизації під час допиту обставини: у чому полягав предмет неправомірної вигоди (реальний або символічний, форма та вартість); який був спосіб безпосередньої передачі неправомірної вигоди (контактний, безконтактний); момент виникнення умислу й мотив вчинення кримінального правопорушення; обставини, за яких кримінальне правопорушення було викрито, виконавці або інші співучасники були затримані; хто ще був залучений до вчинення корупційних кримінальних

правопорушень; яка була роль співучасників; чи володіли співучасники інформацією про кримінальне правопорушення.

Ситуація, коли підозрюваний відмовляється давати показання, є найбільш несприятливою, водночас найпоширенішою (у 49,7 % кримінальних проваджень). У цій ситуації детектив, слідчий може роз'яснювати допитуваному, що співпраця зі слідством в інтересах підозрюваного допоможе повніше встановити обставини події.

Ситуація, коли підозрюваний надає неправдиві показання, теж належить до конфліктних, однак є сприятливішою, адже в цьому випадку в арсеналі детектива, слідчого є низка тактичних прийомів, які доцільно застосовувати для подолання конфліктності ситуації. Найпоширенішим тактичним прийомом, який застосовують у цій ситуації, є пред'явлення доказів, які є в розпорядженні детектива, слідчого. Тактично правильним буде проведення повторного або додаткового допиту підозрюваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумов О. Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). С. 127–130. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/4a1d4d15-5371-403b-8653-b0a66fd8ef90>.
2. Абакумов О. Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 1. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.40>.
3. Абакумов О. Ю. Тактична операція «Документ» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 110-112.
4. Абакумов О. Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Правовий дискурс* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 12 жовт. 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 205–206.
5. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 32. С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.16>
6. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* :

матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 168–172. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/c65ec4d8-6b0d-4d23-bdcf-5353e99aaaf4>.

7. Абакумов О. Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 65. С. 64–68. (Серія «Юриспруденція»). DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

8. Абакумов О. Ю., Полях А. М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 381–384. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/93>.

9. Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Київ, 2020. 20 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17597>.

10. Андрейко Ю. О. Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Київ, 2020. 283 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/17597>.

11. Антошук А.О., Русанівська Д.Д. Початок досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо втручання в діяльність захисника чи представника особи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, Серія Право. Випуск 77: частина 2, 2023. С. 211–216. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.36>

12. Антикоруptionна енциклопедія *Офіс доброчесності НАЗК* : [сайт]. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptionsijna-systema-v-ukrayini>

13. Антикоруptionна система в Україні. *Офіс доброчесності НАЗК* : [сайт]. URL: <https://prosvita.nazk.gov.ua/encyclopedia/antykoruptionsijna-systema-v-ukrayini>.

14. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.

15. Баганець О. В. Доказування стороною обвинувачення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою у досудовому розслідуванні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.

16. Базір С. С. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальних провадженнях щодо одержання неправомірної вигоди суддями. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2016. Вип. 3. С. 226–230.

17. Базір С. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування одержання неправомірної вигоди суддями. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 3. С. 246–252.

18. Балонь А. Б. Методика розслідування злочинів, вчинених з використанням службовою особою своїх повноважень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 258 с.

19. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник для вищ. закл. освіти. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 336 с.

20. Бахин В. П. Криминалистическая методика : лекция. Киев, 1999. 35 с.

21. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962–2002). Киев, 2002. 268 с.

22. Бахин В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : Правник, 1997. 64 с.

23. Бахин В. П., Гора І. В., Цимбал П. В. Криміналістика : курс лекцій. Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. Ч. 1. 356 с.

24. Берназ В. Д., Бірюков В. В., Волобуєв А. Ф. Криміналістика : підручник / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : ХНУВС, 2011. 666 с.

25. Білан С. В., Луценко Т. О. Психологічні прийоми подолання протидії слідству при проведенні окремих слідчих дій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип. 6. С. 11–20.

26. Бірюков В. В. Криміналістичне документознавство. Київ : Паливода А. В., 2007. 331 с.
27. Богачук В. С. Тактичні операції при розслідуванні підроблення грошей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 258 с.
28. Богачук В. С. Тактичні операції при розслідуванні підроблення грошей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.
29. Бойко Ю. Р. Роль фоноскопичної експертизи при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів* : матеріали круглого столу (Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 6–7.
30. Булулуков О. Ю. Тактическая операция «Личность преступника» в расследовании убийств при отсутствии трупа. *Проблеми законності*. 2001. Вип. 49. С. 166–175.
31. Буряк О. О. Процесуальне керівництво під час проведення допиту осіб щодо вчинення злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Т. 4. С. 96–98.
32. Бухонський С. О. Залучення спеціаліста, як форма використання спеціальних знань у чинному кримінально-процесуальному законодавстві. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2014. Вип. 4. С. 190–198.
33. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доповн. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
34. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 22 с.
35. Вирок Вищого антикорупційного суду від 15 лют. 2023 р. у справі № 362/4895/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109002711>.

36. Вирок Вищого антикорупційного суду від 25 трав. 2022 р. у справі № 487/4428/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104451880>.

37. Вирок Вищого антикорупційного суду від 31 жовт. 2023 р. у справі № 263/13252/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/114539003>.

38. Вирок Вищого антикорупційного суду від 8 листоп. 2022 р. у справі № 760/11359/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/107166501>.

39. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 14 лют. 2023 р. у справі № 991/1324/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108951121>.

40. Вирок Вищого антикорупційного суду України від 31 січ. 2023 р. у справі № 758/6794/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108683803>.

41. Вказівка щодо єдиного порядку обліку кримінальних справ про злочини з ознаками корупційних діянь : наказ Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової служби України від 1 лип. 2011 р. № 107. URL: <http://www.gp.gov.ua>.

42. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2001. 426 с.

43. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту : лекція. Харків : Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.

44. Воробей О. В. Лабораторний практикум з техніко-криміналістичного дослідження документів : посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 72 с.

45. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навч.-метод. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2008. 304 с.

46. Гавріляк О. Ю. Тактичні операції при розслідуванні вимогань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 19 с.

47. Головка М. Б., Осипенко І. П. Обшук (юридико-психологічні аспекти організації та проведення) : навч.-метод. посіб. Чернігів : Чернігів. нац. технолог. ун-т, 2015. 126 с.

48. Гончарук Г. О. Криміналістична характеристика пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди: предмет злочину. *Юридична наука*. 2020. № 1 (103). С. 19–25.

49. Гончарук Г. О. Методика розслідування пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі : автореф. дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2021. 21 с.

50. Гончарук Г. О. Методика розслідування пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 200 с.

51. Гора І. В. Експертне забезпечення досудового розслідування корупційних злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. Т. 13. Ч. 1 (35). С. 47–50.

52. Горбач-Кудря І. А. Експертиза звуко- та відеозапису: поняття, завдання та методи дослідження. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів : матеріали круглого столу* (Київ, 25 лют. 2015 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 8–9.

53. Давиденко В. С. Реалізація завдань досудового розслідування хабарництва в системі наступних слідчих дій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 6. С. 176–179.

54. Данилюк М. І. Подальший етап розслідування корупційних злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 1. С. 293–294.

55. Договір між Україною і Китайською Народною Республікою про правову допомогу у цивільних та кримінальних справах : міжнар. док. від 31 жовт. 1992 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_014#Text.

56. Договір між Україною і Литовською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : міжнар. док. від 7 лип. 1993 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/440_002.

57. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : міжнар. док. від 24 трав. 1993 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616_174.

58. Договір між Україною та США про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 22 лип. 1998 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/840_019.

59. Душейко Г. О. Реалізація оперативно-розшукової інформації на стадії порушення кримінальної справи : навч. посіб. Київ : КНТ, 2007. 128 с.

60. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах : міжнар. док. від 20 квіт. 1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_036.

61. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 41 с.

62. Жирний Г. Ю. Структура окремих криміналістичних методик розслідування певних категорій злочинів. *Актуальні проблеми сучасної криміналістики* : матеріали наук.-практ. конф. (Сімферополь–Алушта, 19–21 верес. 2002 р.). Сімферополь, 2002. С. 162–167.

63. Журавель В. Предикатний фактор у структурі елементів криміналістичної характеристики легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 1. С. 182–189.

64. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Харків : Апостіль, 2012. 304 с.

65. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2008. Вип. 8. С. 102–108.

66. Журавель В. А. Тактичні операції в системі криміналістичних засобів протидії злочинності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2006. Вип. 6. С. 30–36.

67. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 232 с.

68. Завидняк І. О. Поняття й сутність міжнародного співробітництва в розслідуванні фінансових злочинів транснаціонального характеру. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 47. Т. 2. С. 102–105. (Серія «Юриспруденція»). URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc47/part_2/23.pdf.

69. Завидняк І. О. Рівні та види міжнародного співробітництва в кримінальному процесі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 102–105. (Серія «Юриспруденція»).

70. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін.]; за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 2000. 320 с.

71. Запотоцький А. П. Теоретичні основи та практика розслідування злочинів у сфері будівництва : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 510 с.

72. Зарубей В.В., Тютюнник Р.С. Особливості розслідування та криміналістична характеристика легалізації грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним способом. *Juris Europensis Scientia* № 5. 2021. С. 85-89. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i5.287>

73. Звіт МВС України про стан протидії корупції за 2023 рік. *Портал МВС* : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/activity/prevention-corruption/statistika>.

74. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 18 с.

75. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 209 с.

76. Інструкції з організації діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 6 лип. 2017 р. № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17#n4>.

77. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

78. Карабанов Д. О. Тактичні операції при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 21 с.

79. Карабанов Д. О. Тактичні операції при розслідуванні незаконного заволодіння транспортними засобами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2012. 211 с.

80. Карпов Н. С. Протидія розслідуванню. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 161–169.

81. Касапоглу С. О. Реалізація норм кримінального процесуального права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2019. 395 с.

82. Керевич О. В. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Митна справа*. 2013. № 6 (2.1). С. 297–302.

83. Кимлик Н. В., Кимлик Р. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із корупцією. *Міжнародний юридичний вісник*. 2014. Вип. 1 (1). С. 102–107.

84. Клімушин П. С., Спасібов Д. В. Механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві : монографія / за ред. О. В. Радченка. Харків : Магістр, 2017. 116 с.

85. Коваленко А. В. Організація і тактика проведення огляду комп'ютерних даних. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2023. № 4. С. 53–58. (Серія «Юридичні науки»).

86. Коваленко А. В. Класифікація електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 202–214. DOI: 10.21564/2414-990X.161.278117.

87. Коваленко А. В. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 182–191.

88. Когутич І. І. Криміналістика : курс лекцій. Київ : Атіка, 2008. 888 с.

89. Когутич І. І. Окремі питання сутності та форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Т. 12. Ч. 2 (33). С. 112–123.

90. Колесник В. А. Тактика використання оперативно-розшукових матеріалів в кримінальному судочинстві. *Актуальні проблеми сучасної криміналістики* : матеріали наук.-практ. конф. (Сімферополь–Алушта, 19–21 верес. 2002 р.) : у 2 ч. Сімферополь, 2002. Ч. 2. С. 106–111.

91. Колесник В. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення : наук.-практ. посіб. Київ : Прецедент, 2014. 135 с.

92. Колесник Ю. В. Тактико-криміналістичне значення взаємодії слідчого під час досудового розслідування. *Закарпатські правові читання* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених та студентів (Ужгород, 25–27 квіт. 2014 р.) / [за заг. ред. В. І. Смоланки, М. В. Оніщука, Я. В. Лазура та ін.]. Ужгород : Ужгород. нац. ун-т, 2014. Т. 2. С. 351–356.

93. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : міжнар. док. від 31 жовт. 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

94. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : міжнар. док. від 8 листоп. 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_029#Text.

95. Коник М. Ю. Забезпечення законності початку досудового розслідування одержання неправомірної вигоди за матеріалами оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів Національної поліції. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 257–260.

96. Коновалова В. Е. Концепция криминалистической тактики: прогнозы развития. *Актуальні проблеми криміналістики* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25–26 верес. 2003 р.). Харків, 2003. С. 65–74.

97. Коновалова В. Е. Новые тенденции развития криминалистики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2006. Вип. 6. С. 10–16.

98. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования : монография. Харьков : Факт, 2001. 311 с.

99. Коновалова В. О. Ефективність реалізації алгоритмів у методиці розслідування злочинів. *Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні* : матеріали наук. конф. (Харків, 15 трав. 2008 р.). Харків, 2008. С. 170–172.

100. Коновалова В. О. Теоретичні проблеми слідчої тактики (пізнавальна функція логіки та психології у слідчій тактиці) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1966. 30 с.

101. Корнієнко М. В., Кіт Р. Д. Визначення ступеню суспільної небезпечності за розкрадання військового майна згідно із чинним кримінальним та адміністративним законодавством. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 5 (1). С. 49–54.

102. Кочура О. О. Визначення поняття «спеціальні знання» та їх використання у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 284–286.

103. Кошиков Д. О. Сутність правових засад реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 1 (11). С. 164–175.

104. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко та ін.]. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
105. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.]; за заг ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Право, 2020. 752 с.
106. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2008. 464 с.
107. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса : Гельветика, 2017. 556 с.
108. Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.
109. Криміналістика. Академічний курс : підручник / [Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
110. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. / [Р. Л. Степанюк та ін.]. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.
111. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : міжнар. док. від 27 січ. 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_101.
112. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка, В. А. Колесника. Київ : ЮСТІНІАН, 2014. 573 с.
113. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
114. Кримінальний процес: альбом схем (загальна та особливі частини) : навч. посіб. / [Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. П. Письменний та ін.]. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ : Центр учб. літ., 2016. 406 с.
115. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
116. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [Є. М. Блажівський та ін.]; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. Харків : Право, 2012. Т. 2. 1432 с.

117. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2013. Т. 1. 768 с.

118. Кривоपालов Д. В. Безпека електронної комерції. *ALLS.IN.UA* : [сайт]. URL: <http://alls.in.ua/22383-bezpeka-elektronno-komerci.html>.

119. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсеєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 360 с.

120. Кушпін В. П. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях щодо зловживань владою або службовим становищем. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2020. № 1. Т. 31 (70). С. 181–187. (Серія «Юридичні науки»).

121. Лазебний А. М. Роль спеціальних знань у кримінальному судочинстві України. *Міжнародний юридичний вісник*. 2016. Вип. 2 (4). С. 23–29.

122. Лапта С. П., Гузей В. М. Особа потерпілого та злочинця, як елемент криміналістичної характеристики умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 4 груд. 2015 р.). Харків : ХНУВС, 2015. С. 156–160.

123. Лев Р. В. Криміналістична характеристика суб'єктів злочину, які належать до працівників юридичних осіб публічного права. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія і право)*. 2018. Вип. 3–4. С. 272–277.

124. Легеза Л. А. Тактичні особливості допиту підсудних у справах про хабарництво. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2012. Вип. 3. С. 62–69.

125. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 499 с.

126. Лисенко В. В. Проблеми призначення позапланових ревізій (перевірок) у ході досудового розслідування: за матеріалами судової практики. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2022. № 1 (97). С. 230–246.

127. Лисенко В. В. Характеристика злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (за матеріалами судової практики). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 2 (94). С. 128–140.

128. Лисенко О. В. Використання інформаційних технологій для розшуку осіб, які переходять від органів досудового розслідування та суду. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України*. 2014. № 2 (65). С. 194–201.

129. Лисиченко В. К. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : монографія. Луганськ : РВВ Луганськ. держ. ун-ту внутр. справ, 2009. 304 с.

130. Ліщенко В. М. Доказування на досудових стадіях кримінального процесу у справах про одержання хабара : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 261 с.

131. Ляш А. О., Благодир В. С. Допит потерпілого і свідка під час судового розгляду справ про одержання хабара. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 19 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_16.

132. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету*. 2015. Вип. 61. С. 435–441. (Серія «Юридична»).

133. Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 86–91.

134. Малярова В. О. Тактико-криміналістичні та процесуальні основи пошуку та затримання злочинця : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 258 с.

135. Манжай О. В. Особливості огляду засобів комп'ютерної техніки. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 3 (74). С. 111–120.

136. Масалітін А. О. Розслідування злочинів, що вчиняються учасниками угруповань футбольних уболівальників : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 190 с.

137. Матусовский Г. А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.

138. Матусовський Г. А., Голубев В. О. Кримінологічно-криміналістичні питання боротьби зі злочинами в сфері використання автоматизованих систем. *Держава та регіони*. 2001. № 1. С. 137–143.

139. Методика розслідування окремих видів правопорушень, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / [О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.] ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : ДУВС, 2011. 324 с.

140. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 20 с.

141. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 179 с.

142. Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 376–380.

143. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

144. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 700 с.

145. Одерій О. В., Шульга Д. О. Основи методики розслідування вбивств на замовлення та вбивств, учинених під час здійснення релігійних ритуалів : монографія. Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. 326 с.

146. Олійник О. Допит свідка і потерпілого. Особливості тактико-риторичних прийомів під час проведення слідчих дій. *Віче*. 2009. № 21. URL: <http://www.viche.info/journal/1723/>.

147. Олійник С. В. Деякі елементи криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 1. С. 307–317. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2016_1_31.

148. Олійник С. В. Поняття тактичної операції та її значення для розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Роль права та закону в громадянському суспільстві* : Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 лют. 2016 р.). Київ : Центр прав. наук. дослідж., 2016. С. 74–77.

149. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2016. 22 с.

150. Олійник С. В. Початковий етап та основні напрями розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 220 с.

151. Олішевський О. В. Організація розслідування злочинів в органах внутрішніх справ (криміналістичний аспект) : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Кримінолог. асоціація України ; Ніконова, 2011. 200 с.

152. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / [Є. М. Моїсеєнко, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.]. Київ : Правова єдність, 2009. 310 с.

153. Підготовка і призначення окремих видів експертиз [М. Г. Щербаковський]. Харків : Фактор, 2011. 400с.
<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2430a2bd-0839-49bc-be54-fadc61d8db31/content>

154. Пісний В. Протокол Берклі як форма фіксації відкритої цифрової інформації при розслідуванні технології злочинного збагачення. *Проблеми формування правової держави в Україні* : матеріали круглого столу (Черкаси, 7 груд. 2023 р.). Черкаси ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2023. С. 115–117.

155. Погорецький М. А. Початок досудового розслідування: окремі проблемні питання. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 93–103.

156. Полях А. М. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочину, передбаченого статтею 368 Кримінального кодексу України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 2 (22). С. 19–24. DOI: <https://doi.org/10.56215/04212202.24>.

157. Постанова Верховного Суду від 1 груд. 2019 р. у справі № 393/446/14-к. Провадження № 51-3280км19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/86468577>.

158. Постанова Верховного Суду від 10 верес. 2019 р. у справі № 295/13008/15-к. Провадження № 51-8420км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84481760>.

159. Постанова Верховного Суду від 11 листоп. 2020 р. у справі № 750/9145/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92765568>.

160. Постанова Верховного Суду від 12 листоп. 2019 р. у справі № 644/11651/15-к. Провадження № 51-5452км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85836382>.

161. Постанова Верховного Суду від 13 листоп. 2019 р. у справі № 753/20472/15-к. Провадження № 51-3908км19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85712238>.

162. Постанова Верховного Суду від 16 лип. 2019 р. у справі № 1004/1464/12. Провадження № 51-466км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83272510>.

163. Постанова Верховного Суду від 17 верес. 2019 р. у справі № 369/418/14-к. Провадження № 51-6497км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84583373>.

164. Постанова Верховного Суду від 23 трав. 2018 р. у справі № 159/451/16-к. Провадження № 51-1173зпв18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74342648>.

165. Постанова Верховного Суду від 25 верес. 2018 р. у справі № 623/4131/15-к. Провадження № 51-3509км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76812124>.

166. Постанова Верховного Суду від 3 груд. 2019 р. у справі № 676/7748/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505793>.

167. Постанова Верховного Суду від 5 трав. 2019 р. у справі № 164/1457/16-к. Провадження № 51-8008км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82261840>.

168. Постанова Верховного Суду від 6 листоп. 2019 р. у справі № 748/3070/15-к. Провадження № 51-682км18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85541582>.

169. Постанова Верховного Суду від 8 квіт. 2021 р. у справі № 573/2028/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231>.

170. Постанова Касаційного кримінального суду від 30 верес. 2021 р. у справі № 556/450/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109396>.

171. Приходько О. В. Криміналістична характеристика як основа методики розслідування хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2011. № 1. С. 183–185.

172. Приходько О. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. *Процесуальне та організаційне забезпечення діяльності органів досудового слідства та дізнання*

системи МВС України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Сімферополь, 14 трав. 2010 р.). Сімферополь : Крим. юрид. ін-т Одес. держ. ун-ту внутр. справ, 2010. С. 72–75.

173. Приходько О. В. Тактичні операції при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. *Право і безпека*. 2010. № 3 (35). С. 188–192.

174. Про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України від 10 черв. 2011 р. № 317/235. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.

175. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лют. 2015 р. № 198-VIII. URL: <http://golovbukh.ua/regulations/2336/2397/433713>.

176. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі : Закон України від 5 лют. 2021 р. № 1217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text>.

177. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.

178. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

179. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

180. Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Офісу Генерального прокурора : наказ Офісу Генерального прокурора від 5 берез. 2020 р. № 125. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0125905-20#Text>.

181. Про медіа : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n1681>.

182. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>.

183. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.

184. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

185. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.

186. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

187. Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

188. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

189. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

190. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.

191. Протокол Берклі – принцип ведення розслідування з використання електронних цифрових даних. Нью-Йорк и Женева : ООН, 2022. 102 с. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/Berkeley-Protocol-Russian.pdf>.

192. Психологія : підручник / [Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.] ; за ред. Ю. Л. Трофімова. 2-ге вид. стереотип. Київ : Либідь, 2000. 558 с.

193. Пунда О. О. Особливості початкового етапу розслідування кримінальних проваджень за фактами прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 24. Т. 4. С. 118–122. (Серія «Право»).

194. Пчеліна О. В. Особливості огляду електронного документа. *Актуальні питання розслідування кіберзлочинів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2013 р.). Харків, 2013. С. 159–162.

195. Пчеліна О. В. Роль тактичних операцій у ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Priority a strategie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy* : zborník príspevkov z medzinárodnej vedecko-praktickej konferencie (Sládkovičovo, 28–29 októbra 2016). Sládkovičovo, Slovenská republika : Vysoká škola Danubius ; Fakulta práva Janka Jesenského, 2016. С. 192–194.

196. Пчеліна О. Тактичні операції під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 290–294.

197. Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 2. С. 155–159.

198. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 1. С. 248–255.

199. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 45 с.

200. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 568 с.

201. Пчолкін В. Д., Крайній В. А. Шляхи підвищення ефективності викриття економічних злочинів. *Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю* : матеріали наук.-практ. конф. Харків, 1998. С. 136–140.

202. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 115–124.

203. Рожков В. Номенклатура справ кадрової служби. *Довідник кадровика*. 2008. № 2. URL: <http://www.kadrovik.ua/content/nomenklatura-sprav-kadrovo-sluzhbi>.

204. Роцін І. О., Біленчук П. Д., Омельченко Г. О. Книга криміналіста : практич. посіб. Київ : Україна, 1995. 413 с.

205. Садчікова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 233 с. URL: http://oduvvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/Disertatsiya_Sadchikova-Katerina-Anatoliyivna.pdf.

206. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2018. 241 с.

207. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 527 с.

208. Свентікова М. І. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики незаконного ввезення, виготовлення та розповсюдження порнографічних предметів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 657–662.

209. Свінціцька О. П. Розслідування торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 20 с.

210. Справа «Укравтодору»: завершено розслідування стосовно одного з підозрюваних. *Національне антикорупційне бюро України* : [сайт]. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-sprava-ukravtodoru-zaversheno-rozsliduvannya-stosovno-odnogo-z-pidozryuvanyh/>.

211. Статистичні дані про результати діяльності НАБУ з 1 лип. 2023 р. по 31 груд. 2023 р. *Національне антикорупційне бюро України* : [сайт]. URL: https://reports.nabu.gov.ua/site/assets/files/1029/dodatki_2023_2.pdf.

212. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків : НікаНова, 2012. 382 с.

213. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 261 с.

214. Степанюк Р. Л. Тактичні завдання розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 141–146.

215. Степанюк Р. Л. Типові тактичні операції в методиці розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері. *Право і безпека*. 2012. № 1. С. 204–208.

216. Степанюк Р. Л. Тенденції розвитку криміналістичної методики. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 4 груд. 2015 р. Харків). Харків : ХНУВС, 2015. С. 33–37.

217. Степанюк Р. Л., Приходько О. В. Особливості тактики допиту підозрюваного в одержанні або наданні неправомірної вигоди у сфері правоохоронної діяльності. *Право і суспільство*. 2015. № 3. С. 193–197.

218. Статистичні дані. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за 2021, 2022, 2023, 2024 роки. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт].

URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

219. Суворов О. М. Взаємодія підрозділів «К» Служби безпеки України із слідчими під час виявлення й досудового розслідування корупційних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 211 с.

220. Сулейманова З. Р. Тактичні операції при розслідуванні незаконного збуту наркотичних засобів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2011. 210 с.

221. Суходубов В. С. Основи методики розслідування вбивств, поєднаних з відчуженням житла громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 235 с.

222. Таркан О. М. Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Харків, 2021. 244 с. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/16775>.

223. Таркан О. М. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2020. № 3. С. 416–419. URL: http://sej.org.ua/3_2020/103.pdf.

224. Таркан О. М. Криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Vol. 3. P. 198–203.

225. Таркан О. М. Ситуаційний підхід у методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 312–317.

226. Тіщенко В. Криміналістичне значення подальшого етапу розслідування корисливо-насильницьких злочинів. *Право України*. 2003. № 3. С. 131–133.

227. Тіщенко В. Криміналістичний аналіз даних, що характеризують суб'єктів корисливо-насильницьких злочинів. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2002. № 2. С. 54–69.

228. Тіщенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2003. 445 с.

229. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.

230. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

231. Топорецька З. М. Слідова картина, як джерело первинної інформації про вчинення злочинів у сфері грального бізнесу. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та сьогодення* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 29–30 верес. 2011р.) : у 2 ч. Одеса, 2011. Ч. 2. С. 105–108.

232. Трепак В. М. Розкриття та розслідування хабарництва, вчинюваного судьями та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2011. 218 с.

233. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні : метод. рек. / [С. С. Чернявський, О. Є. Користін, В. А. Некрасов та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

234. Хижняк Є. С. Особливості огляду електронних документів під час розслідування кримінальних правопорушень. *Держава та регіони*. 2017. № 4 (58). С. 80–85. (Серія «Право»).

235. Холостенко А. В. Шляхи оптимізації порядку розгляду клопотань про дозвіл на проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди. *Форум права*. 2013. № 4. С. 441–445. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_74/.

236. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ : монографія / за наук. ред. О. О. Подобного. Одеса : Юрид. літ., 2011. 216 с.

237. Цимбал П. В., Фрідман І. Я. Використання спеціальних знань у роботі податкової міліції. *Науковий вісник Академії ДПС України*. 2001. № 2 (12). С. 231–236.

238. Цимбал П. В., Фрідман І. Я. Особливості аналізу і дослідження документів при розслідуванні злочинів у сфері оподаткування. *Науковий вісник Академії ДПС України*. 2003. № 1 (19). С. 108–116.

239. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. МВС України, 2006. 416 с.

240. Чередник К. О. Розслідування шахрайства на ринку нерухомості, вчиненого злочинними угрупованнями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 270 с.

241. Чернявський С. С. Особливості розслідування одержання прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 223–229.

242. Чернявський С. С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 1 (68). С. 137–146.

243. Чи легально встановлювати на міських вулицях камери із системою розпізнавання облич? *Центр демократії та верховенства права* : [сайт]. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/kamery-rozpiznavannya-oblych/>.

244. Чичиркіна С. П. Особливості проведення слідчих дій на початковому етапі розслідування при виявленні приховування злочинів у сфері службової діяльності. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 387–396.

245. Черноус Ю. М. Вплив міжнародних договорів та практики Європейського суду з прав людини на розвиток криміналістики в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 77–90. URL: https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2021_8/pravo_2021_8_s5/.

246. Черноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.13>.

247. Чорноус Ю. М., Васюта Ю. В. Психологічна та організаційно-тактична характеристика діяльності спільних слідчих груп під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридична психологія*. 2022. № 2 (31). С. 113–121. DOI: <https://doi.org/10.33270/03223102.113>.

248. Чорноус Ю. М., Шмітько В. В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 61–72. DOI: <https://doi.org/10.33270/02232602.61>.

249. Шаповал О. В. Особливості організаційно-тактичного забезпечення обшуку під час розслідування економічних злочинів. *Судова апеляція*. 2016. № 4 (45). С. 71–79.

250. Шаранич Р. С. Розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 20 с.

251. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 165–170. (Серія «Юридичні науки»).

252. Шевчук В. М. Використання інформації із соціальних інтернет-мереж при розслідуванні кіберзлочинів: криміналістичні проблеми. *Кримінальні загрози в секторі безпеки: практики ефективного реагування* : матеріали панельної дискусії III Харків. Міжнар. юрид. форуму (Харків, 26 верес. 2019 р.). Харків, 2019. С. 142–146. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17042/1/Shevchuk_142-146.pdf.

253. Шевчук В. М. Понятие тактической операции: научные взгляды и теоретические подходы. *Митна справа*. 2004. № 5. С. 52–58.

254. Шевчук В. М. Структура тактичних операцій: проблеми та пропозиції. *Вісник Академії правових наук України*. 2012. № 4. С. 318–328.

255. Шевчук В. М. Тактическая операция: понятие и ее признаки. *Митна справа*. 2004. № 6. С. 63–71.

256. Шевчук В. М. Тактичні операції в системі тактико-криміналістичних комплексів. *Право і безпека*. 2012. № 4. С. 197–208.

257. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.

258. Шевчук В. М. Теоретичні основи формування та реалізації тактичних операцій в криміналістиці : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2013. 46 с.

259. Шевчук В. М. Організаційна функція тактичних операцій. *Правознавець* : [сайт]. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/8874/%C2#chapter>.

260. Шевчук В. М. Роль криміналістичної характеристики злочинів у формуванні тактичних операцій. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2012. № 4. С. 134–141.

261. Шевчук В. М. Формування тактичних операцій у криміналістиці: актуальні проблеми сьогодення. *Проблеми законності*. 2004. Вип. 70. С. 83–89.

262. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. Харьков : Одиссей, 2005. 368 с.

263. Шепитько В. Ю. Тактика расследования преступлений, совершаемых организованными группами и преступными организациями : монографія. Харьков : Нац. юрид. акад. Украины, 2000. 88 с.

264. Шепитько В. Ю., Журавель В. А. Організаційно-тактичні засоби: поняття та значення. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2009. Вип. 18. С. 185–192.

265. Шепитько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.

266. Шило А. В. Використання у кримінальному провадженні відомостей, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2019. 240 с.

267. Шумейко Д. О. Негласний елемент у системі тактичної операції по документуванню прийняття пропозиції (обіцянки) та одержання неправомірної вигоди. *Наше право*. 2015. № 3. С. 104–111.

268. Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 19 с.

269. Шумило М. Є. Основні напрями реформування досудового провадження в новому КПК України. *Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару. Харків, 2010. Вип. 2. С. 269–276.

270. Юсупов В. В. Сучасні тактичні засоби розслідування корупційних кримінальних правопорушень. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 73–76.

271. Humin O., Nykyforchuk D., Pavliuk N., Volobuieva O., Antoshchuk A. *Forensic support for the international search. Amazonia Investiga*. 2021. No. 10 (40). P. 244–252. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.40.04.24> (Web of Science).

272. Kyslenko D., Podliehaiev K., Zarubei V., Kuzmichova-Kyslenko E., Rymarchuk O. Types of Corruption Crimes in Sports in the Countries of the European Union. *Retos*. 2024. No. 55. P. 249–258. DOI: 10.47197/retos.v55.103482.

273. Shevchyshen A., Myrovska A., Antoshchuk A., Sakovskyi A., Piaskovskyi V. Use of international legal assistance during the pre-trial investigation of corruption crimes in the sphere of official and professional activities. *Cuestiones Politicas*. 2021. Vol. 39. No. 69. P. 182–197. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.10> (Web of Science).

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнені результати анкетування 115 слідчих органів Національної поліції, 76 детективів НАБУ, 87 прокурорів, зокрема прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури

№	Запитання анкети	Відповіді детективів НАБУ (76 осіб), %		Відповіді слідчих (115 осіб), %		Відповіді прокурорів (87 осіб), %	
1. Ваш стаж роботи:							
	менше ніж 1 рік	13	16,8	30	25,8	6	6,8
	1–3 роки	23	30,9	19	16,7	11	12,9
	4–10 років	25	33,6	23	20	58	67,2
	понад 10 років	15	18,7	43	37,5	12	13,1
2. Від чого, на Вашу думку, залежить загальна стратегія розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою? (*)							
	позиція сторони захисту	50	65,6	82	53,4	37	42,7
	результати слідчих (розшукових) дій	42	55,7	51	32,8	34	39,5
	результати негласних слідчих (розшукових) дій	33	43,8	48	42,1	29	33,2
	відомості оперативно-розшукової діяльності	34	44,9	35	22,8	27	30,9
3. На Вашу думку, тактична операція – це:							
	комплекс слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на досягнення вузьких (проміжних) завдань розслідування	28	36,6	41	35,9	48	55,5
	поєднання слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів, спрямованих на досягнення загальних завдань розслідування	32	41,9	49	42,8	33	37,9

	комплекс тактичних прийомів у межах слідчої дії	7	10,3	20	17,2	2	2,8
	не маю сформованої позиції з цього приводу	9	11,2	5	4,1	4	3,8
4. Чи є, на Вашу думку, необхідність у розробленні типових тактичних операцій стосовно розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою?							
	так	67	87,5	84	73,4	77	88,9
	ні	2	2,7	6	5,6	4	4,1
	складно відповісти	7	9,8	25	21	6	7
5. Чи сприятимуть, на Вашу думку, розроблення та впровадження типових тактичних операцій оптимізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою?							
	так	62	81,6	88	76,4	70	80,2
	ні	6	7,5	7	5,9	4	5,1
	складно відповісти	8	10,9	20	17,7	13	14,7
6. Чи доцільно, на Вашу думку, застосування такої форми організації розслідування, як проведення тактичних операцій?							
	так	67	88,6	95	82,4	74	85,2
	ні	4	5,1	5	4,6	6	6,8
	складно відповісти	5	6,3	18	13	7	8
7. Які чинники, на Вашу думку, впливають на необхідність обрання тактичної операції? (*)							
	слідча ситуація	59	77,5	73	63,4	69	78,9
	знання типових тактичних операцій	34	44,3	44	38,1	29	33,9
	необхідність виконання певного завдання розслідування	58	76,5	90	78,4	64	73,9
	інше	11	14,5	14	11,9	11	13,3
8. Від чого, на Вашу думку, залежить тактика реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою? (*)							
	від слідчої ситуації	74	97,5	107	93,4	77	88,9
	від характеру вчинюваних дій	62	81,1	99	86,3	68	77,9
	від наявності протидії	58	76,4	86	75,2	56	64,2
	від особи одержувача неправомірної вигоди	33	43,1	39	33,9	27	31,0
	інше	17	22,9	5	15,8	15	17,3
9. З чого, на Вашу думку, складається тактична операція під час розслідування пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою? (*)							
	декількох однотипних слідчих (розшукових) дій	40	52,8	77	67,3	44	50,8

	комплексу різнопланових слідчих (розшукових) дій	55	72,1	76	65,8	57	65,4
	комплексу слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових дій	59	77,4	99	86,2	69	79,1
	комплекс слідчих (розшукових) дій і заходів організаційного порядку	43	56,9	55	48,2	43	49,4
	системи оперативно-розшукових заходів	25	32,9	50	43,8	42	48,1
	комплексу оперативно-розшукових та організаційних заходів	9	12,1	18	15,3	10	11,9
10. Які форми взаємодії використовують під час реалізації тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою? (*)							
	взаємодія органів досудового розслідування	71	93,1	103	89,4	77	88,6
	взаємодія органів зі спеціалістами й експертами	52	68,9	64	55,8	52	59,9
	міжнародне співробітництво	34	44,9	41	35,8	37	41,8
	взаємодія з органами місцевого самоврядування	40	52,3	57	49,7	36	41,4
	інше	2	2,7	2	1,6	1	1,8
11. Які форми реалізації міжнародного співробітництва в межах проведення тактичної операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, на Вашу думку, є найефективнішими? (*)							
	отримання показань і заяв від окремих осіб	26	34,7	38	33,5	27	31,5
	вручення документів, пов'язаних із кримінальним провадженням, зокрема повісток	16	21,3	18	15,9	16	18,4
	проведення слідчих дій	22	28,5	26	22,3	25	29,1
	надання інформації, речових доказів, оригіналів або завірених копій відповідних документів	9	12,4	13	11,5	10	11,3
	встановлення особи та її місцезнаходження	8	10,8		15,3	12	13,7

	розшук або визначення розміру активів (доходів, майна або інших речей), їх передача з доказовою метою, а також реалізація заходів, пов'язаних із накладенням арешту, конфіскацією та передачею здобутого злочинним шляхом майна	15	19,5	18	22,1	19	21,9	
	використання технологій відеоконференцзв'язку під час розслідування кримінальних проваджень	33	43,9	45	39,5	39	44,9	
	створення спільних слідчих груп	52	67,9	73	63,7	62	71,5	
12. Які елементи криміналістичної характеристики, на Вашу думку, впливають на змістовне наповнення тактичної операції? (*)								
	спосіб вчинення кримінального правопорушення	67	87,5	101	88,1	69	79,5	
	місце, час й обстановка вчинення кримінального правопорушення	52	68,9	76	66,5	63	71,9	
	слідова картина	53	69,8	77	66,9	63	72,3	
	особа правопорушника, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення	59	77,8	96	83,7	76	86,9	
	серед них:	службові повноваження	28	37,9	48	41,8	29	33,8
		рівень професійного досвіду	29	38,1	34	29,8	25	28,8
		відомості соціально-демографічного характеру	26	33,6	36	31,4	22	25,4
		морально-психологічні риси	37	49,1	51	44,7	33	37,8
		інше	9	12,4	14	11,9	12	13,3
13. Чи є необхідність дослідчої перевірки фактів вчинення корупційних кримінальних правопорушень у процесі підготовки тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою?								

	так	42	55,3	49	42,7	35	40,4
	ні	16	21,4	26	22,7	25	28,5
	не можу відповісти	18	23,3	40	34,6	27	31,1
14. У якій формі мають проводити дослідчу перевірку фактів вчинення кримінальних правопорушень? (*)							
	підготовчого етапу проведення першочергових слідчих (розшукових) дій	27	35,6	33	28,9	28	31,7
	комплексу оперативно-розшукових заходів	26	33,7	40	34,5	24	27,8
	інше	23	30,7	42	36,6	35	40,5
15. На Вашу думку, які тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою мають проводити на підготовчому етапі розслідування? (*)							
	«Затримання правопорушника»	20	25,8	26	22,8	14	15,9
	«Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди»	27	35,7	29	37,9	29	33,4
	«Розшук правопорушника»	9	11,7	17	14,9	14	15,9
	«Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення»	8	10,8	13	11,7	10	11,9
	«Документ»	10	13,4	9	7,9	6	7,4
	«Розшук майна»	12	15,8	7	6,5	4	5,4
	«Встановлення співучасників»	7	9,7	14	12,4	3	3,9
	«Встановлення епізодів протиправної діяльності»	6	8,5	10	8,9	5	6,2
16. На Вашу думку, які тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою мають проводити на подальшому етапі розслідування? (*)							
	«Затримання правопорушника»	9	12,5	21	17,9	8	9,7
	«Документування процесу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди»	14	18,9	13	11,5	9	10,9
	«Розшук правопорушника»	21	27,4	26	22,9	17	19,4
	«Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення»	11	14,7	21	18,5	13	14,8

	«Документ»	34	44,3	57	49,8	35	39,8
	«Розшук майна»	19	25,4	30	26,3	25	29,1
	«Встановлення співучасників»	9	11,5	19	16,3	17	19,5
	«Встановлення епізодів протиправної діяльності»	15	19,3	24	20,5	16	18,9
17. Які, на Вашу думку, є основні форми подолання протидії під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою? (*)							
	встановлення психологічного контакту	18	23,9	29	25,3	23	26,5
	застосування заходів процесуального примусу	14	17,9	21	18,1	13	15,4
	використання медіа	10	12,7	16	13,5	10	11,6
	використання методів психоемоційного впливу	17	22,7	24	21,3	20	23,8
	інше	11	14,8	11	9,6	7	8,5
18. Під час реалізації тактичної операції «Встановлення статусу суб'єкта кримінального правопорушення» найінформативнішими процесуальними заходами є: (*)							
	отримання тимчасового доступу до документів або тимчасове вилучення документів	36	47,6	56	48,5	39	44,9
	проведення обшуку (групи обшуків)	42	55,6	59	51,4	43	49,7
	зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж	24	31,5	50	43,3	31	35,7
	зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача	17	22,2	33	28,7	26	30,1
	огляд документів	56	74,1	76	65,8	49	55,9
	призначення експертиз	24	31,5	38	33,4	23	25,9
	допити свідків, підозрюваного, потерпілого	21	27,5	32	28,3	22	24,8
19. Під час реалізації тактичної операції «Встановлення епізодів протиправної діяльності» найінформативнішими процесуальними заходами є: (*)							
	оперативна перевірка підозрюваного на причетність до вчинення	58	75,9	91	79,5	60	69,8

	інших злочинів, зокрема у сфері службової діяльності						
	отримання консультаційної допомоги від фахівців	26	34,8	39	33,9	28	31,7
	вилучення документації, пов'язаної зі службовою діяльністю підозрюваного, шляхом проведення відповідних обшуків, тимчасового вилучення чи отримання тимчасового доступу до неї	31	40,5	46	39,9	33	38,4
	огляд документів	32	41,3	43	37,4	29	33,9
	призначення експертиз	43	56,2	67	57,9	41	47,1
	проведення ревізій, зустрічних та інших перевірок	27	35,4	37	31,9	29	33,9
	огляд місця події	56	74,1	87	75,8	66	75,9
	допит підозрюваного та свідків	34	44,3	47	40,5	34	38,7
	проведення негласних слідчих (розшукових) дій	54	71,7	83	72,4	62	71,6
20. Під час реалізації тактичної операції «Встановлення співучасників» найінформативнішими процесуальними заходами є: (*)							
	оперативно-розшукові заходи	19	24,5	27	23,5	17	19,8
	негласні слідчі (розшукові) дії	22	28,8	25	21,9	18	20,5
	перевірки за інтегрованими інформаційно-пошуковими системами Національної поліції України, єдиними та державними реєстрами, іншими пошуковими системами	10	12,5	18	15,4	14	16,4
	допити	27	35,6	33	28,9	28	31,7

(*) позначено питання, відповіді на які можуть передбачати декілька варіантів, що не є взаємовиключними.

Узагальнені дані вивчення матеріалів 158 кримінальних проваджень щодо прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

№			Результат	
			кількість	відсоток
1. Підставою для внесення відомостей до ЄРДР про факти вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, стали:				
	заяви потерпілих		65	41,4
	відомості за результатами оперативних заходів		60	37,8
	у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень		33	21,1
2. Предметом протиправного посягання були:				
	грошові кошти		90	56,9
	серед них:	гривня	44	27,9
		долар США	76	48,3
		євро	30	19,1
		інші валюти	7	4,7
	електронні кошти та віртуальні активи		27	16,9
	майнові права		8	5,3
	майно		33	20,9
3. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень				
3.1.	За наявністю підготовчих дій до вчинення кримінального правопорушення:			
	вчинені з попередньою підготовкою		151	96,1
	вчинені без попередньої підготовки		6	3,9
3.2.	Видами підготовчих дій до вчинення кримінальних правопорушень були (*):			
	підбір особи для одержання від неї неправомірної вигоди		123	78,3
	імітація несприятливих наслідків у випадку, якщо особа відмовляється надати неправомірну вигоду		85	54,1
	створення реальних умов з тим, щоб особа була вимушена погодитися надати неправомірну вигоду		98	61,8
	узгодження місця та часу одержання неправомірної вигоди		34	21,7

4. Обстановка та слідова картина прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою			
4.1.	Місцями одержання неправомірної вигоди у вигляді готівкових коштів службовими особами були:		
	службове приміщення	84	53,3
	житлове й інше приміщення	19	11,8
	автомобіль	28	17,8
	заздалегідь обумовлене місце на вулиці, в парку, сквері, на автозаправці тощо	15	9,5
	ресторан, кафе, бар, готель, сауна, нічний клуб тощо	12	7,6
4.2.	Слідами вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (*):		
	матеріальні	140	88,9
	ідеальні	158	100
	електронні	116	73,4
5. Особа отримувача неправомірної вигоди			
5.1.	За наявності співучасті під час вчинення прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою:		
	вчинено одноособово	97	61,1
	вчинено у співучасті	61	38,9
6. Слідчі (розшукові) дії, які проводили під час прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою			
6.1.	Слідчі (розшукові) дії, які проводять під час розслідування легалізації (відмивання) майна, одержаного службовою особою у вигляді неправомірної вигоди: (*)		
	огляд	154	97,9
	допит	158	100
	обшук	141	89,1
	призначення експертиз	158	100
	негласні слідчі (розшукові) дії	142	90,3
6.2.	За об'єктами огляду:		
	місця події	97	61,5
	речей та документів	155	98,7
	комп'ютерної техніки	151	95,6
6.3.	За встановленням психологічного контакту під час допиту:		
	підозрюваного	158	100
	серед них:	у конфліктній ситуації в разі	79
			49,7

		відмови від дачі показань		
		у конфліктній ситуації в разі дачі неправдивих показань	47	29,7
		у безконфліктній ситуації	32	20,6
	свідка			100
	серед них	у конфліктній ситуації	18	11,7
		у безконфліктній ситуації	140	88,3
6.4.	За об'єктами обшуку:			
	місце вчинення окремих епізодів		109	69,3
	приміщення		37	23,7
	транспортні засоби		19	11,9
6.5.	Експертизи, які були проведені під час розслідування: (*)			
	судова економічна		36	23,1
	експертизи відео-, звукозапису		35	22,1
	фінансово-економічна експертиза		18	11,3
	почеркознавча експертиза		14	8,8
	технічна експертиза документів		55	34,8
	експертиза матеріалів, речовин і виробів		53	33,8
	комп'ютерно-технічна експертиза		37	23,4

(*) позначено питання, відповіді на які можуть передбачати декілька варіантів, які не є взаємовиключними.

**Зразок висновку експерта
у кримінальних провадженнях за ст. 368 КК України**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
*** НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКСПЕРТНО-КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ ЦЕНТР**

ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА

До *** 23 із супровідним листом від 22.11.2023 № *** із четвертого відділу (з дислокації у м.***) територіального управління Державного бюро розслідувань у м. *** надійшла постанова про призначення судової експертизи матеріалів, речовин та виробів, винесена слідчим четвертого відділу (з дислокації у м.***) територіального управління Державного бюро розслідувань у місці *** від 08.11.2023, у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань ***, також 05.12.2003 надійшла постанова про уточнення даних, винесена слідчим четвертого відділу (з дислокації у м. ***) територіального управління Державного бюро розслідувань у місці ***, від 04.12.2023, у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань *** за № ***.

Проведення судової експертизи доручено *** відділу досліджень матеріалів, речовин і виробів – завідувачу сектору фізико-хімічних досліджень *** науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України ***, яка має вищу хімічну освіту, кваліфікацію судового експерта з правом проведення експертиз за експертною спеціальністю 8.14 «Дослідження спеціальних хімічних речовин» (свідоцтво № ***, видане Експертно-кваліфікаційною комісією МВС ***, свідоцтво про підтвердження кваліфікації судового експерта від ***, видане Експертно-кваліфікаційною комісією МВС), стаж експертної роботи – з 2005 року.

Про відповідальність за завідомо неправдивий висновок та відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків за статтями 384, 385 Кримінального кодексу України попереджена.

Обставини справи (відомі з постанови про призначення судової експертизи): «Відповідно до посадової інструкції державного службовця, затвердженої 03.07.2023, виконувачем обов'язків начальника *** митниці, основними посадовими обов'язками державного інспектора відділу митного оформлення № 2 митного поста «***» *** митниці поміж іншого є здійснення державної митної справи, контроль за додержанням усіма юридичними й фізичними особами законодавства України з питань державної митної справи; здійснення заходів щодо запобігання контрабанді та порушенням митних правил, виявлення способів незаконного переміщення вантажів, транспортних засобів, товарів та інших предметів через митний кордон України, заведення справ про порушення митних правил.

Однак у порушення зазначених вимог державний інспектор відділу митного оформлення № 2 митного поста «***» *** митниці *** налагодила систематичний механізм отримання неправомірної вигоди від громадян України, які перетинають кордон України через пункт пропуску ***.

Зокрема, *** під час несення служби виявляла в громадян великі суми грошових коштів, які перевищують ліміт дозволеного розміру до ввезення без письмового декларування, і всупереч посадовій інструкції та чинному законодавству України вимагала й отримувала неправомірну вигоду з кожної особи, що перевозила через митний пост грошові кошти готівкою в сумі, еквівалентній понад 10 000 доларів США, 100 доларів США з кожних десяти тисяч суми готівкових коштів перевищення дозволеного ліміту.

25.09.2023 гр. ***, перебуваючи на своєму робочому місці, вимагала й отримала від *** неправомірну вигоду в розмірі 200 доларів США за нездійснення письмового декларування суми грошових коштів у сумі 20 000 доларів США, що перевищує ліміт дозволеного розміру до вивезення на територію іншої країни.

Також 29.09.2023 гр. ***, перебуваючи на своєму робочому місці близько 14 год 45 хв, реалізуючи свій злочинний корисливий умисел, маючи на меті одержати неправомірну вигоду, висунула вимогу *** про необхідність надання їй 400 доларів США (як неправомірну вигоду) за нездійснення письмового декларування суми грошових коштів у сумі 40 000 доларів США, що перевищує ліміт дозволеного розміру до вивезення на територію іншої країни.

Після отримання неправомірної вигоди в сумі 400 (чотириста) доларів США, що згідно з офіційним курсом НБУ станом на 29.09.2023 становить 14 624 гривні, гр. *** була затримана працівниками правоохоронних органів.

Отже, гр. *** підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України – одержання службовою особою неправомірної вигоди для себе за невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, будь-якої дії з використанням наданої їй влади, поєднане з вимаганням неправомірної вигоди.

Гр. *** 30.09.2023 вручено письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України.

Під час затримання гр. *** в порядку ст. 208 КПК України 29.09.2023, її руки просвітлено лампою з ультрафіолетовим випромінюванням, під дією якого виявлено на середньому та вказівному пальцях правої руки гр. *** нашарування світло-жовтого кольору.

Також у *** виконано змиви з правої та лівої рук, які вилучено разом зі зразком спиртової серветки, якою виконували змив, а саме:

паперовий конверт білого кольору № 1 – зразок спиртової серветки, якою проводили змиви з рук гр. ***;

паперовий конверт білого кольору № 2 – змив з правої руки затриманої ***;

паперовий конверт білого кольору № 3 – змив з лівої руки затриманої ***.

29.09.2023 до протоколу огляду, ідентифікації та вручення долучено конверт зі зразком спеціального засобу «Промінь-1», яким помічали купюри.

Крім цього, 29.09.2023 під час проведення обшуку в кабінеті інспектора митної служби у напрямку «вихід з України» на території відділу митного оформлення «Автомобільний» митного поста «***» *** митниці за адресою: ***, в робочому столі ***. виявлено грошові кошти в сумі 400 доларів США номіналом по 100 доларів США з такими серіями та номерами:

KF 19414173A;

HB14335732 Q

KF83694169B;

HB43811596P – з нашаруванням речовини, які вилучено та поміщено до паперового конверта білого кольору під № 1.

Також під час обшуку в *** в її гаманці вилучено 2 купюри номіналом 100 доларів США – PF479244820, MB 8866573814, 3 купюри номіналом по 1 доларів США, серії та номер L60196623A, B71418520A, L89588591N, 1 купюру номіналом 5 доларів США серії та номер MG92302573D, 1 купюру номіналом 500 грн, серії та номер ББ 9015528, які поміщено до паперового конверта білого кольору під № 2».

На експертизу надано:

конверт зі зразком спеціального засобу «Промінь-1»;
паперовий конверт білого кольору № 1 – зразок спиртової серветки, якою проводили змиви з рук ***;

паперовий конверт білого кольору № 2 – змив з правої руки затриманої ***;

паперовий конверт білого кольору № 3 – змив з лівої руки затриманої ***;

паперовий конверт білого кольору № 2 з грошовими купюрами номіналом по 100 доларів США HB 14335732Q, KF 83694169B, HB 43811596F, KF 19414173A;

паперовий конверт № 2, у якому знаходилося 2 купюри номіналом 100 доларів США – PF47924482D, MB 88665738N, 3 купюри номіналом по 1 долару США серії та номер L60196623A, B71418520A, L89588591N, 1 купюру номіналом 5 доларів США серії та номер MO92302573O, 1 купюру номіналом 500 грн, серії та номер ББ 9015528 – не досліджувати.

На вирішення судової експертизи поставлено питання:

1. Чи наявні на наданих для дослідження 4 купюрах номіналом по 100 доларів США, а саме купюрах KF19414173A; HB14335732Q, KF83694169B; HB43811596F, які були вилучені 02–09.09.2023 в процесі проведення обшуку в кабінеті інспектора митної служби в напрямку «Вихід з України», на території відділу митного оформлення «Автомобільний» митного поста «***» *** митниці *** за адресою: м. ***, які вилучено та поміщено до паперового конверта білого кольору під № 1, сліди спеціальної хімічної речовини?

2. Чи наявні в змиві з долоні лівої руки гр. ***, отриманих 29.09.2023, сліди спеціальної хімічної речовини (паперовий конверт № 3)?

3. Чи наявні в змиві з долоні правої руки гр. ***, отриманих 29.09.2023, сліди спеціальної хімічної речовини (паперовий конверт № 2)?

4. Чи наявні на контрольному зразку серветки спиртової з освідуження гр. ***, проведеного 29.09.2023, сліди спеціальної хімічної речовини (паперовий конверт № 1)?

5. Чи мають спільну родову (групову) належність речовина, що виявлені на змивах правої та лівої рук гр. ***, і грошових купюрах номіналом по 100 доларів США, а саме купюрах KF19414173A; HB14335732Q, KF83694169B; HB43811596F, які були вилучені 29.09.2023 в процесі проведення обшуку в кабінеті інспектора митної служби в напрямку «Вихід з України» на території відділу митного оформлення «Автомобільний» митного поста «***» митниці *** за адресою: ***, які вилучено та поміщено до паперового конверта білого кольору за № 1 з речовиною, яку надано як зразок із спеціальним засобом «Промінь-1»?

Під час проведення експертного дослідження використовували такі інформаційні джерела:

1. Заєць Н.О., Дем'янчук Р.М., Оленич І.М., Лінючев Г.В. Криміналістичне дослідження спеціальних хімічних речовин : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2007. 45 с.

2. Експертне дослідження люмінофорів : метод. лист. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2011. 16 с.

4. А. Горидько, В. Карасек. Использование химических средств в борьбе с преступностью : пособие для оперативных работников и экспертов. Киев : МООП УССР, 1967. 56 с.

3. Васильєв С.М., Люнічев Г.В., Россошанський О.В. Вимоги щодо відбору та вилучення зразків СХР при проведенні слідчих дій та оперативно-розшукових заходів : метод. рек. Київ : ДНДЕКЦ МВС України; НДЕКЦ при ГУМВС України в АР Крим, 2005. 9 с.

4. Дослідження речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин : методика криміналістичного дослідження спеціальних хімічних речовин (реєстраційний код 8.11.39).

5. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17 лип. 2017 р. № 591.

Відповідно до вимог статті 69 КПК України, для проведення експертизи слідчий надав дозвіл на повне або часткове знищення об'єкта дослідження або зміну його властивостей.

ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єкти доставлені на дослідження через сектор документального забезпечення *** науково-дослідного експертно-криміналістичного центру у сектор фізико-хімічних досліджень у шести конвертах.

---

1. Паперовий конверт білого кольору розмірами 23 см х 16 см, на поверхні якого знаходиться рукописний текст: «Конверт із зразком спеціального засобу»

«Промінь-1» Додаток до протоколу огляду, ідентифікації та вручення від 29.09.2023, кримінальне провадження № 42023020000000327 від 01.09.2023. Учасник: *** (підпис). Поняті: *** (підпис), *** (підпис). Ст. о/д... ГВ ЗНД УСБУ у *** обл. *** (підпис) ***». Клапан конверта заклеєно трьома фрагментами паперу з відтиском печатки: «Для пакетів № 1 СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ* управління у ***області» та рукописним текстом: (підпис). Цілісність упакування не порушено (зображення 1.1, 1.2 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта). Під час відкриття упакування встановлено, що в ньому знаходиться:

– прозорий полімерний пакет, який має зіп-замок і смужку червоного кольору, у якому знаходиться серветка з нетканого матеріалу – об'єкт 1 (нумерація експерта) (зображення 1.3, 1.4 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

---

2. Паперовий конверт білого кольору розмірами 33 см х 23 см, на поверхні якого знаходиться рукописний текст: «Пакет № 1. Зразок спиртової серветки, якою проводилися змиви з рук *** Поняті: 1. (підпис) ***.В. 2. (підпис) ***. Учасники: 1.***. (підпис) 2. *** (підпис) прокурор (підпис) ***». Клапан конверта заклеєно трьома фрагментами паперу з нечіткими відтисками печатки: «ДЛЯ ДОВІДОК* *** обласна прокуратура...* ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ*....». Цілісність упакування не порушено (зображення 1.7, 1.8 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта). Під час відкриття упакування встановлено, що в ньому знаходиться:

– одноразовий медичний шприц об'ємом 2,0 мл, у якому знаходиться серветка з нетканого матеріалу білого кольору – об'єкт 2 (нумерація експерта) (зображення 1.9, 1.10 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

---

3. Паперовий конверт білого кольору розмірами 33 см х 23 см, на поверхні якого знаходиться рукописний текст: «Пакет № 2. Змив з правої руки затриманої ***. Поняті: 1. (підпис) *** 2. (підпис) *** Учасники: 1. *** 2. *** прокурор (підпис)***». Клапан конверта заклеєно трьома фрагментами паперу з нечіткими відтисками печатки: «ДЛЯ ДОВІДОК* *** обласна прокуратура...*

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ*...». Цілісність упакування не порушено (зображення 1.19, 1.20 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта). Під час відкриття упакування встановлено, що в ньому знаходиться:

– одноразовий медичний шприц об'ємом 2,0 мл, у якому знаходиться серветка із нетканого матеріалу з нашаруванням речовини сірого кольору – об'єкт 3 (нумерація експерта) (зображення 1.21, 1.22 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта)

---

4. Паперовий конверт білого кольору розмірами 33 см х 23 см, на поверхні якого знаходиться рукописний текст: «Пакет № 3. Змив з лівої руки затриманої ***. Поняті: 1. (підпис) *** 2. (підпис) ***. Учасники: 1. *** (підпис) 2. *** (підпис) прокурор (підпис) ***». Клапан конверта заклеєно трьома фрагментами паперу з нечіткими відтисками печатки: «ДЛЯ ДОВІДОК* *** обласна прокуратура...* ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ*...». Цілісність упакування не порушено (зображення 1.13, 1.14 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта). Під час відкриття упакування встановлено, що в ньому знаходиться:

– одноразовий медичний шприц об'ємом 2,0 мл, у якому знаходиться серветка з нетканого матеріалу з нашаруванням речовини сірого кольору – об'єкт 4 (нумерація експерта) (зображення 1.15, 1.16 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта)

---

5. Паперовий конверт білого кольору розмірами 33 см х 23 см, на поверхні якого знаходиться рукописний текст: «Конверт (пакет) № 2. Обшук приміщення: кабіна інспектора митної служби в напрямку «Вихід з України» відділу митного поста «***» *** митниці *** Поняті: 1. (підпис) ***. 2. (підпис) ***. ***. Обшук провів: заступник начальника відділу *** обласної прокуратури ***. (підпис)». Клапан конверта заклеєно трьома фрагментами паперу з відтисками печатки: «ДЛЯ ПАКЕТІВ № 1* *** обласна прокуратура Ідентифікаційний код 02.... ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ...». Цілісність упакування не порушено. (зображення 1.25, 1.26 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта). Під час відкриття упакування встановлено, що в ньому знаходиться:

– 4 (чотири) аркуші паперу з нанесеним малюнком грошової купюри 100 доларів за номерами та серіями: KF 19414173 A, HB 43811596 F, KF 83694169B, HB 14335732Q – об'єкт 5 (нумерація експерта) (зображення 1.27 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

Паперовий конверт № 2, у якому знаходиться 2 купюри номіналом 100 доларів США – PF47924482D, MB 88665738N, 3 купюри номіналом по 1 долару США серії та номер L60196623A, B71418520A, L89588591N, 1 купюру номіналом 5 доларів США серії та номер MO92302573O, 1 купюру номіналом 500 грн серії та номер ББ 9015528, згідно з постановою про уточнення даних від 04.12.2023, винесеної слідчим четвертого відділу (з дислокацією в м.***)

територіального управління Державного бюро розслідувань у місті *** від 04.12.2023, у кримінальному провадженні, внесеному до Єдиного реєстру досудових розслідувань *** – не досліджували.

Вміст упакування відповідає переліку, наведеному в постанові про призначення судової експертизи.

Для відповіді на поставлені запитання проводили дослідження методами люмінесцентного аналізу, тонкошарової хроматографії (ТШХ).

Дослідження за денного освітлення

Під час дослідження об'єктів за денного освітлення встановлено, що:

- на поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої рук гр. ***, знаходиться нашарування речовини світло-сірого кольору;
- на поверхнях волокнистої серветки, яку надано як контрольний зразок, на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри 100 доларів і на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, нашарувань спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) візуально не виявлено.

Дослідження об'єктів в УФ-променях (морфологічний аналіз)

Об'єкти, що надійшли на дослідження, оглянуто в ультрафіолетових (УФ) променях освітлювальної лампи «САМАГ» (366 нм та 254 нм); фіксацію зображень в УФ-променях проводили за допомогою фотокамери «CanonPowerShotA3100IS».

У променях освітлювальної УФ-лампи спостерігали таке:

---

1. На поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, знаходиться речовина (у вигляді розпилення), яка люмінесціює яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366 нм) та світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254 нм), цю речовину експерт позначив як об'єкт 1.1 (зображення 1.5, 1.6 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

Речовина легко переноситься на інші поверхні (ватні й марлеві тампони, долоні рук, папір), після змочування спиртом і хлороформом колір люмінесценції не змінюється.

Волокниста серветка не має власного люмінесцентного фону.

---

2. На поверхні волокнистої серветки, яку надано як контрольний зразок і яку експерт позначив як об'єкт 2, люмінесценції спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) не виявлено. Волокниста серветка не має власного люмінесцентного фону (зображення 1.11, 1.12 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

3. На поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої рук гр. *** знаходиться нашарування речовини (у вигляді плям неправильної форми), які люмінесціюють яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366 нм) і світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254 нм), ці речовини експерт позначив як об'єкти 3.1, 4.1 (зображення 1.17, 1.18, 1.23, 1.24 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

4. На поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів знаходиться нашарування речовини, яка люмінесцює яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366 нм) і світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254 нм), цю речовину експерт позначив як об'єкт 5.1 (зображення 1.28, 1.29 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

Речовина легко переноситься на інші поверхні (ватні та марлеві тампони, долоні рук, папір), після змочування спиртом і хлороформом колір люмінесценції не змінюється.

Дослідження розчинності

Для визначення природи речовин, виявлених на об'єктах дослідження, проводили вивчення їх розчинності в різних розчинниках.

Проведення проби на розчинність, і вибір елюентів проводили на зразку люмінофору.

Перелік розчинників: етанол, ізопропанол, метанол, диметилформаїд, ацетон, хлороформ, етилацетат, бензол, гексан.

З поверхонь аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів за допомогою сухого марлевого тампона (який не має власного люмінесцентного фону) було виконано змиви, які експерт позначив як об'єкт 5.1. Волокнисті серветки були розділені на частини й позначені експертом 1.1, 3.1, 4.1, які було поміщено до зазначених розчинників. Результати дослідження наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Проба на розчинність об'єкта 1.1

Розчинник	Розчинність	Колір люмінесценції розчину в УФ-променях $\lambda=366\text{нм}$
Етанол	ЧР	Жовто-зелений
Ізопропанол	ЧР	Зелено-жовтий
Метанол	НР	Розчин не люмінесцює
Диметилформаїд	Р	Блакитний
Ацетон	Р	Розчин не люмінесцює
Хлороформ	Р	Зелено-жовтий
Етилацетат	Р	Зелено-жовтий
Бензол	Р	Зелено-жовтий
Гексан	ЧР	Зелено-жовтий

Примітка: НР – не розчиняється; ЧР – частково розчиняється, Р – добре розчиняється.

Волокнисті серветки зі змивами, що позначені експертом як об'єкти 3.1, 4.1 та об'єкт 2, було розділено на частини, які були поміщені до зазначених розчинників.

Результати дослідження наведено в табл. 2, 3.

Проба на розчинність об'єктів 3.1–5.1

Розчинник	Розчинність	Колір люмінесценції розчину в УФ-променях $\lambda=366\text{нм}$
Етанол	ЧР	Жовто-зелений
Ізопропанол	ЧР	Зелено-жовтий
Метанол	НР	Розчин не люмінесціює
Диметилформамід	Р	Блакитний
Ацетон	Р	Розчин не люмінесціює
Хлороформ	Р	Зелено-жовтий
Етилацетат	Р	Зелено-жовтий
Бензол	Р	Зелено-жовтий
Гексан	ЧР	Зелено-жовтий

Примітка: НР – не розчиняється; ЧР – частково розчиняється, Р – добре розчиняється.

Проба на розчинність об'єкта 2

Розчинник	Розчинність	Колір люмінесценції розчину в УФ-променях $\lambda=366\text{нм}$
Етанол	–	–
Ізопропанол	–	–
Диметилформамід	–	–
Ацетон	–	–
Хлороформ	–	–
Етилацетат	–	–
Бензол	–	–
Гексан	–	–

Підсумовуючи результати проведеного дослідження об'єктів в УФ-променях – визначення розчинності, можна дійти таких висновків:

– речовини, які були позначені як об'єкти 3.1–5.1, імовірно, належать до неполярних органічних люмінофорів, які мають однакові загальні фізичні (яскраво-світло-зелено-жовтий колір люмінесценції, властивість легкого перенесення на інші поверхні) та фізико-хімічні (розчинність у хлороформі, етилацетаті, бензолі, диметилформаміді; часткова розчинність в етанолі, ізопропанолі, гексані; нерозчинність у метанолі) властивості зі спеціальною хімічною речовиною, яка надана на дослідження як порівняльний зразок – об'єкт 1.1.

Дослідження об'єктів методом тонкошарової хроматографії

З метою визначення хімічної природи речовин, що знаходяться на досліджуваних об'єктах і проведення порівняльного дослідження, було використано метод тонкошарової хроматографії в різних системах розчинників.

З огляду на результат проведеної проби на розчинність, було підібрано розчинник – хлороформ, обрано системи елюентів: хлороформ/бензол (2:10) та ацетон/бензол (2:10).

Отримані хлороформні екстракти речовин об'єктів 1.1, 2, 3.1–5.1 були позначені експертом як об'єкти 1.1а, 2а, 3.1а-5.1а. Хлороформні екстракти концентрували шляхом випарювання до об'єму 2–3 мкл. Після цього концентрати та зразок розчинника (хлороформ) наносили на стартові лінії хроматографічних пластин, за допомогою скляних капілярів.

Хроматографування проводили за таких умов:

Перша система розчинників (А):

- нерухома фаза – хроматографічна пластинка «Merck»;
- рухома фаза – система розчинників – хлороформ/бензол (2:10).

Друга система розчинників (Б):

- нерухома фаза – хроматографічна пластинка «Merck»;
- рухома фаза – система розчинників – ацетон/бензол (2:10).

Після підняття фронту розчинників на 100 мм пластину виймали з камери, сушили в потоці холодного повітря до повного видалення розчинників, оглядали за денного освітлення та в УФ-променях (366 і 254нм), відмічаючи виявлені зони (їх колір, люмінесценцію та значення R_f , R_f – відношення відстані від центру плями до лінії старту до відстані від лінії старту до лінії фронту):

$$R_f = L/L_0, \quad (1)$$

де

L – відстань від лінії старту до центру виявленої забарвленої плями;

L_0 – відстань від лінії старту до лінії фронту елюента).

Результати дослідження наведено в табл. 4, 5.

Значення R_f /забарвлення зон об'єктів у системі хлороформ/бензол (2:10)

Об'єкти	Значення R_f в УФ-світлі (366нм)	Колір люмінесценції плям зон в УФ-світлі (366 нм)	Люмінесценція зон в УФ-світлі (254 нм)
Об'єкт 1.1а	0,28	блідо-жовто-зелений(з часом зникає)	часткове гасіння люмінесценції
Об'єкт 2а	–	–	–
Об'єкти 3.1а-5.1а	0,28	блідо-жовто-зелений(з часом зникає)	часткове гасіння люмінесценції
Хлороформ	–	–	–

За результатами проведеного дослідження на хроматограмах виявлено таке:

– для екстрактів досліджуваних об'єктів 3.1а–5.1а виявлено зони із значенням $R_f=0,28$, що люмінесціюють в УФ-променях (366нм) блідо-жовто-зеленим кольором, які за формою, кольором люмінесценції та значенням R_f збігаються зі значеннями R_f , кольором люмінесценції та формою забарвленої зони екстракту досліджуваного об'єкта 1.1а, наданого як зразок;

– на хроматограмах для контрольного зразка розчинника (хлороформу) й екстракту об'єкта 2а під час огляду в УФ-променях (за 366нм та 254нм) люмінесцентних зон не виявлено;

– під час огляду хроматографічної пластинки в УФ-променях (254нм) виявлено часткове гасіння люмінесценції для об'єктів 3.1а–5.1а.

Значення Rf/забарвлення зон об'єктів у системі ацетон/бензол (2:10)

Об'єкти	Значення Rf в УФ-світлі (366 нм)	Колір люмінесценції плям зон в УФ-світлі (366 нм)	Люмінесценція зон в УФ-світлі (254 нм)
Об'єкт 1.1а	0,74	блідозелено-жовтий	часткове гасіння люмінесценції
Об'єкт 2а	–	–	–
Об'єкти 3.1а-5.1а	0,74	блідозелено-жовтий	часткове гасіння люмінесценції
Хлороформ		–	–

За результатами проведеного дослідження на хроматограмах виявлено таке:

– для екстрактів досліджуваних об'єктів 3.1а–5.1а виявлено зони зі значенням $R_f=0,74$, що люмінесціюють в УФ-променях (за 366нм) блідозелено-жовтим кольором, які за формою, кольором люмінесценції та значенням R_f збігаються зі значеннями R_f , кольором люмінесценції та формою забарвленої зони екстракту досліджуваного об'єкта 1.1а, яку було надано як зразок;

– на хроматограмах для контрольного зразка розчинника (хлороформу) та екстракту об'єкта 2а під час огляду в УФ-променях (за 366нм та 254нм) люмінесцентних зон не виявлено;

– під час огляду хроматографічної пластинки в УФ-променях (254нм) виявлено часткове гасіння люмінесценції для об'єктів 3.1а–5.1а.

За результатами проведених досліджень встановлено:

1. Під час дослідження об'єктів за денного освітлення виявлено, що:

– на поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої рук гр.***, знаходиться нашарування речовини світло-сірого кольору;

– на поверхнях волокнистої серветки, яку надано як контрольний зразок, на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри 100 доларів і на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, нашарувань спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) візуально не виявлено.

2. За результатами дослідження морфологічних ознак наданих об'єктів в УФ-променях і розчинності встановлено:

- на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, знаходиться речовина (у вигляді розпилення), яка люмінесціює яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366нм) і світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254нм);

- на поверхні волокнистої серветки, яку надано як контрольний зразок і яку експерт позначив як об'єкт 2, люмінесценції спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) не виявлено;

- на поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої рук гр.***., знаходиться нашарування речовини (у вигляді плям неправильної форми), які люмінесціюють яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366нм) і світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254нм);

- на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів знаходиться нашарування речовини, яка люмінесціює яскраво-світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (366нм) і світло-зелено-жовтим кольором в УФ-променях (254нм);

– речовини, які були позначені як об'єкти 3.1–5.1, імовірно, належать до неполярних органічних люмінофорів, які мають однакові загальні фізичні (яскраво-світло-зелено-жовтий колір люмінесценції, властивість легкого перенесення на інші поверхні) та фізико-хімічні (розчинність у хлороформі, етилацетаті, бензолі, диметилформаміді; частка розчинність у етанолі, ізопропанолі, гексані; не розчинність у метанолі) властивості зі спеціальною хімічною речовиною, яка надана на дослідження як порівняльний зразок об'єкт 1.1.

Сукупність отриманих результатів дає підстави дійти таких висновків:

– нашарування речовини на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, нашарування спеціальної хімічної речовини на волокнистих серветках, якими виконано змиви з правої та лівої рук гр.***., і на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів, за фізико-хімічними властивостями (колір люмінесценції, відношення до розчинників, здатність до копіювання, хроматографічна рухливість і колір люмінесцентних зон), збігаються між собою, тому мають спільну родову належність.

Дослідження проводили у випробувальній лабораторії відділу дослідження матеріалів, речовин та виробів *** науково-дослідного експертно-криміналістичного центру Міністерства внутрішніх справ України.

Під час проведення досліджень застосовували:

-
- ультрафіолетову лампу «САМАГ»;
  - пластинки для ТШХ «MERCKTLCaluminiumsheets Silicagel 60 F₂₅₄»;
  - лінійка вимірвальна металева 500 мм «STANLEY» (свідоцтво про калібрування від 27.06.2022 № 200/92К);
  - нагрівний пристрій УСП-2М;
  - посуд хімічний ГОСТ 1770-74;
  - хроматографічну камеру;
  - колбу мірну 25 мл (свідоцтво про калібрування від 03.07.2017 № UA 34/170714/001029);
  - хімічні реактиви (сертифіковані).
-

Об'єкти дослідження разом з первинною упаковкою упаковані в спецпакет. Експертна служба України за номером 5862575, на якому є рукописний текст: «Територіальне управління Державного бюро розслідувань, розташоване у місті *** від 14.12.2023 у к/п № ***/ зразок спеціальної хімічної речовини / контрольний зразок серветки / змиви з правої та лівої рук***/ 4 (чотири) аркуші паперу з нанесенням малюнка грошової купюри номіналом 100 доларів/конверт № 1, який не досліджувався /первинне упакування / Судовий експерт (підпис ***)». Спецпакет № *** з об'єктами дослідження повертаються ініціатору разом з висновком експерта (зображення 1.30–1.32 ілюстративної таблиці, що додається до висновку експерта).

До висновку експерта додають ілюстративну таблицю на 11 аркушах.

ВИСНОВКИ

---

1. На поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри 100 доларів за номерами: KF 19414173 A, NB 43811596 F, KF 83694169 B, NB 14335732Q, які були вилучені 29.09.2023 під час проведення обшуку в кабінеті інспектора митної служби в напрямку «Вихід з України», на території відділу митного оформлення «Автомобільний» митного поста «***» *** митниці *** за адресою: м. *** , які вилучено та поміщено до паперового конверта білого кольору за №1, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

2. На поверхні волокнистої серветки, якою було виконано змиви долоні лівої руки ***, отриманих 29.09.2023, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

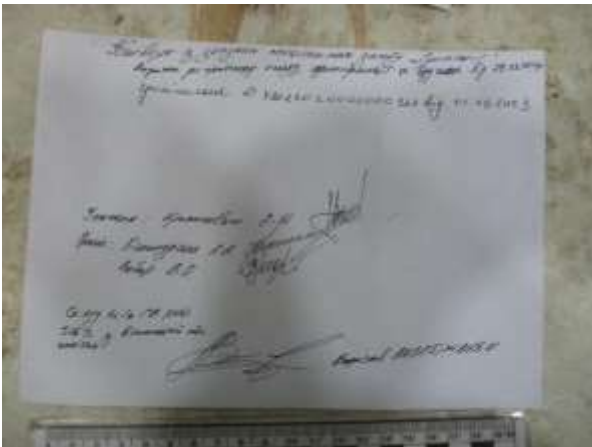
3. На поверхні волокнистої серветки, якою було виконано змиви долоні правої руки ***, отримані 29.09.2023, знаходиться нашарування спеціальної хімічної речовини (люмінофор).

4. На поверхні серветки, яку надано як контрольний зразок, з освідування ***, проведеного 29.09.2023, спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) не виявлено.

5. Нашарування речовини на поверхні волокнистої серветки, яку надано як зразок, на поверхнях волокнистих серветок, якими було виконано змиви з правої та лівої руки ***, і на поверхнях аркушів паперу з нанесеним малюнком грошової купюри номіналом 100 доларів за номерами: KF 19414173 A, NB 43811596 F, KF 83694169 B, NB 14335732Q, які було вилучено 29.09.2023 в процесі проведення обшуку в кабінеті інспектора митної служби у напрямку «Вихід з України», на території відділу митного оформлення «Автомобільний» митного поста «***» *** митниці *** за адресою: ***, мають спільну родову належність.

Ілюстративна таблиця

Зображення 1.1. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (лицьова сторона конверта)

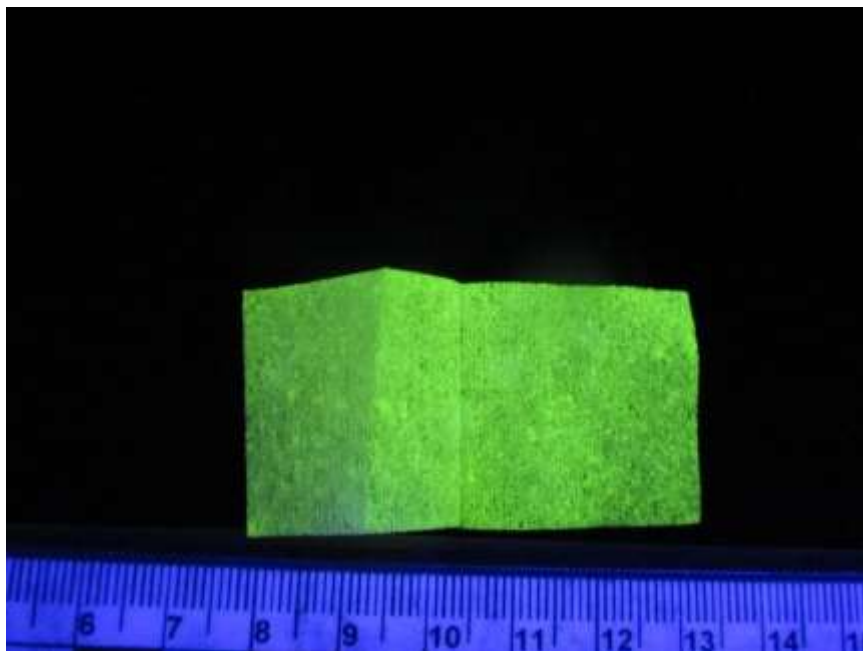
Зображення 1.2. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (зворотна сторона конверта)

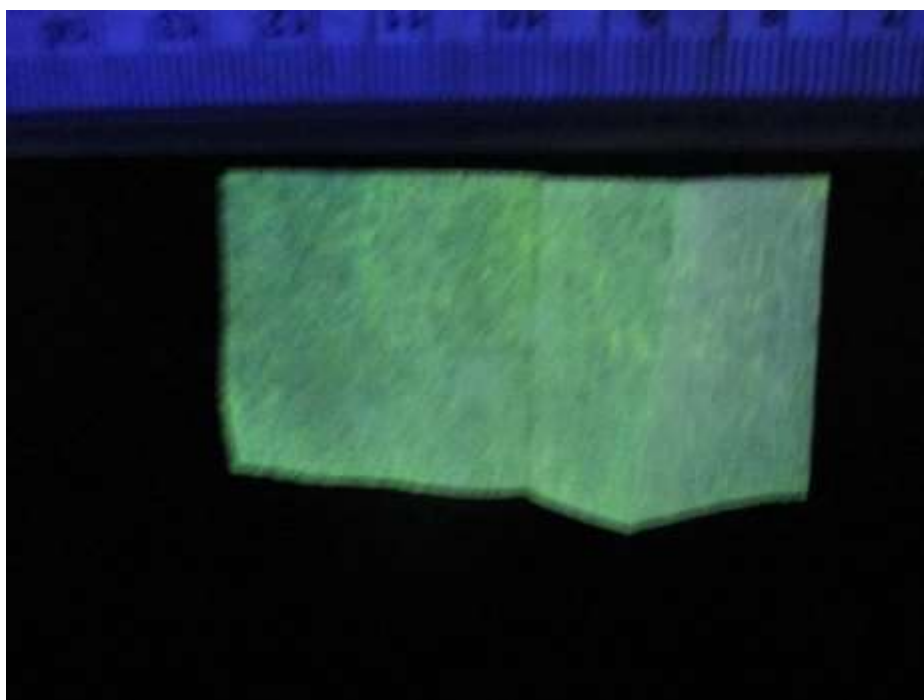
Зображення 1.3. Зразок спеціальної хімічної речовини при денному освітленні в полімерному пакеті

Зображення 1.4. Зразок спеціальної хімічної речовини за денного освітлення після розпакування

Зображення 1.5. Зразок спеціальної хімічної речовини, який надано на експертизу. Вигляд в УФ-променях (366 нм)

Зображення 1.6. Зразок спеціальної хімічної речовини, який надано на експертизу. Вигляд в УФ-променях (254 нм)

Зображення 1.7. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (лицьова сторона конверта)

Зображення 1.8. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (зворотна сторона конверта)

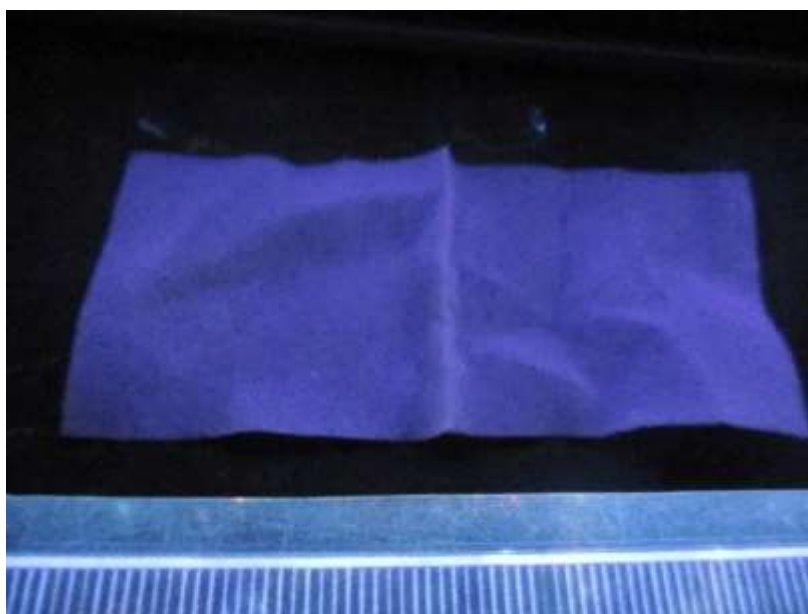
Зображення 1.9. Зразок волокнистої серветки в шприці за денного освітлення

Зображення 1.10. Зразок волокнистої серветки за денного освітлення після розпакування

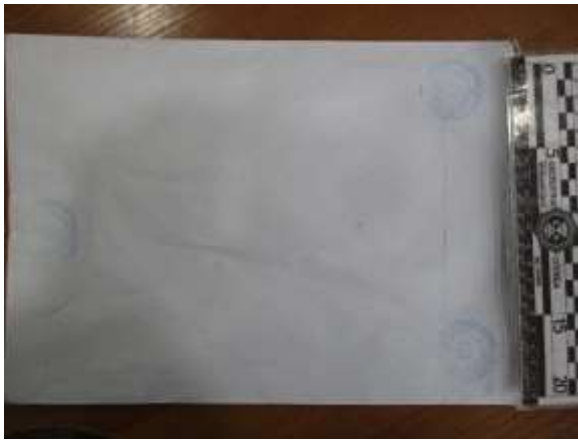

Зображення 1.11. Зразок спеціальної хімічної речовини, який надано на експертизу. Вигляд в УФ-променях (366 нм)

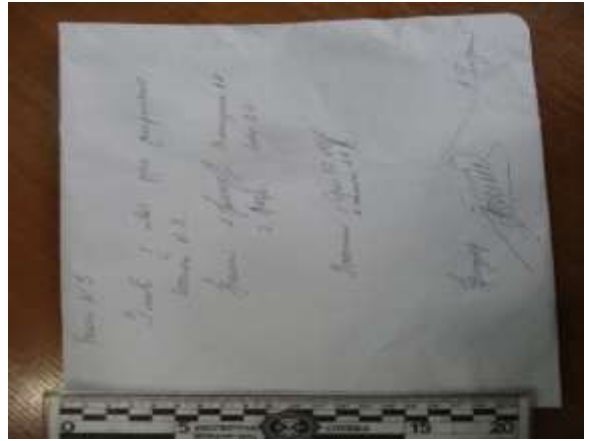

Зображення 1.12. Зразок спеціальної хімічної речовини, який надано на експертизу. Вигляд в УФ-променях (254 нм)

Зображення 1.13. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (лицьова сторона конверта)

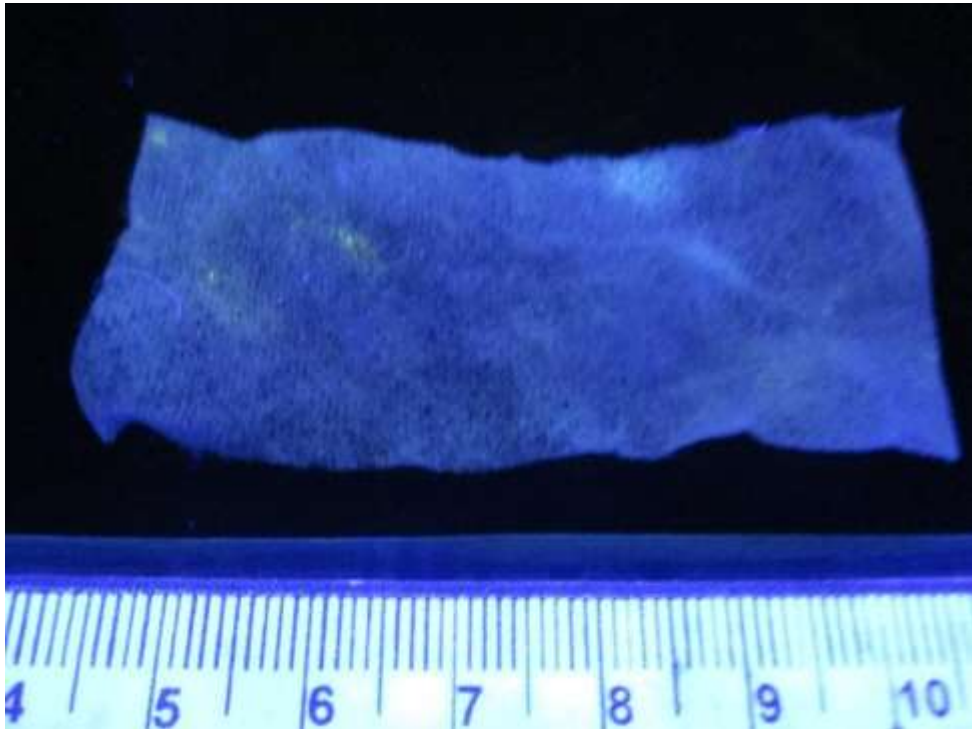
Зображення 1.14. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (зворотна сторона конверта)

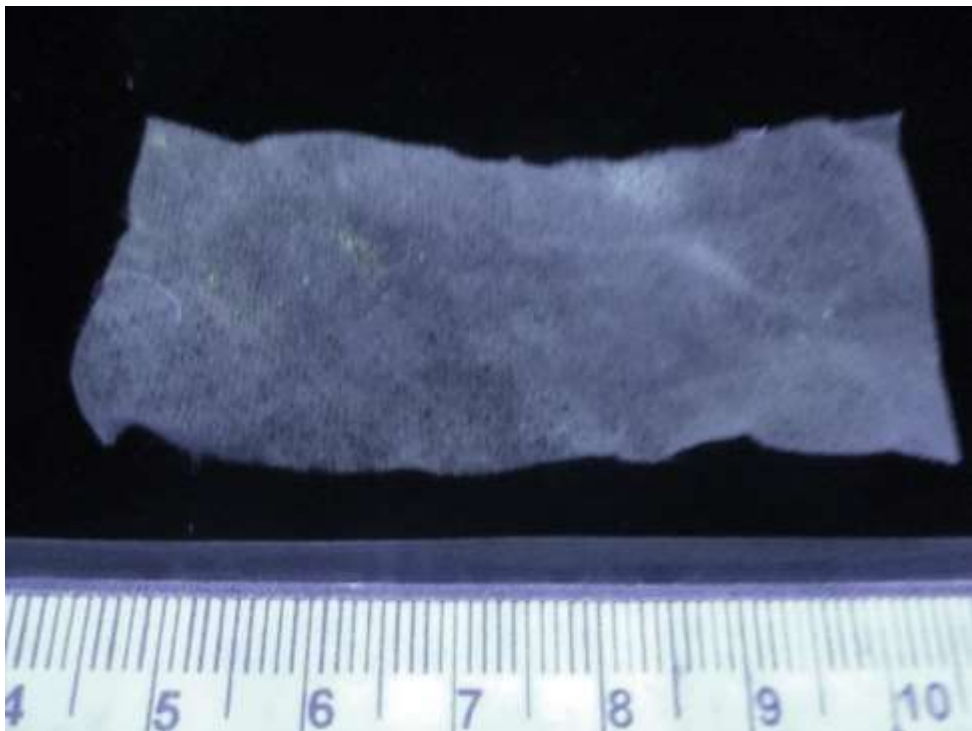
Зображення 1.15. Детальний вигляд шприца з серветкою, якою виконано змив з лівої руки гр. ***.

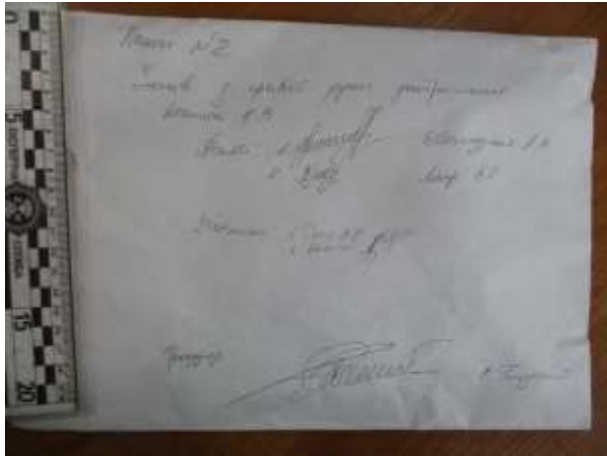
Зображення 1.16. Детальний вигляд серветки, якою виконано змив з лівої руки гр. *** (вигляд за денного освітлення)

Зображення 1.17. Нашарування спеціальної хімічної речовини на поверхні серветки, якою було виконано змиви з лівої руки гр. ***. (вигляд в УФ-променях (366нм))

Зображення 1.18. Нашарування спеціальної хімічної речовини на поверхні серветки, якою було виконано змиви з лівої руки гр. *** (вигляд в УФ-променях (254нм))

Зображення 1.19. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (лицьова сторона конверта)

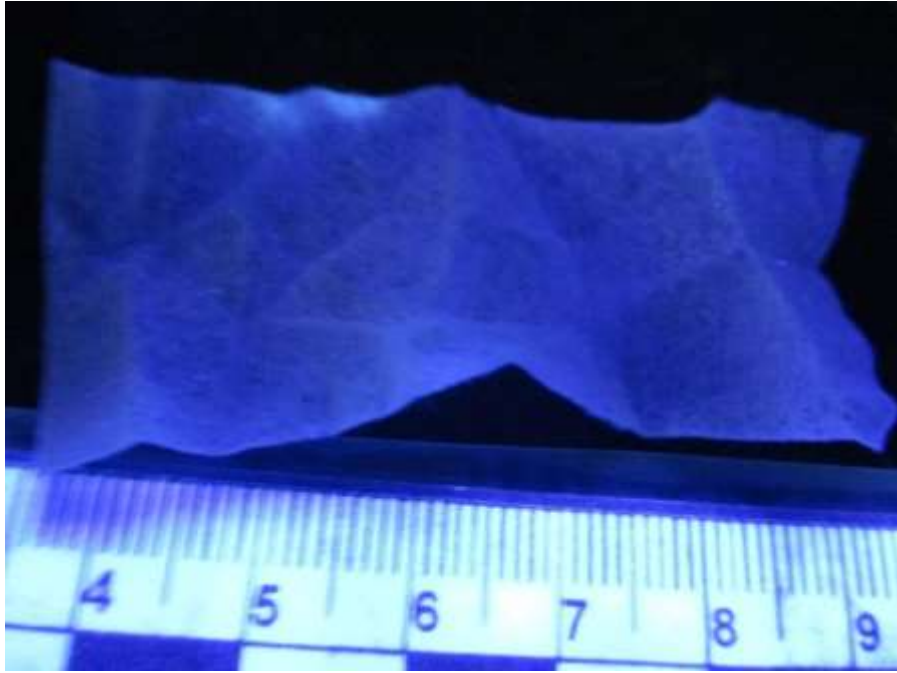
Зображення 1.20. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (зворотна сторона конверта)

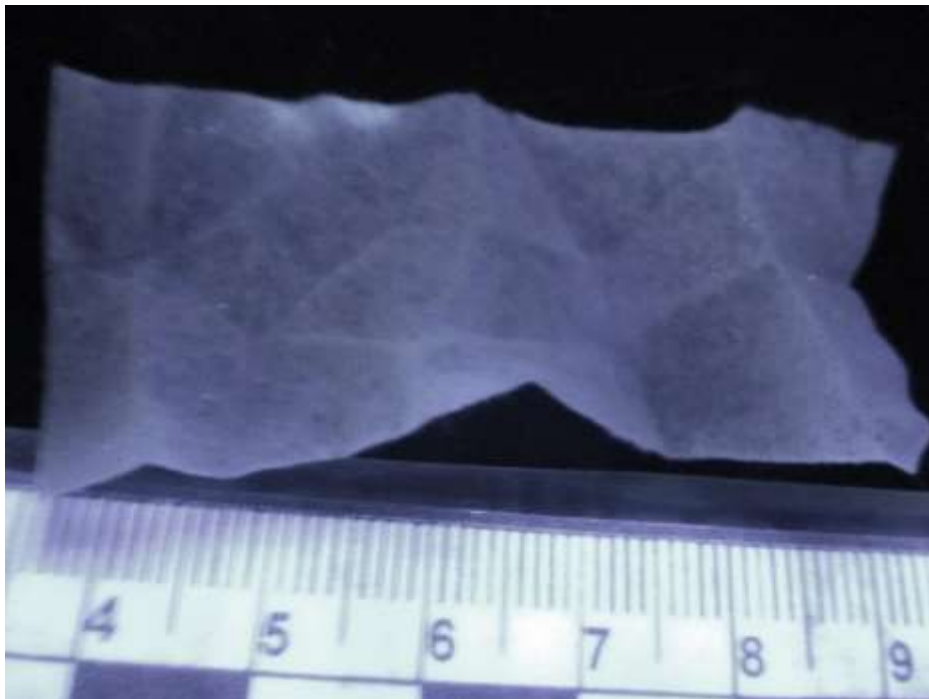
Зображення 1.21. Детальний вигляд волокнистої серветки в шприці, якою було проведено змиви з правої руки гр. ***.

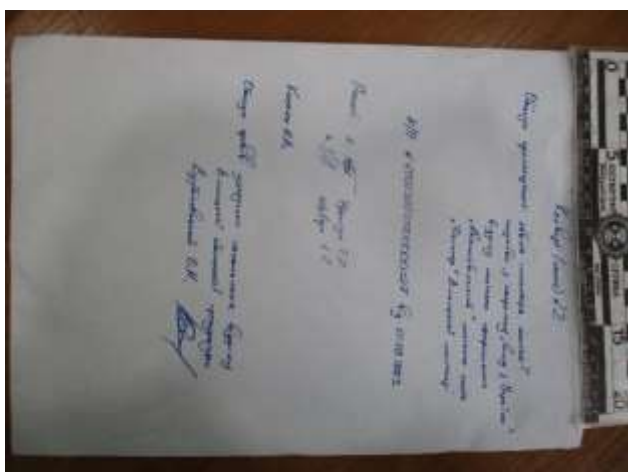
Зображення 1.22. Детальний вигляд волокнистої серветки, якою було проведено змиви з правої руки гр. *** (вигляд за денногоосвітлення)

Зображення 1.23. Нашарування речовини на волокнистій серветці, якою було виконано змиви з правої руки гр. *** (вигляд в УФ-променях (366нм))

Зображення 1.24. Нашарування речовини на волокнистій серветці, якою було виконано змиви з правої руки гр.*** (вигляд в УФ-променях (254нм))

Зображення 1.25. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (лицьова сторона конверта)

Зображення 1.26. Зовнішній вигляд упаковки з об'єктом дослідження (зворотна сторона конверта)

Зображення 1.27. Вигляд за денного освітлення аркушів паперу з нанесеним малюнком 100 доларів

Зображення 1.28. Нашарування речовини на аркушах паперу з нанесеним малюнком 100 доларів (вигляд в УФ-променях (366nm))

Зображення 1.29. Нашарування речовини на аркушах паперу з нанесеним малюнком 100 доларів (вигляд в УФ-променях (254nm))

ПІДПИС

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного слідчого управління – начальник управління організації роботи та методичного забезпечення Національної поліції України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України полковник поліції

 Артем ШЕВЧИШЕН
28 2024 року

АКТ № _____

Про впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України результатів дисертаційного дослідження

Уклала комісія у складі:

Голови: начальника відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, полковника поліції Владислава Бурлаки

членів комісії: заступника начальника відділу розслідування службових злочинів Головного слідчого управління Національної поліції України, кандидата юридичних наук, підполковника поліції Олександра Мірковця

старшого слідчого в особливо важливих справах відділу методичної роботи та правового забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, капітана поліції Аліни Віткалової

комісія відповідно до доручення Національної поліції України № 34684/24/4/3-2022 від 20.12.2022 «Про впорядкування процедури видання актів впровадження наукових досліджень у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України», склала цей акт, щодо розгляду основних положень та результатів дисертаційного дослідження здобувача ступеня доктора філософії Національної академії внутрішніх справ

Абакумова Олександра Юрійовича на тему: «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», зі спеціальності 081 (Право).

Комісією встановлено, що висновки, які містяться в дисертаційному дослідженні, можуть використовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України під час проведення занять в системі службової підготовки, а також при проведенні семінарів, нарад, а викладені у них пропозиції та рекомендації можуть бути корисними під час досудового розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за статтею 368 Кримінального кодексу України.

Матеріали викладені у висновках до дисертаційного дослідження можуть використовуватись під час підготовки листів-роз'яснень до органів досудового розслідування Національної поліції України, оскільки мають як необхідний теоретичний та методологічний рівень, так і практичну цінність, що сприятиме вдосконаленню їх процесуальної діяльності.

Голова комісії:

Владислав БУРЛАКА

Члени комісії:

Олександр МІРКОВЕЦЬ

Аліна ВІТКАЛОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Станіслав ГУСАРЄВ

2024

АКТ

25.03. 2024

м. Київ

№ 20-07

Впровадження результатів дисертації
Абакумова Олександра Юрійовича на тему
«Тактичні операції під час розслідування
прийняття пропозиції, обіцянки або одержання
неправомірної вигоди службовою особою» в
освітній процес НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі: т.в.о. начальника навчально-методичного відділу НАВС, кандидата юридичних наук, доцента **Т.Г. Корж-Івасвої**, начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, підполковника поліції **В.В. Корольчука**, т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури **А.П. Містюка**, завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента, капітана поліції **А.О. Антощука**, завідувача загальної бібліотеки **Л.Г. Гайдар**.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право, та наукові праці аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ **О.Ю. Абакумова** за темою «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Проаналізовано основні результати дослідження **О.Ю. Абакумова**, зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Абакумов О.Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, 2023. С. 232-237. <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/40.pdf>.

2. Абакумов О.Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 65. С. 64-68. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

3. Абакумов О.Ю., Полях А.М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 45-49.

4. Стандарти досудового розслідування : практичний посібник [В. В. Михайленко, Ю. Л. Белоусов, О. Ю. Абакумов та ін.], Київ: Юрінком Інтер, 2024. 280 с.

5. Абакумов О.Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : Матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції* (Київ, 25 листопада 2022 року). С. 127-130.

6. Абакумов О.Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Правовий дискурс : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*, (Черкаси, 12 жовтня 2023 року). Черкаси, 2023. С. 205-206.

7. Абакумов О.Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 листоп. 2023 р.), Київ, 2023. С. 168-172.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці О.Ю. Абакумова містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Криміналістика», «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування», «Інновації у криміналістиці» та ін., під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

Тайсія КОРЖ-ІКАЄВА
Віктор КОРОЛЬЧУК
Андрій МІСТЮК
Андрій АНТОЩУК
Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної
академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2024

АКТ

25.03. 2024

м. Київ

№ 21-НО
Д

Впровадження результатів дисертації
Абакумова Олександра Юрійовича на тему
«Тактичні операції під час розслідування
прийняття пропозиції, обіцянки або одержання
неправомірної вигоди службовою особою» у
наукову діяльність НАВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі: начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності, підполковника поліції **В.В. Корольчука**, т.в.о. начальника відділу докторантури та ад'юнктури **А.П. Містюка**, завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента, капітана поліції **А.О. Антощука**, завідувача загальної бібліотеки **Л.Г. Гайдар**.

Комісія розглянула й узагальнила матеріали дисертації, поданої на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 Право, та наукові праці аспіранта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ **О.Ю. Абакумова** за темою «Тактичні операції під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Проаналізовано основні результати дослідження О.Ю. Абакумова, зокрема наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Абакумов О.Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, 2023. С. 232-237. <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/40.pdf>.

2. Абакумов О.Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія*

«Юриспруденція». 2023. № 65. С. 64-68. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

3. Абакумов О.Ю., Полях А.М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 45-49.

4. Стандарти досудового розслідування : практичний посібник [В. В. Михайленко, Ю. Л. Белоусов, О. Ю. Абакумов та ін.], Київ: Юрінком Інтер, 2024. 280 с.

5. Абакумов О.Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : Матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції* (Київ, 25 листопада 2022 року). С. 127-130.

6. Абакумов О.Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Правовий дискурс : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*, (Черкаси, 12 жовтня 2023 року). Черкаси, 2023. С. 205-206.

7. Абакумов О.Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 листоп. 2023 р.), Київ, 2023. С. 168-172.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що праці О.Ю. Абакумова містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в науковій діяльності Національної академії внутрішніх справ, зокрема через проведення подальших наукових досліджень з проблем криміналістики, підготовку наукових робіт, видання монографії за результатами наукової роботи.

Члени комісії:

 Віктор КОРОЛЬЧУК
 Андрій МІСТЮК
 Андрій АНТОЩУК
 Людмила ГАЙДАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. президента Науково-дослідного
інституту публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД

02.04.2024 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Абакумова Олександра
Юрійовича «Тактичні операції під час розслідування прийняття
пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою
особою», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право

Комісія у складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Короеда Сергія Олександровича (голова комісії), завідувача аспірантури і докторантури, доктора юридичних наук, професора Сороки Лариси Володимирівни, завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, професора Куркової Ксенії Миколаївни, склала цей акт про те, що наукові роботи, підготовлені Абакумовим Олександром Юрійовичем, використовуються у науково-дослідній діяльності Науково-дослідного інституту публічного права під час дослідження актуальних проблем юридичної науки.

Отримані в результаті дослідження висновки, пропозиції, рекомендації відображені в опублікованих автором працях, основними із яких є:

Абакумов О.Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1, 2023. С. 232-237. <http://nvppp.in.ua/vip/2023/1/40.pdf>.

Абакумов О.Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 65. С. 64-68. DOI <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

Абакумов О.Ю., Полях А.М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної

вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 45-49.

Стандарти досудового розслідування : практичний посібник [В. В. Михайленко, Ю. Л. Белоусов, О. Ю. Абакумов та ін.], Київ: Юрінком Інтер, 2024. 280 с.

Абакумов О.Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи : Матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції* (Київ, 25 листопада 2022 року). С. 127-130.

Абакумов О.Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Правовий дискурс : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти*, (Черкаси, 12 жовтня 2023 року). Черкаси, 2023. С. 205-206.

Абакумов О.Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 30 листоп. 2023 р.), Київ, 2023. С. 168-172.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих Абакумовим О.Ю. законодавчих, наукових та емпіричних джерел, належно відображені у наукових публікаціях, використовуються при підготовці наукових праць та проведенні наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права.

Голова комісії:

Члени комісії:

Сергій КОРОЄД

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті у наукових фахових виданнях України:

1. Абакумов О. Ю. Значення тактичних операцій в методиці розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 1. С. 232–237. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.40>.

. Абакумов О. Ю. Тактичні операції як форма алгоритмізації розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 65. С. 64–68. (Серія «Юриспруденція»). DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2023.65.13>.

3. Абакумов О. Ю., Полях А. М. Поняття та зміст тактичної операції при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 381–384. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/93>.

4. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Юридичний бюлетень*. 2024. № 32. С. 114–121. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.16>

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Абакумов О. Ю. Актуальність формування тактичних операцій під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). С. 127–130. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/4a1d4d15-5371-403b-8653-b0a66fd8ef90>.

6. Абакумов О. Ю. Тактична операція «співучасники» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою

особою. *Правовий дискурс* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 12 жовт. 2023 р.). Черкаси, 2023. С. 205–206.

7. Абакумов О. Ю. Тактичні операції початкового етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2023 р.). Київ, 2023. С. 168–172. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/c65ec4d8-6b0d-4d23-bdcf-5353e99aaaf4>.

8. Абакумов О.Ю. Поняття тактичних операцій при розслідуванні прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції* : матеріали міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 28 березня 2024 р.). Київ, 2024. С. 178-181. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/items/bcf3d9a0-8d0f-45be-b366-d0673786dada>

9. Абакумов О. Ю. Тактична операція «Документ» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 10 травня 2024 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. С. 110-112.

10. Абакумов О. Ю. Тактична операція «Подолання протидії» під час розслідування прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання неправомірної вигоди службовою особою. *Весняні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIII* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції ДонНУ імені Василя Стуса (м. Вінниця, 25-26 квітня 2024 р.). Вінниця, 2024, 2024. С. 103-107.

Навчально-методичні праці:

11. Стандарти досудового розслідування : практич. посіб. / [В. В. Михайленко, Ю. Л. Белоусов, О. Ю. Абакумов та ін.]. Київ : Юрінком Інтер, 2024. 280 с.